

Tungli Gyula

Kemenesaljai Digitális Könyvtár

2017.06.29. 10:23

Szülföldünk

Kemenesalja

TUNGLI GYULA

**SZÜLŐFÖLDÜNK
KEMENESALJA**

209
CET

KRESZNERICS FERENC KÖNYVTÁR
CELLDÖMÖLK

17858

Celldömök

1999

Írta és összeállította: **Tungli Gyula**

Lektor: **Balogh Ernő**
Nádasdy Lajos

ISBN **963 8334 99 1**

Raktári szám: **PK 11005**

A kiadó minden jogot fenntart.

Felelős kiadó: **Pauz–Westermann Könyvkiadó Kft.**
9500 Celldömölk, Sági u. 9.
Dömötör Géza
ügyvezető igazgató

908
T93

Helytörténet

Nyomdai előkészítés: **Pauz–Westermann Grafikai Stúdió**

Nyomda: **G & G Kft., Pécs**

Felelős vezető: **dr. Gárván János ügyvezető igazgató**

A borítón lévő fényképeket **Hetényi László** készítette.

© **Tungli Gyula**

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
JELES KEMENESALJAI SZEMÉLYISÉGEK	15
LANCSICS BONIFÁC	16
KOPTIK ODO	19
KRESZNERICS FERENC	22
KIS JÁNOS	28
BERZSENYI DÁNIEL	31
EDVI ILLÉS PÁL	38
DUKAI TAKÁCH JUDIT	41
ZÁDOR (STETTNER) GYÖRGY	45
BERZSENYI LÉNÁRD	48
PETŐFI SÁNDOR	52
EÖTVÖS LORÁND	57
PORKOLÁB ISTVÁN	60
JÁNDI BERNARDIN GYÖRGY	65
GÁYER GYULA	68
UHLÁR GYULA	70
HOLÉCZY ZOLTÁN	72
MESTERHÁZY SÁNDOR	74
HORVÁTH ISTVÁN	78
MOLNÁR DEZSŐ	81
HORVÁTH LAJOS	84
WEÖRES SÁNDOR	87
LAKY REZSŐ	93
KÁLDI JÁNOS	95
LENGYEL PÁL	100
MÓRITZ SÁNDOR	102
GOSZTONYI JÁNOS	104
TALABÉR GÉZA	108
HÉRA ZOLTÁN	112
GAÁL DEZSŐNÉ CSISZÁR JUDIT	116
BERTHA BULCSU	118
KISLEXIKON	122
A SZERZŐ DOLGOZATAI, ELŐADÁSAI, CIKKEI, TANULMÁNYAI	135
A HELYNEVEK ETIMOLÓGIÁJA	137
EMLÉKEZÉS KRESZNERICS FERENCRE HALÁLÁNAK 150. ÉVFORDULÓJÁN	141
KEMENESALJA NÉPI VALLÁSOSSÁGA	147
NÉGY ESZTENDŐ A CELLDÖMÖLKI GIMNÁZIUMBAN	162
EGY FALUMONOGRÁFIA SZÜLETÉSE	174
SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTŐ	179
KRONOLÓGIA	181
MELLÉKLET (A KIS-CELLI SZŰZANYÁHOZ)	
A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK	

Bevezetés

Kemenesalja Vas megye egyik természeti szépségekben gazdag tájegysége. Földrajzi értelemben a Rába és a Marcal folyók által határolt területet szoktuk e névvel jelölni. A táj három kisebb egymásba tagolódó részből áll, a magasabb fekvésű északnyugati Kemeneshátból (Cserből), a mélyebb fekvésű Kemenesaljából és a Marcal medencéből.

A Kemeneshát eléggé kavicsos terület, de vannak egyéb értékei: összefüggő erdők, gazdag a vadállománya, állattenyésztése – pl. Ostffyaszszonyfán – országos hírű, a lakosság szorgalma példás. Kemenesalja Celldömölktől Nemeskelesztúrig tartó sík vidék, erdőkkel, rétekkel, szántóföldekkel, legelőkkel, patakokkal, árkokkal szabdalta táj, két kiemelkedő vulkánkúppal, a 279 m magas Ság és a 230 méter magas Kis-Somlyó hegyel. Nem véletlen, hogy Vas Gereben ezt a szemet gyönyörködtető látványt „angolkert”-nek nevezte. A vulkán hegyeken termett szőlő és bor a somlai szőlőkultúra szerves része. (Egy egységként történő kezeléséért az utóbbi években sokat tett Fehér Tamás sági és Heteyei Benjamin kis-somlyói [kis-somlai] szőlősgazda.)

Földrajzi és közigazgatási szempontból Kemenesalja határa eltér egymástól. Közigazgatásilag a kemenesaljai (később celldömölki) járás – mely régen Vas megye 41 községét foglalta magába – lenyúlott egészen Vasvárig. Az 1950-es területrendezés eredményeként mindössze 29 község tartozott a celli járáshoz (néhányat összevontak), ugyanis a területéből Gérce és Sitke falvakat a sárvári, Kemenesszentpéter, Egyházaskesző, Várkesző, Magyarencs és Kemeneshőgyész községeket a Veszprém megyei pápai járáshoz csatolták.

A táj szépségét már Berzsenyi 1804-ben *Búcsúzás Kemenes-Aljától* című versében megénekelte. Szülőhelyét „kékellő halmok, gyönyörű vidékek” jelzővel illette. Elbűvölte Vas megye keleti részének szépsége az 1936-ban itt járt Németh Lászlót, 1940-ben Móricz Zsigmondot. Természetes, hogy a táj varázsa megihlette az e tájon született Weöres Sándort és Káldi Jánost is.

Valamennyi jelentős útikönyv említi Kemenesalja ékességét, a vulkáni eredetű Ság hegyet. A 279 méter magas hegy úgy emelkedik ki a tájból, mint egy tündérkirály. Figyeli a tájat, s őrködik felette, mint 2000 évvel ezelőtt a római katonák. A hegy lábánál terül el Kemenesalja gazdasági, közigazgatási és kulturális központja, a 12 ezer lakosú kisváros, *Celldömölk*. Már 1790-től mezőváros volt, időközben azonban visszaminősítették nagyközséggé. 1979-től ismét város. Várossá nyilvánítását számos adottsága indokolta: közlekedési csomó-

pont, vasútvonal köti össze Budapesttel a győri és a székesfehérvári vonal révén, valamint átszeli a tapolcai–balatoni vonal. Régi búcsújáró hely, kegytemploma 1748-ban épült, egyike az ország legszebb barokk templomainak. Van két középiskolája, növekvő idegenforgalma, kereskedelme és ipara is fejlődik. Vonzáskörzetében mintegy 30 ezer ember él. A tájat vonzóvá teszik idegenforgalmi szempontból kirándulóhelyei, elsősorban: a Ság hegy, termálfürdői (*Borgáta, Mesteri*), valamint műemlékei: *a pápóci prépostság temploma* (XI. sz.), *a dömölki bencés templom romjai* (XIII. század), továbbá a Szentháromság téren található, a XVIII. században épült *bencés rendház* (ma polgármesteri hivatal), *a dömölki evangélikus templom*, s a *jánosházi Erdődy-kastély*, továbbá az irodalmi emlékhelyként számon tartott *egyházashetyei Berzsenyi lak*, benne emlékszoba és könyvtár.

Az elmúlt évtizedekben – de különösen 1970 és 1980 között – Kemenesalja központja, *Celldömölk* gyorsan és látványosan fejlődött. A város mai *arculata lényegében akkor alakult ki*. Ebben az időben számos új többszintes lakóház, üzletsor épült. Azonban a városi rang megszerzéséhez mindez nem volt elegendő. A város akkori vezetőinek el kellett fogadni a 10 emeletes házgyári lakásokat, hogy a várossá válás szigorú követelményeinek (meghatározott lélekszám és összkomfortos lakás; csatornázás, megfelelő szilárd burkolatú utak stb.) meg tudjon felelni. Ezeket a követelményeket a nagyközség csak a házgyári elemekből épült lakások fogadásával tudta teljesíteni. Egyszóval a várossá válásnak ára volt, a hagyományos építészeti harmónia feladása. Ma három olyan 10 emeletes épülete van Celldömölknek, mely nem illeszkedik építészeti szempontból a városképbe. Ennek helyrehozása már az utódokra, a XXI. század építészeire, várostervezőire vár.

Könyvemben elsősorban a *művelődéstörténeti értékekben kiváltképp gazdag kemenesaljai anyaggal kívánok foglalkozni*. Dolgozatom felerészben olyan írásokból, portrékból áll, amelyekben emléket kívánok állítani mindazoknak, akik költőként, íróként, helytörténészként, tudósként beírták nevüket Kemenesalja képeskönyvébe. Felerészben pedig saját írásaimat, felszólalásaimat, előadásaimat, pályamunkáimat teszem közzé.

Az első részében harminc olyan személyt mutatok be, akik *hozzájárultak és tettek is valamit a magyarság kultúrájáért* – tehetségükhöz mérten – kisebb vagy nagyobb mértékben. Köztük vannak országosan is ismert nevek: *Berzsenyi Dániel, Eötvös Loránd, Petőfi Sándor, Weöres Sándor*.

Kisebb-nagyobb körben ismertek: *Bertha Bulcsu, Berzsenyi Lénárd, Dukai Takách Judit, Edvi Illés Pál, Gaál Dezsőné, Gáyer Gyula, Gosztonyi János, Héra Zoltán, Holéczy Zoltán, Horváth István, Horváth Lajos, Jándy Bernardin, Káldi János, Kis János, Koptik Odo, Kresznerics Ferenc, Laky Rezső, Lancsics Bonifác, Mesterházy Sándor, Molnár Dezső, Mórítz Sándor, Porkoláb István, Talabér Géza, Uhlár Gyula és Zádor (Stettner) György.* Foglalkozásukat tekintve elsősorban humán értelmiségiek: író-művész 8, pedagógus 7, lelkész 6, orvos 1, köztisztviselő 2, muzeológus 1, ügyvéd 1, *összesen 26.* Itt szeretném megjegyezni, hogy önálló, részletes életrajzi adatokat is tartalmazó, elemző írás, portré csak azokról készült, akik már nem élnek, életművük azonban maradandó.

A **Bevezetésben** szólni kell arról is, hogy napjainkban is vannak Kemenesaljáról elszármazott olyan helytörténészek, politikusok, tudósok, hagyományápolók, akiknek már most is jó neve van nemcsak Kemenesalján, hanem Vas megyében, sőt írásaik, munkájuk alapján ismertek az országban, vagy az országhatáron túl is: *Bartos Attila, Cziráky József, Győrffy Sándor, Horváth Jenő, Hülvély István, Kemenes Géfin László (Kanada), Kiss Jenő, Kósa András, Németh András, Piri Zoltán (Hollandia), Szabó Endre, Sente Ferenc, Sente Imre (Svédország), Tőke László és Zsirai Ferenc.* Felsorolni is nehéz lenne mindazokat, akiknek országosan ismert publikációja van, vagy ismertek a tudományos és művészeti életben (*Burkon László, Domonkos Lajos, Győrffy Béla, Jánosy István, Magasy Zoltán, Németh S. Katalin, Lendvai Szabolcs, Patyi Sándor, Szekér Gyula*). Itt azonban csak azokról szólok, akik jelenleg is Celldömölkön élnek, és több évtizeden át kimagasló honismereti és közművelődési tevékenységet folytatnak: *Dala József, Káldos Gyula, Nádasdy Lajos és Németh Tibor* helytörténészek; vagy munkásságuk egy életen át Kemenesaljához kötődik (*Zongor Ferenc*).

Nádasdy Lajos nyugállományú református lelkész, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek főmunkatársa. A Bél Mátyás-díj és a Pro Pannonia Reformata (A Református Dunántúlért) elismerés tulajdonosa. Az Új Kemenesalja című kéthetente megjelenő lap nívódíjas újságírója. Huszonnégy tanulmánya nyert pályadíjat. Az 1940-es években fontos iskolaszervezési munkát végzett. Kezdeményezésére számos író látogatott el Kemenesaljára (Móricz Zsigmond, Kodolányi János, Keresztúry Dezső). 1946-ban meghatározó szerepe volt a Celldömölki Állami Gimnázium létrehozásában. Pápai

könyvtárosként felfedezett egy eddig még nem ismert pálos iskoladrámát, melyről az Irodalomtörténet című folyóirat 1981-es évfolyamában számolt be. Számos cikke, tanulmánya jelent meg a Vasi Szemlében, a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeiben és más folyóiratban. Neve szerepel a Harmath–Katsányi féle *Veszprém megye irodalmi hagyományai* című lexikonban is.

Dala József közművelődési tevékenysége Kemenesalján és Vas megyében évtizedek óta közismert. Szenvedélyes gyűjtője minden kulturális értéknek, irodalomnak, helytörténetnek, néprajznak. Számos értékes levelet őriz a magyar irodalom klasszikusaitól, nevezetesen Illyés Gyulától többet is, Tatay Sándortól, Weöres Sándortól, továbbá Káldi Jánostól, sőt még Mécs Lászlótól is. Személyes barátság fűzte a káldi ill. kemeneskápolnai Héra Zoltánhoz és a nemeskeresztúri Bertha Bulcsuhoz. Számos irodalomtörténeti jellegű anyagot publikált már Berzsenyi Dánielről, Petőfiről, Dukai Takách Juditról, Kisfaludy Károlyról, elsősorban kemenesaljai vonatkozásúakat. Ma is személyes barátság fűzi Ágh Istvánhoz. A *Dani uraságnak* című könyvének alapanyagát nagyjából ő szolgáltatta. Erről a szerző maga is említést tesz.

Dala Józsefnek érdemei vannak a Ság hegy természeti, kultúrtörténeti jelentőségének felismerésében és feltárásában. Eötvös Loránd fizikus Ság hegyi ingakísérletének helyét emlékoszlop jelöli, melynek felállításában, a Ság hegy tájvédelmi körzetté nyilvánításában jelentős kezdeményező szerepet vállalt. Vitathatatlan érdemei voltak és vannak Kemenesalja közművelődésében, jelenleg az Alapítvány a Sághegyért elnöke. Képeslapgyűjteménye (pl. Trianonról) tekintélyes s figyelemre méltó. Érdemei vannak – az 1934-ben felállított – Trianon emlékkereszt átmentésében (1945 és 1989 között Szabadság-kereszt volt a hivatalos neve), és gondozásában is. Említésre méltó az is, hogy eddig 20 főiskolás szakdolgozatának megírásához nyújtott hathatós segítséget.

Káldos Gyula, mint egykori könyvtárigazgató évtizedek óta tevékenyen jelen van Celldömölk kulturális életében. Könyvtárigazgatóként a Kresznerics hagyományok ápolásában és publikálásában tűnt ki. (*A Ság hegy törvénykönyve* újrakiadása az ő nevéhez fűződik.) Az 1970-es években ő szerkesztette a Nagyközségi és Járási Könyvtár tájékoztató füzetait.) 25 év óta vezeti a Kresznerics Könyvtárban működő Honismereti Kört, melynek tagjai közül számosan már maguk is önálló produkcióra képesek. (*Lásd a mintegy 50 kéziratot a Kresznerics Könyvtárban!*). *Molnár Gábor* (*Szabó Árpád* társszerzővel) megírta a *Celldömölki Művelődési Otthon történetét* (kézirat), Celldömölk, 1975. 50/3/ lev. Évek óta a város

művelődési szakreferense. Munkásságában megkülönböztetett szerep jut a történelmi évfordulók színvonalas megrendezésének. *Lennert Tibor dr.* és *Lendvai Istvánné* iskolai honismereti munkája az utánpótlás nevelése szempontjából figyelemre méltó mind a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban, mind a Gáyer Gyula Általános Iskolában.

Helytörténészként már az egész régióban ismert *Németh Tibor* könyvtáros munkássága. Ő a szerkesztője az 1991-ben megjelent *Itt élned, halnod kell!* című tükrös könyvnek. A celldömölki Apáczai Kiadó gondozásában megjelent reprezentatív kötet országos viszonylatban is keresett mű. A szép kivitelű könyv egyik legfontosabb segédeszköze az iskolai történelemtanításának. Egyébként a kötet szerzője városi TIT titkáráként is ismert, – s mint a többi jeles helytörténész (*Nádasdy Lajos, Molnár Gábor, Dala József, Káldos Gyula*) – ő is tagja az *Új Kemenesalja* szerkesztőbizottságának.

Külön is szólni szeretnék *Molnár Gábor* honismereti munkásságáról, aki nemcsak hivatalból támogatja a honismereti tevékenységet – mint a város művelődésügyi szakreferense –, hanem aktívan műveli is. Elég, ha a szerkesztőbizottsági tagságon túl a városban történő rendezvények megnyitójára utalok (pl. Izsákfán két alkalommal ajánlotta a művészetkedvelőknek [1991, 1995] a Somló hegyen élő, de Kemenesaljához hűséges *Koperniczky [Enyi] István* festőművész kiállítását), ezenkívül tagja a celldömölki Pedagógus Énekkarnak és a Kemenesaljai Baráti Körnek is. Tavaly is volt szerencsém vele találkozni Győrben az 1997. nyarán XXV. alkalommal megrendezett Országos Honismereti Akadémián. Celldömölköt ő képviselte *Káldos Gyulával* és *Lendvai Istvánnéval* együtt.

A honismereti mozgalom országosan is ismert személyisége *Zongor Ferenc*. Írásai megtalálhatók a Magyar Nyelvőrben, a Vasi Honismereti Közleményekben. Vitathatatlan érdemei voltak – a néhai *Talabér Géza* iskolaigazgatóval együtt – *Berzsenyi Lénárd* huszár ezredes, az 1848-as magyar szabadságharc főtisztje tevékenységének népszerűsítésében. Abban, hogy az alsósági általános iskola 1983. szeptember 16-án felvette az ő nevét.

Zongor Ferenc ma már – túl a 80 éven – nyugállományban Veszprémben él családjá körében. Munkássága több évtizeden át ide kötötte, egykori példás iskolaigazgatói, szakkörvezetői tevékenységét nem szabad elfelejteni, miként a Szombathelyen élő *dr. Kovács Jenőét* sem, aki megírta *Mersevát monográfiáját* (kézirat).

Vonatkozik ez *Balogh Ernő* tanárra, egykori ostffyasszonyfai iskolaigazgatóra is. Neki meghatározó szerepe volt abban, hogy Kemenesalja, természetesen elsősorban Ostffyasszonyfa folyamatosan ápolja a Petőfi hagyományt. A jeles helytörténész írásai olvashatók a helyi és a megyei lapokban. Legutóbb *Sass Jánosról*, a kiváló evangélikus csöngői kántortanítóról írt egy tartalmi szempontból hiteles, stílusában pedig kifejezetten jó cikket.

Rajtuk kívül *Fehér Tamás* nevét kell megemlíteni, aki a celldömölki vasút történetének kitűnő ismerője, s megírta apósának, *dr. Maráczai Jenő* főorvosnak, kórházigazgatónak az élettörténetét. Olyan emberét, aki sokat tett Celldömölk és az egész Kemenesalja egészségügyéért.

Nem maradhat ki a felsorolásból *dr. Koltai Jenő* r. k. esperes plébános sem, aki ifjú korában a szombathelyi római katolikus püspökség könyvtárosa, elismert filológus volt, jelenleg pedig mint alsósági plébános, a Kresznerics életmű egyik legjobb ismerője. Egyik értékes munkája Herzan Ferenc püspök művészeti könyvei a Vas Megyei Múzeumok Értesítőjében 1971–72. évf. 5–6. kötetében jelent meg.

Érdemesnek tartom még megemlíteni *Györe Géza*, *Kiss Veronika*, *Majthényi László*, *dr. Oszkó Zoltán*, *Patyi Endre*, *Sellyei Gábor*, *Tarrósy Imre* és *Völgyi László* nevét, akik munkásságukkal részben szülőfalujuk, részben Kemenesalja szőlészete, kultúr- és sporttörténete, hagyományápolása terén szereztek érdemeket Egyházashetyén, Alsóságon, Mesteriben és Celldömölkön.

Szólnom kell még Kemenesalja híres festőiről, *Dénes Lajos Szilveszter* rajztanárról, aki 1960-93-ig irányította a Kemenesaljai Művelődési Központ képzőművész szakkörét, valamint a celldömölki kötődésű, Sopronban élő grafikusról *Széll Györgyről*. Ismertek a tájegység népművészei: *Németh Gyula*, *Gregorich Ferenc* és *Dénes Tibor*. Munkáik megtalálhatók nemcsak Kemenesalján, hanem a megyében, sőt az ország más területén is. Egyik-másik alkotóművész már több nemzetközi fórumon is szerepelt.

Nem lenne teljes a kép, ha nem említeném Celldömölk, Kemenesmagasi és Ostffyasszonyfa ének- illetőleg citerazenekarát, *Süle Ferenc* illetve *Sebestyén Zoltán* és *Gregorich Ferenc* kórusának értékes munkáját. A felsorolásból nem maradhat ki az Egyházashetyei Dalkör sem, amelyet *Sellyei Gáborné* vezet. Szólnunk kell a Dörnyei család közművelődési tevékenységéről is. *Dörnyei Lászlóné* könyvtárosról, aki kitűnően szervezi a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság helyi csoportját. Férjét, *Dörnyei László* általános iskolai

tanárt ugyancsak elismerés illeti a több alkalommal megrendezett *Kresznerics Ferenc Anyanyelvi Országos Verseny* feladatainak színvonalas összeállításáért. *Hetényi József* pedig kitűnő numizmatikus. Neve ismert kiállításai révén a Kemenesalján, sőt Pápán is. Említést kell tennünk a borgátai *Vajda Lajos* helytörténészről, a néphagyományt őrző, kis-somlyói *Királykő* ápolójáról, IV. Béla királyunk legendás hírmondójáról.

A megyeszékhelyen élők közül *Zsámboki Árpád* köztisztviselő neve kívánczik ide. Ő is e tájon, Kissomlyón született, (1944) és évtizedek óta – különböző beosztásokban – segíti a Vasi Honismereti Közlemények rendszeres megjelenését, s közben még a szerkesztői munkában is szerepet vállal. Rajta kívül *dr. Fodor Henrik* (Celldömölk, 1917.) foglalkozik évtizedek óta eredményesen helytörténettel. 1940-ben értékes adatokat publikált Celldömölkéről a Dunántúli Szemlében, 1978-ban társszerzőként megírta a szombathelyi útikönyvet. Földrajz–történelem–latin szakos tanárként számos intézményben tanított, így például 1971-től 1981-ig a bécsi Európa Ház Balkán-történeti szakán. Közel 200 publikációja jelent meg magyar, illetőleg idegen nyelven.

Összefoglalva: Kemenesalja helytörténeti értékekben gazdag. Van jelene és jövője is. Számos egyesület, intézmény és honismereti szakember, lokálpatrióta kutatja Kemenesalja múltját, formálja jelenét. Így például az 1981-től működő Öregdiákok Baráti Köre, majd az ezt a hagyományt 1986 óta folytató *Kemenesaljai Baráti Kör* *Kósa András* és *Kuthi Márta* vezetésével. Tagjai közül többen – egykori tanárok és diákok – visszaemlékeztek a *Celldömölki Állami Gimnázium* indulására (1946), és könyvet írtak *Így kezdődött* címmel (szerkesztette *Ragányi József*, lektorálta e sorok írója). Ez a 45 visszaemlékezés az 50 évvel ezelőtt történt eseményekre országosan is figyelemre méltó. Nem tudok róla, hogy egy fél évszázad múltán – bárhol az országban – rögzítették volna ilyen féltve őrzött kincsként az iskola indulásának ma már mesébe illő történetét, mint ahogy mi, a celldömölki, akkor *Gábor Áron* (ma *Berzsenyi*) *Gimnázium* diákjai tettük. Persze jól tudjuk, hogy egyik kiváló osztálytársunk, *Balogh Józsefné Dobos Irén* szorgalmasan vezetett naplója nélkül ez az anyag jóval szegényebb lett volna.

Ezt a sokszínű munkát akartam a bevezetőben bemutatni. Merem remélni, hogy sikerült.

A **Bevezetésben** köszönetet mondok mindazoknak, akik *adatközlésükkel* segítettek munkámat. Továbbá azoknak, akik a *feldolgozás során* számos kérdésben módszertani segítséget nyújtottak (*dr. Németh S. Katalin* könyvtárvezető, Budapest; *Tóth Péter* gyakorlóiskolai tanár, Szombathely), s tanácsaikkal, javaslataikkal hozzájárultak ahhoz, hogy könyvem szerkezeti felépítése áttekinthetőbbé, tartalmi szempontból pedig megbízhatóbbá vált.

Köszönöm *lektoraim*, *Balogh Ernő* és *Nádasdy Lajos* alapos és lelkiismeretes munkáját. Észrevételeikkel, megjegyzéseikkel egyetértek, tanácsaikat, javaslataikat könyvem anyagába bedolgoztam.

Ezúton köszönöm meg támogatóim anyagi segítségét.

Emellett külön is köszönettel tartozom *Dömötör Géza* úrnak, a *Pauz–Westermann Kiadó Kft.* ügyvezető igazgatójának, akinek mind anyagi, mind erkölcsi szempontból meghatározó szerepe volt könyvem megjelentetésében. Mecénási magatartása országosan is példaértékű.

Meg vagyok róla győződve, hogy munkámmal értékes anyagot mentettünk meg nemcsak *Kemenesaljának*, hanem *népünknek*, *nemzetünknek* is. És ez semmiképpen sem lebecsülendő dolog ebben az értékeket pusztító, összekuszálódott világunkban.

Celldömölk, 1998.

A szerző

JELES KEMENESALJAI SZEMÉLYISÉGEK

**Írók, költők, helytörténészek, tudósok
és közismert közéleti emberek**

LANCSICS BONIFÁC

bencés szerzetes, költő és műfordító
(Szombathely, 1674–Dömölk, 1737)

I. ÉLETE

Önéletrajzát – a kor szokása szerint – latin nyelven írta. Régi magyar család sarja. A Bonifác név magyarul ‘jót tevőt’ jelent. Tanulmányait Grazban, Nagyszombatban, majd Pannonhalmán végezte. Ausztriában logikát, Nagyszombatban teológiát, Pannonhalmán filozófiát tanult. „1710-ben szentelik pappá, és Pannonhalmán hitszónoki beosztást kap. 1710–14 közt a somogyi tizedek beszedője; 1725–35 között, tehát tíz éven át főmonostori perjel, újoncmester és a hiteles hely őre. 1725–1737 a dömölki gazdaság kormányzója, ahol rendbe szedte az apátság anyagi ügyeit, és ugyanakkor a környék lelkipásztori gondozásából is kivette a részét. Közben 1732–34 között a győri Apátúrház prefektusa (gondnoka) is. 1737 tavaszán hirtelen megbetegedett, és 63 éves korában Dömölkön, április 25-én elhunyt; ott is temették el.”¹

II. MŰVE

- Öt kötetes kézírata: *Miscellanea* (lelőhely Pannonhalma (négy kötet), Budapesten az Egyetemi Könyvtárban (egy kötet).
- *Boldogasszony anyánk...* (egyházi népének)

III. A BENCÉSREND JELES FIA

1698-ban a Kazó féle canonica visitatio szerint alig található Kemenesalján katolikus. Gyakorlatilag az egész tájegység áttért az evangélikus hitre.² A falvakban nincsenek katolikus papok, a reformációhoz nem csatlakozó hívek lelki gondozását néhány bencés szerzetes látja el, akik Dömölkön, a templom padlásán lévő cellákban laknak. Köztük van Csatai Jeromos apát és Lancsics Bonifác jószágkormányzó is.

Dr. Lengyel Pál: Adatok Celldömölk történetéhez című tanulmányában ezt írta: 1725-ben Dömölkre kerülő Lancsics Bonifác felkérte Kemenesalja katolikus papjait, hogy „nagyasszony napján (augusztus 15-én) híveikkel együtt jöjjenek Dömölkre a Mária kultusz felélesztésére.”³ Jöttek sokan, de a nagy tömeg-

zarándoklatok (évenként ötvenezer ember) csak két évtizeddel később kezdődtek, midőn Kismáriacell kegyhely lett (1745).

A legújabb szakirodalom (Sólymos Szilveszter 1997-ben megjelent könyve) markáns képet rajzol Lancsics Bonifácról. A pannonhalmi, majd dömölki szerzetes alakjának bemutatásához ezt a forrást használtam fel.⁴ A kép összeállításánál elsősorban a szöveghűsége törekedtem. Gyakran egész bekezdéseket idézek, hogy az összkép még hitelesebb legyen. [A saját összekötő szövegem szándékosan rövid, csak az egyes szakaszok illesztését szolgálja.]

Sólymos szerint: „a bencés rendnek a török kor visszaállítása (1639) és a II. József-féle feloszlatás (1786) közötti másfél évszázadban Lancsics az egyik legértékesebb, rendtörténeti szempontból legjelentősebb egyénisége.” Egy korabeli latin nyelvű forrás (az *Antiquarium* c. kéziratos könyv) szerint „... a könyvek szerelmese, ... apostoli lelkű szónok ... a somogyi tizedek beszédője, ... példás Prior, az újoncok magisztere, ... a dömölki apátság gazdasági intézője”⁵ volt.

A példás életű szerzetes és tudós, az alkotó ember típusa. „Lancsics rendkívül sokoldalú, szorgalmas és sokat olvasó ember volt. Ennek eredménye az a négy kötet vaskos kézirat, amely »Miscellanea« címen a Pannonhalmi Főkönyvtár Kézirattárában található; ill. még egy ötödik kötet az 1786-os feloszlatás következtében az Egyetemi Könyvtárba került, és ott van ma is.”⁶ Ezekben a kötetekben a pannonhalmi rendház építészeti értékeiről, a benne lakók életéről kapunk átfogó képet.

Sólymos Szilveszter Lancsics Bonifácról készített színes portréjában külön is kiemelte a szerzetes kéziratának negyedik kötetét, mely szerinte „949 lapjával bencés rendtörténetnek mondható”.⁷

Ebben a kötetben találjuk *Nagy Szent Gergely pápa Szent Benedek Pátriárka és apátur élete* című írása műfordítását. Sólymos Szilveszter könyve 54. oldalán egy egész oldalt idéz a kitűnő magyar nyelvű fordításból. Az életrajzíró meggyőzően bizonyítja, hogy Lancsics „a barokk bencés kultúra összegezője, szorgalmas összegyűjtője és magyarra fordítója”. Hogy értett a költészethez is, ezt igazolják kitűnő latin versei, disztichonjai is.⁸ Sólymos Szilveszter irodalomtörténeti kutatásai alapján arra a következtetésre jut: „... hogy minden valószínűség szerint *Lancsics írta a Szoszna Demeter énekeskönyvében szereplő Boldogasszony anyánk ének szövegét*; az egyes versszakok kezdőbetűi »Bonifacius« olvasatot adnak. Mindez jól megegyezik az ő forró hazaszeretetével és Mária tiszteletével.”⁹

Sajnos a dömölki munkássága idejéből alig maradt fenn írásos anyag.

Pacher Donát – aki megírta a dömölki apátság történetét –, így értékelte Lancsics Bonifácot: „Amilyen nagy tisztességben élt, olyan nagy becsületben halt meg: igaz bencést kísérték utolsó földi útjában a résztvevő vendégek... Vele szállt sírba az apátság felébresztőinek legkiválóbbika.”¹⁰

IV. NEVÉT AZ UTÓKOR NEM FELEJTHETI EL

A *Boldogasszony anyánk* kezdetű egyházi népének a magyar nép szenvedéseinek és bizakodásának kifejezése a XVIII. sz. első felében. Voltaképpen *nemzeti énekünk* volt *Kölcsey Himnusza* megírása előtt (1823). Mindkét énekben közös motívum az Isten (a közbenjáró) felé fordulás; fohászzkodás a sokat szenvedett magyar nép érdekében.

Jegyzetek

1. Sóllymos Szilveszter OSB: *Ezer év száz bencése*, Pannonhalma, 1997. 51. p.
2. Kazó féle *canonica visitatio*. A sági plébánián található Egyházlátogatási jegyzőkönyv. 1698.
3. Lengyel Pál: *Adatok Celldömölk történetéhez = Vasi Szemle*, 1980. 1-2. sz. 141. p.
4. Sóllymos: i. m. 50-56. p.
5. Sóllymos: i. m. 50. p.
6. Sóllymos: i. m. 51. p.
7. Sóllymos: i. m. 52. p.
8. Sóllymos: i. m. 55. p.
9. Sóllymos: i. m. 55. p.
10. Sóllymos: i. m. 56. p.

KOPTIK ODO

dömölki apát

(Klattau, 1692–Göttweig, 1755)

I. ÉLETE

„1692-ben született a csehországi Klattauban. 1713-ban került a szentlamber-ti bencéskolostorba, 1717-ben Grácban szentelik pappá. Sokoldalú tehetség; író, költő, jogász, bölcsész, teológus és szónok. A katolikus irodalmat értékes munkákkal gazdagította, amellet, hogy a szerzetesi élet minden terén fáradhatatlanul buzgólkodott. Máriacellbe került, egyéniségének igazán megfelelő környezetbe, ahol a különben is mélyen vallásos szerzetest és költőt csudás Mária-kultusz magas eszményi világba ragadja.

De gyakorlati ember is. Salzburgban, ahol tanárként működik rendje híres egyetemén, a tanulói számára kollégiumot alapít. Ekkor kerül összeköttetésbe a magyar bencés renddel. Sajghó főapátnak megküldi a kollégium értesítőjét, aki szívesen veszi s köszöni meg azt. A kapcsolat egyre mélyül, s 1739 Koptiknak dömölki apáttá való kinevezését eredményezi.”¹

Tizenegy évet töltött a dömölki apáti székben. Az 1739–1750 közti időszak Koptik Odo Iván pályájának csúcspontja, alkotásai peridusának fénykora. 1750 viszont pályája alkonyának kezdete, csekély nyugdíjból tengődve 1755-ben halt meg egy osztrák kolostorban, Göttweigben „már életében elfeledve”.²

II. MŰVEI

a) *építészet*: a kiscelli bencés kolostor és templom (1748)

b) *irodalom*: ima- és énekeskönyve (1934, posztumusz kiadás)

III. A VÁROSALAPÍTÓ APÁT

Koptik Odo jeles celldömölki apátnak érdemeit valamennyi méltatója elismeri. Éppen ezért 1750-ben történő felmentése és hirtelen elmozdítása a dömölki apát-ság vezetői tisztéből az olvasót még ma is váratlanul éri. Miért lett Koptik Odo kegyvesztett, miért lett „száműzött”, miért kellett – Sajghó Benedek pannonhalmi főapát javaslatára – Mária Terézia királynőnek őt tisztségéből visszahívnia? A legelfogadhatóbb, a legmeggyőzőbb választ erre a kérdésre a közelmúltban,

1997-ben megjelent Sólymos Szilveszter könyvéből kaptam: „Koptik hallatlan lelkesedéssel dolgozott, önállóan intézkedett, újoncokat vett fel, kolostort épített és lényegében függetlenítette magát a főapáttól. Sajghó főapát ezt nem tudta elviselni...” Ugyanakkor megjegyzi, hogy „Koptik Odo alakja és működése sem problémátlan; hiányzik belőle a mértéktartás erénye, és az anyagiakkal bánni nem tudó viselkedése miatt már odahaza is volt összeütközése apátjával. Sajghó nem tudta elviselni, hogy jogait megsértik. A történelem pedig – Koptik minden emberi egyoldalúságát és túlzásait megállapítva – el kell, hogy ismerje: *Koptik nélkül ma aligha lenne Celldömölk jeles búcsújáróhely*, ha abban későbbi buzgó magyar bencéseknek jelentős része is van.”³

A szakirodalom tehát elismeri Koptik Odo Iván érdemeit Kismáriaczell (Kiscell) létrehozásában. A legtekintélyesebb mű *Pacher Donát: A dömölki apátság története* (Bp., 1912) című munkája megállapításait átveszik a későbbi szerzők is: *Porkoláb István, Lengyel Pál és Németh Tibor*. Dolgozatomban Németh Tibor anyagát használom fel elsősorban részben nyelvi tömörsége, részben korszerű szemlélete miatt. Idézem: „A XIII. századi bencés apátság már a XVI. század előtt látogatott búcsújáró hely volt. Csodatevő hírében álló kegyszobrát a törökök elől menekítették északabbra, a Duna mocsaraitól védett Dénesd községbe. Koptik Odo dömölki apát lendítette fel újra a hitéletet azzal, hogy az ausztriai Máriaczellből magával hozta az ottani kegyszobor másolatot, amelynek egy kis kápolnát, magának pedig mellette egy remetelakot épített a dömölki határban. Mivel szüksége volt kútra, ásatni kezdett. A gödör fenekén dolgozó ember fejére azonban egy nagy kő hullott a férfi koponyája megrepedt, agyveleje is súlyosan megsérült, és úgy tűnt, hogy kiszáll belőle a lélek. Az apát ekkor Szűz Máriához folyamodott, akinek közbejárására a munkás megmenekedett a halálból.”⁴ 1745. november 19-én Zichy Ferenc győri püspök a mintegy 50 ezer fős zarándok előtt kinyilvánította „Minthogy a pórdömölki szent hely természetesen felül való kegyelmekkel tündöklik és minthogy ott Isten az ő hatalmas karjával különféle csodákat művel, amelyek törvényes kivizsgálás útján bizonyítást nyertek, a Boldogságos Szűznek kisczelli képmása nemcsak isteni malasztokkal teljes, hanem csodatevő szobornak tekinthető”⁵.

Koptik Odo nagy építkezésbe kezdett. A zarándok kápolna (*Anna kápolna*) körül már az 1740-es években felépültek a búcsújárókat kiszolgáló vendégfogadók, elkészült a bencés rendház, s 1748-ban felszentelték – a máriacelli mintára készült, 50 méter hossz tengelyű – gyönyörű szép barokk templomot.⁶ Mint azt

Szigeti Kilián könyvéből tudjuk: „A kegytemplomnak magas színvonalú volt az egyházi zenéje, melyet Koptik Máriacellhez szabott. Az ének- és zenelészámokban felülmúlta a korabeli magyar székesegyházak együtteseit. Tagjai fizetett énekesek és zenészek voltak.”⁷

Koptik Odo elmozdítása után 18 évig nem találunk apátot az új monostor élén, a rend tagjai élén ekkor a kormányzó állt.⁸ De ez a tény nem akadályozta meg Kisczell további fejlődését. 1755-ben felépült a Kálvária, „melynek átadásával teljessé vált a búcsújáróhely“ Kis-Czell lett az apátság székhelye; „a létrehozott épületegyüttes adta Kis-czell felvirágzásának alapját és a település mai központját is. Celldömölk nagy búcsúja szeptember 12-e, Mária neve napja.”⁹

IV. TÖRTÉNELMI ÉRDEMEIT EMLÉKTÁBLA ÖRÖKÍTSE MEG!

Koptik Odo érdemeit az utókor kissé megkésve – csak részben – ismerte el. Ima- és énekes-könyvét 1934-ben (második kiadás 1940-ben) adták ki Győrben, Celldömölkön pedig az 1930-as években neveztek el róla utcát, így méltatva a mezőváros életében betöltött meghatározó szerepét.¹⁰ Sajnos ábrázolás nem maradt fenn róla. Városépítő érdemeit azonban az utókor – legalább egy emléktáblával – az egykori rendház, ma Polgármesteri Hivatal falán megörökíthetné. Emlékezetül és emlékeztetőül.

Jegyzetek

1. Porkoláb István: Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története, Celldömölk, 1927. 57-58. p.
2. Porkoláb: i. m. 62. p.
3. Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése, Pannonhalma, 1977. 59. p.
4. Celldömölk idegenforgalmi kiadvány (írta Németh Tibor, fotók Tóth Imre, szerkesztette Burkon László), Celldömölk, 1992. 11. p.
5. Celldömölk idegenforgalmi kiadvány uo.
6. Porkoláb: i. m. 61. p.
7. Szigeti Kilián: A szombathelyi egyházmegye zenéjének története = A 200 éves szombathelyi egyházmegye emlékkönyve (1777–1977), Szombathely, 1977. 366. p.
8. Celldömölk idegenforgalmi kiadvány uo.
9. Koltai Jenő: A celldömölki búcsújárás története = Katolikus Szó, 1982. június 2–július 4. 7-8. p.
10. 1930–48 Koptik apátur utca volt, 1998-ban Koptik Odo utca (Nádasdy Lajos közlése.).

KRESZNERICS FERENC
katolikus esperes, líceumi tanár
(Ivánc, 1766–Ság, 1832)

I. ÉLETE

„Pozsonyban hallgatott filozófiát és teológiát (1785–90), 1790-ben Szombathelyen pappá szentelték. 1794-ben Pesten bölcsészdoktori oklevelet nyert. Több helyen volt lelkész. 1793-tól Szombathelyen a bölcseletet tanította, végül 1812-től Ságon plébános. Könyv- és régiséggyűjteményét, illetve a kéziratainak egy részét gróf Teleki József megvásárolta a MTA részére. Nagy szorgalommal gyűjtötte a közmondásokat, szólásokat, tájszavakat.“¹

II. MŰVEI

- *A császárok* (Julianus görög nyelvű munkájának fordítása), Pozsony és Pest, 1806.
- *Tentamen publicum et geometria pura et practica*, Buda, 1807.
- *Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal I–II.*, Buda, 1831–32. (1833-ban elnyerte a MTA nagyjutalmát.)²
- *Válogatott köz-mondások, melyet Egybe szedni kezdett 1791 esztendőől fogva K. F.*³ (Kézirat)

III. ÉRDEMEI

Korának egyik jeles tudósa, polihisztor volt. Foglalkozott matematikával, nyelvészettel, régiségtannal, éremtannal, gyűjtötte a régi könyveket és 20 éven át végezte a sági plébánia és filiái (Izsákfa, Boba) híveinek gondozását. A MTA nagyszótára megjelenéséig magyar–latin szótára volt a legelterjedtebb magyar szókincsgyűjtemény.“⁴ Felvilágosult szellemű tudós pap volt.

IV. KRESZNERICS FERENC NEVE AZ UTÓKOR EMLÉKEZETÉBEN

A kiváló emberről, az Akadémia levelező tagjáról az elmúlt fél évszázadban többször megemlékeztünk. Szombathelyen elsősorban dr. Horváth Ferenc, a Vas Megyei Levéltár igazgatója őrizte Kresznerics Ferenc emlékét, aki 1966-ban

több cikkben foglalkozott a pedagógussal, a népnyelvi gyűjtővel és a mesternek tanítványaira gyakorolt hatásával.⁵

Születésének 200. évfordulóján az alsósági általános iskolában rendezett emlékünnepeken Bárczi Géza akadémikus és Szathmári István egyetemi tanár méltatta munkásságát.⁶

A kemenesaljai kutatók és értelmiségiek közül *Zongor Ferenc* általános iskolai igazgató és *Káldos Gyula* könyvtárigazgató honismereti és könyvészeti munkája érdemel említést. Ez utóbbi több cikkben foglalkozott Kresznericcsel, s gondoskodott arról is, hogy a MTA kéziratárában és a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában lévő anyag a celldömölki könyvtárban is megtalálható legyen.⁷ Zongor Ferenc pedig tanítványaival – a Kresznerics Ferenc néprajzi és népnyelvi szakkör tagjaival – újból végigkérdezte a sági és izsákfai embereket, hogy a múlt század első felében Kresznerics Ferenc által feljegyzett szólások, közmondások és szavak közül melyiket ismerik, s élnek-e még a nép ajkán.⁸

1982. május 22-én a nyelvtudós halálának 150. évfordulóján a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Köre tudományos tanácskozás keretében adózott Kresznerics Ferenc emlékének. A tanácskozáson e könyv szerzője beszélt Kresznerics nyelvészeti munkásságáról⁹, és cikket is jelent meg a *Magyartanítás* című folyóiratban. Íme:

„A Ság hegy lábánál az alsósági katolikus temetőben, közvetlenül a bejáratnál egy nagyon egyszerű síremléken az alábbi felirat áll: »Itt nyugszik dr. Kresznerics Ferenc professzor, a szombathelyi líceum tanára, a kemenesaljai esperes, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, sági plébános. Meghalt 1832. január 18-án«.

A 66 évet élt tudós pap, polihisztorra nemzeti kötelességünk az emlékezés. Arra, aki egész életében a társadalmi haladás, s a nemzeti függetlenség tántoríthatatlan harcosa volt. Kazinczy kortársaként, s hozzá hasonló felelősséggel dolgozott egész életében azért, hogy a magyar nyelv, a kultúra megkapja az őt megillető helyet és rangot. Abba a sorba tartozik ő, amelynek olyan kiemelkedő képviselői voltak a katolikus papok között, mint Ányos Pál, Virág Benedek, Révai Miklós, Czuczor Gergely és Reguly Antal.

A felvilágosodás eszméi lelkesítették, rokonszenvezett annak magyar képviselőivel, gróf Sigray József baráti köréhez tartozott. Ivánc adta őt a magyar szelle-

mi életnek. Többen megírták tudományos tevékenységét, életútját, de valamenyi forrás *Szilasy János: Kresznerics Ferenc élete* című művéhez nyúl vissza. Szilasy János Kresznerics Ferenc egykori tanítványa volt, s a következőképpen jellemezte 1832-ben, halála évében a kitűnő tudóst: „találkozásakor első tekintete mosolygós, egyéb iránt fanyarság nélkül, változatlanul komoly. Járása, mint rendszerint a mélyen gondolkodóké, csendes, lassú. Szándékát, intézetit, foglalatosságait, ismereti kútforrásait tanulása, s előmenetele útján titkoltságig rejtegeté.”

Az anyai ágon nemesi, apai ágon – minden valószínűség szerint – jobbágy családból származó gyermek Szombathelyen, Sopronban és Pozsonyban tanult és sajátította el a tudományok alapismereteit. Életrajzának alapos ismerői feljegyezték róla: külön érzéke volt a matematikához és az idegen nyelvek tanulásához. Szombathelyi líceumi tanársága idején már nemcsak a matematika ismert professzora, hanem a nyelvtudomány, főként a latin és a görög nyelv kiváló szakembere is. Már 1798-ban magyar nyelvre fordította Jusztinián görög uralkodó könyvét: *A császárok* címmel. Igaz, hogy ez a munkája csak később, 1806-ban, bécsi tartózkodása idején került kiadásra.

Tizenegy évig tanárként és papként szolgált több helyen a magyar tudományt, illetve egyházi életet. Nem volt könnyű dolga. Emberfeletti munkavégzésében többször kimerült, néha a meg nem értettség is elkeserítette.

Ezért vállalta örömmel 1804-ben gróf Medgyesi Somogyi János alkancellár, gyermekének, nevelését. Bécsben két esztendő tölve valósággal felfrissült, levelezett a kor jelentős tudósaival, így többek között Kazinczy Ferencsel is. Szorgalmasan gyűjtögette a világirodalom klasszikusait, a régi pénzeket, a felvilágosult gondolkodók és alkotók műveit. Könyvtárában 178 ősnymtatvány volt, a felvilágosodás gondolkodói közül megtalálhatók voltak Herder és Voltaire művei is. Tudott latinul, németül, görögül, eléggé előrehaladt a héber, a francia nyelv elsajátításában, sőt még a perzsa és török nyelv alapelemeivel is megismerkedett.

Medgyesi Somogyi János barátai is elismerik tudományos felkészültségét, így Festetics György és Széchényi Ferenc grófok is. Ez utóbbi gyermekei mellé hívja meg nevelőnek. Bár e felkérést nyilván sokirányú tudományos munkája és rosszabbodó egészségi állapota miatt nem fogadja el, a felkérésnek felettébb örül. Két levelet is vált a nagy hazafival, és arra biztatja, hogy valósítsa meg a Nemzeti Múzeum felépítését. »Látom már emelkedni azon pompás épületet Pest közepén, melyben a nemzeti gyűjteménynek minden remekei, díszesen kirakva

tündökleni fognak, s a zsibongó sokaságot a magyarázatban, az oda tolongó külföldiek bámulatát és nemzeti egünknek derültebb fényét. Láttam ezeket, amint annyi bőven fakadó gyümölcsét, ó nagy Hazafi! a te intézetednek.« Tudjuk, hogy Széchényi Ferenc a Nemzeti Múzeum létrehozásának tervét hamarosan meg is valósította.

Életének utolsó húsz esztendejét a sági plébánián töltötte. Itt-tartózkodásának első négy esztendejében a lelkeszi teendők mellett kertészkedéssel és méhészettel foglalkozott. Itteni magányában – főként Zádor (Stettner) György dukai ügyvéd barátja, pápai főiskolai professzor biztatására – fejezte be élete főművét, a Magyar Szótárat.

Személyes barátság fűzte Dukai Takách Judit költőnőhöz is. Nyilván az ő biztatásuk is hozzájárult ahhoz, hogy gyűjtőmunkáját siker koronázza. Ez a több mint 80 ezer szót tartalmazó szótár a legmodernebb szerkesztési, lexikológiai elvekre épül, nevezetesen címszóként az alapszót adja meg (pl. fa), ehhez kapcsolja az összes képzővel, összetétellel alkotott származékokat. Módszerét későbbi nagyszótáraink is átvették.

Szilasy János a már fentebb idézett esszéjében ezt írja mesteréről: »Ha Révai érdeme a Grammatikára, Kazinczyé a szép tollra nézve halhatatlan, ilyen Kresznericsé, tekintvén a gyökér-rendbe szedett szótárra. Nagyobb önáldozattal, gondosabb szorgalommal, csüggedétlenebb fáradsággal a magyar szavakat, szójárásokat senki nem gyűjtötte.«

Művének első kötetét a táblabíró Stettner György professzor támogatásával a Magyar Tudományos Akadémia és Vas vármegye adta ki. Munkáját a Magyar Tudományos Akadémia kellően értékelte, és a magyar alsópapság közül a reformkorban egyedül ő kapta meg az Akadémia tiszteletbeli tagja kitüntető címet. Kresznerics Ferenc nagyra értékelte az elismerést. Ugyanakkor – mint ebben az időben írt leveléből ez kitűnik –, bizakodással tekint e rangos intézmény működése elé, mert »előkapuja a tudományoknak, és a magyar nemzet fennmaradásának biztos záloga.«

Kresznerics Ferenc sokoldalú tudományos munkásságát méltatva még okvetlenül szólnunk kell a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában található közmondás- és szólásgyűjteményéről, valamint a kilenckötetes *Analecta Philologia* című könyvsorozatról. Az előbbi főként Kemenesalja gazdag nyelvi anyagát, az utóbbi a nagy tudós 50 esztendő alatt olvasott és kivonatolt könyveit, külföldi és hazai lapokban megjelent cikkeit, tanulmányait tartalmazza.⁴¹⁰

1992-ben egy újabb megemlékezésre került sor, amikor a városi könyvtár

Celldömölkön felvette Kresznerics nevét. Ebből az alkalomból Koltai Jenő esperes-plébános tartott előadást Kresznerics sokoldalú munkásságáról. Szathmári István nyelvészprofesszor pedig nyelvművelésünk időszerű kérdéseiről beszélt.¹¹

A jelen. A Kresznerics Ferenc Országos Anyanyelvi Versenynek
Celldömölk ad otthont.

1994-től Celldömölkön rendezik meg az Országos Anyanyelvi Versenyt az általános iskolák 8. osztályos tanulói számára.¹² Az idén ez már a sorrendben a harmadik. A rendezőszervek: a celldömölki Kresznerics Ferenc Könyvtár és a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság. A versenyen, melyet minden alkalommal a Magyar Nyelv Ünnepi Hetében, áprilisban rendeznek, hazai és határon kívül élő magyar diákok is részt vesznek. Az 1998-as versenyre történő felhívásban a rendezőszervek kiemelték, hogy Kresznerics Ferenc és más példaadó tudós elődök egykori törekvései ma is időszerűek. Nevezetesen: „Azt a lelket és nyelvet, mit ránk bízta a századok, csorbíthatatlanul és új szellemmel fényezve át kell adni utódainknak.”¹³

A szakirodalom szerint Kresznerics Ferenc portréját 1993-ban Dobi Mária, Tóth Péter és Hegl István rajzolták meg.¹⁴

Jegyzetek

1. MÉL (1981.) I. 1017. p. Életrajzi pontosítás: lelkész helyett *plébános* (T. Gy.)
2. MÉL (1981.) I. 1017. p.
3. A kézirat megtalálható a MTA kéziratárában. Magyar Nyelvtudomány 4. K. F. kéziratáról mikrofilm készült. Lelőhely: Celldömölk, Kresznerics Ferenc Könyvtár.
4. MÉL (1981.) I. 1017. p.
5. Horváth Ferenc: Kresznerics Ferenc (1766–1832) = Vasi Szemle, 1966. 1. sz. 42-55. p. *továbbá:* Különös kor, érdekes emberek...; Egy emléktábla margójára; Kresznerics Ferenc, a pedagógus; Kresznerics a népnyelvi gyűjtő; Kresznerics és tanítványai. = Vas Népe 1966. febr. 6., 9. p. febr. 10. 5. p., febr. 16. 5. p., febr. 20. 8. p., febr. 27. 8. p.
6. Szathmári István–Bárczi Géza: Megemlékezés Kresznerics Ferencről. = Magyar Nyelv, 1966. 3. sz. 373-379. p. (A Kemenesaljai Napok keretében 1966. május 18-án az alsósági iskolában rendezett emlékünnepeken elhangzott előadás.)
7. Káldos Gyula:
 - Adalékok Kemenesalja művelődéstörténetéhez a múlt század elejéről. - Nagyközségi és Járási Könyvtár Tájékoztató Füzetek. Helytörténet 1. Celldömölk, 1975. 15-22. p.
 - Celldömölk könyvtári kultúrája a XVII. század közepétől 1945-ig. = Vasi Szemle, 1980. 3. sz. 393-394. p.
 - Sági Hegységnek Törvényei (Az 1734-ben készült okiratot 1828-ban lemásolta Kresznerics Ferenc. Erről készített hasonmás kiadást Káldos Gyula, és jegyzetekkel is ellátta.)
8. Zongor Ferenc: Kresznericsnek „Sághon hallott” szavairól = Magyar Nyelvőr, 1967. 1. sz. 53-59. p.

9. Kiss Jenő: Emlékezés Kresznerics Ferenc halálának 150. évfordulóján = Magyar Nyelvőr, 1983. 1. sz. 127. p. (A rendezvény 1982. május 22-én volt.)
10. Tungli Gyula: Kresznerics Ferenc emlékezete. = Magyaritanítás, 1982. 4. sz. 191-192. p.
11. Koltai Jenő: Kresznerics Ferenc élete és munkássága (1766-1832) Kézirat. Celldömölk, 32 lev.(Elhangzott 1992-ben a Celldömölki Városi Könyvtár névadóján.)
12. Dörnyei László: Országos anyanyelvi verseny Celldömölkön = Új Kemenesalja, 1994. május 12. 2. p.
13. A Kresznerics Ferenc III. Anyanyelvi Verseny meghirdetése. = Hírmondó. A Vas Megyei Pedagógiai Intézet információi, 1997. szeptember, 1-3. p.
14. Dobi Mária–Tóth Péter–Heigl István: Kresznerics Ferenc portréja = Vasi Szemle, 1993. 4. sz. 511-553 p. és Tóth Péter: Kresznerics Gyökér-rendű szótárának kiadásáról = Vasi Honismereti Közlemények (szerk. Kuntár Lajos), 1996. 4. sz. 67-72. p.

ITT ÉLT ÉS ALKOTOTT
 KRESZNERICS FERENC
 NYELVTUDÓS
 A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG
 TISZTELETBELI TAGJA
 1812 - TÖL - 1832 - IG.

Kresznerics Ferenc emléktáblája a sági plébánia falán

KIS JÁNOS

nemesdömölki lelkész, költő, műfordító
(Szentandrás, 1770–Sopron, 1846)

I. ÉLETE

„Költő, műfordító, Kazinczy Ferenc barátja. Szülei a Festetics grófok jobbágysai voltak. Tanítója ismerte fel tehetségét, az ő segítségével került 1782-ben a soproni evangélikus líceumba. Itt alapította meg 1790-ben a II. József németesítő törekvései miatti nemzeti ellenállás idején a Soproni Magyar Társaságot (kezdetben »magyarul tanuló társaság«), az első magyar önképzőkört. Tagjai szigorú bírálattal ösztönözték egymást az írói pályára. 1791-től 1793-ig a göttingeni és a jénai egyetemen tanult, majd hazatérve Győr, Zala és Vas megyei falvakban, 1808-tól Sopronban lelkészkedett.”¹ Ezt követően 1812-től haláláig szuperintendens (püspök). 1830-tól a Magyar Tudományos Akadémiának, 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja.

II. MŰVEI

- Görög, latin, francia és német klasszikusok *magyarra fordítása*
- Kis János *versei* (1815.)
- *Kis János szuperintendens visszaemlékezései életéből* (1845–46.)
- *Kis János poétai munkái* (1846.)

III. ÉRDEME: BERZSENYI DÁNIEL FELFEDEZÉSE

Celldömölkön a nagy méretű és szépen felújított dömölki evangélikus templom külső falán egy márvány emléktábla közli az idelátogató turistával, vendéggel, hogy itt, ebben a templomban szolgált Istennek Kis János lelkész. Egyébként nevét Celldömölkönél a *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig* is említi:

„1802–1808 a község evangélikus lelkésze Kis János költő, Berzsenyi Dániel keresztkomája és barátja. 1803-ban itt »kapta rajta« versírásán Berzsenyit. Kis 1809. április 6-án a községből három versét küldi el Kazinczy Ferencnek.”²

Költői felfedezéséről érdekes dokumentumot olvashatunk *Merényi Oszkár Berzsenyi emlékkönyv* c. munkájában: „Kis, maga is verselgető férfiú, gyakran

meglátogatta Sömjénben, és többször találta olyan helyzetben, hogy papírosok mellett dolgozott, amiket beléptekor gyorsan elrejtett. Csak hosszas kérlelésre volt hajlandó megmutatni darabjait, s idézem: „a *Romlásnak indult hajdan erős magyart* is... ilyen szókkal adá által: »Márcsak nyíltan megvallom komám uramnak, hogy én egy időtől fogva versírással bíbelődöm, nézze által ezeket, s mondja meg, ha mehetek valamire?« Az olvasás annál nagyobb csudálkozást gerjesztett bennem, mennél kevesebbet vártam ilyesmit tőle. A velem közölteket megküldém Kazinczynak, s szerzőjüket pedig lelkesedve serkentém írásra.”³

A széphalmi „mester” válasza kiemelte Berzsenyit az ismeretlenségből és az elszigeteltségből.

Kis János ev. lelkész baráti kapcsolatban volt kortársával, a dömölki bencés plébánossal. Erről a lelkész-költő így írt: „A kiscelli katolikusok lelkésze, s egyszersmind a benediktusok zárdájának elnöke Amandus szerzetes nevet viselt s e nevet betűszerinti értelemben is megérdemelte. Velem nyájasan társalgott, a szomszédsági barátsági viszonyt mindenkor fönntartotta, s ebédre gyakran meghívott, sőt arra bármikor hivatlanul megjelenni szabadságot adott.”⁴

IV. SZEMÉLYISÉGE ALKALMAS A LOKÁLPATRIOTIZMUS ELMÉLYÍTÉSÉRE

A celldömölki Kresznerics Ferenc Városi Könyvtár 1995-ben helytörténeti pályázatot hirdetett. Több értékes tanulmány készült Kemenesaljáról. Témánkhoz kapcsolódik Bedy Zoltán dolgozata. Címe: *A celldömölki evangélikus gyülekezet története*. Erről a pályamunkáról Szabó László, a bírálóbizottság elnöke így nyilatkozott: „Ebben a gyülekezetben – és esetünkben az egész ország társadalmi és kulturális életében – fontos szerepet játszó személyiségek munkálkodtak. Így hát a dolgozat kiválóan alkalmas a lokálpatriotizmus elmélyítésére, hiszen olyan személyiségek példáját mutatja fel, mint ... Berzsenyi Dániel, a két Perlaky, Kis János és Edvi Pál. A tanulmány adatgazdag, hivatkozásai helytállóak, értékítéletei korszerűek és elfogulatlanok.”⁵

A helytörténész természetesen örül annak, hogy Kemenesalja nagyjairól – köztük Kis János evangélikus lelkész-íróról – ilyen színvonalas dolgozatok készülnek napjainkban is. Kis János korának kiemelkedő tudós papja, költője, műfordítója volt. Példát mutatott az utókornak a magyar nyelv ápolásában, az idegen nyelvek tanulásának fontosságában és valláserkölcsi nevelésben is.

1. Magyar Irodalmi Lexikon (főszerk. Benedek Marcell) I. köt. Bp., 1963. Akadémiai Kiadó, 635. p.
2. Erős Zoltán: Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig. Bp. 1985. Móra Kiadó, 59. p.
3. Laczkó András: Berzsenyi emlékkönyv In: Merényi Oszkár emlékkönyv (szerk. Acél József és Ódor László) Kaposvár 1981. 65 p.
4. Pacher Donát: A dömölki apátság története 382-84. p. A dömölki rendház élén 1801–1810 Pausz Amand házfőnök, bencés plébános állt. Nemes apát 1801-ben meghalt, halála után az apáti szék sokáig (1832-ig) betöltetlen. (Porkoláb: i. m. 75-76. és 120. p.
- 5 Dr. Bellérné Horváth Cecília: Tanulmányok Kemenesaljáról = Új Kemenesalja, 1995. febr. 2. 6. p.

BERZSENYI DÁNIEL

költő

(Egyházashetye, 1776–Nikla, 1836)

I. ÉLETE

„A felvilágosodás és a romantika közötti korszak nagy mestere, a MTA tagja (1830.). Apja, Berzsenyi Lajos Vas vármegyei földbirtokos. Késve iratkozott be Sopronba középiskolába, tanulmányait nem fejezte be. 1795: Keszthelyen önkéntes katonaként szolgált, 1795-től néhány évig apja mellett élt, majd 1798-tól kemenessömjéni birtokukon gazdálkodott. 1799-ben feleségül vette távoli rokonát, Dukai Takách Zsuzsannát. 1803-ban Niklára költözött, itt élt haláláig. Költői működéséről először Kis János adott hírt Kazinczynak.“¹

I. MŰVEI

● Lásd *Berzsenyi összes művei* (kiadta Merényi Oszkár, Bp., 1956)²

● Legismertebb versei:

A magyarokhoz I. és II.

Búcsúzás Kemenes–Aljától

Osztályrészem

Horác

A közelítő tél

Fohászkodás

A pesti magyar társasághoz

Vitkovics Mihályhoz

Dukai Takách Judithoz

● Prózai műve: *A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól*

II. „EURÓPAI NAGYSÁG“

Zsenialitását idehaza és külföldön egyformán elismerik. Költeményeit 1880-ban fordították latin nyelvre. Egyes verseit számos európai és ázsiai (japán) antológia közölte.³

Idehaza Németh László író foglalkoztatta rejtélyes élete, költői nagysága. Tíz évig tanulmányozta életét és munkásságát, meglátogatta Berzsenyi Dániel

egykori tartózkodási helyeit (így Niklát és Kemenesalját), végül is könyvet írt róla 1937-ben. Ő is – s az irodalomtörténészek is – három fontos tényezőnek tulajdonítják kiemelkedő művészi tevékenységét:

- vele született adottságnak, képességnek;
- az észak-nyugat magyarországi kultúrtájnak (Sopron, Dömölk);
- önművelésének.

Különösen figyelemre méltónak tartom azt az elemzést, amit Németh László 1936-ban adott a két tájegység, Somogy megye (Nikla) és Kemenesalja (Kemenessömjén) gazdasági, társadalmi, de főként kulturális különbségéről. A XIX. század eleji állapotokat így jellemzi:

„Berzsenyi a száműzetés helyének nevezte Niklát, családi viszály vetette oda, s elavult Diogenésznek érezte magát Somogy dohos dongái közt. Kemenesalja s különösen Sömjén Niklával szemben a legszebb kultúrtáj, a parasztember kék kötényt hord itt, mint a németek, s ez a vidék töltötte meg a soproni lutheránus líceumot magyar diákkal. Ha van hely, mely Berzsenyi ifjúkori ódáit lebegésben utánozhatja: a sömjéni szőlő az. Valóban ott is írta a legtöbbet. Én alkonyattal álltam meg a Kemenesen (mely hegynek alig több, mint a mi szilasi szőlődombunk): a Bakony és a Somlyó szemben úsztak a présházzal, előbbre a Ság alatt a régi Nemesdömölk látszik, oldalt a Kemenes apró gyümölcsfás községei s mind e szigetnyi látnivalók körül egy tenger abból a fiatal kékesszürke színből,

Berzsenyi Dániel szobra a
celldömölki gimnázium
előtt

mely ellep földet, levegőt, s egyszerre határtalan, fennkölt és nyugodt. Aki innen Somogy szűk, sötétzöld, Koppány-szagú, parasztlázadástól vemhes völgyébe került, magában is könnyebben észrevehette ifjúság s öregkor közt a vízváltást. Az ifjúság a szülőhaza és az emlékezet színeibe öltözött, a jelen a gondéba és Nikláéba. Így lett a *Búcsúzás Kemenesaljától*: egyre végérvényesebb. Búcsú az ifjúságtól.”⁴

Íróink és költőink közül elsősorban a tájhoz kötődő alkotókat foglalkoztatta Berzsenyi személyisége és művészete, különösen a kerek évfordulókon, valamint az egyházashetyei szoboravatás alkalmával. Az alábbiakban ezeket az írásokat, megjegyzéseket közlöm:

Héra Zoltán: Szoboravatás Berzsenyi szülőfalujában¹³ (1970)

Megható a szülőföld ragaszkodása költőjéhez, majdnem annyira, mint a legtöbb költőé szülőfalujához. Megható, de egyáltalán nem misztikus. Mert mi a nagy költő, ha így gondolunk rá, ebben az összefüggésben? Mi volna más, ha nem a szellemi öntudatra jutó, magát megnevező táj? Egy város, egy vidék – érzelmi, gondolati, nyelvi lehetőségeinek a csúcsán.

A nagy költő a táj hozzájárulása az egyetemes értékek megalkotásához, kétségbevonhatatlan bizonyítékként, hogy mindenünnen nyílnak utak, a lehetetlennek látszó mindenüttl lehetséges.

Más szóval érdek is keveredik a dologba. Kollektív érdek és egyéni érdek, összebékülve, egymást támogatva. »Nem vagyunk akárkik, mi is letettünk valamit a nemzet asztalára« – ez a nagyobb közösség gondolata. »Neki sikerült, nekem is sikerülhet« – ez az egyéné, a táj tehetséges fiaié. Azoké, akik maguk is hivatást éreznek arra, hogy kifejezői legyenek közösségüknek. Alkotó politikusként, alkotó művészként? E tekintetben mindegy. A nagy költő így is, úgy is a legnyilvánvalóbb példa. Művével is és eleven, a tájjal összeforrt s belőle visszasugárzó legendájával is.

Ez az ünnepség a Vas megyeieké, s elsősorban az egyházashetyeieké is éppen így, ezzel volt szép. Azzal, hogy nemcsak a ragyogó szeptemberi nap segédkezett a Berzsenyi szobor avatásán a maga »máguseréjével«, s nemcsak a költő által horáci tündöklésbe emelt, tisztán odavillanó „kékellő halmok”, hanem kinek kinek személyes emléke is, a maga külön fényességével. Minden emlék, amely valamiképpen rokonságot tart Berzsenyi hevületével, ami így vagy úgy hozzá kapcsolódott.

A község – gyermekkorunk nem éppen nyájas, nagy kastélyú, nagy uradalmú s némelykor zord hatalmú Egyházashetyéje – a legutóbbi évtizedekben az ország egyik legvirágzóbb termelőszövetkezetének, a kemenesaljai Berzsenyi Dániel Termelőszövetkezetnek a központja lett. Ennek az új helyzetnek a méltósága is ott volt a szoboravatók arcán. Emelkedett volt az ünnepség, de közvetlen és felszabadult is egyúttal, minden fölös érzelmesség és minden elfogódottság nélkül való. Emelkedett, anélkül, hogy a rendezők különösebben azzá akarták volna tenni. A ceremónia valóban csak keret volt, forma, amelyet feszesen kitöltött, s már-már el is tüntetett, valami mássá változtatott át a tartalom: a »csudadolgokra« képes lélek.

Gyermekkoromban, Jánosháza felé menet, a hetyei utcán többször is kerestem

Berzsenyi szobrát. Nem hittem el, hogy nincs emlékműve szülőfalujában. Körüljártam többször is a kastélyt – később tudtam csak meg, hogy nem a Berzsenyiekhez, hanem a Felsőbükiekhez tartozott –, hátha meglelem. Ez a hiányérzet azóta is kísértett, valahányszor arra vetődtem. Ott kellene lennie, ott, a kanyar előtt.

A szobor – Antal Károly alkotása – most már ott áll, azon a helyen. Kérkedés nélküli mű, inkább takaros, mint monumentális, ám így is hatalmas.

*Úgy áll ott, olyan elmozdíthatatlanul, annyira a maga helyén, mint odébb a Ság-hegy.*⁵

Héra Zoltán Berzsenyi Dániellel egy kitűnő cikkében is foglalkozott. Az élő klasszikus címmel. (Ennek bemutatását lásd Héra Zoltánnál!)

Bertha Bulcsu író 1976-ban Berzsenyi előadásában pedig arra figyelmeztetett, hogy az európai kultúrát képviselők vigyázzanak értékeikre! „Vigyázzunk nagy költőnk szellemi hagyatékára!”⁶

1986-ban *Láng Gusztáv* irodalomtörténész, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanára *A költő és olvasói* című cikkében arról írt, hogy *Horác* és *A közelítő tél* az a két költeménye, melyekkel Berzsenyit a XX. század végén meg tudjuk szeretetni tanítványainkkal.⁷

Szépirodalmi feldolgozást Berzsenyiről *Ágh István* adott a *Dani uraságnak* című esszékötetében.⁸

A Berzsenyi Kincses Kalendáriumot Gyurácz Ferenc ismertette 1989-ben.⁹

A ma élő európai költők közül *Gencso Hrisztozov* foglalkozik Berzsenyi verseinek bolgár nyelvre fordításával. 1994-ben járt Kemenesalján, 1996-ban pedig megjelent költeményeinek válogatott bolgár nyelvű kiadása. A Veszprém Megyei Naplóban így nyilatkozott: „Európai nagyságnak tartom ezt a finom, gyengéd és férfias, földön járó és prófétai emelkedettségű költőt.” Majd így folytatja: Berzsenyi kétszáz éve élt és alkotott. Mégis „időszerű, korszerű költészet ez, mert a mai világ nem jobb vagy erkölcsösebb, mint Berzsenyié volt. A problémák szinte ugyanazok. A szerető-féltő feddés és harag, vagy az episztolák gondolati tágassága a ma emberéhez is közel áll, fontos igazságokat közvetít.”¹⁰

IV. „BERZSENYI A MIÉNK“

A Berzsenyi kultusz Vas megyében

Szombathelyen, Egyházashetyén, Kemenessömjénben és Celldömölkön

Szombathelyen 1896-ban ércszobrot emelt a város, s teret nevezett el róla. 1976-ban Somogy és Vas Megye Tanácsa közös kiadásban jelentette meg a 800 oldalas *Berzsenyi emlékkönyvet*.¹¹ 1984-ben a szombathelyi Tanárképző Főiskolát róla nevezték el. Nevét viseli egy középiskola is.

Egyházashetyén pedig 1876-ban, születésének 100. évfordulóján szülőháza falán emléktáblát, 1970-ben a község főterén szobrot avattak (*Antal Károly* szobrászművész alkotása). Nevét viseli a helybeli általános iskola és a termelőszövetkezet is, és van a községben Berzsenyi utca is. Szellemi hagyatékát ápolja az egyházashetyei Pro Cultura alapítvány.¹²

Kemenessömjénben emléktábla¹³ és a Berzsenyi-pince, Celldömölkön a Berzsenyi Dániel Gimnázium (1958) és Berzsenyi-szobor, a Kemenesaljai Művelődési Központ első emeleti folyosóján Szilágyi Mária szobrászművész reliefje emlékezteti a látogatót a költőre.

Felirata: „... *Nem sokaság, hanem lélek,*

S szabad nép tesz csuda dolgokat.“

(Említésre méltó, hogy volt a városban egy *Berzsenyi Könyvesbolt* is, mely, sajnos, a rendszerváltás után megszűnt.)

Berzsenyi emlékét Celldömölkön a *Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság* (központja Kaposvár és Szombathely) és annak celldömölki csoportja, valamint a *celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium* ápolja. Az intézet 1997-ben ünnepelte alapításának 50. évfordulóját. Ebből az alkalomból jubileumi évkönyvet adott ki.

Figyelemre méltónak tartom a kiadványban Joó Antalné, az iskola igazgatóhelyettesének *Berzsenyi a miénk ...*című írását. Ebben elénk állítja a költőt, a küzdő embert, akinek problémái nagyon is maiak. Neki is a magánnyal és az elmúlással kellett szembenéznie, mint korunk emberének. Ő ezeket a problémákat képes volt megoldani, sztoikus bölcsességgel képes volt szembenézni a közelgő halállal. Dicséretes, ahogy a tanárnő Berzsenyitől példát véve figyelmezteti a mai tanítványait arra, hogy mennyire fontos magyarságtudatuk állandó ébrentartása, és óva int a külsőségekben megmutatkozó hivalkodástól. Szólt a „tisza erkölcs“ napjainkban tapasztalható hiányáról. Berzsenyi „élete példázza“, hogy a vidéki

száműzetésből (a niklai remeteségből) is lehet eget ostromolni, nekifeszülni a lehetetlennek; a nagy szellem szárnyalását nem korlátozhatja a törpe jelen.“ Tanítványait Berzsenyi Dániel szavaival mértéktartásra, az *időtálló értékek* teremtésére biztatja.

Dolgozatát így fejezi be: „Szükségünk van Berzsenyire nemcsak a »születésnapon«, hanem máskor is, nemcsak a Berzsenyi gimnáziumban, hanem máshol is. Berzsenyi a miénk, mindnyájunké.”¹⁴

Molnár Miklós IV. osztályos tanuló *Emlékezz rá!* című kitűnő versében megfogalmazza mit jelent neki és társainak, mit jelent nekünk Berzsenyi:

„...Számodra minden
...mutatja az utat
s el nem vétheted.
Szelleme átjárja
iskolánk falait,
S érzed, tested tájait.
A tudás lelke Ő.
Ez köt össze minket,
és a többieket is.”¹⁵

Egyházashtyén szombathelyi-budapesti írókból, művészekből egy hagyományápoló irodalmi, művészeti közösség jött létre az elmúlt években. Az Új Kemenesalja beszámolt az első 1994-es rendezvényről *Berzsenyi árnyékában* címmel. Azóta itt nyaranként alkotótábor működik, mely munkája eredményét (szellemi és tárgyi) záráskor bemutatja a település közösségének. Mindezt Berzsenyi szellemében, akinek a gondolatai jelen vannak minden rendezvényen, akár közvetlenül, akár közvetetten, áttételesen. Erre az idei egyházashtyei dalest mutatott jó példát.

S végül meg kell említeni itt is *Talabér Géza és dr. Szabó József: Berzsenyire emlékezünk* című füzetét, mely módszertani szempontból segítséget ad Kemenesalja pedagógusainak a költő verseinek fakultatív feldolgozásához az általános iskolákban. Csak élni kell a lehetőséggel.¹⁷

1. MÉL (1981) 201. p.
2. Magyar irodalmi lexikon. 1. köt. (szerk. Benedek Marcell). Bp., 1983. Akadémiai Kiadó 151. p.
3. Magyar irodalmi lexikon. 1. köt. 151. p.
4. Németh László: Berzsenyi (Esszék, tanulmányok) Bp., 1937.
5. Héra Zoltán: Szoboravatás Berzsenyi szülőfalujában = Népszabadság, 1970. szept. 30. 7. p.
6. Bertha Bulcsu: Megemlékezés Egyházashetyén a költő születésének 200. évfordulóján. 1976. (A kézirat Dala József helytörténész tulajdonában)
7. Láng Gusztáv: A költő és olvasói. = Vasi Honismereti Közl. 1982. 1-2. sz. 1-5 p.
8. Ágh István: Dani uraságnak (Riportsorozat a mai Kemenesaljáról. Az író beszámol Berzsenyi Dánielnek a hagyományápolásról és a változásokról.) Bp. 1984. Magvető Kiadó
9. Berzsenyi Kincses Emlék-Kalendárium (Kiadja a Berzsenyi Irodalmi és Művészeti Társaság, Bp. 1986.) A kiadványt ismertette: Gyurácz Ferenc = Vasi Szemle, 1986. 1-2. sz. 140. p.
10. Berzsenyi bolgár nyelven = Veszprém Megyei Napló, 1996. október 5. 7. p. és *Losoncz Andrea: Hrisztozov Celldömölkön* = Új Kemenesalja, 1994. júl. 7. 4. p.
11. Berzsenyi emlékkönyv 1976. (szerk. Merényi Oszkár) A költő születésének 200. évfordulójára kiadta a Somogy Megyei és a Vas Megyei Tanács, Kaposvár, 1976.
12. Dala József: A Vas megyében található Berzsenyi emlékek területe In: Merényi emlékkönyv. szerk. Acél József és Ódor László. Kaposvár, 1981. 112. p.
13. Éder Zoltán: Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig. Bp. 1985. Móra Kiadó, 87 p.
14. Joó Antalné: Berzsenyi a miénk... In. A celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium jubileumi évkönyve az iskola alapításának 50. évfordulója alkalmából. Celldömölk, 1997. 7. p.
15. Molnár Miklós IV. B osztályos tanuló verse In: A celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium jubileumi évkönyve az iskola alapításának 50. évfordulója alkalmából. Celldömölk, 1997. 7. p.
16. Völgyi László: Új szellemi műhely Egyházashetyén (Berzsenyi árnyékában) = Új Kemenesalja, 1994. máj. 12. 4. p.
17. Berzsenyire emlékezünk (írta és szerkesztette: Talabér Géza és dr. Szabó József), Celldömölk, 1970. [33 p.]

EDVI ILLÉS PÁL

evangélikus lelkész, emlékiratíró

(Réti, 1793. június 29–Pest, 1871. június. 22.)

I. ÉLETE

„Költő, egyházi író, az MTA tagja. Sopronban, majd a jénai egyetemen tanult.

Különböző helyeken volt lelkész, majd a kemenesaljai egyházmegye esperese lett. 1863-ban megvakult, ezért lemondott állásáról és Pesten élt. Mint nevelő, tanítványaival beutazta az egész országot. Sokoldalú egyéniség volt, és korához képest becses alkotásai kiemelkedőek. Egyházi vonatkozású versei illetve prózai dolgozatai maradtak fenn.

II. FŐ MŰVEI

- *Első oktatásra szolgáló kézikönyv, vagyis a legszükségesebb tudományok összessége* c. munkáját (1837) az Akadémia a Marczibányi-jutalommal tüntette ki.
- *E. I. P. elszórt költészetei* (1853) címen jelentek meg versei.
- *A keresztyén Abc* (Pápa, 1839).
- Kéziratban maradt a négykötetnyi terjedelmű *Vas megyei krónikák* című munkája, melyet a szabadságharc és az abszolútizmus éveiről írt.⁴¹

III. AZ 1848/49-ES SZABADSÁGHARC KEMENESALJAI KRÓNIKÁSA

A Vasi Szemle 1964-ben megjelentette *Edvi Illés Pál visszaemlékezéseit A Kemenesalja 1848–49-ben* címmel. (a szöveget dr. Vörös Károly tudományos kutató tette közzé)² Az alábbiakban – összekötő szöveggel – ebből közlök részleteket:

Az 5. § és a 6.§-a horvátok és a vasi nemzetőrsegről szól. Ebből megtudjuk, hogy „Jellasics, ekkor horvátországi bán vezérlése alatt a hazánkat megrohanni készülő hadsereg ellen Magyarországot megvédeni természet szerint azok a megyék köteleztettek főleg, melyek a szomszéd országhoz legközelebb estek, úm. Zala, Somogy, Baranya és Vas, sőt a dunántúliak általján. Vasban is tehát június hóban megkezdettek és folytatva lettek az e célra irányozott készülétek és mozgalmak.” A vasi nemzetőrség fővezérévé az országgyűlés *Vidos Józsefet* nevezte ki ezredesi ranggal. Krónikájában leírja, hogy „bár katonai pályát nem próbált, de sokoldalú fényes talentumánál fogva a közbizalmat Vasban osztatlanul bírta... Ettől fogva Vidos József házában Kemenesi Mihálfán éjjel-nappal nemzetőrök strázsáltak. Udvarában szakadatlanul pezsgett a sok jövő-menő.” Jöttek főnemesi családok, akik úrfiaikat idehozták, és Vidos József oltalmába ajánlották. Szól arról is, hogy önkéntes káplárlként elment a nemzetőrökkel Illés

egyetlen fia, Gyula is, aki később meg is betegedett.

A 6. § ezt a címet kapta a krónika írójától: *A Vas megyei expedíció a Drávához*. Itt leírta, hogyan búcsúztatta a dömölki evangélikus templomban az indulás előtti vasárnapon (július 8-án) a „terjedelmes fárámból” (egyházközség) harcra induló híveit. Július 10-én indultak el a kemenesaljai nemzetőrök a gyülekező helyre, Ságra, a falu egy gyöpös területére. „Nyolc óra tájban megérkezett az ezredes, magyar nemzeti civil ruhában, szürke ménen lovagolva, sok tisztektől környeztetve, és a helyszínen *éljenzéssel* fogadtatva. Az őt esengve váró sereget *szalutálva* (idvezelve) szemlét tartott, és mit sem késve jelt adott az indulóra, ő maga elől lovagolván. Orvosnak elment e sereggel Cellből physicus Hollár és Freund Benedek népszerű ügyes izraelita, evang. táborig papnak Guót Ferenc, csöngői lelkész. A sági gyöpen ment végbe az ünnepélyes felesketés a zászló alatt. Hévnapiak uralkodtak. ... Harmadnapon délben találkozott a 3000 főnyi összes vasi sereg Kanizsán, hol Csányi fő kormánybiztosnak bémutatattott; honnét délután a Dráva parti helységekhez megérkezve, a legénység falukra szerte bészállásoltatott. Főszállás *Iharos-Berény* volt.”

A krónikaírótól megtudjuk, hogy Jellasics bán szeptember 11-én lépte át a határt, három irányból közeledtek csapatai Pest felé. Pákozdnál azonban serege vereséget szenvedett szeptember 29-én.

Vidos József ezredes közben „a második nemzetőrségi expedíció” megszervezésére kapott utasítást, melynek feladata volt a Bécs felé menekülő Jellasics-had üldözése Kőszeg irányában. Edvi Illés Pál leírta, hogy október 7-én Cellben találkozott a Bécsből menekült Pulszky Ferencsel. Ő és Batthyány Lajos miniszterelnök hozták a híret – írja Edvi Illés Pál – a Bécsben kiütött forradalomnak. Azt is leírta, hogy a magyar huszárok – akik előzően a császárt szolgálták – tömegesen jöttek haza Sopron felől Csehországból, hogy Kossuth katonái legyenek.

Ősszel azonban fordult a hadiszerencse. Windischgrätz herceg ellentámadásra indult, a Mersénél és Karakónál épített földsáncok nem nyújtottak kellő védelmet, sem a Marcal és a rábai hidak lerombolása, újévkor már „a celli sóháznak fa-épületein a nemzeti színek ismét fekete-sárgára ismét vastagon befőstettek.”

„Hazánk polgári életét egész e hónapban sötétség és gyász borította el. Az Akadémia is termeit becsukta szomorúan.”

A 17. §-ban leírta, hogy a tavaszi hadjárat eredményeként hogyan vonult vissza fejvesztve egy osztrák katonai egység. Szemléletesen mondja el, hogy hogyan akarta Jánosházán az osztrák fogságban lévő magyar miniszterelnököt kiszabadítani a környék nemzetőrsége, melynek tervéről a résztvevőket maga a miniszterelnök beszélte le.

Hogy mennyire féltek az osztrák katonák Jánosháza és Kemenesalja népétől s hogy „mily rettegés és félelem között voltak a nagy fogoly kíséreti útjában, azt azzal árulták el, hogy Jánosházába erős szegezett szuronyokkal vonultak be; útjukban pedig a sereg előtt mindenütt az illető határ plébánosa papi díszruhában elől menni rendeltetett...”

1849 tavaszán Vas megyében újból megélénkült az élet, Vidos Dezső lett az alispán. Cellben Ivánkovics lett a város kapitánya (hűségesek voltak 48-hoz) „s megpezsdült újból az élet.” Megjelentek Cellben a magyar hírlapok is.

A továbbiakban leírta, hogy a szabadságharc bukása után (1849. aug. 13.) nagyfokú csend és félelem borult a tájra, így a mindvégig Kossuth oldalán álló Kemenesalja népére is.

A *Vas megyei krónikák* ma is izgalmas, érdekesítő olvasmány. Edvi Illés Pál stílusa választékos, bár kissé régies, de mindvégig gazdag szóképekben, eredeti népnyelvi fordulatokban és kifejezésekben. A műből kiderül, hogy szerzője egyértelműen a forradalom és a szabadságharc oldalán állt nemcsak a győzelem idején, hanem a küzdelem nehéz óráiban is. Ezért marasztalja el a somogyszentkirályi evangélikus lelkészt, aki benne bízó híveit a horvát támadás napjaiban cserbenhagyta, majd Vasba menekült. Ugyanakkor megrója a feldühödött Kőszeg népét barbár tettért. Azért, mert a város lakossága vandál módon mészárolta le a visszavonuló horvát seregtől ejtett 50 hadifoglyot. Hazaszeretet az egyik oldalon, emberség a másikon, ez Edvi Illés Pál igazi arca.

IV. AZ UTÓKOR TISZTELETE

1998. november 29-én a Celldömölki Honismereti Kör tudományos ülésen emlékezett meg Edvi Illés Pálról. A dömölki evangélikus templom külső falán emléktábla avatására került sor.³ A tábla felirata méltatja itteni lelkészi és krónikaírói érdemeit.⁴

Jegyzetek

1. Edvi Illés Pál In: Magyar irodalmi lexikon. Főszerk.: Benedek Marcell. Bp. 1963. I. köt. 275-276. p.
2. Edvi Illés Pál: A Kemenesalja 1848–1849-ben (Közétette Vörös Károly) = Vasi Szemle, XVIII. évf. 1964. 1-2. szám 214-226 p.
3. Az 1998. november 29-i rendezvény meghívója a szerző tulajdonában. (Edvi Illés Pál a dömölki ev. gyülekezet lelkésze volt 1831-től 1863-ig. A krónikát 1861 és 1863 között írta.)
4. Edvi Illés Pál: Széll József őrnagy nemesdömölki forradalmár. (Közreadta Nadasdy Lajos) = Új Kemenesalja 1998. 10., 11. és 12. sz. (augusztus és szeptember)

DUKAI TAKÁCH JUDIT

költőnő
(Duka, 1795–Sopron, 1836)

I. ÉLETE

„1795. augusztus 9-én született Dukán. Anyja a Sárvárról eredeztethető Vitnyédi családból származó musai Vitnyédi Terézia. Apja, Dukai Takács István jómódú középnemes.

Mindkét családot szoros szálak fűzték Nyugat-Dunántúl nemesi köreihez.

Gyermekkora szülőfalujában telt. Szülei később Sopronba adták, elsősorban a német nyelv miatt, de kézimunkázni, zenélni is tanult itt.

Soproni tartózkodását – édesanyja betegsége, illetőleg halála miatt – kénytelen megszakítani.

Judit, életkorához képest olvasott, művelt leány volt. Tizenhárom-tizennégy éves korában írta első verseit. Ihletői a költő elődök mellett a népdal és a szerelem.

Viszonylag gyorsan kilép az ismeretlenségből. Berzsenyi Dániel, Kazinczy Ferenc, Döbrentei Gábor gondoskodtak a hírverésről.

Költői dicsőségének csúcsa a keszthelyi helikon ünnepségeken való bemutatkozás.

1818 után Göndöcz Ferenc oldalán költői hangja elapad, alig-alig ír verset. Házasságukból négy kislány született. Közülük Juliskát elveszíti, majd 1830-ban férje is meghal. A gazdálkodás gondjai, nehézségei is rámaradnak. A peres ügyek intézése során Patthy István ügyvédre támaszkodott, aki özvegysége második évében kezét is megkérte. Judit igent mondott, de apja miatt titokban kötnek házasságot 1832-ben, Ágfalván.

A második, a boldogabb házasságból születik fiuk, Sándor.

A tüdővész csíráit hordozó anya 1836. április 15-én Ida nevű kislánya születését követően életét veszti.

A dukai temetőben a második férjjel és a vak édesapával együtt búcsúzik az öt árva: Anna, Fáni, Pepi, Sándor és az újszülött Ida. A csecsemő tizenegy nap múlva követte édesanyját.¹

II. MŰVEI

- Lásd válogatott verseit (számuk 25) *Az én képem* című antológiában! (Sárvár, 1988.) Közülük a legismertebbek:

Barna leány (7. p.)

A beteg Malvina (34. p.)

Az én lakhelyem (50. p.)

Az én sorsom (59. p.)²

III. AZ ELSŐ MAGYAR KÖLTŐNŐK EGYIKE

A szakirodalom megjegyzi, hogy „lírája kezdetben dalszerű, s a nemesi udvarházak világát eleveníti meg. Később klasszikus mértékben írt verseket: ódákat, elégiákat, melyekben személyes érzések és a gondolati elemek is jelentősebb szerephez jutnak.”³

Szándékosan választottam ki a négy verset a 25 közül. Velük szeretném illusztrálni, hogy a fenti megállapítások költészetére tényleg jellemzőek.

A *Barna leány* című verse valóban népdalszerű. Íme két sor a versből:

„A virágok virágoztak,
Gyöngyharmattól szép színt kaptak.“

Közismert, hogy Ányos Pál és Berzsenyi Dániel hatására nemcsak verseinek műfaja, hanem versformája is megváltozott. Erre jó példa *Az én lakhelyem* című verse. Ezt a költeményt már Rábapatyon írta, ahová férjhez ment, s édesanya lett. Itt élt egy csendes kis kalibában, távol a nagyvilág fényes lármájától.

*Kis kertemnek híves árnyú fái alól
Gyönyörködve nézem, mint nőnek a palánták;
Százszor jobbízűet eszem én azokból,
Mert tudom, hogy önnön kezeim munkálták.*

*Oh, mily édes akkor nyugalma lelkemnek,
Ha tisztemből semmit elmúlni nem hagyok;
Kellemes körében kis házinépemnek
Érzem, hogy feleség s édesanya vagyok.*

*Így élek itt s íme időmet így töltöm,
Kies Paty, tebenned zengem el énekem;
Amit az esztendő ád, rendre elköltöm,
Kevés, de elég az s minnek is több nekem!*

Ez a vers Berzsenyi hatását mutatja, melyre a költő – bevallása szerint – törekedett is. Eszünkbe juttatja a mester remekművét az *Osztályrészem*, mely tipikus példája a nemesi megelégedésnek. De legalább ennyire fontosnak tartom Dukai Takách Juditnak munkaszeretét, valamint azt, hogy közel 200 év távlatból a mának is szól a költő üzenete: az édesanyának a család összetartó erejének, tűzhelyének kell lennie.

Sajnos ezt a szerepet a sorscsapások miatt csak részben tudta betölteni. „Tíz évi házasságuk után megkezdődött szenvedéseinek a kálváriája. Két év alatt elvesztette egy gyermekét és hűséges férjét. Az *én sorsom* című versében érzi, hogy élete már a végső állomás felé közeleg.

*Lesz majd olyan hely, hová nem fér
Mérgednek dühössége:
Egy csendes sírral föl nem ér
A világ dicsősége...*

A halál, amit megjósolt magának, 1836. április 15-én következett be.

A korabeli sajtó megemlékezett haláláról. A gyászolókról, a sírját körülálló árvákról. „Holttestét hazaszállították Dukára, ahol családi kriptában helyezték örök nyugalomra. Koporsóját elfalazták. Személye megérdemli, hogy saját szavaival emlékezzünk rá:

*Mi az ember? – egy kinyílt rózsaszál
A virító kornak tündéres kertjében;
Addig mosolyg, míg tövisre talál
S elhervad életének legszebb idejében.*

(A beteg Malvina)“⁴

IV. A KÖLTŐNŐ RENESZÁNSZA

Több mint 150 év telt el Dukai Takách Judit halála óta. A dukaiak ma is büszkén emlegetik a kis falut híressé tevő költőnőt. Egy celli gimnazista leány 1987-ben írt pályamunkájában ezzel kapcsolatban ezt írta: „Nem múlik el úgy egy év, hogy kriptájához ne vinnének a helybeliek kedvelt virágaiból, a nefelejcsből, a szegfűből egy-egy csokrot, különösen mióta Simonffy András író itt

él a faluban.“ A jeles író a 80-as években Dukán telepedett le, és itt élt haláláig, 1995-ig. Dukai Takách Judit elkötelezettjének érezte magát. Felkutatta a költőnő ma élő leszármazottjait, s 1983-ban a szülőfaluban emlékszobát hoztak létre a család emléktárgyaiból és bútoraiból. Sopronban Dukai Takách Judit Kör alakult, mely szorosán együttműködött a kemenesaljaiakkal.⁵

Sárvárott és Celldömölkön Simonffy András író szervezésében irodalmi estet tartottak, melyen Lukácsy Katalin előadóművész Dukai Takách Judit verseket adott elő. Celldömölkön erre a rendezvényre 1988. december 10-én, Judit napján került sor.⁶ Az előadóest szervezésében a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság celldömölki csoportja és a Celldömölki Zeneiskola is részt vett. 1986-ban megjelent Papp János szerkesztésében a költőnő válogatott verseinek gyűjteménye, mely néhány nap alatt elfogyott.

Simonffy András halála reméljük, nem jelenti a Dukai Takách Judit kultusz alkonyát. Bízunk benne, hogy a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság – ha nem is Simonffy András elkötelezettségének hőfokán – de tisztességgel ápolja a kialakult szép hagyományt, a költőnő emlékének őrzését szülőföldjén, Dukán, Vas megyében és szerte az országban. Ennek már van is biztató jele. 1996-ban megjelent *Fábri Anna: „A szép tiltott táj felé“* című könyve, mely a magyar írók szerepét tárgyalja, köztük kiemelt helyen Dukai Takách Juditot, a XIX. század első felének rokonszenves költőnőjét.⁷

Jegyzetek:

1. V. Molnár Zoltán: Dukai Takách Judit életrajza. Az én képem Dukai Takách Judit válogatott versei (válogatta és szerkesztette Papp János) című antológia borítólapján. Sárvár, 1988.
2. Az én képem című válogatás (válogatta és szerkesztette Papp János. Sárvár, 1988.) 25 verset tartalmaz. „Ezzel a válogatással is ápoljuk megyénk irodalmi múltjának értékeit.“ 5. p.
3. Magyar irodalmi lexikon (főszerkesztő Benedek Marcell) Akadémiai Kiadó, Bp. 1963. I. köt. 272. p.
4. Vadász Norbert: Dukai Takács Judit élete és munkái (Bevezető tanulmány), 1909.
5. Csirkovics Katalin gimnáziumi tanuló: „Álmodd el élted rózsálmait!“ Celldömölk, 1987. 14 lev.
6. „Egy este Dukai Takách Judittal“. Celldömölkön a Zeneiskola kamaratermében rendezett előadóest 1988. dec. 10. Az est házigazdája: Simonffy András író (A meghívó a szerző tulajdonában.).
7. Fábri Anna: „A szép tiltott táj felé“ (A magyar írók története két századforduló között 1795–1905). Bp. 1996, Kortárs Kiadó

ZÁDOR (STETTNER) GYÖRGY

jogakadémiai tanár, író
(Duka, 1799 - Pest, 1866)

I. ÉLETE

A MTA tagja (levelező 1831, rendes 1832). 1821-ben Pesten nyert ügyvédi oklevelet. Előbb vidéken, majd Pesten volt ügyvéd. Fáy András, Vörösmarty Mihály, Kisfaludy Károly baráti köréhez tartozott. Kazinczyval történő levelezése kortörténeti forrás. 1832-től jogtanár Pápán. 1836-ban a Kisfaludy Társaság egyik alapítója. Ebben az időszakban Fenyéry Gyula álnéven mint esztéta is működött (Tudományos Gyűjtemény, Auróra, Kassai Minerva). 1818-ban a váltótörvényszék bírója. Számos jogi szövegkiadást jelentetett meg magyarul (osztrák büntető-törvénykönyv stb.). Az alkotmányosság helyreállítása után 1861-től Pesten kúriai bíró. Munkatársa volt Toldy Ferencnek, *Ungarische Poesie* (I–II. Pest, 1828.) c. kötetének szerkesztése és javítási munkálataiban. Szakcikkei a Tudománytárban és a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg. Kiadta *Kresznerics Ferenc Magyar Szótárát* (I–II. Buda, 1831–32.) Fenyéry Gyula álnéven.¹

II. FŐ MŰVEI

- *Váltójogtan* (Pest, 1832)
- *Zádor György levelezése Kazinczy Ferencsel*, 1823–31. (Kiadta fia, Z. Gyula „Z György emlékezete” címmel.)²

III. ÁLDÁSOS TEVÉKENYSÉGE PÁPÁN, KEMENESALJÁN ÉS PESTEN

1832-ben a pápai református főiskolán jeles tanárok kezdték meg működésüket: a Tarczy Lajos, Bocsor István és Stettner György. Ők voltak azok, akik bármely tudományegyetemnek díszjelei lehettek volna, és „az egész tanítási rendszert a latinról magyarra átalakították.” Stettner György 16 éven át volt Pápán a jogakadémia professzora 1832-től 1848-ig. Ő vezette a könyvtárat, s számos kiváló tanítványt nevelt. A forradalom idején, 1848-ban Deák és Bajza József Pestre hívták, s a Vörösmarty–Bajza–Toldy féle triász „negyedik” tagjaként emlegeti a szakirodalom.⁴

Az alábbiakban még Zádor György életének kemenesaljai vonatkozásairól kell szólnom. Itt elsősorban Nádasdy Lajos és Káldos Gyula kutatásaira tudok támaszkodni.

Abban, hogy Kresznerics Ferenc az alsópapság közül egyedül lett a tagja a Tudományos Akadémiának, szótárával ő nyeri el az akadémiai díjat, továbbá, hogy *1825-ben megjelent a Zalán futása*, „Stettnernek döntő szerepe volt”.² Fenyéry, Stettner és Zádor egy személyt jelent.

A cikk szerzője lábjegyzetben hivatkozik arra, hogy Stettner igazában jogász, de egész életében az irodalom érdeklí. Író, műgyűjtő, irodalom pártoló, az irodalom eszményeinek és törekvéseinek lelkes híve, s mindenekelőtt igen finom látású és érzékelésű kritikus.⁴⁵

Káldos Gyula cikkében részletesen foglalkozik Kazinczy és Stettner levelezésével. Kazinczy hívja fel Stettner figyelmét Vörösmartyra egy 1923. december 30-án kelt, Dukába küldött levelében. A szerző emlékeztet arra, hogy Kazinczy és Stettner között több levélváltás történt. Kazinczy Stettneren keresztül küldi üdvözlését Takách Juditnak, máskor Stettner mellékel egy Takách Judit verset. Tudósítja Berzsenyivel való találkozásáról, vagy Berzsenyinek Napóleonra című versét mellékel, „abban a reményben, hogy ezt először tőle kapja”.⁷

A cikkből azt is megtudjuk, hogy Vörösmarty 1824. szeptember 29-én küldte az első levelet Stettnernek Dukába. S azt is, hogy Stettner a Zalán futására Vas megyében és Pesten is előfizetőket toboroz. Vörösmartynek írt 1825. június 25-én kelt leveléből a szülőföld szeretete sugárzik... „Bizonyos lány érzélem fogja el a legkeményebb kebelt is azon a tájékon, melynek ege mosolygott, vagy zordonkodott születésünkör felettünk... Biztos ismerősök képökben tűnik fel minden bokor, minden fa, érthetőleg szöll hozzánk a csevegő madár dala, a csörgő patakok zúgása, sőt érthető szellemi hangot susog fülünkbe a lengő szellő is... azon a környéknek, melyben élő kedveseink laknak, s elhunyt szülőink és rokonaink tetei porladnak. Így merengtem én meg érkezésem olta Dukában az elmúlt boldog gyermekkorban”.⁸ Mintha Radnóti szólna a *Nem tudhatom* című versében.

Káldos Gyula kutatásai szerint mintegy 200-250 példányszámban jelenhetett meg Vörösmarty eposza. S ebből jótékony vasi előfizetők vásároltak meg több tucatot Stettner György ajánlására. 1827-ben Vörösmarty és Stettner György egy közös dunántúli körútra indult. Természetesen nem hagyták ki Dukát sem, ahol Stettner György testvére lakott. Innen együtt mentek „Sümegre Kisfaludy Sándorhoz, Kehidára Deák Ferenchez.”⁹

Így vonult be Kemenesalja Zádor (Stettner) György révén a magyar irodalomba, így lett Duka irodalmi emlékhely. Dukában Takách Judit és testvére Takách Péter, Hetyén Hraborszky Sámuel, Asszonyfán az Ostffyák és Ságról Kresz-

nerics Ferenc, valamint a Pápáról gyakran hazalátogató Stettner György és a celli polgárok igénylik a közös társalgást. Nem véletlen, hogy Kis-Czellben jön létre – más nagyobb településeket megelőzve – szinte az elsők között a kaszinó, irodalmi, társadalmi és közhasznú ismeretek megvitatására 1830-ban. Mindez Széchenyi programjának megfelelően és elvi támogatásával.¹⁰

IV. AZ EMLÉKEZÉS AZ UTÓDOK KÖTELESSÉGE

Őszintén be kell vallanunk, hogy nevét és munkásságát az utókor elfelejtette. Ebben közrejátszott kissé németes hangzású neve is, pedig „a származás útján is – írja önéletrajzában – igaz magyar vér foly ereimben.”¹¹

Pápán a református kollégium őrzi emlékét, a szülőföldön azonban – néhány helytörténeti kutatót kivéve (Nádasdy Lajos, Káldos Gyula és dr. Koltai Jenő) – nemigen tud róla a szélesebb közvélemény.¹² Pedig Kemenesalja sokat köszönhet neki: nemcsak Kresznerics Magyar szótára megjelentetésében, hanem a Kis-Czelli Kaszinó létrehozásában és az itteni irodalmi élet szervezésében is oroszlánrésze volt.¹³

1999-ben lesz születésének 200 éves évfordulója. Ez kitűnő alkalmat teremt a megemlékezésre Dukán, Celldömölkön és Pápán is. Meggyőződésem, hogy a szülőföld él is majd ezzel a lehetőséggel.

Jegyzetek

1. MÉL (1982.), II. köt. 1060. p.
2. MÉL uo.
3. Bodolay Géza: A türelmi rendeletről a forradalom és szabadságharc bukásáig (1790–1849) In: A pápai kollégium története (szerk. Trócsányi Zsolt) Bp. Tankönyvkiadó, 1981. 176. p.
4. Bodolay: i.m. 203. p.
5. Káldos Gyula: Adalékok Kemenesalja művelődéstörténetéhez a múlt század elejéről = Nagyközségi és Járási Könyvtár tájékoztató füzetek (szerk. –) Helytörténet I. Celldömölk 1975. 15. p.
6. Káldos: i. m. 17. p.
7. Káldos: i. m. 18 p. A 15. sor Stettner György idézet.
8. Káldos: i. m. 20. p. A szóll ige betűhív közlése (T. Gy.)
9. Káldos: i. m. 21. p.
10. Porkoláb István: Celldömölk. Kismáriacell szabadalmas mezőváros története. Celldömölk, 1927. 120. p.
11. Bodolay: i.m. 162. p.
12. Nádasdy Lajos : A három nevű ember = Vasi Honismereti Közlemények. 1. évf. 1974. 1. sz. 159-163. p.
13. Nádasdy Lajos: Zádor György emlékezete = Vasi Szemle, 1975. 4. sz. 593-601. p.

BERZSENYI LÉNÁRD

huszárezredes, festőművész

(Nemesmagasi, 1805 – Nemesmagasi, 1886)

A megyei helytörténeti szakirodalom szerint Vas megye – ezen belül is Kemenesalja – több kiváló katonai vezetőt adott az 1848/49-es szabadságharcunknak. Közülük is kiemelkedik Berzsenyi Lénárd huszár ezredes, a nemzeti függetlenségért folytatott küzdelmünk legendás főtisztje.¹

Berzsenyi Lénárdot, a küzdő katonát, az olmützi várbörtön foglyát nemcsak igaz hazafiasága és művészi teljesítményéért tiszteli az utókor – 150 év távlatából –, hanem önzetlen emberi magatartásáért is.

I. ÉLETE

Neve ugyanazon a családi törzsfán található, amelyen Berzsenyi Dániel, kinek harmadfokon unokatestvére volt.

Berzsenyi Lénárd 1805. december 6-án született a család második gyermekeként. Apja, Berzsenyi Gábor ügyvéd, táblabíró és földbirtokos, anyja Endresz Katalin. Eredetileg Lénárdot – miként bátyját, Miklóst is – jogásznak szánták, s ezért a kor egyik legjobb középiskolájában, a soproni evangélikus líceumban taníttatták.² Itt részt vett a Kis János által alapított Magyar Társaság munkájában, mely nagy hatással volt rá. Ezt bizonyítja, hogy tanulmányait 1823-ban befejezve 129 soros hexameterrel búcsúzott szerett iskolájától. Mivel időközben meghalt az édesapja, a 9 gyermek eltartása és nevelése az édesanyjának komoly gondot és megterhelést jelentett. Ez a váratlan esemény arra kényszerítette az ifjút, hogy feladja jogi tanulmányi tervét, s 1825-ben felvétesse magát a 9. sz. huszárezredbe. Húsz éves katonai szolgálat után 1845-ben főhadnagy, 1848-ban kapitány.

Az 1848-as magyar polgári forradalom híre a morvaországi Prossnitzben érte. A szabadságharc kirobbanásakor ezredének 56 tisztje közül 12-ed magával hazatért, hogy igaz ügyet szolgáljon. Valószínűleg, hogy róla és társairól mintázta meg Jókai Baradlay Richárdot, Petőfi a Lenkey kapitányt.

A horpácsi csatában tanúsított helytállásáért őrnaggyá, majd később ezredessé léptették elő. Ezredével Körmenden is állomásozott. 1848 őszén Sárváron buk-

kant fel, ahol Vidos Márton főhadnaggyal szervezte az osztrákok ellen induló huszárezredet.

Az 1849. júniusi vesztes győri csata napján Görgey kinevezte tábornoknak és a II. hadtest parancsnokának, Berzsenyi azonban a gyalogság, valamint a tüzérség vezényletében való járatlanságára és egészségi állapotára hivatkozva elhárította a magas beosztást.

A szabadságharcot a Hunyadi és a Károlyi huszárok élén harcolta végig. Volt Perczel Mór és Pöltenberg Ernő kiváló katonája is.

A világosi fegyverletételkor fogságba esett. Az aradi rögtönítélő katonai bíróság először halálra ítélte, ezt 5 nap múlva Haynau 18 évi várfogságra mérsékelte. Hét évig tartó olmützi fogsága idején rajzban örökítette meg a börtön lakóinak életét, és a szabadságharc hőseit.³

A morvaországi Olmützből 1856-ban szabadult. „Előbb Somogy megyében telepedett le, majd 1863-ban visszahúzódott családi birtokára. Nem fogadott el semmiféle támogatást, kölcsönökből tengette életét. A kiegyezés után visszakapta tiszti rangját és Kemenesmagasi örökrészét, és nyugdíjat is kapott a hadügyminisztériumtól. Közhivatalt nem vállalt, de alapító és tiszti választmányi tagja volt haláláig a Vas Megyei Honvéd-Egyletnek.”⁴

Életének harmadik szakaszát (1864–86) szülőfaluja felvirágoztatásának szentelte. „Magasiba gyümölcsfa tenyésztő egyesületet alakított 1864-ben. Ez egyesület 36 tagját is emlékezet okáért lefestette. – Ez egyesületben gazdasági életbe vágó felolvasásokat tartott, melyek örömmel fogadtattak a hallgatók által. Így megkedveltetvén az egyszerű földművesekkel a szellemieket, alapította a községi könyvtárt, mely ma 400 kötetel rendelkezik. Majd az ág. ev. gyülekezetnek több évig felügyelője –, a községi faiskolának pedig gondnoka volt.”⁵

1886. szeptember 17-én halt meg. A korabeli sajtó a szomorú eseményről, a temetésről így számolt be: „Nemes-magasi e hó 20-án jelentékeny temetés színhelye volt. A nagy költő rokona Egyházas és nagy berzsenyi Berzsenyi Lénárd, 1848-diki volt honvédhuszár ezredes tétetett örök nyugalomra. Kemenesalja színe java vett részt a gyász szertartás, és a gyászkiséretben. A tűzoltók a szomszéd községekből, a helyiekkel egyesülve egész századot képeztek és a nagy katonát dob és trombita szó mellett kísérték zászlójuk alatt a vég nyugalomra.”⁶

II. MŰVEI

- *Naplótöredéke 1848–49-ből.*
- *Bátyjának, Berzsenyi Miklósnak írt búcsúlevele magyar és német nyelven.*
Arad vára, október 7. 1849.⁷

- **Képei:**

Az olmützi börtönben készült „... számú Vár Úr lakás Olmützben” (olajkép)
Az olmützi börtönben készült portrék a szabadságharc résztvevőiről (132 db)
Fogolytársai arcvonásait örökítette meg különböző méretben és technikával készült képein. (Ceruzarajzok, víz- és olajfestmények). Zömében honvédtisztek, de voltak közöttük papok, tanítók, újságírók, hadbírók stb.⁸
Mennybemenetel, a csikvándi evangélikus templom régi oltárképe (olaj)⁹

III. BERZSENYI LÉNÁRD ALAKJA AZ UTÓKOR EMLÉKEZETÉBEN

Életében tisztelet övezte. Egy – halála után 10 évvel készült – kiadvány szerint: „Ritka szép jellemű férfiú volt. Mikor az elnyomatás idején vagyonosabb társai pénzt gyűjtöttek, hogy abból a szabadságharc szűkölködőit gyámolítsák, ő neki is segílyt ajánlottak föl. Ő azonban azzal, hogy vannak nálánál szűkölködőbbek is, – azokat keressék föl – barátainak jóindulatát megköszönte.¹⁰

A hagyományt a XX. században elsősorban a Berzsenyi család kiterjedt rokonsága őrizte, valamint a Hadtörténeti Múzeum, ahol képeit mintegy 50 esztendőn át tárolták. Képeinek egy része 1944/45-ben elpusztult, s csak akkor kezdett az utókor Berzsenyi alakjával újból foglalkozni, mikor a celldömölki Berzsenyi ház padlásán, átalakítás közben, 1963-ban egy ládában 38 tőle származó képet illetve metszetet találtak. A munkások révén a képek a celldömölki 3. Számú általános iskola tulajdonába kerültek, s Zongor Ferenc és Talabér Géza munkája nyomán elkezdődött egyfajta Berzsenyi Lénárd kultusz, mely 1963. szeptember 17-én iskolanévadóval végződött. Az engedélyt ehhez Vas megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága – a Művelődési Minisztériummal egyetértésben – megadta.¹¹ 1986-ban pedig Németh Mihály szobrászművész elkészítette Berzsenyi Lénárd domborművét, melyet az iskola főbejáratának falán helyeztek el.

Azóta a sági iskolában minden esztendőben megemlékeznek a névadóról. Szellemiségét ápolják, vetélkedők, irodalmi műsorok keretében, s mindkét helyen – nemzeti ünnepeken (Celldömölkön és Kemenesmagasiban) – koszorút

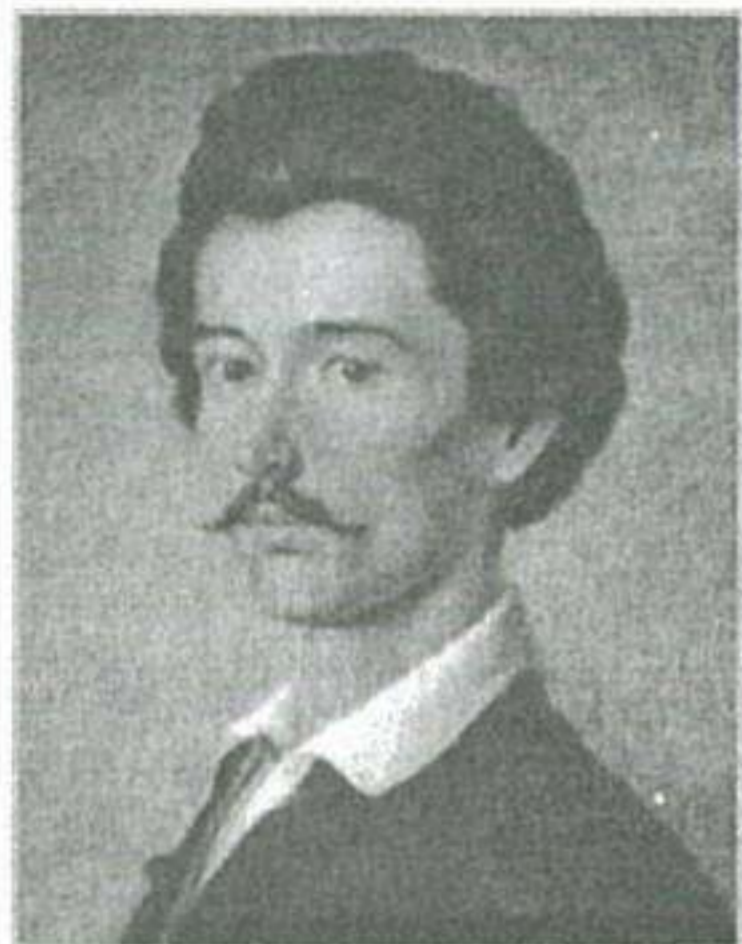
helyeznek el emléktábláján, illetőleg sírján. Az idén, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján a szombathelyi Savaria Múzeumban március 15-én kiállítást rendeztek, melyen szerepelt – kölcsönadva – a sági iskola féltett kincse is, a 38 portré, köztük a művészé is.

IV. ÉLETMŰVE A NEVELÉSBEN JÓL FELHASZNÁLHATÓ

Az iskola történelemtanárai, elsősorban a tanítási órákon és a honismereti szakköri foglalkozásokon sokoldalúan ma is felhasználják azt a nevelési lehetőséget, amelyet a névadó Berzsenyi Lénárd élete és tevékenysége kínál számukra „az emberi méltóság és a hazafiúi helytállás szép példájaként.”¹²

Jegyzetek

1. Dala József: Az utolsó menetben. Berzsenyi Lénárd ezredes, a '48-as szabadságharc kiváló katonája = Vasi Szemle, 1973. XXVII. évf. 111. p.
2. Simon V. Péter: Bebörtönzött honvédtisztek az olmützi várban (Berzsenyi Lénárd honvédezredes képei és modelljei) I. rész = Vasi Szemle, 1983. 2. szám, 283. p.
3. Zongor Ferenc: Berzsenyi Lénárd, az olmützi várbörtön rajzolója = Honismeret 1982. 2. sz. 36. p.
4. Dala József: Emlékezés Berzsenyi Lénárdra = Népszava, 1986. szept. 15.
5. Pápai Lapok, 1986. szept. 26-i szám 157. p.
6. Pápai Lapok, uo.
7. Berzsenyi Lénárd 1848-49. évi naplója (töredék). Közli Dala József (Vasi Szemle, 28. évf. 1973. 111. p.); Búcsúlevelét Payr Sándor tette közzé (Harangszó evangélikus hetilap, 1927. okt. 346. p.).
8. Simon V. Péter: Bebörtönzött honvédtisztek az olmützi várban = Vasi Szemle, 1983. 2. sz. 288-289. p.
9. Polgár Lajos: Hősi múltunk tanúi egy oltárképen. (Bajtársainak arcvonásait rejtette Krisztus tanítványainak alakjába) = Evangélikus Élet, 1989. augusztus 6-i szám.
10. „Vasvármegye Berzsenyinek” című kiadvány. 1896. XII. hó 9.
11. Talabér Géza a celldömölki III. Számú Általános Iskola (sági) igazgatója engedélyt kért a felettes hatóságtól Berzsenyi Lénárd nevének felvételére. (Időpont: 1963. február 7.) A névadás napja: 1963. szeptember 16. Avatóbeszédet mondott Simon V. Péter történész. A dokumentumok felesége, Talabér Gézáné tulajdonában. (2 lev.)
12. Idézet Talabér Géza: Igazgatói érvek a névfelvétel mellett (1996. február 7.) elnevezésű levélből.

PETŐFI SÁNDOR

A költő Ostffyasszonyfán.
(1839 május–szeptember)

I–II. ÉLETE, MŰVEI

Lásd *Petőfi* szócikkét Új magyar irodalmi lexikonban (szerk.: Péter László). Bp., 1994. III. 1620. p. Akadémiai Kiadó).

Petőfi Sándor összes költeményei (Bp., 1972. Szépirodalmi Kiadó) adatai szerint **Ostffyasszonyfán** írt versei:

1. Ifjúkori költemények: *Róza* (1137.), *Epigramm* (1136.), *Petrics Somához* (1136.), *Elválás* (1138.), *Elválás II.* (1138.)

2. Kisebb töredékek: *Eszmélet nélkül* (1181), *Mint fű* (1182.), *S boldog uton* (1182.)

Petőfi a felvidéki selmeci evangélikus líceumból 16 évesen elindult gyalog 1839. február 15-én és március 3-án vagy 4-én érkezhetett Pestre. Illyés Gyula 1962-ben kiadott *Petőfi Sándor c. könyvében* leírta: Pesten bejut a Nemzeti Színházhoz. Mikor szülei megtudják, felkeresik, a patakzó könnyek meghatják a fiút s hazamegy velük Szabadszállásra. „A tavalyinál is nagyobb szegénységbe. A befejezetlen év után rossz íze van a nyári szünetnek, s még rosszabb a jövődőlnek. A továbbtanulásra most már végleg semmi remény. Azaz májusban mégis megcsillan valami. A mészárszék egyik tönkrevőjének, a rokon Salkovics Mihálynak bátyját, Pétert, meglepi a lelkiismeretfurdalás, a kicsalt ötezer forintok feledtetésére magához veszi a fiút Ostffy-Asszonyfára. Valóban az volt a szándéka, hogy taníttatja? Vagy csak mérnöki tagosító munkájában akarta használni a »kitűnő eszű gyereket«, »aki jól beszél németül, a latin klasszikusokat úgy érti, mint a magyar írókat, csinosan rajzol, írása kitűnő, szép, zongoráz egy keveset, s verseket is csinál.«“

III. A KÖLTŐ OSTFFYASSZONYFÁN

Szemelvény *Illyés Gyula: Petőfi és dr. Mesterházné Jánosa Magdolna esszéjéből:*

Dr. Mesterházné Jánosa Magdolna dolgozata szerint: „Gyalog érkezik Ostffy-asszonyfára, május elején, 6–7-e körül. Szikár alakja úgy suhan át a Bakony völ-

gyein és a Kemeneshát szélfutta lankáin, mint aki a sors elé siet. A sorsot ezúttal Salkovics Péternek hívják.”²

Illyés Gyula könyvéből tudjuk, hogy „Ostffy-Asszonyfán igazi vakációi úri élet folyik. Salkovicséknál a fiú a »legjobb társaságban« forog, kamasz érzelmeinek s szerelmes verseinek e rétegből választ hősnőt, egy földbirtokos-huszárőrnagy leányát”.³ S ezt a leányt Csáfordi Tóth Rozáliának hívták.

Itt valóban az élet örömeit ízlelgette Petőfi. Még vadászni is jártak, s terveztek, ábrándoztak, mint a 16 éves fiatalok. A nyár gyorsan eltelt, kellemes időtöltésben. A három fiú: *Salkovics Károly* (Salkovics Péter öccse), *Orlai Petrich Soma*, (Petőfi Sándor másod unokatestvére) és *Petőfi* kezdetben jól megértették egymást. Különösen Petőfi és Orlai került szoros, életre szóló baráti kapcsolatba egymással. Gyakori beszélgetések színhelye volt a Rába folyón átvezető *Ragyogó híd*. Itteni életükről Orlai Petrich Soma naplót vezetett. „... egy vén írnoka volt nagybátyámnak. Ez Ovidiust magasztalta, Petőfit meg Horatius lelkesítette, kinek egy kiadását mindig zsebében hordta”.⁴

Salkovics Péter és a szomszédos faluban, Csöngén élő Csáfordi Tóth Ferenc családját régi barátság fűzte össze, a 17 éves Róza keresztanyja volt Salkovics két kicsiny gyermekének, Tóth József és Salkovics Károly egyidős pajtások voltak.

Petőfinek megtetszett Tóth Róza. Több verset is írt hozzá. Beszélő viszonyban nem voltak, egy mosoly, egy szemvillanás, az igen. S vasárnapi találkozások a csöngői istentiszteleteken. Ennek a szerelemnek hat Rózához címzett vers volt a hozadéka. (*Róza, Epigramm, Eszmélet nélkül, S boldog uton, Elválás I. és Elválás II.*) A költemények azonban az illetéktelenek (Salkovics Károly és Tóth József) kezébe kerültek. „A versek tartalma ismertté vált Róza apja és Salkovics Péter előtt, aki a versbotrány kipattanása után változtatta meg korábbi szándékát.⁵ A történet további részét Illyés Gyula így mondja el: „Elmegy hazulról, s levélben írta meg feleségének: »Samut és Károlyt – úgymond – küldjétek el Sopronba, Sándornak azonban adj egypár forintot, s menjen ahova neki tetszik, belőle úgysem lesz egyéb komédiásnál.« A közvetlen közlésre azonban a feleségnek nincs bátorsága vagy szemérme. A jó asszony finom ösztönrel a levelet a zongorára teríti, amelyen a fiú napjában többször is szokott játszani. A kegyes kíméletnek megvan a hatása. A fiú a szokottnál is halványabban áll fel a zongora mellől, és dadogva tántorog ki a paradicsomból. Szeptember 5-én hagyja ott Ostffy-Asszonyfát Károlyval és Samuval, akikből lesz valami és 6-án már beöltözik a '48-as Gollner gyalogezred egyenruhájába”.⁶

IV. A PETŐFI HAGYOMÁNY ŐRZÉSE OSTFFYASSZONYFÁN

Vas megyében Ostffyasszonyfa az egyetlen helység, ahol Petőfi hosszabb ideig tartózkodott. A település neve szerepel Erős Zoltán: *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig* című munkájában is, sőt azt is megjegyzi, hogy „1845 telén is ellátogat a községbe Salkovicsékhoz”.⁷

Petőfi Ostffyasszonyfán nyolc verset, illetve töredéket írt. A községben születésének a 100. évfordulóján emléktáblát avattak a felső iskola falán. Szövege: Petőfi Sándor 1839 nyarát Ostffyasszonyfán töltötte. Ittléte emlékét hirdeti e kövön a hazafias kegyelet és nemzeti büszkeség.⁸ 1964-ben falunap, 1969-ben szoboravatás, 1973-ban évfordulói ünnepség szobor és emlékszoba avatás, 1989ben Petőfi Emlékhelyek Országos Találkozója volt a községben. Az iskola, a termelőségvetkezeti, a művelődési ház viseli a költő nevét; a Salkovics házon, az iskola falán márványtábla hirdeti emlékét. A kultúrház előtt *Simon Ferenc*, az önkormányzat épületében *Antal Károly* Petőfi szobra található.”⁹

Mint helytörténész számos dokumentumot őrzök Ostffyasszonyfáról Petőfi hagyománnyal kapcsolatban. Elsőnek említem azt a felhívást, melyet 1967. november 20-án a Celldömölki Járási Tanács és Ostffyasszonyfa akkori tanácselnöke tett közzé, melyben emlékszoba létesítését jelentik be. Kérnek mindenkit, hogy Petőfivel kapcsolatos műveket, kiadásokat, tanulmányokat ajándékozzon a készülő emlékszobának.¹⁰ A másik meghívó Petőfi Sándor Ostffyasszonyfán tartózkodása százötvenedik évfordulója ünnepségére (1989. máj. 6.) A tarisznyával és bottal vándorló diák kifejező szimbóluma volt a rendezvénynek. A költőnek egy nagyon is idevágó mondata került a meghívó elejére: „... A sors irántam oly vad, oly kemény...” Az ünnepi megemlékezést Rábaparti nyár címmel az ismert Petőfi kutató, dr. Kiss József irodalomtörténész tartotta. Az ünnepség fényét emelte, hogy ebből az alkalomból itt rendezték meg a Petőfi Emlékhelyek Országos Találkozóját.

1998-ban emlékeztünk nagy költőnk, Petőfi Sándor születésének 175. évfordulójára.¹¹ Ebből az alkalomból a művelődési központ Ostffyasszonyfán szavalóversenyt rendezett, *Dala József* helytörténész *Ostffyasszonyfai üzenetek* címmel cikket írt. Tulajdonképpen azokat a költőket idézi, akik Petőfinek állítottak írásban maradandó emléket, így Illyés Gyulát, Jánosy Istvánt, továbbá Héra Zoltánt és Káldi Jánost. Mivel ez utóbbi két költővel külön-külön is önálló írásban foglalko-

zom, itt csak Illyés Gyula idézetét és Jánosy István versét közlöm.

„Szép diadala az igazságnak és a költészetnek, hogy dicsőség származik még azokra a helyekre is, ahol az igazság legtisztább hőseinek, a költőknek szenvedésben volt részük”¹² (Illyés Gyula).

Petőfi Ostffyasszonyfán

*Eddig a gyermek kristálykút-szemével,
mely csak a lényegekbe láthat,
mi sem volt természetesebb
mint hogy a világ Álom-varázslat.
És szépségeiből egyenlő rész jár neki is:
„Nem ismerek magamnál kisebbet,
nem ismerek magamnál nagyobbbat!”
Így formált jogot a legszebb Jelenésre,
kinek haja selymes, zománc a szeme sütése,
ajka kékesbe hamvad.*

*S ekkor érte a Tagló: az a levél a zongorán,
„Mit sandít a szépre ez a senki-csimasz!”*

*És összeomlott a Tündérálom.
Szája szélén föltűnt a keserű grimasz:
Leszek Napóleon, s majd megcsatázom
a magam Solferinojáért.*

*A faköpeny. Puskacsőben a gyertya.
Kurtavas éjszaka-olvasásért.
Méláz ki az ablakon – félhalottá csigázva –,
Föntről a zuhanó test – bukó ón-felhő.
Majd a szilvafán az önakasztott árnya.
Duzzadt, kibökkenő nyelv - szem: vérből felködlő.
Ostffyasszonyfán született meg a KÖLTŐ!*

Jánosy István

Jegyzetek

1. Illyés Gyula: Petőfi Sándor Bp., 1962. Szépirodalmi Kiadó 54-55. p.
2. Mesterházy János: Ostffyasszonyfa In: Petőfi emlékhelyek a Kárpát-medencében. (szerk. Asztalos István, Ratzky Rita) Kiskőrös, Petőfi Társaság, 132. p.
3. Illyés Gyula: i. m. 56. p.
4. Mesterházy János: i. m. 134. p.
5. Mesterházy János: i. m. 135. p.
6. Illyés Gyula: i. m. 57-58. p.
7. Erős Zoltán: Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig. Bp. 1985. Móra Kiadó. 105 p.
8. Petőfi Ostffyasszonyfán (összeállította Balogh Ernő) 1989. [5 lev.]
9. Mesterházy János: i. m. 136. p.
10. Meghívó az asszonyfai emlékülésre: 1989. V. 7. (Ostffyasszonyfai Petőfi Emlékbizottság)
11. Dala József: 175 éve született Petőfi Sándor = Új Kemenesalja, 1998. január 15. 4. p.
12. Idézet Illyés Gyula leveléből, melyet 1967-ben Dala Józsefnek írt.

EÖTVÖS LORÁND

fizikus

(Buda, 1848–Budapest, 1919)

– *Ság hegyi torziós-inga mérések –*
Út a világhírnév felé

I. ÉLETE

A magyar tudomány, szellemi élet világhírnévének, tekintélyének egyik megalapozója volt. Főnemesi család gyermeke. Apja a híres magyar regényíró, az 1848-as felelős magyar kormány vallás- és közoktatási minisztere, 1868-ban a kötelező elemi népoktatás programjának kidolgozója és következetes végrehajtója. Fia, báró Eötvös Loránd is volt vallás- és közoktatási miniszter (1894–95), de ismertségét elsősorban fizikai találmányaival, valamint az apjáról elnevezett Eötvös Kollégium létrehozásával alapozta meg. Korunk nagy fizikusa, Einstein a »fizika egyik fejedelmének« nevezte.⁴¹

„Egyetemi tanulmányait a németországi Heidelbergben végezte. 1871–1919 a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem kísérleti fizika tanszékének volt a tanára, illetőleg vezetője, és 1891–92-ben az egyetem rektora. 1889–1905 a MTA elnöke. Nevéhez fűződik az Eötvös Matematikai és Fizikai Társulat, a Fizikai Társulat elődjének megalapítása. Aktívan részt vett a hazai turista mozgalom szervezésében. Nyolc éven át volt a Magyar Turista Egyesület elnöke.“⁴² Személye nagy népszerűségnek örvendett korában és napjainkban is.

II. MŰVE

- *Vizsgálatok a gravitáció és a mágnesesség köréből* (Math. Term. Tud. Ért.)³

III. VILÁGHÍRŰ TALÁLMÁNYA – A RÓLA ELNEVEZETT – EÖTVÖS-INGA

Eötvös Loránd 1890. január 30-án mutatta be később *világhírűvé vált műszerét, a torziós ingát* a Magyar Tudományos Akadémián. Ez a műszer „a gravitációs erő változásának igen szabatos mérésére alkalmas.“⁴⁴

A műszert eredetileg a tudós laboratóriumi kísérletekhez alkotta: a földi nehézségi erőternek igen kicsi távolságokon belüli megváltoztatását mérte vele.

„Röckh Hugo az akkori idők híres geológusa hívta fel Eötvös figyelmét arra,

hogy az új műszer alkalmas lehet föld alatti szerkezetek (boltozatok, teknők, törések, vetődések) »nyomozására« is, ezáltal óriási segítséget nyújthat a nyersanyagtelepeket kutató geológusoknak. A gyakorlati geofizika voltaképpen akkor kezdődött, amikor Eötvös és munkatársai első ízben végeztek méréseket a műszerrel kinn, a szabad terepen.”⁵ Erre 1891 telén a Balaton jegén, nyarán pedig a Ság hegy vulkánkúpján került sor. A sikeres kísérletek után a műszer elindult hódító útjára. A torziós inga tulajdonképpen nem mutatja ki magának a kőolajnak vagy földgáznak a jelenlétét. Csak azokat a boltozatokat lehet »körvonalazni«, amelyekben a szénhidrogének előfordulhatnak. Ennek ellenére évtizedeken át a torziós inga a legkeresettebb kutatóeszköz, és a világ számos nagy kőolaj és földgázmezejének felfedezése Eötvös zseniális alkotásának köszönhető” – olvashatjuk a Tudományos breviáriumban.⁶

Az utókor megbecsüli Eötvös Lorándot. Számos intézmény, tudományos társaság viseli a nevét. (Eötvös Loránd Tudományegyetem [1949], Eötvös Loránd Fizikai Társulat).

IV. CELLDÖMÖLKÖN ISKOLÁT NEVEZTEK EL RÓLA

1971. október 16–17-én Kemenesalja népe is adósságot törlesztett. Emlékoszlopot avatott a Ság hegyen (a Turistaszálló melletti parkban), az egykori kísérleteinek színhelyén. Celldömölk Nagyközség Tanácsa tudományos ülészakot szervezett, melyen a jelenkor kiemelkedő természettudósai méltatták Eötvös Loránd világra szóló kísérleteinek jelentőségét. Ez alkalommal a celldömölki II. Sz. Általános Iskola felvette a kiváló fizikus nevét. Az avatóbeszédet Mód Aladár, az ELTE tanészévezető egyetemi tanára, Kemenesalja szülőtte tartotta.

A közel 30 év óta nevét viselő iskola példamutatóan ápolja a jeles tudós emlékét. 1971 óta folyamatosan működik az iskolában a fizika szakkör, melynek eredményei figyelemre méltóak. Minden évben megrendezik az iskolai fizikus versenyt. A legjobb teljesítményt nyújtó tanulót Kis fizikus emlékplakettel jutalmazzák. Az elismerést először az 1972/73. tanévben adták ki. A névadó tiszteletére az iskola tanárai időnként emléktúrát szerveznek. Szorgalmazzák dr. Horváth Árpád: *A varázsinga* (Eötvös Loránd élete) (Bp, 1954) című könyv elolvasását. Folyamatosan gyűjtik Eötvös Loránd kiadványokat és egyéb rá vonatkozó írásokat, dokumentumokat.⁷ Így épül be Eötvös Loránd példájának néhány eleme az iskola tanulóinak jellemébe, egyéniségébe.

Jegyzetek:

1. Hédervári Péter: Az Eötvös inga bemutatása In: Tudományos breviárium, Bp., 1971. Gondolat 22. p.
2. MÉL I. Bp., 1981. Akadémiai Kiadó 432. p.
3. MÉL I. 1981. 433. p.
4. Kislexikon (szerk. Ákos Károly) Bp., 1968. Akadémiai Kiadó 213 p.
5. Hédervári Péter: i. m. uo.
6. Hédervári Péter: i. m. uo.
7. Dörnyei László: Iskolánk névadója: Eötvös Loránd = Nagyközségi és Járási Könyvtár tájékoztató füzetek (szerk. Káldos Gyula) Celldömölk, 1975. 26-43. p.

PORKOLÁB ISTVÁN

helytörténész, ügyvéd
(1857–1929)

I. ÉLETE

„Bobán született 1857-ben. Középiskoláit a soproni evangélikus líceumban végezte, az érettségi vizsgát Pápán tette le. Az egyetemi tanulmányait Budapesten, a Pázmány Péter egyetemen folytatta, és 1883-ban szerezte meg a jogi doktorátust. 1884-ben, az ügyvédi vizsga után Celldömölkön mint ügyvéd telepedett le és ott működött 1929-ben bekövetkezett haláláig. A kommun alatt sok üldöztetésnek volt kitéve és a túsok listáján szerepelt. Nagy szakirodalmi munkásságot fejtett ki; több fővárosi és megyei lapban jelentek meg cikkei. Puritán jellemű férfi volt, aki a hivatását, a közmunkát szeretetből végezte és politikailag teljes függetlenségét megőrizte. Választások idején is vezérszerpet vitt, mint a függetlenségi párt harcos vezére és elnöke egészen haláláig. Kiváló jogász volt és nagy szerepet vitt mint a vármegye törvényhatóságának tagja; az evangélikus egyház felügyelője és ügyésze. 40 évig volt oszlopos tagja a községi képviselőtestületnek, mely idő alatt több közintézmény létesítését kezdeményezte, így a Kaszinó megalakítását is. Tevékenysége és élénk szelleme révén minden társadalmi megmozdulásban irányító szerepet játszott. Több nagyobb bűnperben mint védő tűnt ki felkészültségével és retorikai tehetsége révén.“

II. MŰVE

- *Celldömölk. Kismáriacell szabadalmas mezőváros története* (Celldömölk, 1927. Szagán és Hajnal Könyvnyomdája)

III. A MONOGRÁFIA ISMERTETÉSE

Szerkezeti szempontból öt részre tagolódik: **I. Kemenesalja** (8–24. p.), **II. Pördömölk** (25–32. p.), **III. Nemesdömölk** (33–54. p.), **IV. Kismáriacell** (55–76. p.), **V. Kiscell** (77–182. p.)

Az *első fejezet Kemenesalja*. Itt egyrészt utal a tájegység természeti viszonyaira, másrészt megjelöli természetes határait. Megemlíti, hogy valamikor volt

Felső- és Alsókemenesi járás. Más elnevezés szerint az előbbi a Cser (cserfájáról), az utóbbi Kemenesalja.²

Szól a tájegység történetéről. Arról, hogy a Ság hegy és környéke már a rómaiak idejében lakott hely volt. Szól a középkor történelmi, régészeti emlékeiről, a dömölki és a pápóci monostor maradványairól, a török uralom által elpusztított községekről (*Vadasülés, Parragi, Teke, Bekefa, Üllőfa, Sziget*) és a vadasülési templomról. Beszél az őslakosságról, a nemzetiségekről, a birtokos családokról (egyházi és világi).

A fentiekből a mai embert elsősorban az érdekli, hogy melyek voltak Kemenesalja fontos települései. A könyv hiteles adatokkal bebizonyítja, hogy Kemenesaljának két fontos középkori települése: *Dömölk* és *Pápóc*. A dömölki bencés apátság hiteles hely volt, Pápóc pedig város. Középkori műemlék Kemenesalján a dömölki templom (XIII. század) és a pápóci prépostság és perjelség monostora (XI. század). Ez utóbbinak csak a romjai találhatók meg.

A *második fejezet Pórdömölk történetével* ismerteti meg az olvasót. Pórdömölk (vagy Egyházasdömölk) okleveles anyagban már 1283-ban, s utána mind sűrűbben fordul elő. Lakói az apátság tagjai: a szerzetesek és népei (mesteremberek, zsellérek, jobbágyok).³

A *harmadik fejezet Nemesdömölk történetét* ismerteti. Ez a község későbbi, a XIV. és a XV. sz. fordulóján keletkezett. Nemesi település. „Amint Pórdömölköt apátsága, Nemesdömölköt nemessége és hitújítással kapcsolatos mozgalmak tették jelentékennyé. Egyiket a katolikus, a másikat az evangélikus, mindkettőt egyformán a hit.”⁴

Vas megyében az evangélikusoknak a XVII. században az úgynevezett artikuláris törvény csak két helyen engedte meg a templomépítést: *Nemesdömölkön* és *Nemescsón*. Így Kemenesalján a protestánsoknak temploma (1744) és iskolája (1648) is volt.⁵ A templom mai formáját az 1890-es években nyerte. Fontos volt a település életében, hogy közigazgatásilag, jogilag is független volt Pórdömöltkől és Kiscelltől.⁶

A protestáns nemesi családok (Dömölky, Perlaky, Doktorics, Noszlopy, Acsády) mellett megjelennek a Kappel, Polczer és Lichschein nevű izraelita családok. Nemesdömölk fejlődése a XIX. század második felében megállt, Kiscell viszont felgyorsult, a nemesi családok egy része elköltözött a településről, másik része kihalt. A zsidó kereskedők pedig áttelepültek Kiscellbe. A település életében fontos esemény 1790, midőn Kiscell mezővárosi szabadalmat kap.

Négy országos vásárt és minden héten csütörtökön hetivásárt tarthat.

A szerző a *IV. fejezetben Kismáriacell történetével* ismerteti meg bennünket. Ez az ellenreformáció kora, a katolicizmus az egész országban új reneszánszát éli. Ennek a mély és igazi vallásosságnak jele a nagymérvű Mária kultusz, új templomok épülnek. Helyesen állapítja meg a városi monográfia szerzője, hogy: „Ennek a rajongó és építő vallásosságnak köszönheti létezését a csudatevő Mária képről az országban páratlanul híressé vált búcsúhely: Kismáriacell.”⁷ Nevét az osztrák Mária kegyhelyről vette, mivel azt Máriacellnek, ezt pedig Kismáriacellnek nevezték el. Hogy Kismáriacell gyorsan fejlődött, abban Koptik Odo, bencés apátnak kiemelkedő érdeme volt.

Kismáriacellbe évenként megfordult 50–60 ezer ember a búcsújárás alkalmával. Nemesdömölkön a XVIII. század végén vásár- és ünnepnap i istentiszteleteken 5000–8000 ember. Őket a Kismáriacellben letelepült iparosok és kereskedők szolgálják ki. Fontos szerepet kapnak a zsidó kereskedők. Joachim János György, Heytwaldt József az első kereskedők. Számuk egyre nő, s volt idő, mikor izraelita polgárok közül választották meg a város bíróját. A hetivásárok, a búcsúk, az istentiszteletek alkalmával összesereglett emberek vendéglátására kocsmák, vendégfogadók épültek. (Pl. *Angyal vendéglő, Vörös ökör, Korona vendéglő és szálloda, Szarvas vendéglő, Szőlő vendéglő, Bárány vendéglő* stb.) Beszámol a céhek megalakulásáról is, mely közül a legjelentősebb a csizmadia és szabó cég.⁸

Az V. fejezet: Kiscell története (XIX. század)

Ez a leghosszabb terjedelmű része Porkoláb István monográfiájának (77–177. p.) Ez természetesen érthető, hiszen ebben az időszakban – az 1787-ben községgé alakult település – kezdetben lassan, 1867 után elég gyorsan, dinamikusan fejlődött. S egyre inkább a tájegység gazdasági, társadalmi, közigazgatási és kulturális központja és szervező egysége lesz. 1817-ben 427, 1900-ban már 2018 lakosa van a városnak. Tehát létszáma 83 év alatt majdnem megötszöröződött.⁹ A betelepültek mind iparosok és kereskedők. A fejlődést elősegítette az a tény, hogy a település 1790-ben II. Lipót császártól és magyar királytól mezővárosi rangot kapott, mely lehetővé tette az országos vásárok tartását. *1848-tól járási székhely is.*¹⁰ Ide települtek a közigazgatási hivatalok is. 1830-ban itt alakult meg elsőnek a Kemenesaljai Kaszinó.

A település fejlődését segítették az 1848. áprilisi törvények. A monográfia szerzője részletesen foglalkozik az első népképviselői országgyűléssel (*gróf*

Batthány Lajos követválasztása), majd az önkényuralom sötét időszakával.

Miként az országban – itt is – a kiegyezéssel indult meg a gyors kapitalista fejlődés. 1871-ben megépült a *Magyar Nyugati Vasút Győr–Szombathely szakasza*.

*Kiscell vasúti csomópont lett.*¹¹

Létrejöttek az első pénzintézetek *Kiscelli Takarékpénztár*, *Kemenesaljai Takarékpénztár* (1889.). *Kemenesaljai Közgazdasági Hitelbank* (1893.)¹² Részvénytársasági alapon alakult 1895-ben a *Kemenesaljai Gőzmalom*.¹³ 1893-ban felépült a *kórház*¹⁴ 1893-ban *Kiscelli Lakházépítő Részvénytársaság* kezdte meg működését¹⁵, új *lakótelepek* (Új telep, Hónig telep), ligetek jöttek létre.¹⁶

1907-ben miután összeépült Kiscell és Dömölk politikailag is egyesültek, s a két helységből lett *Celldömölk* nagyközség. Nemesdömölknek 1200, Kiscellnek 2500 lakosa van.¹⁷ Tehát összesen 3700 fő. A századfordulón iskolák épültek (1891-ben a római katolikus leányiskola [óvoda, elemi, polgári]; 1910-ben evangélikus elemi iskola). Egyesületek, klubok jöttek létre (Úri Kaszinó, Katolikus Legényegylet, Celldömölki Egyesült Sport Egyesület)¹⁸

Közli a nagyközség nevezetesebb dátumait: 1895-ben Ferenc József osztrák császár és magyar király szállt meg a bencés kolostorban, amikor a környéken tartott hadgyakorlatot megszemlélte. 1925-ben a lakosság létszáma 5502 fő, melynek mintegy a fele vasutasként dolgozik. A vasutas családok száma 700. Villanyvilágítás 1909-től van a városban.¹⁹

A könyv közli a bencés apátok és az országgyűlési képviselők, valamint az I. világháború hősi halottainak, nemesi családoknak a nevét. A monográfia végül bemutatja II. Lipót 1790-es és V. Ferdinánd 1846-os szabadalmas levelének (kiváltságos levelének) a másolatát.²⁰

A monográfia részletes ismertetése természetesen nem pótolhatja a mű teljes szövegének az elolvasását. A szerző a könyv anyagának megismerését ajánlja mindazoknak, akik szeretik Kemenesalját. Átala az olvasó szellemiekben csak gazdagodhat.

IV. MONOGRÁFIÁJA IDŐTÁLLÓ HELYTÖRTÉNETI MUNKA

Aki Celldömölk mezőváros történetét kutatja, annak kétségtelenül ismernie kell dr. Porkoláb István helytörténész, ügyvéd 1927-ben megjelent *Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története* című könyvét. (Celldömölk, 1927. Szagán és Hajnal Könyvnyomdája). Ez a monográfia – bár 70 éve készült – mindmáig a legismertebb könyv Celldömölk városáról, egyrészt a benne

található gazdag információ, másrészt tudományos igényessége folytán. Nem véletlenül ajánlotta dr. Jándi Bernardin apátúr, magyar királyi kormányfőtanácsos annak idején a település képviselőtestületének a mű kiadását.

A könyvhöz könnyen hozzáférhetünk ma is, mert a város önkormányzata megjelentette a hasonmását. Ez a fontos helytörténeti könyv jelenleg is kapható a Kresznerics Ferenc Könyvtárban, mindenki számára elfogadható áron. Abban csak reménykedni tudunk, hogy a celldömölki önkormányzat majd megteremti az anyagi fedezetét annak, hogy Celldömölk monográfiáját – mely az elmúlt 70 év eseményeit is tartalmazza – a közeljövőben megjelentesse.

Jegyzetek:

1. Vas megyei fejek (szerk.: Halász Imre), Szombathely, 1930. 215 p.
Porkoláb István az érettségi vizsgát Pápán, a református kollégium gimnáziumában tette le 1889-ben. A Kaszinó új alapszabályát fogadták el. (T. Gy.)
2. Porkoláb István: Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története. Celldömölk, 1927. 11 p. Pápoc nevét Porkoláb hosszú ó-val írta (13. p.). Mai helyesírás szerint az o rövid (*Pápoc*). (T. Gy.)
3. Porkoláb: i. m. 29. p.
4. Porkoláb: i. m. 35. p.
5. Porkoláb: i. m. 36. és 37. p.
6. Porkoláb: i. m. 41. p.
7. Porkoláb: i. m. 55. p.
8. Porkoláb: i. m. 114. p.
9. Porkoláb: i. m. 109. p.
10. Porkoláb: i. m. 124. p.
11. Porkoláb: i. m. 137. p.
12. Porkoláb: i. m. 142. p.
13. Porkoláb: i. m. 143. p.
14. Porkoláb: i. m. 143. p.
15. Porkoláb: i. m. 144. p.
16. Porkoláb: i. m. 144-149. p.
17. Porkoláb: i. m. 146. p. Celldömölk nevének első eleme kétféle hangjelöléssel (Cz ~ C) szerepel leggyakrabban a hivatalos összeírásokban és a szakirodalomban.
ELSŐ VÁLTOZAT 1748: Kis-Mária-Czell; 1787: Kis-Czell; 1904: Celldömölk. A történeti adatolás során ehhez az írásmódhoz ragaszkodik Nádasy Lajos kutató. Szerinte *Kis-Czell és Dömölk egyesítésére Celldömölk néven nem 1907-ben, hanem már 1904-ben sor került*. Vö. Nádasy Lajos: 200 éves a celldömölki kegytemplom (szerk. Burkon László) Celldömölk, 1998. 4. p.)
MÁSODIK VÁLTOZAT 1748: Kismáriacell; 1787: Kiscell; 1907: Celldömölk. Ez utóbbi íráskép a szakirodalomban található. A 19–20. század fordulóján a nyelvészek egyszerűsítették a magyar helyesírást, és a település helytörténészei visszamenően ezzel az írásképpel dolgoztak. (*Porkoláb István* [1927], *Szigeti Kilián* [1977], *Lengyel Pál* [1980], *Sólymos Szilveszter* [1996]). A tőlük történő idézéskor nemcsak az évszámot, hanem a szerzőnek a betűhív leírást is figyelembe kellett venni.
18. Porkoláb: i. m. 140-141. p.
19. Porkoláb: i. m. 146. p.
20. Porkoláb: i. m. 179-181. p.

JÁNDI BERNARDIN GYÖRGY

bencés szerzetes, tanár, dömölki apát
(Darázsi [Nyitra m.], 1863–Pannonhalma, 1952)

I. ÉLETE

Bencés szerzetes, latin–német szakos tanár. Pannonhalmi főiskolai tanár (1888–1906), majd gimnáziumi igazgató és házfőnök Pápán (1906–1910), 1910–1918 perjel. 1918–1920. kormányzóperjel Pannonhalmán, 1920–1950 celldömölki apát. (Sírja ugyanitt a bencés templom kriptájában található.)

II. FŐ MŰVEI:

- *Istentiszteleti szertartások a pannonhalmi növendékpapok számára* (Győr, 1899.)
- *Don Luis Coloma elbeszélései* (fordította spanyolból) (Bp., 1902. Családi Regénytár, 16/7.)
- *Marovszki Marian: Esték a genfi tó partján* [fordította lengyelből] (Bp., 1904.)
- *Coloma Luis: Spanyol képek* (fordította spanyolból) (Bp., 1906. Családi Regénytár 48.)
- *Coloma Luis: Jucin Miserin* (regény, fordította spanyolból) (Bp., 1928.)
- *Coloma Luis Boy* (fordította Gergely Jolán, bevezető Jándi Bernardin György) (Bp., 1925.)

IRODALOM

- Bencés Értesítő (Pápa, 1906. 10. sz.)
- Berkó–Legányi 122 = EPhK. 1903. (Hellebrant)
- Gulyás (Új sorozat) XV 598. PRT VT/B (Mezei Zsolt)¹

III. A HUMANISTA FŐPAP

Jándi Bernardin neve nemcsak dömölki apátként került be a pannonhalmi bencésrend történelmébe, hanem művelődéstörténészként is. A pannonhalmi

Szent Benedek-rendi pápai Katolikus Gimnáziumban igazgatósága idején, az 1906/7. tanévben alakult meg az a bizottság, melynek feladata volt a négy osztályos gimnázium nyolc osztályossá való alakítása. E célból az intézet igazgatója Főgimnáziumi Egyesületet hozott létre. Ennek érdekében közel húszezer koronát sikerült adományokból összegyűjtenie, amely lehetővé tette, hogy 1911-ben megindulhatott az 5. osztály. Az első érettségi 1915-ben volt. 1948-ig számos celldömölki fiatal érettségizett ebben az intézményben. Például az 1946/47-es tanévben hét tanuló.

A mellékelt művek jegyzékéből kiderült, hogy Jándi Bernardin György műfordítói munkássága is jelentős. S végül nemcsak a pápai római katolikus gimnázium történetében volt meghatározó szerepe 1906-tól 1918-ig, hanem korábban Pannonhalmán is, ahol főiskolai tanárként 1888-tól 1906-ig dolgozott. A 350 éves Türr István Gimnázium jubileumi évkönyvében olvashatjuk, hogy Jándi Bernardin György perjel (a szerzetesközösség vezetője) az első világháború idején kiemelkedő karitatív tevékenységet végzett Pápa városában a sebesültek és a menekültek elhelyezésében és ellátásában.

A 30 éves celldömölki bencés apáti működéséről nekem csak közvetett információim vannak. Személy szerint őt nem ismertem, így részben Porkoláb István *Celldömölk Kismáriacell szabadalmas mezőváros története* (Celldömölk, 1927.) 152. oldalán található adatra szorítkozhatom, mely mindössze egy mondat, de lényeges megjegyzés: „Napjainkban Jándi Bernardin a méltán köztisztelt dömölki apát, m. királyi kormányfőtanácsos tölti be a bencés apáti tisztséget.”²

A másik vélemény néhai Horváth Lajos egykori rk. kántortanító 1994. október 27-én is tisztelettel és szeretettel emlékezett egykori egyházi főnökére. Megemlítette, hogy 1940-ben ő eskette össze Jánosházán feleségével, Perendy Margittal.

IV. A VÁROS BÜSZKE A BENCÉS HAGYOMÁNYOKRA ÉS UTOLSÓ KÉPVISELŐIRE

A celldömölki bencés apátság gyakorlatilag 1948-ban az iskolák és az egyházi intézmények államosításával megszűnt. Jándi Bernardin 1950-ig volt Celldömölkön, utána a XVIII. században épült barokk rendház, a Járási Tanács épülete lett. *Jándi Bernardin* utolsó két évét Pannonhalmán az idős szerzetesek főapátságai rendházában élte le. 1952-ben ott temették el. *1994-ben koporsóját hazahozták a városba dr. Nemes Vazullal, egykori celldömölki bencés plébánossal együtt, és a bencés nagytemplomban – a Szent Benedek oltárnál kialakított krip-*

tában – *helyezték örök nyugalomra.*³ Ez a gesztus jól jelzi, hogy Celldömölk polgárai még ma is szeretettel emlékeznek a tudós-művész dömölki apátúrra, Koptik Odo utódjára, életművének méltó folytatójára.

A bencés kolostor –amelyben 30 évig a társaival együtt lakott – ma is áll, s megújított fényében ragyog. Épségben megmaradtak a barokk épületben az értékes festmények, melyek a város történetére utalnak. Az egyemeletes barokk épület főbejárata feletti Mária szobor, szintén értékes műalkotás. A bencés kegytemplom – melyben ma már világi plébános szolgál – ma is ismert búcsújáróhely. A bencés ősökre, így Jándi Bernardin és szerzetestársaira ma már csak az írások emlékeznek, s az az idősebb generáció, amelyik még ismerte őt, illetőleg őket. Ezért tartom hézagpótlónak Sólymos Szilveszternek 1997-ben megjelent könyvét, melyben kitűnő portrét rajzol Jándi Bernardinról, az utolsó dömölki apátról, „akit a város idősebb lakói még ma is szeretettel emlegetnek.“⁴

Jegyzetek:

1. Pápai pedagógus lexikon (főszerk. Tungli Gyula). Kiadta a Pápai Művelődéstörténeti Társaság, 1997. 54–55. p.
2. Porkoláb István: Celldömölk. Kismáriacell története. Celldömölk, 1927. 152. p.
3. Horváth Lajos: Október 15-én két neves bencés „hazatérő“ hamvait helyezik el a celldömölki kegytemplomban = Új Kemenesalja, 1994. szept. 29. 5. p.
4. Jándi Bernardin dömölki apát (1863–1920–1950.) In: Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése. Pannonhalma, 1997. EFFÓ Kiadó 361-364. p.

GÁYER GYULA
botanikus, jogász
(Celldömölk, 1883 - Szombathely, 1932)

I. ÉLETE

Anyai és apai ágon egyaránt régi kereskedőcsaládból származott. Apja Gáyer Gyula, anyja Hübner Lujza. Az elemi iskola négy osztályát Celldömölkön, a középiskolát a szombathelyi premontrei gimnáziumban végezte. Szabadidejében járta a Szombathely közelében lévő erdőket, 14 éves korában Gyűjtött rovarok jegyzékét állította össze. 1900-ban érettségizett.¹ „Egyetemi tanulmányait Budapesten magyar–latin szakos tanárként kezdte, majd másfél év után átment a kolozsvári egyetemre jogásznak, jogi (1907), majd bölcsész (természettudományi) doktorátust szerzett. Előbb ügyvédjelölt, majd joggyakornok, jegyző, végül bíró (1913), utoljára Szombathelyen törvényszéki tanácselnök, de működött közben Komáromban és Pozsonyban is. A szegedi egyetemen 1925-ben magántanár, 1932-ben címzetes, nyilvános, rendkívüli tanár lett.”²

„A bírói és a botanikai munka mellett éveken át volt Vasvármegyei Múzeum Természettajzi Tárának őre. Saját költségén indította el az *Annales Sabariensis: Folia Museale* című folyóiratot.”³ Ennek azonban csak egy száma jelent meg, a második száma kiadását már nem érte meg, ugyanis 1932-ben, 49 éves korában gyomorrákban meghalt.

A halála előtti hónapokban kimagasló tudományos munkásságáért szülőhelye, Celldömölk díszpolgárrá választotta, s kinevezték az Országos Természetvédelmi Bizottság tagjává is. Megkapta a kormányzói elismerés jelentő *Signum laudis* is.⁴

II. MŰVEI

„Elsősorban kritikai érzékű rendszertanos volt, aki megírta a *sisakvirágok* (*Aconitum*) *monográfiáját*, számos közleménye a Magyar Botanikai Lapokban (1906–1930) jelent meg. Feldolgozta előbb Pozsony, majd egész Magyarország szedreit (*Prodromus der Brombeerenflora Ungarns*, (Magyar Botanikai Lapok, 1921) és Jávorka Sándor: Magyar Flóra II. 1924), sokat foglalkozott az ibolyákkal és más nemzetségekkel. Értékes adatokkal gyarapította Komárom, Pozsony és Vasvármegyeik növényzetének ismeretét. Ő ismerte fel a kelet-alpesi flóra hazai szerepét és különítette el a Praenorikum flórávidékét. (*Vasvármegye fejlődéstörténeti növény-földrajza és a praenoritikumi flórasáv*, Vasvármegyei Múzeumi Évkönyv I.

1925; németül Mitt. Naturwiss. Ver. Steiermk. 1929.) „Állást foglalt a szelídgesz-
tenye máig is vitatott hazai őshonossága mellett. Több mint 150, részben kertészeti,
irodalmi és politikai cikke jelent meg. Nevét 15 növény viseli.“⁶

III. KORÁNAK KIEMELKEDŐ TERMÉSZETTUDÓSA VOLT

Cikket írt a természeti értékeink megmentéséről, a természetvédelemről, vers-
írással is foglalkozott. Tudott németül és franciául, széleskörű levelezést folyta-
tott Svalhardtól Japánig, Varsótól New-Yorkig. Egyik életrajzírója megjegyzi,
hogy „nem volt polihisztor, de tudása, tudományos érdeklődése sokoldalú volt”.⁵
Ezt bizonyítja, hogy dolgozataiban geológiai és meteorológiai megfigyeléseket
is közölt. Különösen a jégesők gyakorisága és lezajlása érdekelte. Emellett
fogékony volt a természet szépségei iránt is. Baráti kapcsolatot tartott fenn a
kámoni, a szelestei, a malonyai és a jeli arborétumok megteremtőivel. Méltatta
a kiváló botanikusok munkásságát, Clusius, Holuby és Waisbeckerről, valamint
Borbás Vincéről tanulmányt írt.

IV. VÁROSUNKBAN ISMERTSÉGE 1983 ÓTA EGYRE NÖVEKSZIK

Gáyer Gyula nevét Celldömölkön egy általános iskola, s egy róla elnevezett
park őrzi. 1968-ban a Kemenesaljai Napok programjában kiemelten szerepelt;
1968. június 15-én avatták fel a Vas Megyei Természetvédelmi Napok keretében
a Gáyer-parkban emléktábláját, s megkoszorúzták sírját a temetőben, Szombat-
helyen és 1983 óta Celldömölkön is szobor emlékezteti a látogatót megyénk
egykori neves természettudósára.⁸

Jegyzetek

1. Gáyer Gyula életrajza. Összeállította Vértési Péterné. Szombathely, 1983. Berzsenyi Dániel
Megyei Könyvtár (Vasi Életrajzi Bibliográfiák, 8.)
2. MÉL I. köt. Bp., 1981. 577. p.
3. Gáyer Gyula életrajza. uo.
4. Gáyer Gyula életrajza. u.o. 15. p.
5. MÉL 578. p.
6. Gáyer Gyula életrajza, u.o. 16. p.
7. Kemenesaljai Napok meghívója, 1968.
8. A celldömölki Gáyer-szobor Szilágyi Bernadett szobrászművész alkotása.
Felavatták 1983. máj. 21-én. Helye: A Hunyadi úti egykori Gáyer kert. (Horváth Tibor: A Gáyer
szobor = Új Kemenesalja, 1994. máj. 12. 5. p.)

UHLÁR GYULA

pedagógus, igazgató-tanító, karnagy
(Esztergom, 1891–Celldömölk, 1955)

I. ÉLETE

Középiskolai tanulmányait, valamint a tanítóképzőt Esztergomban végezte. Oklevelet 1909-ben nyert. Zeneszerzést is tanult. Utána mindjárt Budapestre került, előbb mint helyettes, majd mint megbízott tanító. Rendes tanítónak 1912-ben választották meg. Budapesti működése után Bodajkra (Fejér megye) ment kántortanítónak. Prohászka püspök hamar felismerte értékét és igazgatóvá nevezte ki. Uhlár Gyulának azonban más ambíciói voltak. Előbb a gimnázium anyagából különbözeti vizsgát tett, majd beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karára. Itt négy félév anyagából vizsgázott, tanulmányait a kommün közbejötté miatt hagyta abba, ugyanis magát keresztény-szocialistának vallotta. 1924-ben kántortanítónak jött Celldömölkre, s 1928-ban gróf Mikes püspök a római katolikus népiskola igazgatójának nevezte ki. Emellett ellátta a Kemenesaljai I. Számú Esperesség területén a római katolikus elemi népiskolák tanulmányi felügyeletét is.

Uhlár Gyula hivatásának élő, ambiciózus pedagógus volt, s jó zenész, aki nagy szakértelemmel vezette a templomi vegyeskart és a vasutas dalárdát.

1948-ban, amikor az iskolákat államosították választania kellett a kántorság és az igazgató-tanítói állás között. Uhlár Gyula hű maradt egyházához és a kántori állást választotta. Haláláig a celldömölki bencés templom orgonistája volt. 1955. április 20-án hal meg, a nagyközség római katolikus temetőjében nagy létszámú gyászoló jelenlétében helyezték örök nyugalomra.¹

II. MŰVEI

● *Kiscelli imakönyv*

dr. Horváth Károly plébános társszerzővel (Celldömölk, 1934; második kiadás, 1940)

● Hat egyházi népének dallama:

Ó, kiscelli szent Szűz... (1934)

Kis Szent Teréz

Szent Erzsébet hercegasszony...

Miatyánk

Kármel ősi hegyén

Márton Krisztus ősi apostola (Szent Mártonról)

- Húsvéti népszokások Kemenesalján = Kemenesalja, 1943. április 25. 2-3. p. és május 2. 2. p.

III. A KIS-CZELLI TEMPLOM ZENEI HAGYOMÁNYAINAK MÉLTÓ FOLYTATÓJA

Kórusvezetői tevékenységét a szakirodalom jegyzi.²

Dr. Szigeti Kilián bencés szerzetes *A szombathelyi egyházmegye egyházi zenéje* című dolgozatában elismeréssel méltatja munkáját.³

„A templomi énekszámok minél tökéletesebb fejlesztése és az istentiszteletek áhítatának emelése céljából vegyeskart is szervezett. Nagy ünnepeken lebilincselő élményt jelentettek a vegyeskar énekszámok.”⁴

Dalárdája sikeres országos és regionális szerepléséről két serleg tanúskodik.⁵

IV. EMLÉKÉNEK ÁPOLÓJA A CELLDÖMÖLKI LISZT FERENC VEGYESKAR

1998. május 17-én Süle Ferenc karnagy kezdeményezésére az egykori kiváló kórusvezető sírjánál megemlékezést tartottak. A kórus elénekelte az *Ó, kiscelli Szent Szűz* kezdetű, 1934-ben Uhlár Gyula által megzenésített himnuszt. Utána Nagy Péter, Celldömölk jelenlegi plébánosa emlékezett a hajdani köztisztviselőként álló kántortanítóra. A család nevében fia, dr. Uhlár Tivadar orvos köszönte meg a nemes gesztust. Néhány szóval emlékezett édesapja délceg alakjára, kellemes bariton hangjára. Szólt arról, hogy „32 éven át minden nap ott ült a kegytemplom kórusának padján, orgonált, énekelt, kórust vezényelt.” Utalt példás pedagógusi és családi életére is. Szólt arról is, hogy „gyermekai apjuktól tanult becsülettel és helytállással dolgoztak egy életen át” – orvosi vagy nevelői munkakörben.⁶

Jegyzetek:

1. Családjának tulajdonában lévő dokumentumok alapján összeállította dr. Uhlár Tivadar.
2. Magyar zenei almanach (szerk. Papp Viktor) Bp., 1944. 297 p.
3. Szigeti Kilián: *A szombathelyi egyházmegye zenéje* In: *A 200 éves szombathelyi egyházmegye emlékkönyve 1777–1977.* (szerk. és lektorálta Tóth Imre) Szombathely, 1977. 371. p.
4. A rokonságtól gyűjtött adatok alapján.
5. A család tulajdonában lévő serlegek feliratai:
 - XXIV. Szombathelyi Országos Daloshangverseny 1936.
 - Celldömölki területi dalos ünnepély emlékére 1937.
6. Dr. Uhlár Tivadar (Pápa) köszönetének írásbeli szövege a szerző irattárában (1998).

HOLÉCZY ZOLTÁN

orvos, amatőr régész
(Szeged, 1896–Szombathely, 1969)

I. ÉLETE

A millennium évében született Szegeden. Életének főbb állomásai: Szeged, Szombathely, Kolozsvár, 36 hónapos frontszolgálat, Budapest és Celldömölk, ahol 1921 és 1969 között élt. Tipikus értelmiségi sors volt az övé is. Részt vett mindkét világháborúban, egyetemi tanulmányait még a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen kezdte 1914-ben, de már Trianon után – 1921-ben – Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem orvoskarán fejezte be. A második világháború idején is többször bevonultatták: Szombathely, Pápa és Celldömölk kórházaiban végzett gyógyító munkát.

Kisebb megszakításokkal egy emberöltőt töltött Celldömölkön. Minden ide kötötte: orvosi munkája, családja (ide nősült), és régészeti kutatásai is. 1945–68, nyugdíjazásáig Celldömölkön szolgálta az egészségügyet. 1945-től Celldömölk község orvosa, egészségügyi tanított a nagyközség polgári iskolájában 1945/46-ban, sőt ekkor a helyi orosz városparancsnokság egészségügyi teendőit is ellátta. 1950-től a celldömölki TBC gondozóintézetének vezetője volt. 1965-ben *Érdemes orvos* kitüntetést kapott. A boldog nyugdíjas kort csak egy évig élvezhette.

II. MŰVEI

- Benda (Bendeffy) László: Az őskori bányászat c. könyvének ismertetése (1933.)
- *A dömölki bencés templom körüli és az intapusztai Árpád-kori temető feltárása* (Közlemény a Vasi Szemle 1964. 3. számában.)

III. AMATŐR RÉGÉSZETI MUNKÁJA

A régészet már szombathelyi diákkorától érdekelte. A város 1913 és 1914 között épülő szállodájának alapozásakor talált római pénz indította el régészeti kutató-útján. 1921-ben – amikor Celldömölkre került – „hamarosan felfigyelt a Ság-hegyi Bazaltbánya Rt. működése során felszínre kerülő régészeti emlékekre. Lázár Jenőnek a bazaltbánya fiatal mérnökének figyelmét felhívta a kő és bronz-kori leletek megőrzésének fontosságára.“¹

1928-ban két hónapot töltött orvosi tanulmányúton Londonban és Párizsban, s végigjárta a két nagyváros múzeumait. Itt döbbsent rá, hogy a külföldiek nagyon

sok értékes régészeti anyagot kivittek az országból. Idehaza felfedezett egy, az archeológiára nyitott magyar fiatalembert, Wéber Gyulát, ő írta *A Sághegy őskora* című 1932-ben megjelent könyvéhez az ajánlást, majd 1933-ban ő ismertette a *Folia Sabariensia* sorozatban Benda (Bendeffy) László őskori bányászatot és kohászatot tárgyaló új könyvét.²

Kapcsolatban állt gróf Zichy Istvánnal, az Országos Magyar Történeti Múzeum főigazgatójával, s 1939 és 1941 között az ő megbízásából több ásatást is végzett. „1941. tavaszán és őszén a dömölki templom körül Árpád-kori temető ásták meg. 17 sírt tártak fel..., ugyanez év őszén Mesteri–Intapuszta határában egy Árpád-kori köznépi temető több mint 10 sírját kutatta meg, és adta át leleteinek legjavát a Történeti Múzeumnak... Eredményeit, ugyan kissé megkésve, de közölte a *Vasi Szemle* 1964. 3. számában.”³

Szorgalmazta a Sághegyi Múzeum megalapítását, mely az 1970-es években meg is valósult. Rendszeresen tartott előadásokat a Ság hegy történeti emlékeiről.

IV. SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN TISZTELETTEL ÉS KEGYELETTEL EMLÉKEZTÜNK RÁ

Amatőr régészeti munkájáról tudott a város is, de munkásságáról igazi tudományos áttekintést csak Ilon Gábor régész, a Savaria Múzeum osztályvezetője írásából kaptunk 1996-ban.⁴ Jó érzéssel vettük tudomásul, hogy születése 100. évfordulóján házának falán, a Kossuth utcában, 1996. október 5-én leleplezték emléktábláját.⁵ A vasútállomásra igyekvővel tudatja, hogy élt Celldömölkön egy jeles orvos, aki nemcsak sok-sok beteget gyógyított meg, hanem amatőr régészeti tevékenységével hasznos szolgálatot tett a magyar történettudomány ügyének leletmentőként és kutatóként egyaránt.

Jó lenne, ha Celldömölkön ismét sikerülne állandó kiállítás, illetőleg helytörténeti múzeum létesítése révén bemutatni az ásatások páratlan értékű kincseit, hogy azok mindenki előtt ismertté váljanak.

Jegyzetek:

1. Ilon Gábor: Emlékezés a 100 éve született Holéczy Zoltánra (1896–1969), a Ság-hegy környékének amatőr régészére = *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* 1996. 4. sz. 20. p.
2. Ilon Gábor: i. m. 20. p.
3. Ilon Gábor: i. m. 20-21. p.
4. Ilon Gábor: i. m. 19-21. p.
5. Egykori lakása falán (Celldömölkön a Kossuth utca 3.) emléktábla található. Felirata: *Dr. Holéczy Zoltán érdemes orvos, neves régész emlékére születésének 100. évfordulóján. Celldömölk Város Önkormányzata. 1996. október 5. (Anyaga márvány, 60x60 cm).*

MESTERHÁZY SÁNDOR
evangélikus lelkész, helytörténész
(Ostffyasszonyfa, 1907–Ostffyasszonyfa, 1992)

I. ÉLETE:

Az elemi iskolát szülőfalujában, a gimnáziumot Sopronban végezte. Egyetemi tanulmányait az 1926/27. tanévben kezdte Budapesten. A lelkészi oklevelet 1931-ben szerezte. Rövid segédlelkészi működés után 1932 februárjában Kemenesmihályfára került, s itt maradt e feladat ellátásban 1980-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Érdeklődési köre: Kemenesalja és Vas megye hely-, család- és egyháztörténete.

II. MUNKÁIBÓL:

- *Negyvennyolc év Kemenesmihályfán* = Lelkipásztor, 1980. márc. 148-153 p.
- *A templomépítő család* = Evangélikus Élet, 1985. július 14. 3. p.
- *Két Vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csöngé – múltjából*. Falumonográfia. Ostffyasszonyfa, 1987.
- *Kemenesaljai útikalauz* Budapest, KSH SZÜV Oktatási Központ, 1988. 27. p.

Kéziratok

- *Mesterházy család Ostffyasszonyfán* 1436-tól 47 lev.
- *Mód család Simonyiban és Arad megyében*. 17 lev.
- *Ostffyasszonyfa története* 151 lev.¹

III. A MONOGRÁFIA ISMERTETÉSE

Az ostffyasszonyfai Petőfi Termelőszövetkezet 1987-ban *Két Vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csöngé – múltjából* címmel megjelentette Mesterházy Sándor helytörténész értékes munkáját.² Az alábbiakban erről szólok:

A szerző 800 példányban 15,3 (A/5) ív terjedelemben bemutatta mindkét középkori települést. Hiteles adatokkal bizonyította, hogy Ostffyasszonyfáról több mint 700 évről, Csöngéről több mint 900 éve vannak történelmi adatok.

A szerző a bevezetésben leírta: felhasználta a történelmi és nyelvészeti szakirodalmat mind Ostffyasszonyfa, mind Csöngé esetében. Közölte, hogy mindkét település neve pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. Az Ostffyasszonyfa Ostffy előtagja azzal kapcsolatos, hogy a falut az Osl nemzetiség birtokolta (12. p.). Mint ismeretes a XVI. sz. elején a reformáció gyorsan terjed a Dunántúlon, elsősorban Kemenesalján. Dömölk artikulás hely volt, s a

nemesi családok jelentős része, így az Ostffy család is áttért az evangélikus vallásra. A falutörténet részletesen bemutatja a reformáció és ellenreformáció korát, II. József türelmi rendeletét, mely lehetővé tette Csöngén a protestáns templomépítést.

Kultúrtörténeti szempontból kiemelkedő szerepe volt az Ostffy családnak, melynek utolsó tagja, Ostffy Lajos a család levéltárát 1944-ben az Országos Levéltárnak ajándékozta. Az Ostffy családnak nemcsak kastélya szolgálja ma is a falut, hanem útjai, közintézményei, s a család számos tagja szolgált a közéletben. A családnak Ostffy Sándor volt a legkiemelkedőbb személyisége, 1848/49-ben részt vett a szabadságharcban, Batthyány Lajos miniszterelnök és közötte elmélyült baráti viszony alakult ki.

Petőfi Sándor négy hónapot töltött Ostffyasszonyfán, így irodalmi emlékhelynek számít.

Áttekintést kapunk Ostffyasszonyfa és Csöngé gazdasági életéről, az asszonyfai malmokról, a Rába szabályozásáról. A könyvből megtudjuk, hogy Derkovits Gyula asztalos Ostffyasszonyfán lakott, s az 1880-as években Szombathelyre költözött. Itt kötött házasságot Csontos Erzsébettel. Festőművész fiuk *ifjabb Derkovits Gyula* 1894-ben már a megyeszékhelyen született. Ostffyasszonyfán látta meg a napvilágot *Czencz János* festőművész (1885–1960), a kiváló aktfestő, akinek művei mind a hazai, mind a külföldi galériákban megtalálhatók.

A XX. század elején 82-en Ostffyasszonyfáról vándoroltak ki Amerikába. Közli azok nevét, akik később visszajöttek. A 43. oldalon áttekintést kapunk arról, hogy 1912-ben a község lakossága 1817 fő. Van vasútállomása, távírdája, postája, hitelszövetkezete, felsorolja a földbirtokosok (7), a zsidó kereskedők (6), az iparosok nevét (23). Szól az első világháború szomorú emlékhelyéről, az *ostffyasszonyfai hadifogolytáborról és -temetőről*. Megtudjuk, hogy a tábor területe 251 khold volt, 526 khold művelésre alkalmas terület tartozott hozzá. A táborban 1915 és 1918 között megfordult: 120.000 fő. A hadifogolytemetőben összesen 10.600 sír van. Ez az ország legnagyobb katonatemetője.

Részletesen foglalkozik a falutörténet a tanácsköztársaság és a Horthy korszak, valamint az 1945 utáni időszakokkal. Megemlíti több helyi politikus nevét is. Én itt név szerint két személyt emelnék ki: Erős Kálmánt, a Független Kisgazdapárt országgyűlési képviselőjét (1945–1947) és Gonda Györgyöt, Vas megye hosszú ideig szolgáló tanácselnökét, a későbbi környezetvédelmi államtitkárt. A könyv ismerteti a földosztás asszonyfai eseményeit, azt, hogy 1945-ben az Ostffy birtokból 84 gazdasági cseléd, 86 zsellér, 55 kisbirtokos és 14 iparos, tehát összesen 239 család kapott földet.

1959-ben megalakult a Petőfi Termelőszövetkezet, mellyel együtt járt a mező-

gazdaság gépesítése is. Az ostffyasszonyfai termelőszövetkezet területe 5.969 khold. Az ország egyik legjobb termelőszövetkezete volt, különösen az 1980-as években.

Közigazgatásilag 1950-ben Csöngét Ostffyasszonyfához csatolták. Így két község lakossága $1050+650=1700$ fő. A lakosság fogyása, városra települése az országban bekövetkezett nagyméretű iparosodással függött össze, másrészt az utóbbi években ott is drasztikusan csökkent a születések száma. Jellemző lett az 1–2 gyermekes családmódel, mint szerte az országban. Egyébként Ostffyasszonyfa a falumonográfia szerint minden szükséges intézménnyel rendelkezik, mely a község megmaradását biztosítja: így van körzeti általános iskolája, óvodája, vasútállomása, orvosa, gyógyszertára, van boltja. A körzeti általános iskolájába az 1982/83-as tanévben, 171 tanuló járt, akit összesen 15 nevelő tanított. 1962-ben épült a Petőfi Sándor Művelődési Otthon. Előtte áll a költő szobra, Simon Ferenc szolnoki szobrászművész alkotása, melyet 1969-ben avattak fel. A községnek volt 1964-ben 6000 kötetes könyvtára, öregek klubja és van néptánc-együttese, énekkara és citerazenekara, vezetője Gregorich Ferenc agrármérnök. A falutörténet során gyakran szerepel Balogh Ernő (azóta már nyugállományú) iskolaigazgató neve, aki ma Celldömölkön él, s az utóbbi évtizedekben sokat tett Ostffyasszonyfa kulturális életének szinten tartásáért.

A falutörténet utolsó fejezete a Petőfi Termelőszövetkezet bemutatása 1960 és 1985 között. Megállapítja, hogy a szövetkezet 1985-ben kis területen (3436 hektáron) jövedelmező gazdálkodást folytat. A jó vezető és a tagok lelkiismeretes munkája „az utóbbi esztendőkbén kimagasló eredményeket teremtett a növénytermesztésben, állattenyésztésben és a két üzemágazatban.” Részletes adatokat közöl a tagok számáról (összesen 443 fő) és a kiemelkedő terméseredményekről. A közösség 1984-ben megkapta a Kiváló Termelőszövetkezet címet. Bemutatja a helyi ipart és kereskedelmet. Áttekintően szól a szerző a szolgáltatásokról, az egyházközségek (római katolikus és evangélikus) működéséről, a népi hagyományok ápolásáról és a sort az ostffyasszonyfai temető zárja. A dolgozat pontosan felsorolja a forrásmunkák jegyzékét és a felhasznált szakirodalmat.

CSÖNGE múltjáról kilenc fejezetben szól a szerző. Itt is felsorolja a dűlőneveket, szól a Rába szabályozásáról. Arról, hogy Csönge lakossága is csatlakozott a reformációhoz. Sőt arról is, hogy II. József uralkodása idején itt épült fel a két gyülekezet (Ostffyasszonyfa és Csönge) közös evangélikus temploma 1784-ben, így nagyobb létszámú ostffyasszonyfai, a kisebb Csöngének filiája volt.

Él a faluban Tessedik Sámuel hagyomány is. Az evangélikus parókia udvarán található a Tessedik-akácfa. A hagyomány szerint a fa abból a magból kelt ki, amit az ismert lelkész-író és mezőgazdász paptársa kérésére küldött.

Petőfi is kapcsolódik Csöngéhez, hiszen a költő szerelme Csáfordi Tóth Róza ide járt vasárnaponként az evangélikus templomba, s a három rokon, illetőleg jóbarát *Orlai Petrich Soma*, *Petőfi* és *Salkovics Károly* minden héten megjelent az istentiszteleten – többek között azért is, hogy Petőfi szerelmét, Csáfordi Tóth Rózát lássa (Rózával Salkovicséknál találkozott.).

A könyv részletesen foglalkozik a kivándorlással, az I. és II. világháborúval. 1945 után földosztás történt, a középbirtokokat, Ostffy Lajos, Vidos József, gróf Cziráky József, Weöres Sándor birtokát felosztották a földigénylők között. Majd állami gazdaság lett. Itt is 1948-ban államosították az iskolát (1706-tól volt iskola), mely aztán hamarosan Ostffyasszonyfa tagiskolája lett.

A lakosság lélekszáma az állami gazdaság megalakulásával szinte a felére csökkent. A csökkenés napjainkban tovább tart. A kihalt családok házait napjainkban a hazai sokgyermekes családok és külföldiek (elsősorban németek) veszik meg.

Csönge neve összefonódott Weöres Sándor Kossuth-díjas költő nevével. Erről részletesen majd Weöres Sándort bemutató portrénál szólok. Itt csak annyit jegyzek meg, hogy a falutörténet kilencedik részét (123–197 p.) a szerző Weöres Sándornak szenteli. A Weöres Sándor-ház 1987-ben a Sárvári Állami Gazdaság tulajdona. Itt látta vendégül 1929-ben Kodály Zoltánt, a mestert 16 éves korában. Az eseményt emléktábla örökítette meg 1982-ben. 1998-ban irodalmi emlékhely.

IV. A SZERZŐ MARADANDÓ ÉRTÉKET HOZOTT LÉTRE

A gazdag művelődéstörténeti anyagot feltáró munkával Mesterházy Sándor helytörténész maradandó értéket teremtett a jelennek és a jövőnek.³ A könyv 60 esztendővel az első kemenesaljai monográfia (Celldömölk, 1927.) megjelenése után kitűnő forrásanyaga Kemenesalja, és egész Vas megye történetének. Értéke az idő előrehaladtával egyre nő.⁴

Jegyzetek:

1. Vasi honismereti lexikon = In: Vasi Honismereti Közlemények, Szombathely, 1985. 1-2. sz. 142 p.
2. Két Vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csönge – múltjából. Írta Mesterházy Sándor. Kiadta az ostffyasszonyfai Petőfi Termelőszövetkezet. 1987. Készült a vépi Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet sokszorosító műhelyében.
3. Nádasdy Lajos: Bölcsészből teológus. Portré ecset nélkül Mesterházy Sándorról. In: Vasi Honismereti Közlemények, 1987. 2. sz. 20-23. p.
4. Nádasdy Lajos: A közösség javát munkáló szeretet embere Mesterházy Sándor (1907–1992) Nekrológ In: Vasi Honismereti Közlemények, 1993. 1. sz. 75-78. p.

HORVÁTH ISTVÁN

plébános, helytörténész, néprajzkutató
(Budapest, 1909–Kenyeri, 1990)

I. ÉLETE

„Tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán végezte, s ugyanott szerzett teológiai doktorátust is. 1932-ben szentelték pappá. 1932–36 segédlelkész, 1936–40 hitoktató volt különböző helyeken. 1940–59 kenyeri plébános, kerületi esperes, kanonok. 1959–69 plébános-helyettes Püskölmolnáriban. 1969-ben gépjárműbaleset érte, s ekkor visszatért Kenyeribe. Itt élt haláláig. Mivel járóképtelen volt, egyházi szolgálatot nem tudott vállalni, de betegsége első 10 évében odahaza, íróasztalnál még szorgalmasan tudott dolgozni. Teljesítménye imponáló: összesen 4500 levél. Néprajzi, helytörténeti adatokat fiatal lelkipásztor kora óta gyűjtött Kenyeriben. Már 1940-ben megszerette Kemenesalját. Bár Budapesten született, Kemenesalját érezte szűkebb hazájának. „Régóta ez már az én igazi otthonom és környezetem. S ezek az őszinte emberek, akiket szeretnék munkáimban felmutatni.” – írta egyik korábban készült dolgozatában. Erre a feladatra széleskörű tudása, a latin és német nyelv ismerete alkalmassá tette. „Persze mindehhez először nekem is tanulnom kellett. Belekóstoltam a néprajz tudományába, a régészetbe, a nyelvismeretbe, ismerkedtem a zenével.”¹

„1940-től folytat honismereti tevékenységet – zömmel a néprajz, a nyelvtudomány, a helytörténet és a vallástörténet területén.” – olvashatjuk a Vasi helytörténeti lexikonban található szócikkben.²

II. MŰVEI

- *A nevek világa a Vas megyei Kenyeriben és Pápocon.* 1977. 187 lev.
- *Ünnepi szokások a Vas megyei Kenyeriben a századforduló táján.* 1977. 158 lev.
- *Pápoc képe a középkori oklevelek tükrében (1291-1510)* 1975. 268 lev.
- *Kenyeri–Kecséd története 1945-ig.* 1973, 701 lev.
- *Mesél a Cser (Történetek a fonóból)* 1978. 713 lev.

III. AKARATEREJE ÉS TELJESÍTMÉNYE MA IS ELISMERÉSRE MÉLTÓ

A Cser (Kemeneshát) krónikását dr. Kovács Jenő merseváti kötődésű, szombathelyi helytörténész köszöntötte 1989-ben, 80. születésnapján a Vasi Honismereti Közlemények című folyóirat nevében. Szólt arról, hogy „aktív életében a papi tevékenysége mellett gyűjtötte össze a plébánia területének történelmi, néprajzi, nyelvészeti, régészeti adatait. Tanulmányait néprajzi és helytörténeti pályázatokra küldte be, és más tudományos központokban is elhelyezte ezeknek egy-egy példányát.”³ Egy évvel később – 1990-ben –, halálakor nekrológban búcsúzott tőle barátja a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közleményekben. Röviden méltatta érdemeit. Szólt arról, hogy „a Cser múltjáról senki nem gyűjtött annyi értéket, mint ő. Ahogy ő mondta: ha baleset nem éri, s annak következménye nem köti lakáshoz, akkor talán nem is rendezte volna sorokba adatait. A kor, amelyben élt, sokszor megnehezítette munkáját, sőt kiadásra előkészített monográfiája: *Kenyeri–Kécskéd községek története 1945-ig*, el is kallódott”.⁴

„A szellemi néprajz mellett érdekelte a tárgyi néprajz is.” Használati tárgyakat, földből előkerült kortörténeti dokumentumokat gyűjtögetett. „Kezdetben arra gondoltam, hogy legyen itt a faluban egy helytörténeti gyűjtemény. A helybeliek ugyanis tudomást szerezvén, hogy minden, a község múltjára vonatkozó adat, emlék érdekel, hozták, megmutatták, amit a földben szántás közben találtak, vagy a kamrákban, padlásokon felleltek.”⁵ A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtárban található 66 oldalas kéziratában pontosan felsorolta az őskori és római, valamint a magyar emlékeket, s azt is, hogy ezek a tárgyak hol találhatóak.

Munkáit saját maga gépelte, teljesítménye példaértékű. Korábban, míg tehetett, szellemi tevékenysége mellett kertészkedett, szőlőfajtákat is nemesített.

Dr. Horváth István a helytörténeti és néprajzi emlékek gyűjtésében és feldolgozásában paptársainak is példát mutatott. „Különösen a latinul és németül tudó papságot bíztatom erre a munkára, nagyon sok öröm akad ebben a tevékenységben, s minden bizonnyal a kisebb közösségnek és az országnak is hasznot hoz.”⁶

Tíz kéziratot munkáját őrzik a könyvtárak – többek között – a Néprajzi Múzeum, a Savaria Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár és a szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár. Kétszer írt a szerzőről a Vas Népe, és beszámolt a kenyeri krónikás munkájáról a Hétfői Hírek is.⁷ 1980-ban az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázaton kiemelt első díjat kapott.

IV. ITT AZ IDEJE VELE SZEMBENI ADÓSSÁGUNK TÖRLESZTÉSÉNEK!

Horváth István emlékének megőrzése kötelességünk. Ő annak idején Kenyeri és Kecsed helytörténetének, néprajzának monografikus megírásával nemzeti és helyi értékeket mentett meg. Jó lenne legalább – a különböző intézményekben lévő dolgozataiból – egy válogatott gyűjteményt közzétenni. Ez nemcsak a két községnek elemi érdeke – a benne rejlő nevelőerőnél fogva – hanem Vas megyének is. S a tájegység méltó tisztelgése lenne a Cser krónikása előtt az ezredforduló küszöbén. Ennek a felelősségnek a súlyát a két település, a megye Honismereti Egyesülete és a szombathelyi r. k. egyházmegye, remélem érzi is.

Jegyzetek:

1. Kovács Jenő: A Cser krónikása = Vasi Honismereti Közlemények, 1989. 1. sz. 29. p.
2. Vasi helytörténeti lexikon I. = Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1-2. sz. 120. p.
3. Kovács Jenő: A Cser krónikása = Vasi Honismereti Közlemények, 1988. 1. sz. 30. p.
4. Kovács Jenő: In memoriam. Búcsúzunk a Cser krónikásától = Vasi Honismereti Közlemények, 1990. 1-2. sz. 147–148 p.
5. Horváth István: Kenyeri-Kecskéd története. I. fejezet. - (Régészeti emlékek) (Kézirat a szombathelyi Egyházmegyei Könyvtárban) 66 p.
6. Kovács Jenő: A Cser krónikása = Vasi Honismereti Közlemények, 1988. 1. sz. 30. p.
7. Vasi Honismereti Közlemények, 1988. 1. sz. 31. p.

MOLNÁR DEZSŐ

tanár, helytörténész, néprajzkutató
(Alsóság 1911–Celldömölk, 1986)

I. ÉLETE

A tanítóképzőt Pápán, a tanárképzőt Pécsen végezte. A pápai tanítóképző intézet 1932-ben kiadott értesítőjében találtam az alábbi adatokat: „Molnár Dezső ág. evangélikus, június havában szerzett tanítói képesítést.”¹ „1935–50 Csöngén, 1963-ig Celldömölkön tanított. A celldömölki zeneiskola igazgatói teendőit 1964-től 1975-ig látta el. Közéleti ember. Négy évig volt tanácsstag, akkor már több bizottságnak az elnöke. Érdeklődési köre: történelem, néprajz minden területe, de különösen a népzene. Sok anyagát feldolgozta, de keveset publikált. Kéziratainak száma meghaladja a hatvanat.”²

II. MŰVEI

Nyomtatásban megjelent cikkei:

- *A celldömölki járás felszabadulása* = Vasi Honismereti Közlemények, 1975. 1. sz. 110-114. p.
- *Visszapillantás (1950–1974)*. In: 30 éves a zeneoktatás Celldömölkön (szerk. Süle Ferenc) Celldömölk, 1981. 5-10 p.
- *A Celldömölki Zeneiskola története*. In: Az állami zeneoktatás 25 éve... Vas megyében 1946–1971. Szombathely, 1972, 39-41. p.
- *Zeneiskola Celldömölk* = A celldömölki járás művelődési intézményeinek 25 éves krónikája, Celldömölk, 1970. 343-349. p.
- *Tíz éves a Celldömölki Állami Zeneiskola* (szerk. Molnár Dezső) (bev. Dala József) Celldömölk, 1974. 27 p.
Tíz éves az állami zeneoktatás Celldömölkön = Forrás, 1974. márc. 2 p.
- *A honismereti munka módszere* = Vasi Honismereti Közlemények, 1975 1.sz. és 1979. 1. sz. 3-13. p.

Kéziratai:

- *Ság története*. 208 lev.
- *Lakodalmások Kemenesalján*. 84 lev.

- *Kemenesalja tárgyi néprajza.* 100 lev.
- *Régi elpusztult községek, várak Kemenesalján.* 10 lev.
- *Kemenesalja hadtörténete.* 28 lev.
- *Nyelvemlékek Kemenesaljáról.* 25 lev.
- *Az alsósági muzsikus cigányok.* (1970.) 51 lev., 18 fénykép, 1 kotta
- *A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga Alsóságon.* Szántásvetés. Savaria Múzeum 1967. 42 p., 11 fénykép, 22 rajz³

III. ÉRTÉKES JELLEMBELI TULAJDONSÁGAI: KITŰNŐ SZERVEZŐKÉSZSÉG, SZORGALOM ÉS ERŐS AKARAT

Molnár Dezső tipikus példája volt a néptanítónak. Csöngői evangélikus kántortanítóként nemcsak a műveltség alapjaival ismertette meg a tanítványait, hanem összegyűjtötte szülőfaluja és munkahelye néprajzi, történelmi hagyományait is. Erről nagyszámú kézírata tanúskodik. Elévülhetetlen érdemei voltak a celldömölki zeneiskola megszervezésében is. 1952-ben a Szombathelyi Bartók Béla Zeneiskola igazgatója őt bízta meg – társadalmi munkában – az intézet celldömölki kihelyezett tagozata vezetésével.

Celldömölki tanítói munkája mellett 12 évig szervezte, irányította az intézet tevékenységét, megküzdve elhelyezési és személyi gondokkal. Tanítottak a Zöldfa vendéglő 3 helyiségében, az Úttörőházban; 1969-ben kihelyezett osztályok működtek Jánosházán is. 1964-ben lett önálló a Celldömölki Zeneiskola. 1974-ig vezette az intézményt. Mikor – betegsége miatt – nyugállományba vonult, egy jól működő, de gondokkal küszködő zeneiskolát hagyott utódjára. Az iskolának ekkor 250 tanulója volt, akiket – néhány törzstag mellett – óraadó tanárok tanítottak.⁵

Zeneiskolai szervező és irányító munkája kétségkívül fontos hozzájárulás volt Celldömölk és a járás tanulóifjúsága zenekultúrája fejlődéséhez. A Kemenesaljai Napok rendezvényeinek szervezésében is kiemelkedő szerepet vállalt az intézet igazgatója. Érszűkülete miatt a fél lábát amputálni kellett, ennek ellenére rokkant nyugdíjasként – speciális Trabantján közlekedve – részt vett a Vas megyei ismeretterjesztő és honismereti munkában. Rendszeresen megtartotta előadásait a megye honismereteseinek Celldömölkön és Jánosházán. Életének utolsó esztendeiben betegsége miatt otthoni munkára kényszerült. De mint kézíratainak nagy száma ezt bizonyítja (60), odahaza is szorgalmasan dolgozott. 1974-ben a

község kulturális munkájában kifejtett tevékenységéért Vas Megye Tanácsa *Szocialista kultúráért* kitüntetésben részesítette.

IV. FELADATUNK: MUNKÁSSÁGA NÉPSZERŰSÍTÉSE IFJÚSÁGUNK KÖRÉBEN

Életműve mindenképpen figyelemre méltó, anyagának sajtó alá rendezése a mai honismeretesekre, néprajzosokra váró feladat.

Jegyzetek:

1. A Pápai M. Kir. Állami Tanítóképző Intézet XXII. értesítője az 1931/32 tanévről (szerk. Szarka Lajos ig.) Pápa, 1932. 35 p.
2. Vasi honismereti lexikon I. = Vasi Honismereti Közlemények, Szombathely, 1985. 1-2. sz. 143. p.
3. Uo. 143. p.
4. Celldömölk irodalma. Válogatott bibliográfia és repertórium. Celldömölk, 1976. 34. és 61-62. p.
5. Molnár Dezső: Az önálló zeneiskola. In: 30 éves a zeneoktatás Celldömölkön (szerk. Süle Ferenc). Celldömölk, 1981. Városi Tanács Művelődésügyi Osztálya 8. p.

HORVÁTH LAJOS
tanár, iskolaigazgató
(Karakó, 1912–Celldömölk, 1997)

I. ÉLETE

Gyermekkora élményeinek színhelye Karakó és Jánosháza. Édesapja, – aki férfiszabó volt – meghalt az első világháborúban. Mostohaapja és édesanyja nagy áldozatok árán biztosították gyermekük továbbtanulását.

1929–1934 az esztergomi Római Katolikus Tanítóképző Intézet diákja volt, Oklevele megszerzése után három évig nem kapott nevelői állást. Ez idő alatt kitanulta a szabóságot, sőt később segédlevelet is szerzett, hogy az ipariskolában tudjon tanítani.

1937-ben került Celldömölkre segédtanítóként, másodkántornak. Majd hat hónap elteltével választották meg a másodkántori és az osztálytanítói állásra. Ezt a foglalkozást és szép hivatást 1950-ig töltötte be. Az ifjúság elismert vezetője volt, – így többek között – a Katolikus Legényegyletnek, és vezette annak énekkarát. Színdarabokat tanított be, irányította a városi népművelést. 1938-tól kar-nagya volt a városi szalonzenekarnak. 1943-tól 1945-ig ő szerkesztette a *Kemenesalja* című lapot. (1944 novemberétől 1945 márciusáig ugyan katonának hívták be, de továbbra is az ő nevével fémjelezték a lapot.)

Az iskolák államosításakor le kellett mondania a kántorságról. 1948-tól 1959-ig az Állami Fiúiskola tanítója, majd – miután elvégezte Egerben a pedagógiai főiskola magyar–történelem–ének szakát – szaktanítói képesítést kapott. Ezt követően Pécsen pedig a magyar–történelem szakon az általános iskolai tanári oklevelet. Közben kétszer volt (1950/51-ben és 1958/59-ben) magyar–történelem szakos megyei szakfelügyelő.

Az 1959/60-as tanévtől kilenc éven át a korábbi lányiskola (a mai Eötvös Loránd Általános Iskola) és az ipariskola igazgatója is. 1968-ban a *szakmunkásképző intézet* önállósult, 1968-tól 1975-ig vezette az intézetet. 1975-től nyugállományú iskolaigazgatóként továbbra is részt vállalt a közéletben. Így például 1990-től tagja lett az Új Kemenesalja című kéthetenként megjelenő városi lap szerkesztőbizottságának. 1994-ben több évtizedes kulturális és közéleti tevékenységét a városi önkormányzat „Celldömölk díszpolgára” kitüntetéssel ismerte el.² 1997-ben rövid betegség után halt meg. A celldömölki római katolikus temetőben nagy részvétellel temették el.

II. MŰVEI

- 1943–1945 szerkesztette a *Kemenesalja* című keresztény szellemiségű lapot. Cikkei a lapban *-ht -s* jelzéssel jelentek meg.
- 410. Sz. *Ipari Szakmunkásképző Iskola Celldömölk* = A celldömölki járás művelődési intézményeinek 25 éves krónikája. Celldömölk, 1970. 351-355. p.³

III. A VÁROS DÍSZPOLGÁRA

Több évtizedes pedagógia, zenei és vezetői tevékenysége révén kétségtelen, hogy a város egyik legsokoldalúbb, legaktívabb személyisége volt. 1949-től vezette az orvosenekart. Az 1950-es években támogatta a *Celldömölki Zeneiskola Munkacsoportját*. Az 1951/52-es tanévben a Gábor Áron Gimnáziumban is tanított egy félévet, óraadó énektanárként.⁴

Még itt vannak közöttünk olyanok, akiket ő tanított meg betűvetésre, vannak olyanok, akik még hallották gyönyörű orgonajátékát, a Himnusz elő- és utójátékát, s olyanok is sokan vannak, akik az ő kezéből vették át szakmunkás bizonyítványukat.

IV. EMLÉKÉNEK ÁPOLÁSA MINDENNAPI KÖTELESSÉGÜNK

1994-ben díszpolgárrá történő választása jól tükrözi városunk elismerését, megbecsülését. Ugyanakkor mindennapi feladatként kötelességünké teszi hagyatékának pontos számbavételét. Nem tudom pontosan halála óta mit tett a városban működő honismereti kör és a Városi Szakképző Intézet kéziratok anyagának leltárba vétele terén. Én csupán arra szeretnék hivatkozni, amit 1994-ben az Új Kemenesalja riporterének mondott: „kijegyzeteltem a 100 éves celldömölki sajtó cikkeit, feltártam a nagyközség iskoláinak iratait 1948-ig.” Utalt arra, hogy tanulmányokat írt, melyek között vannak „iskola- és egyesülettörténeti jellegű kéziratok.”⁴ Természetesen ezek a kész, vagy félig kész munkák további rendszerezést kívánnak – egy helyen való tárolást – így hozzáférhetővé válhatnak a kutatók számára is.

S végül az 1994-es nyilatkozatából kiderült, hogy leányai is pedagógusok lettek. Minden reményünk megvan arra, hogy gyermekei tovább folytatják majd azt a magas szintű pedagógiai és közéleti tevékenységet, melyre édesapjuk több mint fél évszázadon át mutatott követendő példát.

Jegyzetek

1. Farkas Imre: Nyugalomba vonult a celli szakmunkásképzés „atyja“ = Vas Népe. 1975. szept. 4. 5. p. Fényképpel (A 410. Sz. Ipari Szakmunkásképző igazgatójának életéről, munkásságáról.)
2. Közlemény Habsburg Ottónak és Horváth Lajosnak Celldömölk díszpolgárrá történő választásáról. = Új Kemenesalja, 1994. szept. 21. 1. p.
3. Celldömölk irodalma (összeállította Bánó Zsuzsa) Celldömölk, 1976. 100 p.
4. Németh Tibor: Születésnap beszélgetés Horváth Lajos díszpolgárral = Új Kemenesalja, 1994. okt. 27. 4-5. p.

WEÖRES SÁNDOR
költő, műfordító, drámaíró
(Szombathely, 1913 - Budapest, 1989)

I. ÉLETE

„Földbirtokos katonatiszt apa és művelt polgárcsalád-
ból való anya egyetlen gyermeke. Csöngén élt, gyermek-
korától nagy műveltségű felnőttekkel érintkezhetett. Pá-
pán, Szombathelyen, Győrött, Sopronban végezte középiskolai tanulmányait;
1933-ban Pécssett volt joghallgató, majd bölcsész; megismerkedett Fülep Lajos-
sal. 1932-ben jelent meg első verse a Nyugatban, 1934-ben első kötete (*Hideg
van*, Pécs) 1935-ben Baumgarten-jutalomban, 1936-ban Baumgarten-díjban
részesült. 1937–38-ban Észak-Európában és a Távols-Keleten járt. 1939-ben a
vers keletkezéséről értekező önvallomásával doktorált. Könyvtáros lett Pécssett,
de sok időt töltött Budapesten is. 1947-ben Pestre költözött, 1948-ban feleségül
vette Károlyi Amyt. Hosszabb olaszországi tanulmányutakat tett. Világszemlélete
miatt támadások érték; 1949-től csak műfordításai és gyermekversei jelenhettek
meg. Színes, dallamos versein nemzedékek nevelődtek (*Bóbita*, 1955; *Ha a világ
rigó lenne*, 1974). 1951-ben könyvtárosi állásából is elbocsátották. Kodály
Zoltán, aki már a 15 éves lírikus versét (*Öregek*) megzenésítette, támogatta. 1956
végén megjelent gyűjteményes kötete; 1957-től 1964-ig ismét nehezen tudta
megjelentetni írásait. 1966-ban Nyugat-Európában és az USA-ban járt. A nyolc-
vanas években mind súlyosabb betegségekkel küzdött. Kossuth-díjas (1970.)“¹

II. MŰVEI

Az Új magyar irodalmi lexikon 29 kötetét sorolja fel. (Életében megjelent 26,
halála után három kötet.)² Legtöbb versét és műfordítását az *Egybegyűjtött írá-
sok*³ és az *Egybegyűjtött műfordítások*⁴ tartalmazzák.

Csöngén írt versei: *Naplójegyzetek 1–4.*⁵

III. A NYUGAT HARMADIK NEMZEDÉKÉNEK KIVÁLÓ KÖLTŐJE

„A költészet színes tündérvilágát teremtette meg. Ezt a világot a valósággal
szemben mutatkozó kétely szőtte át.“⁶ Már életében is elismert költőnek számí-
tott, halála óta pedig az idő előrehaladtával ázsiója egyre nő. Két irodalomtörté-
nészünk Tamás Attila és Bata Imre is tanulmánykötetben foglalkozott Weöres

Sándor életével és költészetével. Mindketten szóltak Weöres Sándor kiemelkedő, páratlan tehetségéről, és arról is, hogy ezt a kivételes tehetséget fejlődésében az ideális környezet is segítette.

Tamás Attila ezt írja: „Születési helye: kulturált dunántúli városaink egyike, a nyugati határvidéken fekvő Szombathely. Dátuma: 1913. június 22.” Bata Imre esszéből pedig ezt olvashatjuk: „tíz esztendőig Csöngén nevelkedett. Az elemi nagyjából magánúton végezte.”⁸

Édesanyja a híres, rangjára kényes Blaschkovich család sarja, a reményteljes jövőjű tényleges tiszthez ment feleségül, akit a forradalmak bukása után megfosztottak rangjától, s nyugdíjaztak. De „ez a városi lány csöngői nagyszonyként is helyt tudott állni. A csöngői csendben kisfiát neveli. Nyugalmas óráiban mindig muzsikál. Az egyhangúság és a gazdaélet viszontagságai közepette a fiában találja meg egyetlen örömét. Apja is fiában keresné megrekedt pályája ellensúlyát. A gyermek azonban inkább az anyja kedvére növekszik. Magányos természet, a falusi társak között is az marad. Eljátszik velük, de inkább tölti az időt egyedül. Keze ügyébe, ha jó könyv kerül, avval is szívesen időz, mint a játékban társaival. Vagy hallgatja anyja zongorajátékát.”⁹

Tizennégy éves volt, amikor Kosztolányi Dezső elolvasta verseit, s a fiút „csodagyereknek” tartotta, aki úgy játszik „nyelvünk zongoráján, mint kevesen.”¹⁰ 1934-ben a *Hideg van* című első verseskötete megjelenésekor Illyés Gyula így üdvözölte: „amit megfog, azt azonnal meg is oldja, kezében az anyag egykettőre méltó költői tárgyává válik; a varázslatot hibátlan beavatottsággal végzi.”¹¹ Elismeréssel szól róla Vas István, Füst Milán és Babits Mihály is.¹²

Mint az a fenti rövidített életrajzából kiderül, élete tele volt buktatókkal, fájdalommal, megrázkódtatásokkal. A család vagyoni helyzete 1945-ben megrendült, a Weöres-birtokot Csöngén felosztották a földigénylők között.¹³ Könyvtárosként 1950-től ide-oda hányódott. Őt magát *l'art pour l'art* költőnek tartották. Az iskolai irodalomtanításból gyakorlatilag kimaradt, beleértve az egyetemet is.

Elismerése csak 1964 után kezdődött, ettől kezdve egyre inkább fontos szerepet kapott irodalomtanításunkban, különösen a nevelőintézményekben a gyermekirodalom tantárgy oktatása keretében. Nemcsak gyermekverseit és műfordításait, hanem egyéb verseit, írásait is kiadták. Népszerűségéhez fokozta, hogy versei közül számosat megzenésítettek (*Csiribiri ...*, *Aranyágon ül a sármány*, *Bóbita*). Ezek a költemények nemcsak az óvodás korú gyermekek, hanem a felnőttek között is elég ismertek. A gyermekek a rádióban, az óvodában hallják, és

a szülők is megtanulták.

A fiatalok szeretik Weöres Sándor verseit. Két főiskolás szakdolgozatból idézek: „Weöres Sándor egyike a legnagyobb költőknek ... Mind az anyanyelvi, mind a zenei nevelés területén igen fontos szerepük van a Weöres Sándor verseknek. A beszédművelés a helyesn ejtés fejlesztésében is igen jól használhatók. Ezek a költemények az esztétikai, az anyanyelvi, de elsősorban a gyermek személyisége nevelését szolgálják.”¹⁴

„Weöres Sándor minden gyermekverse egy gyönyörű dallamfutam, zeneisége, ritmikája és a költemények képisége révén közel férkőzik nemcsak a gyermek, hanem a felnőtt szívéhez is. Arra is figyelmeztet, hogy a gyermeket nem lehet igénytelen költeményekkel becsapni. Weöres Sándor költeményei nem ilyenek.” Példaként felhozta a *Csiribiri* című versét:

*Csiribiri-csiribiri
szellő-lány
szikrát lobbant
lángot hány ...*

Majd így folytatta: „Ritmusa pedig könnyen megtanulhatóvá teszi a verset a gyermek számára.”¹⁵

Weöres Sándor munkássága egyik legnagyobb értékének azt tartom, hogy Kodály által említett népi hagyományt képes volt a modern művészeti képalkotással, a szürrealizmussal ötvözni.

Fontos szerepe van Weöres Sándor költészetében a mitológiának is. Azt vallotta, hogy az alapvető emberi és kulturális értékek válságban vannak. Ezért fordult az antik és távol-keleti mitológiához, melyek segítségével számot tudott adni eszmei vívódásairól, felismeréseiről. „Mítoszokat kutatott fel és mítoszokat alkotott.”¹⁶

A csöngői otthon képe és emléke gyakran feltűnik verseiben.

Mesterházy Sándor helytörténész szerint Weöres Sándornak ifjú korában “csöngői dombtetőn lévő cselédlakások egyikében volt a gyermekszobája.”¹⁷ Ezt a számára oly kedves zugot az *Egybegyűjtött írások* egyik versében is megörökítette.¹⁸

*Faluvégén van a házunk,
a bozótból ki se látszik,
de az angyal, ha leröppen,
küszöbünkön vacsorázik.*

(*Egybegyűjtött írások* I. köt. 402. p.)

*Négyen ballagtunk kinn a réten,
így múlt el az én gyermekségem.
Kettő kislány volt, egy meg kutya volt.
Az ég nagy-nagy kékszárnyú lepke volt.*

*Julcsa királylány, Anni, Lord vitéz,
hol a régi tej? hol a régi méz?
Fagy őrli mind a drága kerteket,
a birodalmunk vajjon hova lett?*

(Egybegyűjtött írások I. köt. 388. p.)

A Naplójegyzetekben, továbbá a *Hazaszálló* és a *Shakespeare és Velazquez szelleméhez* című versében találunk még szülőföld témakörökhöz kapcsolódó verseket, utalásokat, megnyilatkozásokat.

Naplójegyzetek:

Csöngé, 1933

*A falu fölött lakom én, egyedül,
a kilátó domb tetején.
Alattam él a határon a zöld,
a pír száz ház fedelén.
Kakas kukorékol, bög a tehén
s elringok a fák ütemén.*

*Az ég alatt, a falu fölött
keress: az az én hazám.*

(Egybegyűjtött írások I. köt. 74. p.)

Szép vallomás ez a vers is a szülőföldről:

*Únt cingulus nekem kis Csöngém láthatára,
mogorva börtönőr a Sághegy és a Rába
s a lágyredőjű kemenesi dombok.*

(Shakespeare és Velazquez szelleméhez)

(Egybegyűjtött írások I. köt. 192. p.)

S végül végrendeletként hagyta a *Hazaszálló* című verset földijeire:

*Így rendelem: ha meghalok,
engem kriptánkba rakjatok
illendő régi módon.
Kis Csöngém földjén szántsa szét
csontjaim sáros tömegét
egy késői utódom.*

(*Egybegyűjtött írások* I. köt. 168. p.)

Mint tudjuk, halálakor ez nem így történt. 1989. január 23-án hunyt el. Felesége, Károlyi Amy költőnő kívánságára Budapesten temették el. Kívánságát megértem, hiszen az egész nemzet költője volt. A nemzeté, az egész világé, de elsősorban a gyermekeké. Weöres Sándor költészetével gazdagabb lett Európa, gazdagabb lett a világ. Halálával viszont szegényebb.

V. A HAGYOMÁNYÁPOLÓ SZÜLŐFÖLD

Hogyan ápolja Csöngé és Ostffyasszonyfa Weöres Sándor emlékét? Csak azt tudom mondani, hogy példamutatóan. Láttam és hallottam egy összeállítást 1986-ban Weöres Sándor gyermekverseiből, csupa báj, ritmus és muzsika volt. Az ostffyasszonyfai Petőfi Sándor Általános Iskola tanulói mutatták be 12 évvel ezelőtt *dr. Mesterházné Jánosa Magdolna* írta a forgatókönyvet és tanította be a műsort. A felvétel megtalálható a Kemenesaljai Baráti Kör videoarchívumában. A produkció olyan, hogy tanítani lehetne: íme, így kell csinálni.

Ezen az őszi délutánon a Kemenesaljai Baráti Kör tagjainak csöngői és ostffyasszonyfai látogatásakor *Tüskés Tibor* író beszélt Weöres Sándor költészetéről, s dicséretes módon szólt az emberről. (Volt idő, amikor mindketten a pécsi könyvtárban dolgoztak).

Erre az alkalomra eljött *Koncsol László* irodalomtörténész, a pozsonyi Irodalmi Szemle korábbi főszerkesztője is, aki Weöres Sándor csehszlovákiai fogadtatásáról szólt. Elmondta, hogy Weöres Sándor költészete Kodrót szlovák, illetőleg Waclav Danek cseh fordításban igen népszerű. 1983-ban Weöres Sándor 70. születésnapján az Irodalmi Szemle „A jövő költészete” című szonett újraközlésével köszöntötte a kiváló költőt.¹⁹

Nemrég olvastam, hogy Ostffyasszonyfán regionális Weöres Sándor szavalóversenyt rendeznek az idén a tanulóifjúság számára.²⁰

Vas megye szülöttje, a „csodagyerek” már életében elindult a halhatatlanság felé.

Jegyzetek:

1. Új Magyar irodalmi lexikon (szerk. Péter László) 3. köt. Bp., 1994. Akadémiai Kiadó, 2282. p.
2. Új Magyar irodalmi lexikon 2294. p.
3. Weöres Sándor: Egybegyűjtött írások 1-2. Bp., 1970. Magvető Kiadó
4. Weöres Sándor: Egybegyűjtött műfordítások Bp., 1976. = Új Magyar irodalmi lexikon 2284. p.
5. Weöres Sándor: Naplójegyzetek 1–4. In: Egybegyűjtött írások 72-75. p.
6. Pomogáts Béla: Az újabb magyar irodalom 1945–1981 Bp., 1982. Gondolat Kiadó. 284. p.
7. Tamás Attila: Weöres Sándor. Bp., 1978. Akadémiai Kiadó, 8 p.
8. Bata Imre: Weöres Sándor közelében, Bp., 1979. Magvető Kiadó, 7. p.
9. Bata Imre: i. m. 8-9. p.
10. Károlyi Amy: Weöres Sándor és Károlyi Amy élete képekben. Bp., 1984. Magvető Kiadó, 23. p.
11. Hegedűs András: Weöres Sándor című esszéjében Illyés Gyulát idézi In. Írók, képek (szerk. Horváth Ödönné) Bp., 1970. Tankönyvkiadó, 408. p.
12. Károlyi Amy: i. m. 59., 61., 66. p.
13. Mesterházy Sándor: Weöres Sándor In: Két Vas megyei falu – Ostffyasszonyfa és Csöngé múltjából. Ostffyasszonyfa, 1987, 107. p.
14. Tóth Anikó főiskolai hallgató: Weöres Sándor gyermekverseinek felhasználása az I–IV. osztályos tanulók nevelésében. Kézirat, szakdolgozat. 1989. 3. lev. (Lelőhely: Győr, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola Könyvtára.)
15. Benis Ilona főiskolai hallgató: Weöres Sándor gyermekverseinek elemzése az alsó tagozatos kiegészítő anyag alapján. Kézirat, szakdolgozat. 1992. 2. lev. (Lelőhely: Győr, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola Könyvtára.)
16. Pomogáts Béla: i. m. 284. és 286. p.
17. Mesterházy Sándor: i. m. 124. p.
18. Weöres Sándor: Egybegyűjtött írások 1. köt. 402. p
19. Koncsol László író, kritikus: Weöres Sándor költészete Csehszlovákiában. Pozsony, 1986. 12. lev. Kézirat
20. Weöres Sándor szavalóverseny meghirdetése. = Hírmondó. Vas megyei Pedagógiai Intézet információi, 1998.

LAKY REZSŐ

helytörténész, szakfelügyelő
(Nagybiccse, 1914–Szombathely, 1985)

I. ÉLETE

A Felvidéken született. Négy éves volt, amikor „Trencsén vármegyéből 1918-ban visszakerült szülei szülőfalujába, a Zala megyei Batyk községbe. A zalaegerszegi Állami Polgári Fiúiskola befejezése után 1935-ben szerzett oklevelet a Jászberényi Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetben. Az állástalanság és a katonai szolgálat évei után 1937-ben Kemendollár osztatlan általános iskolájában kezdte a tanítást. 1941 és 1949 között Hosszúperesztegen, majd Ostffyasszonyfán és Nagysimonyiban tanított. 1957 és 1975 között közművelődési munkakörben dolgozott Celldömölkön. Nyugdíjasként megyei honismereti szakfelügyelő volt. Főleg a szellemi néprajz és a helytörténet érdekelte.” Megszervezte a celldömölki járásban a földrajzi nevek gyűjtését, valamint a krónika és a tsz-történet írást.

Kitüntetései: Szocialista Kultúráért emlékérem, TIT aranykoszorús jelvény, Országos Béketanács aranyjelvénye, HNF Kiváló Társadalmi Munkás jelvény, Ortutay Gyula emlékérem, Tanácsi Munkáért emlékérem bronz fokozata.

II. MŰVEI

- *Ostffyasszonyfai fogolytábor és temető története. (1914–1919. III. 21.)*
Celldömölk, 1971. 33 p.
- „Százszorszép” *Kemenesalja*. Első csokor: *Mesék, regék, mondák, népbaladák, falucsúfolók, betyártörténetek*, Második csokor: *Babonák, népi hiedelmek, boszorkánymesék*. Szombathely, 1981. 38 p.
- *Vas megye földrajzi nevei*. Szombathely, 1982. 839 p. (közreműködőként).
- „*Nevető fejfák*” Tréfás sírfeliratok = Vasi Honismereti Közlemények 1974. 1. sz. 122-130. p.

Kéziratok

- *Csapongás Kemenesalján*. 40 lev.
- *Elpusztult falvak, települések Kemenesalján*. 10 lev.
- *Ünnepekhez és jeles napokhoz fűződő Vas megyei népszokások*. 32 lev.
- *Hiedelmek és babonák Kemenesalján*. 16 lev.¹

III. ÉRTÉKELÉSE: ÍZIG-VÉRIG NÉPTANÍTÓ VOLT...

Rendszeresen kutatott a Vas megyei Levéltárban. Állandó résztvevője volt a Hazafias Népfront által rendezett Országos Honismereti Akadémiáknak, és a kétévenként rendezett Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőtálalkozóknak. 1962-ben számos ismert néprajzossal együtt hallgatta Veres Péter és Lőrincze Lajos bölcs és okos szavát. Itt ő javasolta, hogy a II. Országos Találkozó Vas megyében legyen, mely később meg is valósult.²

Munkái között szerepel a *Vas megyei földrajzi nevei* kötet. Ennek – a celldömölki járás 29 községe anyaga (274–351 p.) – közzététele az ő nevéhez fűződik.³ A kötet bevezetésében a szerkesztők is kiemelik Laky Rezső népművelési felügyelő jó szervező munkáját.⁴ Szerepel a neve Köcsk (Hajas Sándor általános iskolai tanítóval közösen)⁵, Szergény (Illés Miklós tanítóval közösen),⁶ Csöngé (Varga István gimnáziumi tanulóval közösen)⁷ és Kenyeri (Pörnyeszi István általános iskolai igazgatóval közösen)⁸ gyűjtésénél is. Az 1985-ben megjelent Vasi Honismereti Közlemények 1–2 száma – sajnos már csak a nekrológját közli Oszkó Zoltán és Káldos Gyula tollából. Ez a folyóirat teszi közzé utolsó nyomtatásban megjelent cikkét is.⁹

Laky Rezső a Kemenesalja fáradhatatlan népművelője volt. A magyar néptanítók népes, nagy családjához tartozott. Ahhoz az értékes magyar értelmiségi réteghez, melynek létszáma – az idő előrehaladtával sajnos – egyre kevesbedik.

IV. EMLÉKÉNEK ÁPOLÁSA ERKÖLCSI KÖTELESSÉGÜNK

Helytörténeti és néprajzi gyűjtései forrásértékűek. Üzenet azoknak, akik a *Százszorszép Kemenesalja* folklorisztikáját meg akarják ismerni. Természetesen elsősorban a honismereti szakkörök tagjai meríthetnek sokat e kincsesbányából, ha elolvassák gyűjtéseit. Ez az anyag pedig vidékünk gazdag néphagyománya, *eredeti, tiszta forrás*.

Jegyzetek:

1. Vasi honismereti lexikon = Vasi Honismereti Közlemények, Szombathely, 1985. 1-2. sz. 138. p.
2. A szerző visszaemlékezése a kőszegi találkozóra.
3. Vas megye földrajzi nevei, Szombathely, 1982 (Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága)
A celldömölki járás: 1-129.; 277-351. p.
4. Vas megye földrajzi nevei. (A bevezetőt írta: Bárdosi János és Végh József.), Szombathely, 1982. 7. p.
5. uo. 331. p.
6. uo. 300. p.
7. uo. 289. p.
8. uo. 286. p.
9. In memoriam = Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1-2. sz. 124. p.

KÁLDI JÁNOS

költő

(Kám, 1922–Szombathely, 1991)

I. ÉLETE

„Szombathelyen 1942-ben érettségizett. 1963-ban az ELTE magyar szakán szerzett diplomát. 1945-től Szombathelyen dolgozott közművelődési munkakörökben. 1960-tól 1983-ig a szombathelyi tanárképző docense volt”.¹

II. MŰVEI

Megjelent kötetei:

- *Halott vízimalom* (1947, Szombathely);
- *Rába-parti elégia* (1966, Pécs–Budapest; Jelenkor–Magvető);
- *A világító kapanyél* (1970, Pécs–Budapest; Jelenkor–Magvető)²;
- *Tavaszi kiáltó* (1975, Szombathely, Életünk);
- *A hosszú esők ideje* (1983, Szombathely, Életünk);
- *Kései rapszódia* (1995, Szombathely, Életünk) [posztumusz kötet].

Költészetében bemutatta a Dunántúlt, ezen belül szülőföldje életét is. Verseiben nyomon követhetők a társadalom életében bekövetkezett változások, a termelészövetkezetek alakulása, a falusi lakosság városba történő elvándorlása. Ugyanakkor fontosnak tartotta az otthonmaradók erkölcsi tisztaságának, kulturális hagyományainak, szokásainak megőrzését.

Káldi János – bár Kemenesalja peremvidékén született – mégis felvettem tájegységünk költői közé. Egyrészt azért, mert senki nem írt annyi szép verset Kemenesalja természeti értékeiről, mint ő. Másrészt baráti kapcsolatai révén kötődött a tájhoz, az itt lakókhöz. Egyik versét Szakály Dezsőnek, az ismert sági evangélikus igazgató-tanítónak ajánlotta, akinek a pincéjében egy-két boldog órát töltött a Ság hegyen barátainak társaságában. A versben felsorolja azokat a szokásokat („ürgeivás” [3 decis pohárból történő ivás], a pincefalra felírt nevek, a félhomály két gyertyafénynél), melyek emlékezetessé tették a költő Ság hegyi látogatását. Vidám derű, jókedv – íme egy életkép a tájról, és az itt élő emberek vendégszeretetéről.

A *Kemenesalja* című versében érzékletes képekben mutatja be a lankás tájat, a távolabb tovahömpölygő Rábát, a fejét felnyújtó, lassanként elfogyó Ság hegyet. A költemény azt az időpontot örökíti meg, amikor még folyt a bányaművelés, tehát 1958 előtt. Ősz van, répaszedés ideje. A költő a dolgozó embert magasztalja. Szép vallomással fejezi be a szülőföldről való ragaszkodását, melyet „anyácskám”-nak, „bölcsőm”-nek nevez.

III. VÁLOGATÁS A RÁBAPARTI ELÉGIA C. VERSESKÖTETÉBŐL
(Pécs, Jelenkor; Budapest, Magvető, 1966.)³

KEMENESALJA

*Köszöntlek, édes föld, örök por.
Átölelem a fáid lombját.
Anyai-jó táj, alkonyodó,
tétova-rajzú, hosszú dombhát!
A lankák lazán lehajolnak,
futnak haza a satnya erek,
s itt-ott egy-két fehér mozdonyfüst
tündérlányhajként száll, tekereg.*

*Egy-két vékony, őszi ének is
felnyúlik a tájból és lebeg, -
s elindulnak a falu felé,
ott gyűlnek össze az énekek.
S odébb az örök Rába szalad,
nyugodt hangja száll a fák alól,
s lerakódik a földre, szívre,
akár az őszevi, könnyű por.*

*A Ság fölnyújtja fejét, s figyel.
Úgy áll a kései aranyban,
mintha el akarna búcsúzni,
kincset szórva, elfogyva lassan.
Ernyednek feszes vonásai,
tört lesz, mint kinek a szíve fáj.
De odalent még villogtatja
a répaszedőket a lapály.*

*Nagy, sárga láng itt minden ember,
lobognak, égnek a mezőkön.
Ott látja őket már a hajnal,
mikor a domb mögül előjön.
Ó, lángok, emberek, ó dolgos,
lankadatlan, csupa-seb kezek,
titeket idéz a szív, míg él,
s titeket hord az emlékezet!*

*Ó, szülőföld, anyácskám, bölcsőm,
ó, elmosódó kis nyárfasor,
itt zúgsz idegem csipkéiben,
a sejtjeimben munkálkodol.
Elindító rög, tikkadt hajlat,
fogadd el e hulló éneket,
s őrizd meg drága emlékedként,
akkor is, ha én már nem leszek.*

(29. p.)

A SÁGHEGYEN

Szakály Dezsőnek

*Ez az igazi, ez a hegy, ez a pince, a délutánias, szomorú borúban,
ahogy szállnak, szállnak a fák; rajtuk szétfolyó, finomzöld koszorú van;
ez az igazi, az „ürgeivás”, a szavak füstje, ahogy leng a homályban;
nem vesződni a gonddal, csak egymás szívébe nézni vidáman;
fölríni nevünket a pincefalra, két gyertyafény közt - akár holdsütésben;
tudjuk, hogy ezt is itt kell hagyni - mint mindent - nem búsongani mégsem.
Ez az igazi, ez a közös emberi derű; ez nő naggyá, ez lesz felejthetetlen,
míg minden felhő elmegy a maga útján - a kinti és benti végtelenben.*

(56. p.)

AZ „ASSZONYFAI” PETÓFI

Hol vannak már Salkovicsék?

Hova szállt el a régi ég?

Visszajött a szélbelökött.

Verhetetlen, élő, örök.

Épp olyan, mint fiatalon.

Múlhatatlan forradalom.

Amit mondott, azzal üzen.

Jár-ke, izgat győzelmesen.

Nem alkuszik a vaskonok.

Töri, ha kell, az ablakot.

Elém dobja a Rába-part.

Nagyon érzem, hogy mit akart.

Az egész ég az ő dala.

Egész nemzet ő egymaga.

Ha van remény, csak ő lehet,

legyűrheti a végzetet.³

(49. p.)

IV. A SZÜLŐFÖLD KOSZORÚJA C. KÖTET MÉG KIADÁSRA VÁR

Feleségétől kaptam nemrégén egy levelet. Ebben azt írta, hogy a Rábaparti elégia című kötetén kívül még egy kötetre való verse van Kemenesaljáról, amelynek címe *A szülőföld koszorúja*, 25 verssel.⁴ Csak abban tudok reménykedni, hogy Káldi Jánosnak ezek a költeményei is majd egyszer – egy kötetben – közkinccsé válnak az Alapítvány a Sághegyért és más irodalom- és művészetpártolók támogatásával.

Káldi Jánost az országos lapokban és folyóiratokban közölt verseiből ismer-

hette meg az újságolvasó közönség az 1980-as években. Halála óta (1991) mint-ha kissé mostohán bánna vele az utókor. (Más költőkkel, írókkal is.) Nekünk azonban nem szabad ezt tennünk, értékeit nem szabad elhallgatni, műveit elfelejteni. Versei egy tájegységnek, Kemenesaljának a XX. század második felének világát örökítik meg sok-sok szeretettel, a szülőföldhöz, a szűkebb hazához vonzó ószinte ragaszkodással. Költészetéből nemzedékek tanulhatnak tiszteletet a dolgozó emberek iránt. Tanulhatnak hűséget és kötődést a felnevelő dajka iránt. Káldi János költészete a miénk!

Jegyzetek

1. Új magyar irodalmi lexikon (szerk. Péter László) 1994. 942. p.
2. Valószínűleg a két kiadó közösen adta ki a szerző sorrendben második és harmadik kötetét.
3. A közölt versek a *Rábaparti elégia* (Pécs, 1966) c. kötetben található.
4. Felesége, Káldi Jánosné levele. (1998)

LENGYEL PÁL

középiskolai tanár, helytörténész
(Nagysitke, 1922–Győr, 1986)

I. ÉLETE

Tanulmányait a szegedi tudományegyetem történelem–földrajz szakán végezte. 1949-ben itt államvizsgázott, majd itt szerzett bölcsészdoktori oklevelet. Tanított a szentgotthárdi Vörösmarty Mihály Gimnáziumban (1949–1952), a celldömölki Gábor Áron Gimnáziumban (1952–1958), és a győri Bercsényi Miklós Közlekedési Szakközépiskolában (1963–1982), s közben dolgozott a Győr-Sopron Megyei Tanács VB Művelődési Osztályán. 1982-től 1986-ig nyugdíjasként Győrben élt. Végakarátának megfelelően szülőfalujában temették el.¹

II. MŰVEI

- *A Sághegyi őstelep.* Celldömölk, 1964. (Celldömölk Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága) 104 p.
- *Kis-Czell szabadalmas mezőváros küzdelme a földesurakkal.* Kézirat. Celldömölk, 1967. 11 p.
- *Adatok Celldömölk történetéhez = Vasi Szemle,* 1980. 3. sz. 340-367. p.

III. PEDAGÓGIAI ÉS HONISMERETI TEVÉKENYSÉGE

1952-ben került a celldömölki gimnáziumba, ahol szaktárgyait tanította, Tanítványai szigorú, de igazságos nevelőnek ismerték. „Nem nősült meg, nem volt családja, de mégsem volt soha egyedül. Tanítványainak szeretete, szüntelen érdeklődése vette körül, akkor is, később is.”²

Egyik tanítványa, így jellemezte őt: „Dr. Lengyel Pál jól megtanította az egyetemes és megszerettette a magyar történelmet. A politikailag nehéz időkben éber tartotta, élesztette a hazafiság érzését Bocskai, Bethlen és Rákóczi gyakori felelevenítésével.”³

Celldömölkről 1958-ban Győrbe került, és itt tanítványaiból egy jól működő honismereti szakkört hozott létre, s az 1970-es években bekapcsolódott a szervezett honismereti mozgalomba.

Ott volt 1978-ban szakköri titkárával együtt az egri III. Országos Honismereti Diákkonferencián, s a tanári szekcióban kitűnt kollégái közül építő jellegű felszólalásával.⁴

Szülőföldjével, Kemenesaljával kapcsolatát haláláig fenntartotta.

Celldömölköt 1979. január 6-án avatták várossá. A város ennek tiszteletére egy reprezentatív településtörténeti kiállítást rendezett, melynek tudományos tanácsadója ő volt.

Ebben az időben Celldömölkön rendszeresek voltak a honismereti tanácskozások. Mint az egykori meghívója írta: „Szívesen és készségesen jött tanfolyamainkra előadást tartani. Rendszeresen kutatott Szombathely, Sopron, Pannonhalma levéltáraiban. ... Szerette szülőföldjét, diákjait minden évben kirándulásra vezette el a Ság hegyre.”⁵

A Sághegyi őstelep című könyvében szép lírai vallomással szól egykori sitkei tanítójáról, s Kemenesaljáról:

„Reád emlékezem, sitkei őszhajú tanítóm, LUDVÁN JÁNOS, aki a Szülőföldet, a Hazát, az Embert küzdve-szeretni tanítottál, történelmének kutatására elindítottál. Te vittél el engem – mint kis tanítványodat – először a Sághegyre és Te dicsérted nekem először a dolgos, a munkás, az alkotó Embert.

Köszöntelek Szülőföldem: Kemenesalja – gyermeki igaz köszöntéssel! Elköltöztem Tőled, de soha el nem hagytalak. Fiad vagyok és nem tudnék nem az maradni.”⁶

IV A SÁGHEGYI ŐSTELEP CÍMŰ KÖNYVE HELYTÖRTÉNETI ALAPMŰ

Lengyel Pál már több mint egy évtizede nincs közöttünk. De kincsei, amiket ránk hagyott, Kemenesalja kultúrtörténetét gazdagítják mindaddig, amíg ember él ezen a tájon, a Ság hegyi őstelep környékén.

Jegyzetek:

1. A győri Bercsényi Miklós Közlekedési Szakközépiskola és Gimnázium törzskönyve (1998.) Lengyel István (Sárvár) írásbeli közlése (1988.)
2. Dala József: Dr. Lengyel Pál emlékére (nekrológ) = Vas Népe, 1987. január 13.
3. Szabó Pál visszaemlékezése egykori tanárára = Így kezdődött... (szerk. Ragányi József). Egykori tanárok és öregdiákok visszaemlékezései a gimnázium kezdeti éveire. Celldömölk, 1997. (Kézirat gyanánt) 92. p.
4. Az egri III. Országos Honismereti Diák Konferencia résztvevőinek névsora (a szerző tulajdonában).
5. Dala József: i. m.
6. Dr. Lengyel Pál: A Sághegyi őstelep, Celldömölk, 1965. 5. p.

MÓRITZ SÁNDOR

festőművész

(Celldömölk, 1924- Stockholm, 1966)

I. ÉLETE

„Szegény vasutas családban született. Tehetsége korán megmutatkozott. A polgári iskolát követően a Pápai Református Kollégiumban tanult tovább. Rajztanára, mentora A. Tóth Sándor életének meghatározó személyisége.

1943-ban érettségizett. Beiratkozott a képzőművészeti főiskolára. Szülővárosa és a kollégium ösztöndíjjal is támogatta. Mestere Szőnyi István volt. Rövid ideig Elekfy Jenő mellett tanársegédkezett. 1948-ban kapott diplomát. Dolgozott a miskolci, nagymarosi, zsenyei alkotóházban. Első kiállítását még diákként rendezte Celldömölkön 1944-ben (A. Tóth Sándor cikket írt kedves tanítványáról.) 1953-ban Budapesten rendezte meg önálló kiállítását. 1955-ben Munkácsy-díjat és Derkovits-ösztöndíjat kapott. Ígéretes pályáját súlyos betegsége törte ketté. 1958-ban, majd 1966-ban Olivecrona megoperálta, de a kór erősebbnek bizonyult. 1976-ban a Magyar Nemzeti Galériában, 1996-ban a Pápai Kollégiumban emlékeztek rá tárlattal. Szülővárosában állandó kiállítása látható.“

II. MŰVEI

- *Önarckép*, fametszet (1939)
- *Pápai táj* (1939)
- *Tanulmányfej*, fametszet (1941)
- *Kovácsműhely* (1955)
- *Ifjúmunkások* (1955)
- *Aratáskor*, olaj (1964)
- *Őszi zápor*, olaj (1963)
- *Patakmeder*, akvarell (1963)
- *Új fenyőekkel*, olaj (1965)
- *Zápor*, akvarell (1960)

Önarckép

Tanulmányfej

III. MUNKÁSSÁGÁNAK MÉLTATÁSA

Már tizenegy esztendeje, hogy 1987-ben Celldömölkön megrendezték műveiből a reprezentatív jellegű kiállítást, melyet Kiss Sándor szobrászművész nyitott meg a Kemenesaljai Művelődési Központban.²

Legutóbb, Pápán ez év nyarán nyílt egy emlékkiállítás a Református Gimnázium dísztermében két pápai kollégista műveiből (Móritz Sándor képeit a Kemenesaljai Művelődési Központ kölcsönözte.). A kiállításról Heitler László festőművész, művészeti író írt recenziót.

Móritz Sándorról művészetéről így szólt: „Mint az új idők szeleit érző és értő fiatal – sok író és költő – képzőművész társával együtt kedvvel-szorgalommal igyekezett kamatoztatni tudását, megfelelni a mutatkozó feladatoknak. *Kovácsműhely* című festménye Munkácsy-díjat, *Ifjúmunkások* című képe Varsóban VIT-díjat kapott – három évre elnyerte a nyugodt megélhetést és munkát biztosító Derkovits ösztöndíjat – mindezt 1955-ben. Többre nem vágyhatott. 1958-ban azonban nagyot fordult vele a világ, egy műtéten esett át Stockholmban. Fölépült, festészetének egy természetközeli, lírai hatású hulláma alakult ki a munkával tölthető néhány éve során, melyben elsősorban a *színek jut* fontos szerep. Baja azonban kiújult, a második operációt követően néhány nap múlva elhunyt 1966-ban a fiatal művész.”⁴

IV. SZÜLŐVÁROSA MEGBECSÜLI MŰVÉSZ FIÁT

A Kemenesaljai Művelődési Központ első emeletének 6-os termében a Munkácsy-díjas festőművész állandó kiállítása látható. Kiállítását megtekinthetik mindazok, akik kötődnek Kemenesaljához, s szeretik a művészetet.

Jegyzetek

1. Salamon Nándor: Kisalföldi művészeti lexikon. Győr, 1998. Kisalföld Művészetéért Alapítvány, 213. p.
2. Heitler László: Móritz Sándor festőművész emlékkiállítása Celldömölkön = *Életünk*, 1968. 3. sz. 139-141. p.
Szj Rezső: Móritz Sándorról = *Művészet*, 1964. 9. sz. 33-35. p.
3. Két kollégista diák (Istenes Iscserekov András és Móritz Sándor) emlékkiállítása Pápán. 1998. június 23–szeptember 1. A kiállítás meghívója a szerző tulajdonában.
4. Heitler László: i. m.

GOSZTONYI JÁNOS

kultúrpolitikus
(Völcsé, 1925–Budapest, 1985)

I. ÉLETE

„1925. október 21-én született Völcsén, egy nyugat-magyarországi kisközségben. Gyermekként ismerte meg azt az életet, amiről Illyés Gyula megrázóan tudósít a Puszták népében. Itt is – mint sok más helyen Magyarországon – négy családnak volt egy közös konyhája a nedves falu vályogházhoz. A tehetséges fiú Celldömölkön és Pápán végezte iskoláit: a pápai Kollégium Kereskedelmi Középiskolájában érettségizett, majd Győrffy kollégistaként kezdte meg egyetemi tanulmányait.

1945 az ő életében is fordulópontot jelentett. Húsz évesen miniszteri biztосként vett részt a földosztásban. 1948-ban az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetségének főtitkára; a szövetség *Magvető* című lapjának főszerkesztője.

A következő évtizedekben különféle felelős posztokon dolgozott. 1953 és 1958 között tagja volt a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának. Volt oktatásügyi államtitkár, elhunytáig Kemenesalja országgyűlési képviselője. 1980-tól haláláig a Magyarok Világszövetségének főtitkáráként dolgozott. E posztján munkájával, személyes tekintélyével új színeket hozott a MVSZ életébe, a külföldön élő magyarsággal való kapcsolatok szorosabbá váltak. Nagyon sokat tett a külföldi magyar egyesületekért, klubokért.

Még a múlt év végén, már súlyos betegen, lázasan külföldön járt: az NSZK-beli és ausztriai magyar egyesületeket látogatta meg. Negyven fokos lázzal érkezett haza. Nemsokára kórházba került, ám betegségén nem segíthettek az orvosok. Sokat megismert és megpróbált életében a nyomorúságos cselédsorstól az ország vezetésében való részvételig. Nem ismerhette meg sajnos a békés öregséget. Egy lázas tevékenységekkel teli élet lángjában égett el. Kegyelettel őrizzük emlékét.”¹

A fenti nekrológot a Magyar Hírek 1985. február 2. számának 2. oldaláról idéztem, ahol a lap fájdalmasan tudatta a hírt, hogy a Magyarok Világszövetségének főtitkára, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa elnökségének tagja súlyos betegség után, 60 esztendőskorában elhunyt. A színes hetilap közölte Gosztonyi János gyászkeretes fényképét is. Az elhunytat – végakarátának megfelelően – Celldömölkön temették el.²

II. MŰVEI

- *Kemenesalja 30 éve* Bevezető: Gosztonyi János, (Kiadta Vas megyei Tanács VB Celldömölki Járási Hivatala és Celldömölk Nagyközség Tanácsa) Celldömölk, 1975.
- *Celldömölk története* (szövegben és képekben). Kiállítás a nagyközség várossá avatása tiszteletére. A kiállítás megnyitó beszéde = Vasi Szemle, 34. évf. 1980. 3. sz. 327-329. p.
- *Visszaemlékezés a Győrffy Kollégium tagságára* In: Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fújják... (Népi kollégiumok 1939–1949) Bp., 1977. Akadémiai Kiadó, 381–382. p.
- *A fényes szellők nemzedéke. 25 évvel ezelőtt alakult a NÉKOSZ = Népszabadság*, 1971. júl. 18. 1. p.

III. A KÖZÉLETET SZOLGÁLATNAK TEKINTETTE

Pályája 1947-től jellegzetes politikai karrier: sikereivel, kudarcaival. 1947-től – mint a Nemzeti Parasztpárt képviselője – részszavazatokkal kiegészítve – Vas megyei képviselőként jutott be az ország parlamentjébe. 37 évig volt Kemenesalja országgyűlési képviselője. 1959-től 1962-ig a Vas Megyei Pártbizottság első titkára tisztét töltötte be Szombathelyen. Ebben az időben egész Vas megyében gazdasági és kulturális fellendülés következett be. A Gosztonyi–Gonda páros vezetése alatt számos országos beruházás készült el. Celldömölkön például 1958-ban megépült az új gimnázium, ott volt Gosztonyi János a büki termálfürdő munkálatainak elindításánál. Munkája nyomán gazdagodott Kemenesalja, akár a jánosházi Iskola- és Sportszer Gyár ide telepítésére, akár a celldömölki Kemenesaljai Művelődési Központ megépítésére gondolunk. Mint országosan ismert kultúrpolitikusnak meghatározó szerepe volt Celldömölk fejlesztésében. Említésre méltó, hogy időközben közgazdaságtanból doktorátust szerzett.

Különösen fontosnak tartotta a helyi hagyományápolást. 1962-ben Budapestre került, de minden jelentős kulturális rendezvényre hazajött, így pl. a Kemenesaljai Napokra, 1972-ben a celldömölki Felsőbüki Nagy Pál Népi Kollégium diákjainak 25 éves találkozójára, részt vett az 1970-ben Berzsenyi Dániel szobrának avatásán Egyházashetyén, 1981-ben a Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Kör alakuló ülésén is.

Gosztonyi János mindvégig népben, nemzetben gondolkodott. Ezt a népi íróktól tanulta. 1947-ben Celldömölkön létrejött Felsőbüki Nagy Pál Népi Kollégiumnak központi összekötője volt. Igazi lokálpatrióta. Mint kulturpolitikusnak meghatározó szerepe volt abban, hogy Szombathelyen 1971-től tanárképző főiskola kezdte meg működését, melynek vonzáskörzete az egész Nyugat-Dunántúlra kiterjed. Másfél évtizeden át szorgalmazta, hogy egykori iskolavárosa, Pápa kapja vissza az 1959-ben elvett felsőfokú tanintézetét, az állami tanítóképzőt. Nem rajta múlt, hogy nem sikerült. De ez irányú kezdeményezése így sem volt hiábavaló, mert célja a kisalföldi kisvárosban a rendszerváltozás után (1989) – az igényeknek megfelelően – napjainkban megvalósul. Pápán ismét van főiskolai nappali képzés.

Bennem fontos emlékkép él vele kapcsolatban. Az egyik esemény 1971-ben Pápán történt. Nagyszámú pápai öregdiák a Református Kollégium alapításának 440. évfordulójára emlékezett. Voltak ott írók, színészek, tudósok szép számmal, egykori pápai diákok. Az ünnepség végén Gosztonyi János elkezdte énekelni a Szózatot, s az ünneplő közönség lelkesedve azonnal átvette az éneklést. Új jelenségnek számított ez abban az időben, mikor minden hivatalos ünnepség az Internacionáléval ért véget. A másik emlékkép búcsúztatása, celldömölki temetése. Nagyon sokan voltak ezen a téli – január 23-i – napon a város temetőjében. Határainkon innen és túl, talán több ezer ember. Én is ott voltam. Én – akkor már 53 évet megéltem – de soha temetésen még ennyi embert nem láttam. Tele volt a sírkert környéke is gyászolókkal.

Vas megye vezetői és a gyászoló család nevében dr. Kuti Béla búcsúzott az elhunytól, megyénk egykori jeles politikusától, közéleti személyiségétől. Idézem az ő szavait: „Gosztonyi János bármerre járt a világban, akárhol kísérték a messze szálló felhők az útját, bármilyen beosztásban dolgozott, Kemenesaljára mindig hazavágyott.” Majd így folytatta: „Az volt a célja, hogy minden magyar ember jól érezze magát ebben a hazában. Ez a meggyőződés hatotta át egész tevékenységét, a különböző egyházakhoz és vallásos emberekhez való viszonyát is. Műveltsége, magatartása, munkastílusa, elvi következetessége és kompromisszumokra való készsége, humanizmusa, közvetlensége példa a továbbélőknek.”

Sírja fölé azóta a kegyelet egy emlékoszlopot emelt. Rajta relief, mely egy konduló harangot ábrázol. A harang az élet mulandóságára emlékeztet.

Gosztonyi János *közéleti ember* volt eszmélésétől haláláig. Neve egy történel-

mi korszakot idéz fel a mai emberben: 1945–1985. Felidézi Kemenesalja közelmúltját, a földosztást, a termelőszövetkezetek megalakulását és virágzását, a celldömölki népi kollégium három esztendejét, melynek mindvégig patrónusa volt. S felidézi Celldömölk várossá nyilvánításáért folytatott eredményes tevékenységet.

Mint minden embernek, neki is voltak hibái, voltak kudarcai, különösen 1973–74-ben, oktatási államtitkár korában. De képes volt ezeket a hibákat kijavítani, kiadott rendelkezéseit az érettségi vizsgákkal kapcsolatban visszavonni, s eredményesen dolgozni tovább. Nagyon fontosnak tartotta a legnehezebb helyzetben a helytállást. „Nem az a nagy dolog – bármilyen magas beosztásba kerülni –, hanem tartósan ott maradni, és ott helytállni!” Ezt ő nemcsak mondta, hanem ténylegesen is így értette. Azt is elmondhatjuk, hogy a celldömölki értelmiségiek életútját figyelemmel kísérte, terveik megvalósítását segítette, külföldi kiküldetésüket támogatta. (Köztük az enyémet is.)

IV. ÉLETMŰVE ÉRTÉKELÉSE

Gosztonyi János életművét – miként másokét is – 1989 óta újraértékeli a magyar kultúrtörténet, s a magyar közvélemény, és újraértékeli Kemenesalja népe. Teljesítményét lehet kisebbíteni, vezetői alkalmasságát, történelmi érdemeit lehet vitatni, de letagadni nem.³

Jegyzetek

1. Magyar Hírek, 38. évf. 3. sz. 1985. febr. 2. 2. p.
2. Vas Népe, 30. évf. 1985. január 25. 2. p.
Végső búcsú Gosztonyi Jánostól = Népszabadság, 1985. január 23.
Celldömölkön nagy részvétellel eltemették Gosztonyi Jánost = Vas Népe, 30. évf. 1985. január 25.
3. P. J. [Pósfai János]: Életműve nem fakul = Vas Népe, 1985. október 21. 2. p.

TALABÉR GÉZA

tanár, tanulmányi felügyelő, helytörténész
(Potyond, 1928–Celldömölk, 1993)

I. ÉLETE, EGYÉNISÉGE

Tanár, igazgató, helytörténészként ismerte Kemenesalja népe. Tanulmányait a soproni evangélikus tanítóképzőben végezte, s 1949-ben itt szerzett tanítói, majd később Pécssett – levelező tagozaton – általános iskolai tanári oklevelet. 1949 óta 39 éven át tanított a községben előbb tanítóként, majd általános iskolai magyar–történelem szakos tanárként. 1975–88 az alsósági általános iskola igazgatója volt. 1988-tól 1993-ig nyugdíjasként Alsóságon élt. Ott is van eltemetve az evangélikus temetőben.

Ízig-vérig közéleti ember volt. Bár Győr–Sopron megyében született, egész életével, munkásságával Kemenesaljához kötődött. „Ő valóban pedagógiai rátermettsége alapján lett a 60-as években szak majd tanulmányi felügyelő. Elsősorban neki köszönhető, hogy a celldömölki járás területén csak értelmes körzetesítések valósultak meg az oktatásügyben, aminek jogosultságát azóta sem kellett revideálni. Tanács majd végrehajtó bizottsági tagként mindig és mindenütt elsősorban Alsóságot képviselte, azokat, akiknek bizalmát mindvégig élvezte.

Nagy szerepe volt abban, hogy az alsósági városrészben gomba módra születtek az új utcák, megindult a családi házas építés új szakasza. Felépült a művelődési ház, gázfűtést kaptak az alsósági családi otthonok, Vas megyében szinte elsőként a 80-as évek közepén.”¹ 13 éves sági iskolaigazgatósága idején „nemcsak a tantestület munkakörülményein javított, hanem az iskola szellemének arculatát is formálta. A 3. számú iskolából Berzsenyi iskolát alkotott úgy, hogy közben megőrizte és továbbvitte az iskola hagyományait. Vezetői munkájában arra törekedett, hogy az iskolában tanuló és tanító egyaránt jól érezze magát.”²

A család és az iskola sohasem vált szét életében. „Legalább annyira fontosnak érezte az ifjúság nevelését, mint a családi ház harmóniáját. A kisebb és nagyobb család rá úgy emlékezik, mint lelki atyjára, akitől nemcsak tudományt, hanem emberséget és szeretetet tanult. Pedagógiai eredményeinek titka nem valamilyen különleges módszer, tanulmányi reform, hanem egyszerűen az a lelkesedése és lelkiismeretessége volt, ahogy munkájának élt.”³

II. MŰVEI

- *Berzsenyire emlékeziünk* (Írta és szerkesztette: Talabér Géza és Szabó József) Celldömölk, 1970. 33 p.
- *Berzsenyi Dániel munkássága mint tananyag járásunk általános iskoláiban*
In: Berzsenyi Kemenesalján. Egyházashetye–Szombathely, 1971. 67-72 p.
- *Általános iskolánk három évtizede* In: Kemenesalja 1945–1975. Celldömölk, 1975. 60-62. p.

Kéziratai

- *Berzsenyi Lénárd élete és munkássága* 10 lev.
- *Hivatalos levelezése* (iskolaigazgatói minőségben) a névfelvétellel (1983), valamint a Berzsenyi Lénárd dokumentumokkal kapcsolatban a Hadtörténeti Múzeummal (1983) és az Európa Kiadóval (1987) [12 lev.]

III. SZEMELVÉNYEK A SZERZŐ MŰVEIBŐL, LEVELEZÉSÉBŐL

Mottó:

„... – ... – ...A Ság meg
már csak egy kéklő pici púp
s a falvak, hol annyiszor átment
mind, mind csak játék-Liliput.”

(Simon István: Berzsenyi a Börceháton
In: Gyönyörű terhem. Bp., 1979. 252. p.)

Berzsenyire emlékeziünk:

A füzet valamennyi cikkét, a benne található szemelvényeket itt csak felsorolni tudom. A kiadvány három részre tagolódik:

Az I. részben (1–10. p.) hat cikket közöl a szerző a korról, amelyben a költő élt, gyermek- és felnőtt koráról, kijelöli helyét a magyar irodalomban.

A II. részben a költő szól hozzánk (12–17. p). Itt az *Osztályrészem*, *A magyarokhoz*, *A közelítő tél*, *Búcsúzás Kemenes-Aljától*, *Napóleonhoz*, *A pesti magyar társasághoz* (részlet), *A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól* (részlet) című műveit közli.

A III. fejezetben (19–29. p.) Berzsenyire emlékezünk:

- *Kölcsey: Emlékbeszéd Berzsenyi felett*
- *Eötvös Károly: Utazás a Balaton körül* (részlet)
- *Simon István: Berzsenyi a Börceháton*
- *Hajnal Gábor: Berzsenyi Dániel szülőházában*
- *Dávid József: Örökség Berzsenyi útján Egyházashetyétől Nikláig*
- *Szakály Éva: A költő és faluja*
- *Hársházi István gyűjtése: Berzsenyi kaland* (részlet)⁶

Részlet a III. fejezetből:

„A felnövekvő, érettebb ifjúság a középiskola padjaiban ismerkedik meg a nagy költő előd életével, verseivel, zengi hangos szóval verstanulás közben bátor intelmeit, és szívja magába hasznos útmutatásait. Berzsenyi azonban mindenkié, öregé, fiatalé és gyermeké is, aki e szűk földet szülőföldjének vallja. S hogy a hála, szeretet és megbecsülés a legifjabbak szívében is gyökeret verhessen, a Járási Tanács Végrehajtó Bizottsága a Művelődésügyi Osztály útján lehetővé tette, hogy e kis könyvecske az általános iskolai tanulókkal is megismertesse Berzsenyit, annak költői munkásságát és emberi nagyságát.

A szülőföld népe e kis kiadvány megjelentetésével csak csekélyke adósságot törleszt nagy fiával szemben, de a szándék és törekvés nemes, s szeretném remélni, hogy járásunk valamennyi általános iskolájának tanára és tanulója egyet-ért vele. A könyvecske közös forgatása, tanulmányozása, a szemelvények elemezgetése és a kedvenc verssorok tanulgatása közben a költő közel kerül ahhoz a legifjabb iskolás nemzedékhez is, melytől az elmúlt időkben meglehetősen távol esett.

Így lesz a Járási Tanács Végrehajtó Bizottságának határozata az érdekelt pedagógusok és tanítványok lelkes munkája nyomán Berzsenyi valóban mindnyájunké, öregeké, fiataloké, az egész Kemenesalja népéé, s rá kifogyhatatlan hálával, szeretettel, büszkeséggel és nagyrabecsüléssel emlékezünk szüntelen.⁷

Berzsenyi a miénk:

„E tájról indult, itt rezdült meg húrjának magasztos hangja először, s harcos, küzdelmes életútján gazdag örökséget hagyott ránk, melyből a késői unokák se rege a felszabadult szülőföld dolgos népe is erőt és okulást meríthet, és büszkén vallhatja századok múlásával is: Berzsenyi a miénk.”⁸

Levelezéséből (részlet)

Mint a celldömölki 3. sz. általános iskola igazgatója 1983. február 7-én az alábbi indoklással kérte a Vas Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságától, hogy iskolája felvehesse a *Berzsenyi Lénárd* nevet:

„Iskolánk helyrajzi és honismereti gyűjteményében található Berzsenyi Lénárd által az olmützi börtönben festett 126 kép közül 38 db. E képek között van saját önarcképe is. A képek és róluk készült hangosított diasorozat lehetővé teszi, hogy nevelő-oktató munkánkban szinte naponta sokoldalúan felhasználhassuk az emberi méltóság és a hazafiúi helytállás szép példáit, birtokukba adjuk azt a szellemi és erkölcsi hagyatékot, megszenvedett és vérrel írott történelmi tanítást, amit Berzsenyi Lénárd és társai egész életükkel példáztak...

A név felvételének engedélyezése esetén iskolánk kötelezettséget vállal azzal, hogy a Kemenesmagasiban lévő családi sírbolt környékét folyamatosan gondozzuk és rendbe tartjuk.”

IV. NEVELŐI, KÖZÉLETI TEVÉKENYSÉGE KÖVETENDŐ PÉLDA

Talabér Géza, Kemenesalja jeles pedagógusa volt. Ezt bizonyítja a *Berzsenyire emlékezünk* című könyve is.

Különösen figyelemre méltónak tartom, hogy módszertani szempontból olyan műveket választott Berzsenyitől, amelyek alkalmasak arra, hogy megszeressék a költőt 10–14 éves korban, s ez nem kis dolog. Munkája nyomán nemzedékek egész sora jutott el Berzsenyihez, köztük azok is, akik nem tanultak tovább az általános iskola befejezése után. Levelezéseiből vett idézetek remélem olvasóimat meggyőzték az egykori igazgató magyarságtudatáról, hazafiságáról, s meggyőzik azokat is, akik sajnos már személyesen nem ismerhetik őt.

Jegyzetek:

1. Molnár Gábor művelődési szakreferens búcsúztató beszéde a sági temetőben: Búcsú Talabér Gézától = Új Kemenesalja, 1993. 14 p.
2. Völgyi László tanár búcsúja uo.
3. Vető István evangélikus lelkész gyászbeszéde uo.
4. Vasi honismereti lexikon I. = Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1-2. sz. 176. p.
5. Levelei felesége Talabér Gézáné tulajdonában (részben közzétettem, lásd fentebb).
6. Berzsenyire emlékezünk (Írta és szerkesztette Talabér Géza és dr. Szabó József) Kiadta: a Celldömölki Járási Tanács VB Művelődésügyi Osztálya, 1970. 33. p.
7. Berzsenyire emlékezünk uo. 33. p.
8. Berzsenyire emlékezünk uo. 10. p.
9. Talabér Géza 1983. február 7-én a Vas Megye Tanácsa Végrehajtó Bizottságának írott levele. 1-2. p.

HÉRA ZOLTÁN
költő, kritikus, műfordító
(Káld, 1929–Budapest, 1987)

I. ÉLETE

„1948-ban Szombathelyen érettségizett. A budapesti egyetemen volt bölcsészhallgató; 1953-ban a szverdlovszki egyetemen szerzett tanári oklevelet. A Szabad Nép, majd a Népszabadság munkatársa, rovatvezető helyettes és főmunkatárs. József Attila díjas (1961). Változatos tematikájú, patetikus drámai hangvétellű verseiben sok az életrajzi, a mitológiára, az irodalmi hagyományokra utaló elem. *Fekete öröm* (1975) című kötetében prózaverssel kísérletezett. Pályáját kisregényekkel kezdte. Ukránból, olaszból, spanyolból fordított.“

II. MŰVEI

- *Alkalom* (kisregények) (1960)
- *Irodalmi tudósítások, cikkek, tanulmányok* (1965)
- *A sereg arca* (versek) (1970)
- *Ramszeszi balladám* (válogatás)
- *Válasz a szfinxnek* (esszék, cikkek, tanulmányok)²
- *Értékítélet* (versek) (1977)

III. SZEMELVÉNYEK A KÖLTŐ ÉS A KRITIKUS MŰVEIBŐL

HANGVERSENY A SÁG-HEGY KRÁTERÉBEN

*Húzzátok,
zenét e hegy üregének,
törött hátának, sebzett fejének,
szédítő zenét!*

*A pattogó bazaltfalaknak,
születő ereiknek,
a készséges mésznek és kovasavnak,
a szálló magoknak, bújó rovaroknak,
az őrlőknek, fessegetőknek,
mivelhogy nem nyughatnak.*

*Az úttörő fűnek,
a zsenge akácnak,
mivelhogy kitűzték magukat a szűk
meredélyre,
A visszhangzó sziklavilágnak,
a kőpokol árnyainak.*

*Az elsüllyedt ifjú tájnak,
elhagyott sírásainknak, dalainknak,
a szétdúlt szerelem törött bárkáinak
az idő bújdosó zátonyain,
zenét!*

*A szitkoknak, melyek itt zuhogtak,
a káromlásoknak, melyek e tetőkre forrtak,
gunnyasztó mámorainknak, szétrebbenő
rajaiknak.*

*Csapjanak ki a hangok e kráterkupából,
a régi tőkén az új hajtásnak,
az új sorok közt a termőre fordulóknak
zenét!³*

Az V. Kráterhangverseny irodalmi emléke az 1970. május 24-én kelt vers. A költemény himnikus lendülettel állít emléket a tájegység múltjának és jelenének, az itt élő embereknek, a Ság hegyi bányában dolgozó egykori kőfejtőknek, a kapa nyelét fogóknak, a háborút megjárt katonáknak. Méltó volt a vers a kráterhangversenyhez, annak adekvát művészi kifejezése.

1976-ban két cikkét is közli a Népszabadság. az egyiknek címe: *Hazatérésekben*, a másikkal *Élő klasszikus*.

A *Hazatérésekben* a szerző elmondja, hogy egyetemi tanulmányait az Uralban található egykori szovjet városban végezte. Minden évben egyszer-kétszer hazajött szülőföldjére, Vas megyébe. Budapestről vonattal szokott Sárvára utazni, majd kerékpárral haza, Kemeneskápolnára. A hazaérkezés nagy izgalmát örökítette meg az említett írás *Otthon* című részletében.

Otthon

Míg egyszerre csak úgy éreztem, hogy már egyetlen percet sem időzhetek ott tovább. Legtöbbször S.-en át mentem a faluba, ott kértem és kaptam biciklit a rokonoktól.

A bicikli! Most, hogy visszagondolok, akként látom magamat: ülök magasan a nyergén, s úgy érintem meg a helységtáblát. És nappal, mert érzem a fehér pléhtábla melegét is.

De addig is, amíg odaértem! Az út S. és K. között csak egy kis darabon emelkedő. Az S.-i szőlők után – a G.-i magaslatot nem számítva – folyton ereszkedhettem, a bicikli magától futott.

A vitorlázó-repülőgép utasa sem érezhet maga körül nagyobb csendet, mint én akkor, elhagyva a tetőt és megpillantva – rendszerint tiszta idő volt, messzire el lehetett látni – a két bazalthegyet. Kitárult ilyenkor a táj! Kinyúlt értem, azt hiszem: fogadott. Pompával: a maga péter-páli zöld-arany színeivel. És mintha beszélt is volna hozzám, fény-nyelvén. Az új kukorica leveleivel, a krumpli és a paradicsom virágaival, s még azokkal is: az itatókutaknál a zombékok sáros, tehénpatáktól fröcskölt fűcsomóival.

Ez a nyugalom tűnt aztán el, ahogyan a mi falunk határába, a juttatott földekhez értem. Néztem az egyenlő parcellákat, tudtam, melyik kié, és – noha üres volt a mező – láttam ott hajladozni az embereket.

Amikor meg a mi földünkhöz érkeztem. Leszálltam ott a bicikliről, és megtekintettem azt a földdarabot, amely eltartotta a családunkat. Amely rendben volt – ragyogott, ígért termést – nélkülem is. „Nélkülem!” – kell-e hogy mondjam: nem megnyugtató gondoltam ezt, más értelme volt akkor számomra ennek a szónak.

Féltem volna megjelenni a falu utcáján úgy, izgalomarccal. A kertek alatt karikáztam le, olyan gyorsan, ahogy csak tudtam, s így érkeztem meg. Örömmel-e? Az már nem volt ujjongó öröm. Egy kicsit mindig belekeveredett a tékozló fiú bánata, vagy talán csak a tudása. A tudása: szorongása.

Igyekeztem ilyenkor közömbösnek vagy éppen jókedvűnek látszani, és úgy emlékszem, nem is siker nélkül. Ósszokás szerint kiraktam a konyhaasztalra, amit hoztam, s aztán, mikor már nem számított illetlenségnek, fogtam a kannát, mentem a szomszédos forráshoz, lehajoltam a csobogó mély árkába. És – hűtve magamat a forrás vizével: igazán megérkezve – néztem a közben megnőtt fűzeket a közelben, s túl rajtuk a Ság-hegy zöld – onnan nézve már nagyon zöld – tömbjét.

*Átadtam magamat annak az érzésnek, amely még csak félig sem volt igaz: hogy hiszen nem is mentem el, otthon vagyok, és mindig is otthon voltam.*⁴

Az *Élő klasszikus* című írásának csupán két szakaszát idézem:

„A franciák Stendhalt, mi magyarok költőóriásként Berzsenyi Dánielt fedezhetjük fel késve.

*Ő volt a Horatiusszal vigasztalódó, magát az ő dicsőült filozófiájával megnyugtató nagy nyugalom. És mi maiak? Modernek: lüktető elevennek érezhetjük Berzsenyit az ő nagy verseiben, először azért a magas izzásáért, amelyhez volt ereje újra meg újra visszatérni, amellyel volt mersze magát és a világot egyé égetni...”*⁵

Nagyívű Berzsenyi méltatásából kiderül, hogy Berzsenyi Dániel már a XIX. században számos olyan költői fogást használt, mely elsősorban a modern XX. század költőire jellemző, így a nyomatékosító szóismétlést, a versmondatot, s végül az idősíkok váltását.

IV. ÉRTÉKELÉSE

Pomogáts Béla Az újabb magyar irodalom című könyvében 12 sorban sorolja fel Héra Zoltán érdemeit. Mindenekelőtt kiemeli sokoldalúságát, nevezetesen azt, hogy irodalomkritikusként, költőként és műfordítóként is jelentőset alkotott. 1968 és 1979 között összesen tíz kötetet adott ki. E mennyiség tekintetében is tiszteletre méltó teljesítmény. Értékét emeli a műalkotások minősége, melyet a magyar irodalmi élet minden alkalommal elismeréssel nyugtázott. Korai halála nagy vesztesége a magyar irodalmi életnek.⁶

Jegyzetek:

1. Új magyar irodalmi lexikon (szerk. Péter László) 2. köt. (1994.) 793. p.
2. uo.
3. Héra Zoltán: *Értékítélet* Bp., 1977. Szépirodalmi Kiadó, 131. p.
4. Héra Zoltán: *Hazatérések = Népszabadság*, 1976. júl 10. 6. p. (A K. itt Kemeneskápolnát, édesanyja lakhelyét jelenti)
5. Héra Zoltán: *Berzsenyi Dániel: Élő klasszikus* (születésének 200. évfordulóján) = *Népszabadság*, 1976. május 7. 7. p.
6. Pomogáts Béla: *Az újabb magyar irodalom 1945–1981*. Bp., 1982. Gondolat Kiadó, 495. p.

GAÁL DEZSŐNÉ CSISZÁR JUDIT

helytörténész, tanácselnök-helyettes
(Ostffyasszonyfa, 1933–Budapest, 1985)

I. ÉLETE

„1950-ben adminisztrátorként állt munkába szülőfalujában, később betanított munkás lett a fővárosban. Volt képesítés nélküli pedagógus Ostffyasszonyfán, művelődési ház vezető Vönöckön. A népművelő-könyvtár képesítést 1970-ben Szombathelyen szerezte meg. Ugyanitt tett kiegészítő államvizsgát népművelésből 1978-ban. 1969-től Celldömölkön dolgozott. Volt előadó a járási művelődési házban, TIT járási titkár, a Hazafias Népfront városi titkára és 1980-tól a városi tanácselnök-helyettese. Aktív tagja volt a városi könyvtárban működő helytörténeti csoportnak és szervezője a Celldömölkéről készülő tanulmánykötet előkészítő bizottságának.”¹

II. MŰVEI

- *Kemenasaljai Napok* = Vasi Szemle 1972. 4. sz. 548-553. p.
- *Egy hosszú út fontos állomása*. Celldömölk, 1972. augusztus 18. = Vasi Szemle, 1973. 2. sz. 217-226. p.
- *Petőfi évforduló*. Ostffyasszonyfa = Celldömölk 1973. 546-577. p. (szerkesztő)
- *Sorserőzió. Paraszti életrajz Böczén Pálnéről*. = Vasi Honismereti Közlemények, 1975. 1. sz. 115-156.
- *Simon István vasi emlékei* = Vas Népe, 1975. júl. 13. 8. p.

Kézirat:

- *A celldömölki járás népművelési tevékenysége a szocialista hazafiságra nevelésben*. 1970. 75 lev.²

III. ÉRDEMEI

Járási TIT titkárként ismertem meg az 1970-es években, midőn a kemenesaljai járás több településén (Alsóság, Izsákfa, Boba) előadást tartottam falvaink helytörténetéről, s az előadás helyi ütemezését ő végezte. Már akkor egy nagyon

aktív, tevékeny népművelőt ismertem meg személyében. Akkortájt a művelődési ház Celldömölkön még a mai „Hilton” helyén működött. 1981-ben már mint tanácselnök-helyettessel találkoztam Szombathelyen a III. Országos Honismereti Konferencián. Kocsival hazafelé jövet szóba került a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Köre megalakításának gondolata. A nyár folyamán kidolgoztam a kör megalakításának tervét, s ő ezt elfogadta, s szeptember elején hozzákezdünk a szervezőmunkához.

S 1981. október 18-án megalakult a baráti kör, mely 5 évig működött, s nemes hagyományait megőrizve és továbbfolytatva 1986-ban Kemenesaljai Baráti Kör néven végzi áldásos tevékenységét. 1981-85-ig ő volt a Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Körének titkára. Ezt a tisztséget nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel látta el. Számos rendezvénynek volt a szervezője, így pl. 1982-ben a Magyar Nyelv napjának. Ekkor a 150 éve meghalt Kresznerics Ferenc nyelvészre emlékeztünk a Városi Úttörőházban és emléktáblát avattunk a sági plébánia falán, ahol a kiváló tudós 20 évig dolgozott. Sajnos a Kemenesaljai Baráti Kör alakuló ülését már nem érte meg. Fiatalon rák végzett vele. Sírjára tisztelői gyakran elhozzák az emlékezés virágait.

IV. A MONOGRÁFIA KÉZIRATÁT – ÁTDOLGOZVA – KÖZKINCCSÉ KELL TENNI

A Celldömölk tanulmánykötet – melyet tanácselnök-helyettesként kezdeményezett – kiadása méltó megbecsülés lenne életművének, sokszínű, s értékes kulturális tevékenységének. Városa – melyért kulturális téren oly sokat tett – ezzel a nemes gesztussal adózhatna emlékének.³

Jegyzetek:

1. Vasi honismereti lexikon I. = Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1-2. sz. 11. p.
2. Lelőhely: Járási Könyvtár, Celldömölk.
3. Az 1986-ban készült Celldömölk monográfiáját az alábbi szerzők írták: *Dala József, dr. Dóka Klára, Káldos Gyula, dr. Kikindai Kristóf, dr. Kiss Mária, Kozák Károly, dr. Kövér István, dr. Kövesdi László, Nádasdy Lajos, dr. Széll Kálmán, dr. Szigetváry Ferenc, Tarrósy Imre, Wollák Katalin, dr. Zielenbauer György.* (Adatközlő: *Molnár Gábor* művelődési szakreferens *Celldömölk, Polgármesteri Hivatal.* A kézirat – melyet 14 szerző készített – ugyanott található.)

BERTHA BULCSU
(Nagykanizsa, 1935–Budapest, 1997)
Az író nemeskeresztúri kötődése

I. ÉLETE

Gyermekkorának tekintélyes részét az apai nagyszülőknél Nemeskeresztúron töltötte. „1953-ban Keszthelyen érettségizett, utána vidéki üzemekben dolgozott, politikai és sajtótanulmányokat folytatott. 1960-tól az Esti Pécsi Napló, majd a Dunántúli Napló kulturális rovatát vezette, közben szerkesztette a Jelenkor prózarovatát is. 1967-től haláláig Budapesten élt. 1971–74 az Új Írás felelős szerkesztője volt, majd az Élet és Irodalom főmunkatársa. József Attila- (1966, 1971, 1975), Gábor Andor- (1986), Füst Milán- (1991), Táncsics Mihály-díjas (1993). Élményanyaga a dunántúli falvak, a Balaton és különösen a városok világa az iparfejlesztés éveiben, a megváltozó táj és a vele változó életmód.”¹

1997-ben, halála után alternatív Kossuth-díjat kapott.²

II. MŰVEI – VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEI, CIKKEI

- *Lányok a napfényben* (elbeszélések) 1962.
- *A fejedelem sírja felett* (esszék) 1980.
- *Utazás fehér lavórban* (publicisztikai írások) 1994.

III. SZERETTE NEMESKERESZTÚRT, PÉLDAKÉPE BERZSENYI VOLT

Mint már említettem, Bertha Bulcsut gyermekkorra ide láncolta a kemenesi tájhoz. Legközelebbi hozzátartozója, az író mindenben támogató feleség, a nagy betegség idején a hűséges ápoló megható szerénységgel írta, hogy „... Bulcsunak Nemeskeresztúr és a Balaton volt a meghatározó, szeretett világa.”³

1994-ben megjelent *Utazás fehér lavórban* című könyvében – mely újabb közéleti írásait tartalmazta – ezt írta: „A múlt őszbozójában volt nekem ilyen biztonságot adó falum, földszintes, itt-ott még a földszintnél is alacsonyabb házsorokkal... Mert a munkás és a maradi falu, kisváros visszahúz bennünket... Hogyan? Sajgott nekem Nemeskeresztúr.”³ Hogy miért? Azért, mert ebben a kis

kemenesaljai faluban Bertha Bulcsu gyermekkorában még élt a tiszta erkölcs, mely jelen volt az élet minden területén: a párválasztás felelősségében éppúgy, mint a munkában, a közélet tisztaságában, a helyi és a nemzeti értékek megbecsülésében. Bertha Bulcsu 59 évesen is visszavágyott ide, mert úgy érezte, hogy a XX. század végén itt még mindig megmaradtak azok az értékek, melyek évszázadok óta megvoltak ebben az országban. Miként számos írónknál, nála is a magyar falu megmaradt a jóság, a becsületesség idillikus szigetének.

A róla készült portrémban két írással emlékezem az íróra. Mindkettő szép vallomás Kemenesaljáról, az apai nagyszülőkről, szép vallomás a tájról és tisztelgés vidékünk nagy költője, Berzsenyi Dániel géniusza előtt.

1976-ban többször megfordult Kemenesalján Berzsenyi születésének 200. évfordulóján. De szóljon erről maga az író: *„Eszeveszetten hajtok a nyolcas úton, hogy viszonylag időben elérjem uticélomat... Amikor a Bakony nyúlványain túljutok, a laposabb kemenesaljai tájra, megnyugszom. Az idő is javul. Még cseperedik az eső, de messzebbre látni, mint a hegyek között. Jobbra a mező közepén feltűnik a Somló, aztán ismerős falvak mellett hajtok el: Somlójenő, Tüskevár, Karakó, Jánosházánál vasút keresztezi az országutat. Előtte, utána táblák. Balra Nemeskeresztúr, jobbra Jánosháza. Jánosházán át vezet az út Celldömölkre. Szívesebben kanyarodnék balra, Nemeskeresztúr irányába, mert ebben a faluban töltöttem gyermekkoromat, s később legénykoromban itt kóstoltam bele a paraszti munkába, itt tanultam meg, hogy kell fogni a kaszát, s mire való az iga-szeg. A falu megújhdott, de a mi portánk elhagyatott. Nagypám, Bertha Mihály meghalt. Az ökrei előtt esett össze a mezőn, s azok áthúzták rajt a gurgulát... Most kilencvenkét éves nagyanyám őrzi a házat, ügyel a Kossuth-szőlőre és a dáliákra. Szépek ezek a dáliák, és szomorúak. Szomorú az egész udvar. Életetlen. Nem kotkodácsolnak a tyúkrok, nem totyognak fel a tornácra a kacsák. ...Nem bőgnek a csöbör felett a marhák, mint régi itatások idején. Ha Keresztúron járok, bemegyek azért az istállóba, kocsiszínbe, pajtába. Megtapogatom, megsimogatom a jászlakat, a falra akasztott jármot, a fészerben a vonyószéket, a régi paraszti múlt relikviáit. Ha nagyanyám itt hagy bennünket, nem lesz miért Keresztúrra jönni. Bár ki tudja.”⁴*

1976. Berzsenyi Dániel születésének 200. évfordulóján Bertha Bulcsu mondta Egyházashetyén az ünnepi beszédet. Dala József helytörténész írta: Megőriztük beszéde eredeti szövegét. Az író aggódó méltatással befejezte gyönyörű mondanivalóját: *„Berzsenyi Dániel a klasszikus verselés irodalmi megvalósító-*

ja hazánkban, stílusából erő és nagyság sugárzik. Emberközpontú verseivel, ezeknek végleges megfogalmazásaival a romantika hazai előfutára. Költő, aki gondolkodásra készítet, máskor elandalít. Sok szépséget köszönhetünk Berzsenyi Dánielnek. A mi gondunk, feladatunk Berzsenyi költészetének megőrzése, életben tartása, s tovább építése a jövőbe; a kétezredik év felé, és még tovább. Óvjuk a könyvtárainkat! A papír gyúlékony. A lángok között az emberi, költői gondolat is elenyészhet. Az alexandriai könyvtár égésekor, időszámításunk előtt 47-ben 700 ezer kézirat és könyvtekercs pusztult el. Itt lehetett felhalmozva a tízezer éves mediterrán műveltség minden szellemi kincse, tudása. Mindez eltűnt a lángokban. Vigyázzunk világunkra, vigyázzunk könyvtárainkra, vigyázzunk nagy költőnk szellemi hagyatékára, köztük Berzsenyi Dánielére!”⁵

IV. NEMESKERESZTÚR 1998. MÁJUS 6-A ÓTA IRODALMI EMLÉKHELY

Nemeskeresztúr megbecsüli Bertha Bulcsu írónk hagyatékát. 1998. május 6-án az ősi Bertha ház falán emléktáblát avatott a falu népe és a Magyar Írószövetség. Az ünnepi beszédet Gyurkovics Tibor mondta.

Személyesen én Bertha Bulcsut nem ismertem, csak édesapját, a nyugdíjas éveit Tapolcán töltő néptanítót. Egyszer Szepezdre is elmentem, hogy találkozzam az íróval, de azon a hétvégén nem jött le a család a Balatonra, s így az ismerkedés elmaradt. Mint pápai TIT titkár egy író–olvasó találkozásra szerettem volna felkérni. Írásait ismertem, s a Vasárnapi levél című műsorát gyakran hallgattam. Szókimondása, őszintesége, nyíltsága, társadalombírálata nagyon tetszett. Volt mit örökölni édesapjától, akinek az 1956-os magyar forradalomban való részvétele miatt számos kellemetlenségben volt része.

Jegyzetek:

1. Új magyar irodalmi lexikon (szerk. Péter László) 1. köt. Bp., 1994. Akadémiai Kiadó, 211. p.
2. Dala József: Újabb irodalmi emlékhely Kemenesalján = Új Kemenesalja, 1997. november 6. 12 p.
3. Dala József: i. m., uo.
4. Dala József: i. m., uo.
5. Bertha Bulcsu ünnepi megemlékezése Egyházashetyén Berzsenyi Dániel születésének 200. évfordulóján. A kézirat Dala József helytörténész (Celldömölk) tulajdonában van.

Kislexikon

BAGICS SÁNDOR (Celldömölk, 1931–Veszprém, 1996): általános iskolai tanár, tanfelügyelő. Édesapja Celldömölkön jól ismert géplakatosmester volt. Műszaki érzékét tőle örökölte. Az elemi iskola első négy osztályát Celldömölkön a római kat. elemi népiskolában, a tanítóképzőt Pápán, a tanárképzőt Pécsen végezte. 1954 és 1975 között Külsővaton tanított. 1975-től 1990-ig a Veszprém megyei tanügyigazgatásban dolgozott. Számos cikke jelent meg a Köznevelésben és a Gyakorlati Foglalkozás Tanításban.

Irod. *Tungli Gyula: Bagics Sándor (1931-1996)*

In: Veszprém Megyei Pedagógiai Körkép. 1996/6. 51-52. p.

BÁNÓ ZSUZSA: könyvtáros. Középiskolai tanulmányait Pápán végezte. 1958-ban érettségizett a Petőfi Sándor Gimnáziumban, majd könyvtárosi képesítést szerzett. Haláláig (1985) Szombathelyen, a Vas Megyei Könyvtárban dolgozott.

Műve *Celldömölk irodalma*. Válogatott bibliográfia és repertórium. (Celldömölk, 1976. 110 p.)

BÉKÁSSY IMRE (1800–1868): hőgyészi földbirtokos, a kemenesaljai kerület szolgabírája volt. 1848-ban Vidos József Vas megyei nemzetőrparancsnok javaslatára őt választották meg a tájegység nemzetgyűlési képviselőjének.

Irod. Új Kemenesalja, 1994. szeptember 1. 5. p.

BEKE (BERGER) ÖDÖN (Komárom, 1883–Budapest, 1964): középiskolai majd egyetemi tanár, finnugor nyelvész. Pápai középiskolás és budapesti egyetemista korában bejárta Kemenesalja településeit és nyelvjárási szöveggyűjtést végzett. Kismonográfiáját 1906-ban adta ki *Kemenesalja nyelve* címmel (Nyelvészeti füzetek, Budapest 33. sz.) A műben bemutatja a nyelvterület jellemző sajátosságait (hangtan, alaktan és mondattan szempontjából), s bőséges példatárat is mellékel.

BERECZ SKOLATISZTIKA ERZSÉBET (Alsóság, 1898–Budapest, 1932): Berecz Lajos virágkertész leánya. Vallásos nevelésben részesült. Celldömölkön járt iskolába, utána tanítónői oklevelet szerzett, majd szerzetes lett. Négyen 1927-ben létrehoztak egy bencés szerzetesi közösséget a tiszaujfalusi tanyák között. Templomot építettek, Istent akarták szolgálni, s az egyszerű nép testi-lelki javán fáradozni. Szabályzatuk kidolgozásában részt vett Kühár Flóris celldömölki bencés plébános is. Skolasztika perjelnö fiatalon, 1932-ben halt meg. Az újfalusi zárdatemplomban temették el.

Irod. *Radó Polikárp: Tiszazúgi történet* (Berecz Skolasztika regényes életrajza), 1945.

Bálint Sándor: A futóhomok szentje = Vigília, 1947.

Reichart Aba: A celli kékszellem. Pannonhalma–Bp., 1996.

Reichart Aba: Alsóság szülöttje, Celldömölk neveltje Berecz Skolasztika Erzsébet. = Új Kemenesalja, 1997. dec. 4. 10. p.

BERZSENYI JENŐ (Magasi, 1845–Kemenessömjén, 1931): kemenessömjéni földbirtokos, orvos, felsőházi tag. Két évet töltött a török hadseregben törzsorvosi minőségben, majd megyei főorvos lett. Miután az orvosi pályáról visszavonult, birtokát irányította és Kemenesalja közéletében vállalt szerepet. Kétszer választották meg országgyűlési képviselőnek. 1904/5-ben reprezentatív kastélyt épített Kemenessömjénben (Fotója könyvem borítóján látható.). Ő alapította a szombathelyi könyvtárat (Rokona, Vidos Ákos pápai lakos közlése.).

Irod. *Mesterházy Sándor: Kemenesaljai útikalauz, Bp., 1988. 13. p.*

Káldos Gyula: 150 év választásai és kemenesalja képviselői = Új Kemenesalja, 1998. júl. 16. 8-9. p.

DÖBRENTAI GÁBOR (Somlószőlős, 1785–Buda, 1851): a Magyar Tudós Társaság (Magyar Tudományos Akadémia elődje) első titkára volt, aki középiskolai tanulmányait a soproni líceumban végezte, *nyári vakációit Bobán töltötte*, ahol édesapja Döbrentei Lajos evangélikus lelkész volt. Itt az evangélikus templomban emléktábla utal szolgálatára. (Leleplezték 1992-ben.)

EBERHARDT KÁROLY (Pápoc, 1825–Gecse, 1906): szabadságharcos honvédtiszt, olasz tábormok. Előbb az osztrák hadseregben szolgált, majd honvédtisztként végigharcolta az 1848/49-es szabadságharcot. Világos után emigrált, török szolgálatba lépett és Abdurraman néven, mint őrnagy részt vett a krími háborúban. 1859-ben Itáliában a Magyar Légiónak egyik zászlóaljának parancsnoka, majd 1860-ban Garibaldi seregének ezredese. Belépett az olasz hadseregbe, és mint tábormok ment nyugdíjba. Ezután hazatért.

Irod. *MÉL Bp., 1981. I. kötet, 407. p.*

FARKAS GÁBORNÉ KISFALUDY TERÉZ: Kisfaludy Károly Vönöckön élő nénje. A költő-író – miután apja vagyonából kitagadta – nála talált menedéket 1811–12-ben. A kiváló drámaíró itt írta „*A tatárok Magyarországon*” című darabját 1811-ben.

Irod. *Dala József: Köszöntés és üzenet Vönöckre = Új Kemenesalja, 1997. dec. 4. 8. p.*

FELSŐBÜKI NAGY SÁNDOR: egyházashetyei földbirtokos. 50 ezer ezüst alapítványával járult hozzá a celldömölki kórház felépítéséhez. A kórház 1893-ban negyven ágygal kezdte meg működését. A legújabb szakirodalom szerint az épület 1896-ban készült el.

Irod. *Porkoláb István: Celldömölk Kismáriacell története.*

Celldömölk, 1927. 143. p.

Dr. Széll Kálmán–dr. Szigetvári Ferenc–dr. Szabó Lajosné:

Celldömölki évszázadok. *Az egészségügy története*

(szerk. Burkon László), Celldömölk, 1996. 15. p.

FODOR LAJOS (Szombathely, 1930–Bp., 1993): A középiskolát a soproni evangélikus gimnáziumban végezte, majd a budapesti Műszaki Egyetemen 1953-ban vegyészmérnöki diplomát és műszaki doktori oklevelet szerzett. 40 éven át oktatott a Budapesti Műszaki Egyetemen. Előbb tanár, majd tanszékvezető, 1981/82-ben dékán, 1982-től 1987-ig rektorhelyettes, 1987–1990 decemberéig az egyetem rektora volt. Számos megvalósított szabadalma bizonyította alkotó tevékenységét. 1988-ban Állami-díjat, 1990-ben a Magyar Köztársaság csillagrendje kitüntetését kapott. Emlékét két alapítvány őrzi, egy Budapesten a Műszaki Egyetemen, egy pedig Celldömölkön a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban. A Kemenesaljai Baráti Körnek 1986-tól 1993-ig vezetőségi tagja volt.

Adatközlők Felesége, *dr. Fodor Lajosné* (Budapest) és az elhunyt nővére, *dr. Skelec Lajosné* (Celldömölk).

GÉFIN GYULA (Kis-Czell, 1889–Szombathely, 1973): római katolikus teológiai tanár, egyháztörténész, igazgató. A teológiát Innsbruckban végezte. Pappá szentelése után káplán, majd teológiai tanár, 1914-től hittanár, 1917-től püspöki helytartó és levéltáros Szombathelyen. 1918–1950 a Hittudományi Főiskola dogmatikatanára, aligazgatója (1920), utóbb rektora. A Püspöki Könyvtár, a papnevelő intézeti könyvtár, a Herzan könyvtár igazgatója. Ösztöndíjas a római magyar kollégiumban. Számos tanulmányt tett közzé. Szerkesztette *A szombathelyi egyházmegye történetét* (I–III.), melynek első kötetét ő írta (Celldömölkre vonatkozó adatokkal.). Foglalkozott Faludi Ferenc életével és Szombathely múltjával is. A szombathelyi székesegyház kriptájában van eltemetve. Emléktáblája a székesegyház melletti romkertben található.

Műve *A városépítő püspök* = Vasi Szemle, 1943. 2. sz. 6-8, 9. p.

Irod. *MÉL III. köt.* (Bp., 1981.) 237. p.

Celldömölk irodalma (összeáll. Bánó Zsuzsa) Celldömölk, 1976. 34. p.

GÖTTMANN BÓDOG: Celldömölk díszpolgára volt. Ezt az elismerést városszépítő munkájáért kapta az XIX. és XX. század fordulóján. Nyugdíjas csendőrtisztként a települést otthonossá tette. Ligetet alakított ki, a járdák szélére fákat ültetett.

Irod. *Dr. Kovács Jenő: Göttmann Bódog Celldömölk díszpolgára* =

Új Kemenesalja, 1996. dec. 5. 8. p.

Porkoláb István: i. m. 147-149. p.

GYÖRKE JÓZSEF (Celldömölk, 1906–Budapest, 1946): finnugor nyelvész, könyvtárigazgató. 1945-től a MTA levelező, 1949-től rendes tagja.

Irod. *MÉL* I. köt. (1981.) 645. p.

Németh Tibor: Emlékezés Györke Józsefre =

Új Kemenesalja, 1996. nov. 21. 8. p.

Németh Tibor.: Tudósítások Kemenesaljáról. =

Új Kemenesalja, 1997. máj. 22. 12. p.

HAJAS ILONA (Nagysimonyi, 1951. január 21–Budapest. 1989. április 25.): televíziós bemondó. 1972-ben a Pécsi Tanárképző Főiskolán magyar-történelem szakos általános iskolai tanári oklevelet szerzett. 1972–1974-ben a Magyar Televízió pécsi stúdiójának munkatársa, 1974-től a budapesti televízió bemondónője volt. Többször szerepelt a Magyar Rádió irodalmi műsoraiban. 1973-ban Kazinczy-díjat kapott.

Irod. *MÉL* Bp., 1994. Akadémiai Kiadó, 341. p.

HANZSÉR LÁSZLÓ (Celldömölk, 1925–Szombathely, 1989): kertészmérnök. Oklevelét 1952-ben szerezte a Budapesti Agrártudományi Egyetemen. Ugyanitt tanársegéd 1957-ig. 1958-tól Köcskön szőlőtermesztési agronómus, 1960-ban földrendező a Vas Megye Tanácsa Mezőgazdasági Osztályán, 1964-ben főkertész. 1965–67 tanár Kőszegen, 1968-tól tsz-agronómus, ágazatvezető a Sághegyalja Tsz-ben. 1980 óta nyugdíjas. A celldömölki Honismereti Körnek 1970 óta aktív tagja. Érdeklődési köre: szülőföldje múltja, a népességszaporulat, a gazdasági formák, életviszonyok vizsgálata. Több megyei és országos pályázaton szerepelt.

Művei *Gyermek és ifjúsági játékok a kemenesaljai Alsóságon a XIX. századtól a XX. század elejéig.* 1973. 54 lev.

Az alsósági Hanzsér család demográfiaja 1750–1974. 29 lev.

A Sághegyalja MTSZ története. 1981. 121 lev.

Egy parasztcsalád története. 1982. 86 lev.

Irod. *Vasi honismereti lexikon I.* = Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1-2. sz. 117. p.

HORVÁTH ELEK (1822–1875): csöngői földbirtokos. Fiatal jogászként élte át a forradalmat és a szabadságharcot. Katonának állt, a szomorú emlékű világosi csatamezőn már százados. Görgei parancsát megtagadva a nemzeti színű selyemzászlót a derekára csavarva menekült, hogy a szent ereklyét megtartsa. Elárulták, elfogták, nyolc év börtönre ítélték. Többévi raboskodás után szabadult, s a politikai élet enyhülésével újra közéleti szerepet vállalt. Celldömölkön főszolgabíró lett (1860–68), majd több cikluson át a közigazgatási terület országgyűlési képviselője. Nevéhez fűződik Celldömölk fejlődésének megalapo-

zása. Celldömölkön utca őrzi a nevét, sírja a csöngői temetőben a ravatalozóval szemben áll, fekete márvány síremléssel.

Irod. *Balogh Ernő: Csöngén nyugvó nemzeti hőseink = Új Kemenesalja*, 1998. február 26. 4. p.

HORVÁTH ISTVÁN: jánosházi helytörténész. Szorgalmas gyűjtője volt Jánosháza és környéke helytörténeti-néprajzi anyagának, mely alapja lett Jánosházán az egykori Erdődy grófi kastélyban megnyílt Batthyány Múzeumnak.

HORVÁTH ZSIGMOND: 1833-ban Kemenesaljáról a Magyar Tudós Társaság tagja lett.

Irod. *Németh Tibor: Új Kemenesalja*, 1997. május 22. 12. p.

HUSZÁR GÁL (?–Pápa, 1575): reformátor, nyomdász. Valószínűleg „a Vas megyei Kemenesalján fekvő Vadasülésen“ (1638-ban a török által elpusztított település Nemeskocs és Boba között) született. Küzdelmes élete során különböző városokban tevékenykedett, Debrecenben ő vetette meg a könyvnyomtatás alapjait. Mint nyomdász és szépíró is a reformációt szolgálta. Kinyomtatta Bornemisza, Sztárai műveit. Prédikációkat, egyházi énekeket írt. 1574-ben a pápai evangélikus gyülekezet lelkésznek hívta meg. 1575-ben pestisben halt meg.

Fő műve: *A keresztyényi gyülekezetben való isteni dicséretetek és imádságok.*
(*énekeskönyv*)

Irod. *MÉL I.* 762. p. Bp., 1981. Akadémiai Kiadó,
Harmath-Katsányi: Veszprém megyei irodalmi hagyományai.
Veszprém, 1969. 230. p
Botta István: Huszár Gál élete, művei és kora.
Bp., 1991. Akadémiai Kiadó, 29. p.

KALMÁR GUSZTÁV JÓZSEF (Jánosháza, 1892–Pápa, 1949): bencés szerzetes, történelem–földrajz szakos tanár, bölcsészdoktor. 1918–22 gimnáziumi tanár Győrben, 1939–48 Pápan. 1926-tól 1930-ig főiskolai tanár Pannonhalmán. Tankönyveket, ifjúsági regényeket és monográfiákat írt.

Művei *Európa földjei és népei* (Bp., 1930.)
Küzdelmek a fehér halál országában I–II. (Bp., 1931–1932.)
Magyar hazánk és népei (Bp., 1932.)
Négy világrész földje és népei (Bp., 1934.)
Magyar geopolitika (Bp., é. n.)

Irod. *MÉL I.* köt. Bp., 1982. 846. p.
Pápai pedagógus lexikon (szerk. Tungli Gyula) Pápa, 1997. 57. p.

KELETY GÉZA (Budapest, 1923–Székesfehérvár, 1997): cisztercita szerzetes, középiskolai tanár. A magyarországi szerzetesrendek feloszlatása után (1948) került Izsákfára római katolikus kántortanítónak (1951–55), majd ártatlanul bebörtönözték, s csak 1970-től kapott újból papi állást Veszprém, illetőleg Fejér megyében.

Műve *Szeretetből élni*. Bp., 1997. Márton Áron Kiadó, 510 p.

Irod. *Tungli Gyula: Virágcsokor Kelety Géza szerzetes sírjára* = Új Kemenesalja, 1998. január 29. 10. p.

KIRÁLYFALVY GUSZTÁV: sági tanító a trianoni emlékkereszt megálmodója volt 1934-ben. A 20 méter magas emlékmű tervezője Berzsenyi Janosits Miklós és Halászy Jenő mérnök.

Irod. *A trianoni emlékkereszt titkainak kutatásához. Dala József: Királyfalvy Gusztáv. Káldos Gyula: Adatkiegészítés* = Új Kemenesalja, 1997. dec. 18. 11. p.

KOLTAI VIDOS JÓZSEF (Kemenesmihályfa, 1805–Kemenesmihályfa, 1849): Széchenyi barátja, Kossuth harcostársa. 1849-ben a nemzetőrség Vas megyei parancsnoka. 1849. augusztus 3-án kolerában halt meg Mihályfán. Holttestét 1852-ben a mersevāti családi sírboltban helyezték el.

Irod. *Tilcsik György: Vas Népe*, 1985. 90. sz.

Mesterházy Sándor: Kemenesaljai útikalauz. Bp., 1988. 23. p. fotóval

KÖRMENDY NÁNDOR (Kis-Czell, 1894–Budapest, 1969): építész. A két világháború közötti magyar építészet egyik jelentős alakja. Néhány ismertebb épülete: Hárshegyi Idegszanatórium (1927-28); Németvölgyi úti elemi iskola, a Dunai Révkapitányság épülete a Belgrád rakparton, angyalföldi Kultúrház. Nevéhez fűződik a sikondai gyógyfürdő, a karcagi posta, a soproni-kurucdombi, a csornai, a győrnádorvárosi templom, a pécsi kereskedelmi iskola, a debreceni Takarékpénztár tervezése. 135 pályázaton nyert díjat. 1942-ben Greguss Ágost-díjat kapott. 1954 után több jelentős ipari tervet készített (A dunakeszi konzervgyár raktárépülete és a debreceni dohánygyár korszerűsítése.)

Irod. *Gebhart Béla: Körmendy Nándor* = Magyar építőművészet, 1969. 4. sz.
Németh Tibor: Körmendy Nándor = Új Kemenesalja, 1994. május 12. 4. p.
MÉL III. köt. Bp., 1981. Akadémiai Kiadó, 440 p.

KUNOSS ENDRE (Hetye, 1811–Kálóz, 1844): költő, író, hírlapíró, ügyvéd. Jobbágy családból származott, ügyvédi vizsgája után hosszabb utazást tett Németországban. 1838-ban Vajda Péterrel megindította a Természet c. folyóiratot. Több jogi, nyelvi és természettudományi munkája is megjelent. Verseit 1843-ban kötetben tette közzé.

Irod. *Magyar irodalmi lexikon* I. köt. Bp., 1963. 722. p.
Németh Tibor: Emlékezés Kunoss Endrére =
Új Kemenesalja, 1994. júl. 21. 4. p.

KÜHÁR FLÓRIS (Pártosfalva, 1893–Budapest, 1943): bencés szerzetes, teológiai tanár, író, egyháztörténész. Hosszabb ideig Celldömölkön volt plébános. 1926–29 szerkesztette a Pannonhalmi Szemlét, 1940-től a Katolikus Szemlét. **Művei** közül helyi vonatkozásúak: *Barokk és rokokó Kemenesalján* (1922); *A celldömölki búcsújáróhely rövid története* (1919). Érdemei voltak a magyarországi bencés női szerzetesrend megszervezésében, és alapszabályzatának elkészítésében.

Irod. *Sólymos Szilveszter: Ezer év száz bencése Pannonhalma*, 1997. 316. p.

LÁZÁR JENŐ (1904–1964): mérnök, bányatisztviselő, amatőr régész. 1940-ben a Ság hegyi őskori telep feltárásáról beszámolt a Dunántúli Szemlében. A Ság hegyi leletek száma mintegy 9000 db.

Művei *A Ság hegyi I. és II. számú bronzleletek ismertetése =*
Dunántúli Szemle, 1941 7-8. sz. 371–379. p. fényképekkel
Régészeti leletek egy kőbányában. Ság hegyi ásatások =
Építőanyag, 1949. 1-2. szám, 23-26. p.

LÉRÁNT FERENC (Szombathely, 1941–Besançon, 1991): magyar–francia szakos középiskolai tanár, szakfelügyelő. 28 éven át volt a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium tanára. Előzőleg három évig tevékenykedett Párizsban magyar lektorként a Sorbonne-on. Tájékozott volt a humán és a reál tudományokban és a művészetek különböző ágaiban is. A Berzsenyi Dániel hagyaték méltó ápolójaként ismerték Celldömölkön és egész Kemenesalján.

Irod. *Hargitai József: Emberközelben. Szombathely*, 1997. 519–520. p.

LŐRINCZ JÓZSEF (Csöngé, 1930–Budapest, 1990): építész.

A Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett építészmérnöki diplomát. 1963-ig Budapesten élt és dolgozott. Ekkor Győrbe költözött. Számos középületet tervezett. A nyolcvanas évektől ismét a fővárosban élt. 1982 és 1986. között az építési minisztériumban dolgozott, majd a Lakóterv igazgatója. Ybl-díjas (1967, 1974). Számos fiatal építész pályáját az ő műtermében kezdte.

Irod. *Kisalföldi művészek lexikona* (szerk. Salamon Nándor), Győr, 1997. 103. p.

MAGASI ARTÚR ERNŐ (Kis-Czell, 1903–Budapest, 1959): bencés szerzetes, középiskolai tanár, irodalomtörténész. 1927–30, 1946–48 Győrben, 1930/31-ben, 1940 és 1946 között Pápán, 1931–34 Esztergomban, 1934–39 Sopronban tanított mint gimnáziumi tanár. 1948 és 1950 között könyvtáros Pannonhalmán. 1950-ben

laicizált. Utána a székesfehérvári József Attila gimnázium tanára volt. Pápán, Csornán, Győrött, Budapesten publikált, munkatársává vált a Pannonhalmi Szemlének. Versei: A vígság szekereén Somogyi Ernő álnéven jelentek meg.

Irod. *Pápai pedagógus lexikon.* (szerk. Tungli Gyula), Pápa, 1997. 77. p.

Dr. MIHÁLY ANDRÁS (Szombathely, 1941–Celldömölk, 1998): fogorvos, helytörténész. Általános és középiskolai tanulmányait Körmenden végezte. 1964-től 1969-ig a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem Fogorvosi Karán tanult, s 1969-ben szerzett diplomát. 1969–1998 a Celldömölki Kórház Rendelőintézetének főorvosa volt. Számos fontos városi, közéleti eseményről videofelvételt készített.

Adatközlő: *felesége, dr. Prohászka Ildikó főorvos, Celldömölk, 1998.*

Irod. *Dr. Marek József: Búcsúzás dr. Mihály Andrástól = Új Kemenesalja, 1998. május 7. 13. p.*

MÓD (családi neve OSZKÓ) ALADÁR (Karakó, 1908–Budapest, 1973): tanszékvezető egyetemi tanár volt az ELTE Tudományos Szocializmus tanszékén.

Irod. *MÉL Bp., 1982. 552. p.*

NÉMETH ANDOR (Kis-Czell, 1891–Budapest, 1953): író, kritikus és szerkesztő. Tanulmányait a budapesti egyetem bölcsészkarán végezte. 1914-től 1919-ig Párizsban, a tanácsköztársaság idején itthon, majd 1919–1926 ismét Párizsban élt. A Szép Szó című folyóiratnak egyik alapítója, 1936–39 az Újság irodalmi rovatának vezetője volt. Számos kritikai és publicisztikai cikke jelent meg a Nyugat, a Toll, a Munka valamint a Dokumentum hasábjain. Meleg barátság fűzte József Attilához, sokat küzdött elismertetéséért, róla írott könyve fontos kortörténeti dokumentum. 1945–47 ismét Párizsban dolgozott, 1947–50 a Csillag főszerkesztője volt.

Művei: *A párizsi kommün* (korrajz), Bp., 1932.

Mária Terézia Bp., 1938.

József Attila 1942.

Nyelvi hagyományok. Szólások. Nemesdömölki szólásokkal =

Magyar Nyelvőr, 1912. 7. füzet, 341. p.

Irod. *MÉL* (1982) II. köt. 291. p.

ORBÁN DEZSŐ BÉLA (Szerecseny, 1905–Budapest, 1973): bencés szerzetes, latin-történelem szakos tanár, bölcsészdoktor. Pápán két ízben, 1930-tól 1934-ig és 1939-től 1943-ig tanított. Ezenkívül a soproni (1934–39) és a győri gimnáziumban működött.

Művei *Celldömölk helynevei* (doktori értekezés) 1940.

(Megtalálható a celldömölki Kresznerics Ferenc Könyvtárban is.)

Szerecseny a 18. század végén = Győri Szemle, 1938.

ORLAI PETRICH SOMA (Mezőberény, 1822–Budapest, 1880): festő. Petőfinek – akiről több arcképet festett – rokona és jó barátja volt. 1839-ben ostffyasszonyfai tartózkodásuk idején mélyült el barátságuk. Mindketten vendégek voltak Ostffyasszonyfán a Salkovics családnál.

Irod. *MÉL* Bp., 1981. 322. p.

OSTFFY SÁNDOR (1815–1857): 1848-as honvédtiszt, Damjanich katonája, ostffyasszonyfai földbirtokos, a haladó eszmékre fogékony dinasztia tagja. A reformkor szellemén túl személyi kapcsolatai is befolyásolták életútját, elkötelezettségét. Többek között baráti viszony fűzte gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnökhöz. Batthyány vendégként megfordult az Ostffy kastélyban. Éjszakai fekvőhelyét Batthyány-díványnak nevezték. (Az utódok birtokában ma is megvan ez a fekvőhely). Ostffy Sándor harcolt a bányavárosoknál és a szolnoki csatában. Szolnoknál megsebesült a homlokán, és a bal lábát is átlőtték. A világosi fegyverletétel után Itáliába került, harcolt Garibaldi seregében Verona és Bergamon dombjain. Vencében vetette le a katonaruhát, és utána tért haza, amikor a hazai viszonyok ezt lehetővé tették.

Irod. *Balogh Ernő: Csöngén nyugvó nemzeti hőseink = Új Kemenesalja*, 1998. február 26. 4. p.

PAP FERENC: 1921-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Irod. *Németh Tibor: Kemenesaljai tudósok = Új Kemenesalja*, 1997. május 22. 12. p.

PICK ZSIGMOND: izraelita kereskedő. 1841-ben telepedett le Kis-Czellben. Köztisztviselőként álló ember, 1870-től 1872-ig községi bíró. Egyik alapító tagja volt a Vas Megyei Gazdasági Egyesületnek. Ferenc József a faipar fejlesztéséért nemesi címet adományozott neki.

Irod. *Káldos Gyula: A celldömölki zsidóság múltjából = Új Kemenesalja*, 1994. október 13. 6. p.

Porkoláb István: Celldömölk. Kismáriacell története. Celldömölk, 1927. 168-169. p.

RÓZSA JÁNOS (Uraiújfalu, 1896–Pápa, 1957): evangélikus kántortanító volt 1920–1934 Ostffyasszonyfán. Ő kezdeményezte 1923-ban a Salkovics ház falán Petőfi ott tartózkodásának márványtáblával történő megörökítését.

SÁRKÖZI PÁL ENDRE (Jánosháza, 1884–Pannonhalma, 1957): matematikus, tanár, pannonhalmi főapát. 1914-ben a budapesti egyetemen szerzett bölcsélet doktorátust. 1909 és 1929 között a pannonhalmi tanárképző főiskolán matematikát adott elő, a budapesti tudományegyetem magántanára, majd rendes kinevezett tanára, a

Szent István Akadémia tagja, majd alelnöke. 1929-től Pannonhalmán főmonostori perjel. 1938-tól 1951-ig bakonybéli apát. 1951–1957 főapát. Foglalkozott matematikatörténettel és középiskolai matematikai tankönyveket is írt.

Műveiből *A differenciaegyenletek elméletének elemei* (Pannonhalma, 1932.).

Bevezetés a differenciálgeometriába (Pannonhalma 1936.).

Irod. *MÉL* II. Bp., 1981. Akadémiai Kiadó, 574. p.)

SASS JÁNOS (?1810–Csöngye, 1897): Petőfi egyik életrajzírója. Dienes András többször hivatkozik rá, az evangélikus kántortanítóra, aki 50 évet állt a helybeli iskola katedráján és kapcsolatban volt a Csáfordi Tóth családdal, a gyülekezet inspektorával. Tudott arról, hogy Csáfordi Tóth Rozáliához a költő verseket írt. Évtizedek múltán Petőfire így emlékezett vissza: „Fekete hajú, durcás nézésű, vékony dongájú legény volt.” Sass János Petőfi csöngyei szerelme emlékének megőrzésével járult hozzá a költő életrajza teljesebbé tételéhez.

Műve *Kemenesaljaiak, Tájszók.* = Magyar Nyelvőr, 1874. 2. füz. 87-89. p.

Irod. *Balogh Ernő: Emlékezés a csöngyei temetőben* =
Új Kemenesalja, 1997. dec. 18. 6. p.

SÍK CSABA (Celldömölk, 1934–Budapest, 1997): író, művészettörténész. Gimnáziumi tanulmányait Kőszegen és Celldömölkön végezte, 1952-ben érettségizett. 1956-ban Az ELTE Bölcsészettudományi Karán tanári oklevelet szerzett. 1957-től szerkesztő, főszerkesztő, irodalmi vezető volt a Magvető Könyvkiadóban. 1977-től a Móra Könyvkiadó főszerkesztője, 1988-tól a Holnap Könyvkiadó igazgatója. József Attila-díjas (1988). Főként a XX. század irodalmával és képzőművészetével foglalkozott.

Művei *Ars poéticák a XX. században.* Bp., 1982.

Picasso, Bp., 1985.

Irod. *Pomogáts Béla: Sík Csaba emlékezete* = Magyar Nemzet, 1997. dec. 9. 9. p.

Dala József: Az írástudó Sík Csaba: nekrológ =

Új Kemenesalja, 1998. január 29. 9. p.

SIMON JÓZSEF dr. (Kustánszeg, 1933): erdőmérnök, Vas megyei természetvédelmi felügyelő. Néhány éve autóbaleset áldozata lett.

Műve *Celldömölk–Ság hegy természetvédelmi tájkörzet.*

Bp. 1980. Kartográfiai Vállalat, 16 p., fényképekkel illusztrálva

Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára

SIMONFFY ANDRÁS (Szeged, 1941–Ajka, 1995): 1959-ben Budapesten érettségizett. Tervezőiskolát végzett, kirakatrendező volt. 1964–1968 az Egyetemi Lapok munkatársa. 1969–1973 szabadfoglalkozású író. 1973–1974 a Mozgó Világ főszerkesztője. 1976 és 1989 között ismét szabadfoglalkozású. 1989-től az

Életünk főmunkatársa. 1992-től a Hírel főszerkesztője. 1974-ben és 1982-ben József Attila-díjat kapott. Első kötete a 60-as évek végén kibontakozó új nemzedék „közérzet irodalmának” nyitánya volt, a lázadás gesztusát, a társadalmi szerepvállalás lehetőségét következő kötetében kiábrándulás, dezillúzió és rezignáció váltja fel. Legsikeresebb műve: a *Kompország katonái* (1981) c. történelmi kollázsregény. Olaszból fordított. Műveiből televízió és rádióműsorok készültek. A '80-as évek elején Dukán telepedett le, sokat tett Dukai Takách Judit emlékének ápolásáért.

Irod. *Új magyar irodalmi lexikon* 3. kötet. (főszerk. Péter László) Bp., 1994. 1808. p.

SOPRONI HORVÁTH JÓZSEF (Kemenesszentpéter, 1891. március 2–Sopron, 1961. április 2.): festő. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, középiskolai éveit Keszthelyen töltötte. 1914-ben szerzett diplomát. Első olajképét vakációban szülőfaluja temetőjéről festette. Katonaság után Bécsbe ment, majd tanár volt Zomborban. 1920-ban hazaköltözött, Seemann Kálmán mellé került rajztanárnak. Sorra festette akvarelljeit, s különböző tárlatokra, kiállításokra küldte. Számtalan díjat, első helyezést nyert. 1954-ben Munkácsy-díjjal tüntették ki. 1987-ben és 1988-ban album jelent meg munkásságának összefoglalásával.

Irod. *Kisalföldi művészek lexikona* (szerk. Salamon Nándor) Győr, 1998. 130. p.

SZABOLCSI ISTVÁN (Celldömölk, 1929–Balatonederics, 1981): általános iskolai biológia–földrajz szakos tanár, igazgató. Középiskolai tanulmányait a kőszegi tanítóképzőben kezdte, majd a Pápai Állami Tanítóképző Intézetben folytatta. 1951-ben itt kapott tanítói oklevelet. Előbb Külsővaton, majd Pápan több iskolában tanított. Elvégezte a Budapesti Pedagógiai Főiskolát. Széleskörű közművelődési és pedagógus tevékenységet folytatott. Az 1950–60-as években Pápan az országos hírű Pedagógus Művelődési Ház és haláláig a Zalka Máté Általános Iskolának igazgatója volt.

Művei *Pápa város közoktatásának fejlődése* (Pápa, 1972.) kézirat 72 lev.

Több figyelmet az újító mozgalomnak =

Megyei Pedagógiai Híradó, 1972. 4. sz. 3-5. p.

Irod. *Pápai pedagógus lexikon* (szerk. Tungli Gyula) Pápa, 1997. 108. p.

SZAKÁLY DEZSŐ (Iharosberény, 1903–Celldömölk, 1979): evangélikus igazgató-tanító, általános iskolai igazgató Alsóságon. Tanítói oklevelét a soproni tanítóképző intézetben szerezte. 1925-től volt a sági ev. elemi, majd 1948-tól az alsósági általános iskola igazgatója. Érdemei voltak a leventék és a sági tanulóifjúság hazafias nevelésében, oktatásában. Szavalókórusa 1934. szeptember 23-án kitűnően szerepelt a Ság hegyi Trianoni Emlékkereszt leleplezésekor rendezett ünnepélyen.

Irod. Neve fényképével együtt megtalálható a *Vas megyei fejek* (szerk. Halász Imre) [1930, Szombathely] c. kiadvány 100. oldalán.

SZALÓKY SÁNDOR (Nemesszalók, 1921–Csobánka, 1978): festő, Munkácsydíjas. Gyermekkorát Celldömölkön töltötte, itt végezte alsó fokú iskolai tanulmányait is. Ma a városban utca emlékeztet rá. 1939-ben Budapestre költözött, egy szállítmányozási cégnél volt kifutófiú. 1941-ben az Óbudai Textilgyárba került mint alkalmazott rajzológyakornok. 1940-től az Iparművészeti Iskola díszítőfestő szakának esti hallgatója, mestere Kacziány Aladár volt. A festés mellett elsajátította a textilfestés és -tervezés művészetét; több nagyméretű térelválasztót tervezett. Az akvarell technikát is kedvelte légysága, oldott festőisége miatt. A vidéki táj lírai hangú ábrázolója, aki a tájrészletekbe, paraszti enteriőrökbe mindig belehelyezte az ott élő és dolgozó embereket is. Élénk színű akvarelljei és textiljei igen közel állnak egymáshoz a tematikát és formakincset tekintve.

Jelentősebb műve *Fák és csónakok* (kézzel festett térelválasztó függöny, 1960 k.).

Irod. *MÉL Bp.*, 1994. Akadémiai Kiadó, 834. p.

SZILÁGYI MÁRIA (*Kemenes Béláné*) (1894–1979): kerámiaművész. Az ő alkotása a Kemenesaljai Művelődési Központ lépcsőháza falán található nagyméretű Berzsenyi Dániel relief. Végrendeletében az összes munkáját Celldömölk városának ajándékozta.

Művei megtekinthetők a celldömölki *Apáczai Kiadó kiállítótermében*.

Esztergályos Jenő igazgató szóbeli közlése.

TAKÁCH TOLVAY JÓZSEF, gróf (Kis-Czell, 1876–Budapest, 1945): katonatiszt, politikus. 1905-től Celldömölk díszpolgára volt.

Irod. *Németh Tibor: Celldömölk díszpolgára Takách Tolvay József = Új Kemenesalja*, 1995. február 2. 6. p.)

URANOVICZ IMRE dr. (Celldömölk, 1931–Budapest, 1993.): középiskolai tanulmányait 1947-től 1949-ig a Celldömölki Állami Gimnáziumban végezte. A budapesti ELTE Jogtudományi Karán szerzett diplomát. A Magyar Külügyminisztériumban dolgozott. Számos országban volt Magyarország nagykövete.

VAJAY SÁNDOR: újságíró, helytörténész. A két világháború között és még 1945 után is közismert celldömölki újságíró. Cikkei folyamatosan jelentek meg a *Vasvármegye* és a *Kemenesalja* című lapokban.

Művei *Adatok a dömölki apátság történetéhez* Kézirat, Celldömölk, 1944. 70 lev.

Kemenesalja monográfiája. Kézirat, 1944. 147 lev.

Kemenesaljai nemes családok 1–2. kötet Kézirat, Celldömölk, 1944.

(Mindhárom kézírata megtalálható a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban. Hc. 294; 127 lev.)

A fentiekén kívül számos *cikke* jelent meg 1919 és 1944 között Celldömölkről, illetve a tájegységről.

VIRÁGHALMI FERENC (Révkomárom, 1826–Kis-Czell, 1875): 1848-as honvédszázados és költő. Édesapját négy éves korában elvesztette. Alsó- és középfokú tanulmányait a győri katolikus gimnáziumban végezte. Piarista pap volt. Tanított Besztercén, Kecskeméten és Kassán. A forradalom hírére Győrben jelentkezett honvédeknek. Eredeti nevét (*Blumentritt*) ekkor változtatta meg. A szabadságharc bukása után lefokozták, és Itáliába vitték. 1851-ben tért haza és Nagydémen vállalt nevelői állást. Látogatóban volt *Hollósy Jusztinián* dömölki apátnál, itt következett be váratlan halála. A celldömölki temetőben nyugszik.

Művei *Egy cserepár naplója 1849–51.* 1866, második kiadás 1875-ben.

Fegyverkovács. Győr, 1859.

Vas megyei vonatkozású a *Felsővármegyei képek.*

Irod. *Nádasdy Lajos: Híven szolgálva a hazát, tollal és karddal.*

Nagyközségi és Járási Könyvtár tájékoztató füzetek. Celldömölk, 1975. 30-36. p.

Nádasdy Lajos: Tollal és karddal a hazáért. Virághalmi Ferenc = Vigilia, 1977. március 167–171.

ZSIRAY LAJOS dr. (Nagyvázsony, 1910–Celldömölk, 1978): helytörténész, tanügyi főelőadó. A Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán végzett. Pályáját Veszprémben kezdte, és Ajkán fejezte be. Mint celldömölki lakos 1973-ban kapcsolódott be a helyi honismereti csoport munkájába. A történelem, különösen pedig a középkori művészettörténet volt az érdeklődési köre.

Művei *A bakonyszentjókói pálos kolostor =*

Műemlékvédelem, 1977. 3. sz. 148-152. p.

A dömölki bencés apátság Árpád-kori temploma =

Műemlékvédelem, 1961. 4. sz. 193-195. p.

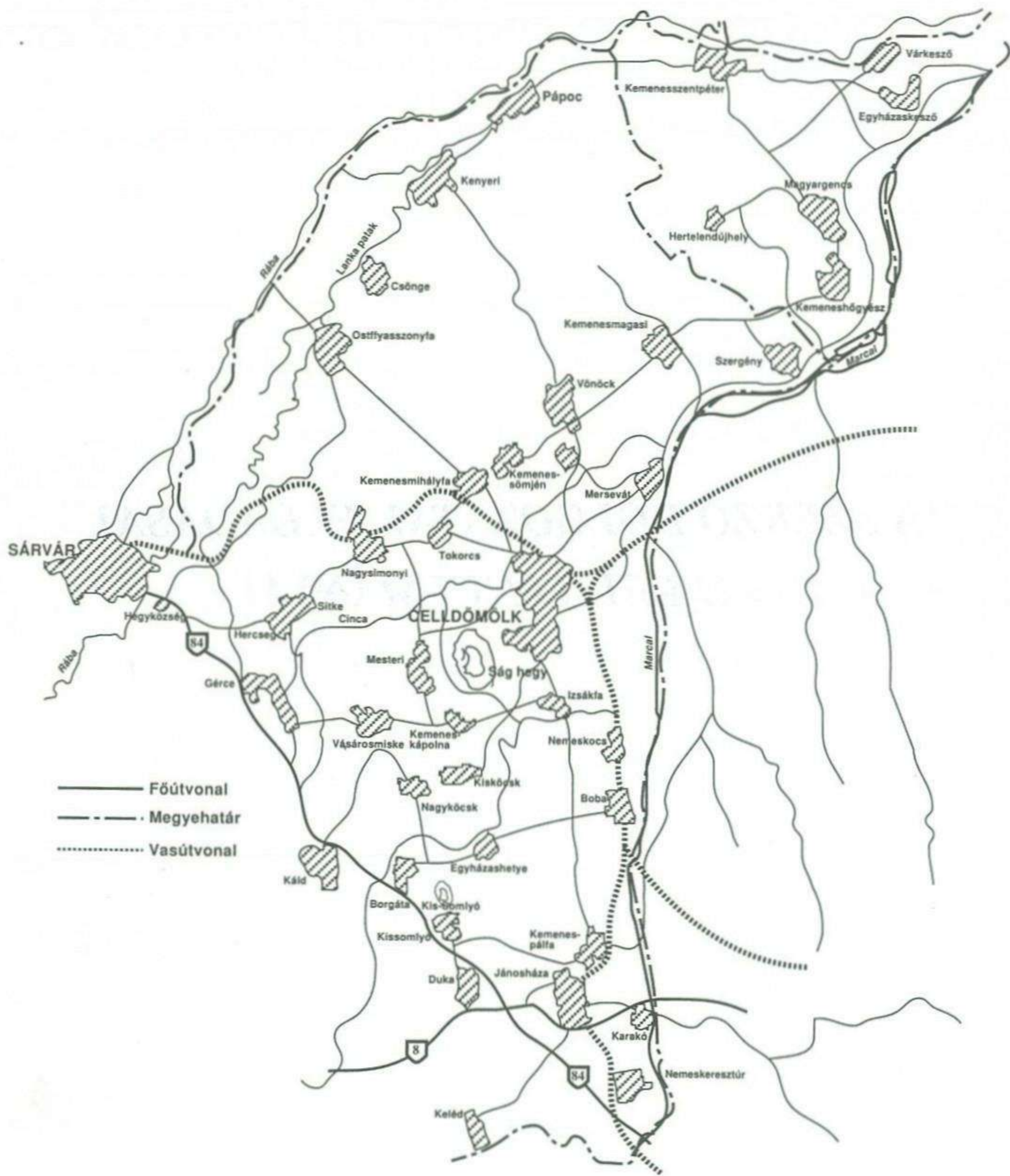
Adatok Kemenesalja hódoltsági történetéhez. =

Celldömölk helytörténete, 1975. 1. sz. 22-30. p.

Irod. *Vasi honismereti lexikon I.*

In: *Vasi Honismereti Közlemények, 1985. 1-2. sz. 190. p.*

*A SZERZŐ DOLGOZATAI, ELŐADÁSAI,
CIKKEI, TANULMÁNYAI*

KEMENESALJA TÉRKÉPE

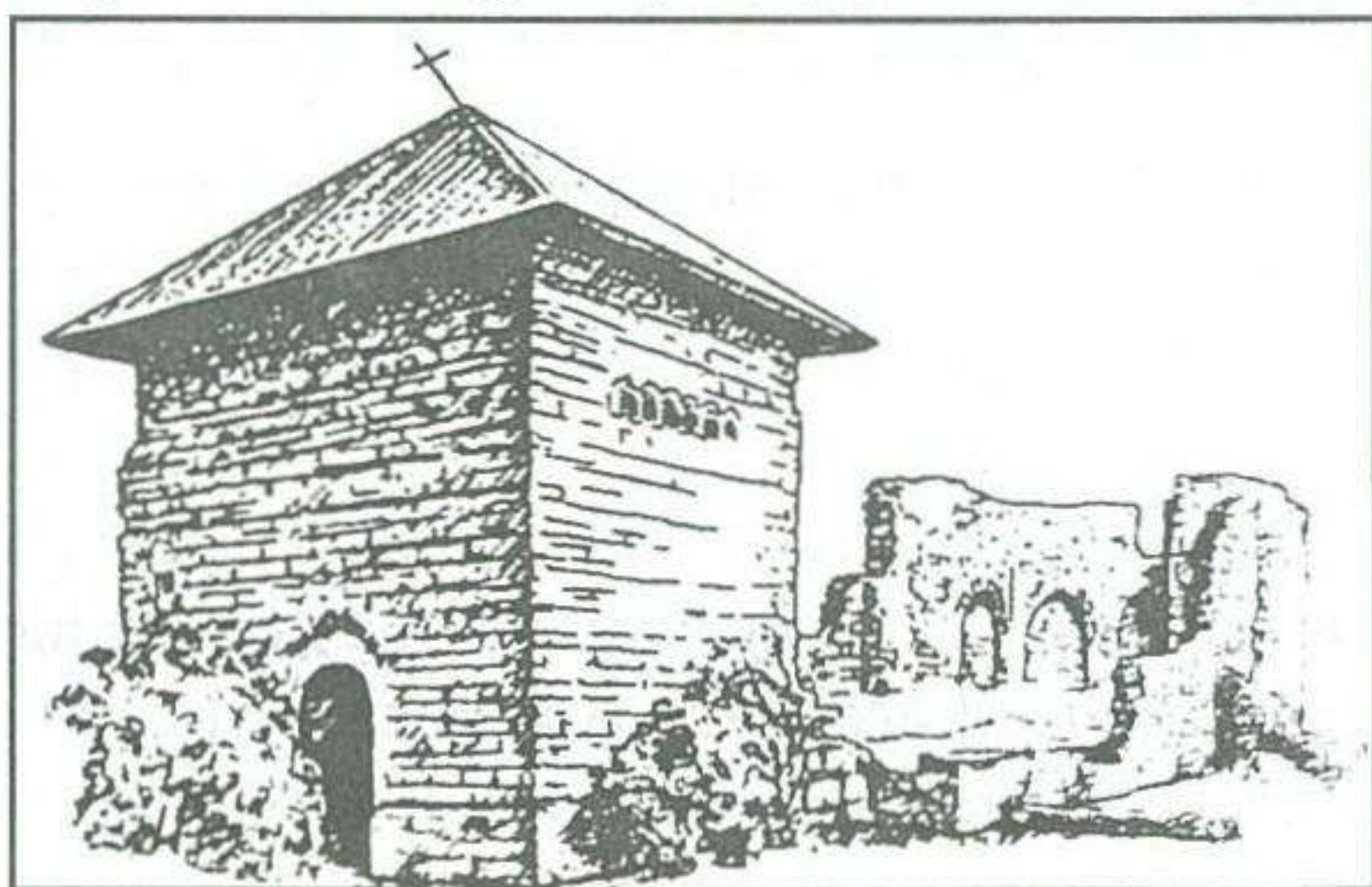
A helynevek etimológiája

Pusztá személynévből keletkezett helynevek

1. **Boba** < Baba. Az alapjául szolgáló személynév feltehetőleg a magyar *baba* 'kisgyermek, játék baba' főnévvel azonos. (FNESz, 113.)
2. **Borgáta** Talán pusztá személynévből keletkezett magyar névadással (FNESz, 120.)
3. **Celldömölk** A Demulk ~ Demünk ~ Dömölk személynév + zelle német 'cella, kápolna' összetétele. (A Mária-kép elhelyezésére szolgáló épület.) (FNESz, 143.)

Celldömölk címere

Romtemplom

4. **Csönge** Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. (FNESz, 168.)
5. **Duka** Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. Az alapjául szolgáló személynév szláv eredetű. (FNESz, 189.)
6. **Egyházashetye** A Hetye személynév valószínűleg pusztá személynévből alakult magyar névadással. Az Egyházás – előtagnak 'templommal rendelkező, templomos' az értelme (FNESz, 199.)
7. **Egyházaskesző** Helység Veszprém megyében. A Kesző a Keszi ősmagyar törzsnévből keletkezett, magyar névadással. Az Egyházás előtag magyarázatot lásd a 6. helynévnel. (FNESz, 199.)
8. **Izsákfa** Az elsődleges Izsákfalva névváltozat a magyar Izsák személynév és a birtokos személyraggal ellátott falu összetétele. (FNESz, 296.)
9. **Jánosháza** Egy János nevű birtokos lakóhelyére utal. (FNESz, 299.)
10. **Keléd** Pusztá személynévből keletkezett magyar névadással. (FNESz, 325.)
11. **Kemenespálfa** A Pálfalva ~ Pálfa helynév. arra utal, hogy a falunak Pál nevű személy volt a birtokosa. (FNESz, 327.)
12. **Kemenessömjén** Pusztá személynévből keletkezett, mégpedig a latin Simeon személynévnek magyar Semján ~ Semjén fejleményéből (FNESz, 190.)
13. **Kemenesszentmárton** A Szentmárton helynév a falu templomának védőszentjére, a megkülönböztető szerepű előtag pedig Kemeneshátra utal. (FNESz, 327.)

14. **Kemenesszentpéter** Helység Veszprém megyében. A Szentpéter < Szentpéterfalva helynév Szent Péterre, mint a falu templomának patrónusára utal. A Kemenes előtag megkülönböztető szerepű. (FNESz, 327.)

15. **Kenyeri** A személynévként is alkalmazott kenyér főnévből képződhetett. (FNESz, 328.)

16. **Köcsk** Pusztaszemélynévből keletkezett. A falu nevét adó *Köcsky Sándor* Károly Róbert királyunk első embereként szolgált. Kis- és Nagyköcsk 1937-ben egyesült. (FNESz, 356.; *Dala József – Új Kemenesalja 1994. júl. 7. sz. 6. p.*.)

17. **Magyargencs** Helység Veszprém megyében. a Gencs hn. pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással. A lakosság nemzetiségére utaló Magyar előtag az egykori Németgencs (I. Gencsapáti) előtagjával van korrelációban. (FNESz, 396.)

18. **Mersevát** A Merse pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással. A Vát feltehetően német eredetű személynévből történő átvétel. (FNESz, 419.)

19. **Mesteri** A személynévként is ismert magyar mester főnévből alakult. (FNESz, 419.)

20. **Nagysimonyi** A Simonyi hn. a magyar Simon személynévből keletkezett, birtoklást kifejező -i képzővel. A Nagy előtag megkülönböztető jelző. (FNESz, 450.)

21. **Nemeskeresztúr**: A Keresztúr hn. arra utal, hogy a falu templomát a Szent Kereszt tiszteletére avatták fel. A Nemes előtag köznemesi birtokosokra, lakosokra utal. (FNESz, 459.)

22. **Nemeskocs** Pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással. A megkülönböztető szerepű Nemes előtag az egykori lakosság köznemesi voltára utal. (FNESz, 459.)

23. **Sitke** Pusztaszemélynévből alakult magyar névadással. (FNESz, 575.)

24. **Szergény** A Szergény helynév talán szláv eredetű személynévből keletkezett magyar névadással. (FNESz, 611.)

25. **Tokorcs** Bizonytalan eredetű. A személynévként is használatos török számnév a magyarban -cs képzővel egészülhetett ki. (FNESz, 611.)

26. **Várkesző** Helység Veszprém megyében. A Kesző törzsnév és a vár összetétele. a Vár < R. Várjobbágya – előtag a várjobbágyok lakóhelyét jelöli. (FNESz, 681.)

27. **Vásárosmiske** A Miske < Mikse helynév pusztaszemélynévből keletkezett magyar névadással. a Vásáros előtag a település vásártartási jogára utal. (FNESz, 683.)

A tulajdonosra utaló helynév

28. **Ostffyasszonyfa** Az Asszonyfa < B. Asszonyfalva helynévnek 'királynéfalva' az értelme. Az Ostffy előtag azzal kapcsolatos, hogy a falut az Osl nemzetségből való Ostffy rokonsága birtokolta. (FNESz, 488.) Az utótag azt jelöli, hogy a falut Szűz Mária tiszteletére szentelt templomról neveztek el. (FNESz, 117.)

A táj növényzetére, a falu fekvésére, a lakosság foglalkozására stb. utaló nevek

29. **Ság (Alsóság)** A helynév első eleme a térszínformára utaló szó. Azt jelzi, hogy a település a Ság hegy lábánál fekszik. Az országSZerte is nagy számban jelentkező Ság helynévben talán (kabar) törzsnév rejlik. Némelyek egy vitatott etimológiájú ság 'domb, erdős magaslat, erdő' köznevet keresnek benne. (FNESz, 552.)

30. **Kissomlyó** A falut a felette emelkedő hegyről, a 230 méter magas Kis-Somlyóról nevezték el. A legvalószínűbb feltevés szerint a N. somlik ~ somlyik < 'dió zöld héjáról kifejlik' melléknévi igenévből származik. (FNESz, 344.)

31. **Kemenesmagasi** A Pórmagasi és Nemesmagasi községeket 1909-ben egyesítették. A R. Pór és Nemes előtag a lakosság társadalmi hovatartozására utal. (FNESz, 327.). A Magasi helynév a magyar magas melléknévnek a származéka. A községtől keletre emelkedik a 146 méteres Magasi. (FNESz, 327.)

32. **Kemeneskápolna** A Kápolna helynév azzal kapcsolatos, hogy a falu egy kápolna köré települt. (FNESz, 326.)

33. **Kemeneshőgyész** Helység Veszprém megyében, Pápától északnyugatra. A Hőgyész helynév királyi szolgálatban lévő hermelinvadászok települését jelentette. (FNESz, 326.)

34. **Vönöck** A magyar R. venic, 'szilfa' főnévnek lehet a származéka. (FNESz, 701.)

Bizonytalan eredetű vagy jelentésű helynevek

35. **Karakó** Szláv eredetű, jelentése bizonytalan. (FNESz, 316.)

36. **Pápoc** Helység Vas megyében Celldömölkről északra. Szláv eredetű. Tövében a szláv pop 'pap' van. (FNESz, 317.)

Domborzatok és víznevek

Kemeneshát ~ Kemeneserdő: a Rába jobb partjának kavicsfennsíkkal borított része. A név előtagja a szláv kamenъ 'kő' átvétele. (FNESz, 326.). A hát köznév 'domb, dombtető'. A terület művelési ága az erdő, jellegzetes fája a cser.

Kemenesalja: A tájegység mélyebben fekvő déli és keleti része, a Marcal völgye (FNESz, 326.). Az alja - 'valami alatt fekvő terület'.

Cinca: Külsővat közelében a Marcalba ömlő patak. (1864. Pesty, Vas m.) N. cinca 'gödör, melyből a víz kiszárad a nagy szárazságban'. (FNESz, 147.)

Kodó: Patak Kemenesalján. Talán a N. kódorog, tévelyeg; 'kószál', 'kódog', 'tévelyeg' családjába tartozik, a tulajdonképpeni jelentése kanyargós vízfolyás. (FNESz, 348.)

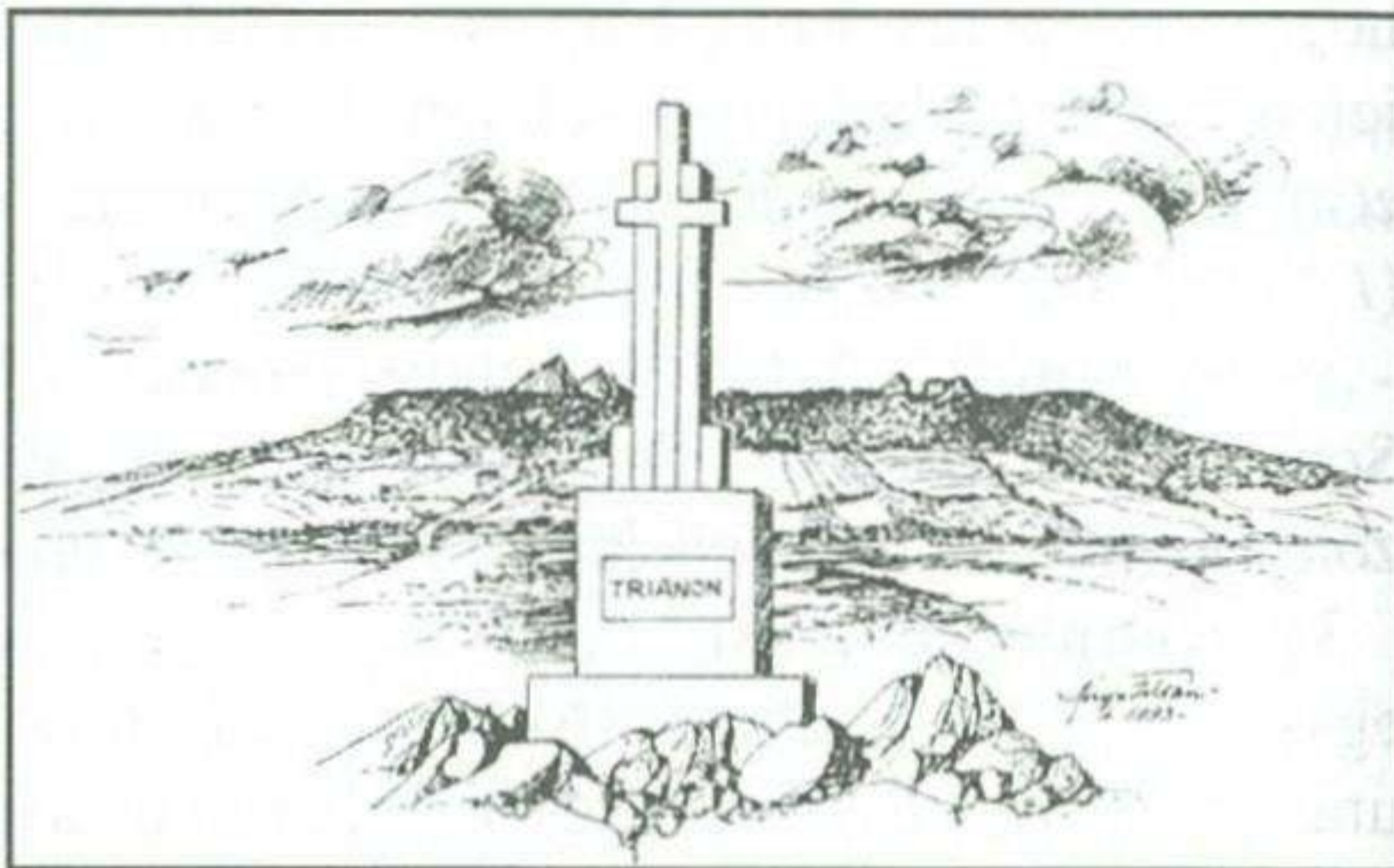
Marcal: 'A Rába jobb oldali mellékfolyója'... A Murzel > szláv Murzelъ -l kicsinyítő képzős származéka az illír murs 'mocsár' főnévnek. (FNESz, 404.)

Rába Visszavezethető kelta vagy illír eredetű közsóra, melynek jelentése vöröses, sötétbarnás víz. A latin Ar(r)abo és szláv Raba közvetítéssel kerülhetett a magyarba. (FNESz, 532.)

Ság hegy Jelentését lásd a 29. számnál!

A Ság hegy krátere

Trianoni emlékkereszt a Ság hegyen (1934)

Rövidítések:

FNESz, [oldalszám] = Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp., 1978. Akadémiai Kiadó

R = régiségben

szn. = személynév

Alsósági gazdasági udvar

Emlékezés Kresznerics Ferencre halálának 150. évfordulóján

(Az előadás elhangzott Celldömölkön a Magyar Nyelv Napja alkalmából, 1982. május 22-én, a Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Köre által rendezett tudományos tanácskozáson.)

Kedves Kartársak, kedves Öregdiákok, kedves Celldömölkiek!

Mindig megható hazajönni Kemenesaljára az innen elszármazott embernek. Különösen nekem, akit jóval több szál fűz Kemenesaljához, Izsákfához, Alsóságához, Celldömölkhez, mint a velem egykorú társaimat.

Eszmélésem óta a szülőföld történetének, néprajzának, nyelvének kutatója és ápolója vagyok. Éppen ezért örültem a Celldömölki Városi Tanács felkérésének, hogy Kresznerics Ferenc nyelvész, tudós pap halála 150. évfordulója alkalmából a Kemenesaljai Napok egyik kiemelkedő rendezvényeként, a Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Köre nevében emlékezzek meg a szülőföld nagy alakjáról, Kresznerics Ferencről. Erről a haladó gondolkodású papról, a kiváló nyelvészről, a magyar szótáriródalom egyik megteremtőjéről, az irodalmi, történelmi kéziratok és pénzek szorgalmas gyűjtőjéről, a reformkori hazafiság egyik jeles képviselőjéről.

A kérésnek természetesen örömmel tettem eleget. Tettem egyrészt személyes okból, ugyanis már régóta szorgalmazom a Kresznerics kéziratok közzétételét, mint ezt néhány évvel ezelőtt már a Vas Népében megírtam, másrészt tudatában vagyok annak, hogy emlékezetének őrzésével szolgáljuk magyarságtudatunk erősítését, melyre napjainkban az ifjúság körében különösen nagy szükség van.

Nagy szükség van a magyar tudós példaképének bemutatására azért, mert szemmel láthatóan erősödnek világviszonylatban – sajnos Magyarországon is – a kozmopolita tendenciák, s ennek ellensúlyozása csak a nemzeti tudat erősítése lehet. Ez pedig egyet jelent a magyar nyelv szeretetével, a magyar nyelvű irodalom és történelem, haladó nemzeti hagyományainak ápolásával. Természetesen ennek ki kell egészülnie az általános emberi értékek megőrzésével, megismerésével. Mindkettőre a reformkorban az irodalom, elsősorban Kölcsey és Vörösmarty mutatott példát.

Ismeretes az irodalomból, népünk történetéből, hogy a reformkorszak társadalmi fejlődésünk egyik kiemelkedő időszaka volt, ekkor teremtődött meg a Nemzeti Színház, mely magyar nyelven szólalt meg, betöltve nemzeti küldetését, a Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia felállítása mind e kornak terméke. Egyszóval a szellemi és az anyagi gyarapodás szép évtizedei voltak ezek 1825-től 1848-ig. Találónan fejezi ki ezt a gigantikus építőmunkát Vörösmarty a szabadságharc után írt *Előszó* című versében. A költemény első része a reformkorszak lázas építőmunkáját idézi:

„Küzdött a kéz, a szellem működött,
Lángolt a gondos ész, a szív remélt,
A béke izzadt homlokát törölvén
Meghozni készült a legszebb jutalmat,
Az emberüdvöt, melyért fáradozott.“

Ilyen szellemi munkások vidékünkön is voltak. Már 1825 előtt is. Kemenesalján már a XIX. század elején létrejött egy tudósokból és költőkből álló társaság, melynek tagjai a magyar nemzeti kultúra megteremtésére törekedtek. Protestánsok és katolikusok: Berzsenyi Dániel és Dukai Takách Judit költők, Kis János irodalomszervező (dömölki evangélikus lelkész), Kresznerics Ferenc sági plébános és Zádor (Stettner) György ügyvéd, a Pápai Református Kollégium tanára. Ők szervezték, egymást segítve Kemenesalja kulturális, tudományos életét. Mai szemmel nézve is elismerésre méltóan.

Nádasdy Lajos helytörténész a Vas Népe 1981. november 15. számában a pápai ősi Kollégium 440. évfordulója alkalmából arról írt, hogy „Stettner-Zádor György – ez a Kresznericcsel együtt szintén kissé elfelejtett pápai professzor – (Vörösmarty barátja) szorgoskodása segítette hozzá Kresznerics Ferencet, a tudós alsósági plébánost ahhoz, hogy Magyar-deák nagy szótárát kiadják. Nincs felekezeti ellentét, vagy féltékenység. A mindig szabadabb szellemben és haladóbb gondolkodásra nevelő pápai kollégium neveltje – a református ügyvéd író, kritikus – pártfogásba veszi az Alsóságra száműzött nagy tudóst és író, a katolikus plébánost, aki a fiatalabb kortárs tüzével dolgozik a maga korában fontos mű megjelenésén. Ez a szellem példamutató bármely korban élő emberek számára.”

A magyar katolikus egyházat 1945 után – egy hibás általánosítás és voluntarista, szektáns álláspont szerint – a visszahúzó, retrográd erők képviselőjeként tartották számon. A magyar katolikus egyház sajnos erre a jelzőre némileg rá is szolgált. A katolikus főpapság Habsburg hűsége közismert, de tartozunk az igazságnak azzal is, hogy a katolicizmus léte ezer éven keresztül összefonódott népünk történelmével, irodalmával, az egyetemes és a nemzeti kultúra nagy értékeinek közvetítésével. Elég, ha népünk történelmének olyan kiváló államférfiakra gondolunk, mint gróf *Zrínyi Miklós*, *II. Rákóczi Ferenc* és *Széchenyi István*. De folytathatnám a sort – csak a magyar nyelv és az irodalomnál maradván – *Pázmány Péterrel*, a nagyhírű tudós főpappal, a magyar irodalmi nyelv megteremtőjével; *Czuczor Gergely* nyelvészrel, a legjelentősebb szótárunk, a *Czuczor–Fogarasi Szótár* megalkotójával; vagy *1982. április 12-én bemutatott Pannonhalma című dokumentumgyűjteménnyel*, mely azt is bizonyítja, hogy a katolikus egyház az emberi *humánus*ot is jelentette abban a korban, amikor vallási és politikai okokból embereket üldöztek. Említhetném *Sík Sándor* papköltőt is, *Radnóti Miklós* és *Ortutay Gyula* egykori tanárát, aki emberi tartásával

messze kimagaslott paptársai közül szociális érzékenységgel, s a tehetségek felkarolásával, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma egyik vezetőjeként.

Ehhez a haladó szellemű papi generációhoz tartozik Kresznerics Ferenc is, akire most halálának 150. évfordulója alkalmából emlékezünk, délután pedig emléktáblával jelöljük meg azt a házat – a sági parókiát – ahol két évtizeden át, 1812–1833 dolgozott, alkotott.

Kresznerics Ferenc nevével 13 éves koromban találkoztam először. Ő jegyezte fel – mint sági és izsákfai plébános – a szülőfalum, Izsákfa templomának építési évszámát, 1798-at. A templom történetét bemutató írás egyébként az első plébánosként említi Kresznericset. (Izsákfalva akkor egyházi szempontból filiája volt Ságknak.)

A Kresznerics név ettől kezdve elkísért egész tudományos pályámon. Mint szülőfalum történetének fiatal kutatója, tanári pályám első éveiben többször találkoztam nevével, a Pannonhalmi Levéltár Somogyi család anyagában. (Izsákfa földesura a Somogyi grófi család, majd kihalása után a Pannonhalmi Bencés Rend volt). Sőt Patonay József bencés gimnáziumi tanár Izsákfa és több dunántúli falu (Lovászpátona, Bakonyjákó, Döbrönte) földesuráról: gróf Medgyesi Somogyi János államtanácsos életéről írt könyvében is. (Tata, 1933–35). Lassan kirajzolódott bennem a kép: *Kresznerics Ferenc tudós pap volt, a Somogyi grófok udvari lelkésze, gyermekeinek nevelője, s ebben a minőségben – az alkancellár meghívására – lett sági és izsákfai plébános 1812-től 1832-ig.*

A szombathelyi Megyei Levéltárban szülőfalumra vonatkozó kutatások közben ismerkedtem meg *dr. Horváth Ferenc* levéltár igazgatóval, az ismert Kresznerics kutatóval. Elmondta, hogy doktori disszertációját Kresznerics Ferencről, *Pais Dezső* professzor biztatására írta 1943-ban. A nagy szorgalommal és filológiai pontossággal készített értekezés az egyik legjobb szakirodalmi munka, mely természetesen a korábbi műveket felhasználva vitte előbbre a Kresznerics kutatást. Rajta kívül még egyik nagyon kedves nyelvész tanárom, *Terestyéni Ferenc*ről tudtam, hogy Kresznerics munkásságával foglalkozik. Sajnos, ő már elég régen elköltözött az élők sorából. Ezirányú kutatásait azonban okvetlenül egy készülő Kresznerics-kiadás esetén figyelembe kell venni.

Szólnom kell *Gáldi László: A magyar szótárírodalom a felvilágosodás és a reformkorban* (Bp. 1957-ben, az Akadémiai Kiadó) gondozásában megjelent nyelvész nagydoktori értekezéséről, amelynek egyik nagyon lényeges fejezete, a *Szótárírodalom* című rész. Ebben a szerző mintegy harminc lapot szentel Gyökerésző szótárainknak, köztük elsősorban a *Kresznerics Magyar Szótárának*, összevetve a tokaj-hegyalja születésű – és magát Baróti Szabó Dávid tanítványának valló – *Kassai József Szó könyvével*. *Dankosky Gergely* morvaországi születésű író és történész (1784-1857) – aki 42 éven keresztül a pozsonyi akadémián a görög nyelv tanára volt – kimutatta, hogy Kassai József nyelvészeti munkáiban egyik legismertebb követője volt Kresznerics módszerének.

Kresznerics két kötetes Magyar Szótára a Pápai Főiskola Könyvtárában került a kezembe. Doktori disszertációm anyagában is felhasználtam, tekintettel arra, hogy a Cinca Pápán várároként, Kresznerics gyűjtésében pedig vízlevezető ároként, időszakos vízfolyásként fordul elő. A két kötetes Kresznerics szótár mintegy 80.000 magyar szót tartalmaz, melynek megadja legtöbb esetben a görög és latin megfelelőjét is.

A szervezők 1966-ban a Kemenesaljai Napok programjában már szerepeltették a Kresznerics évfordulót. Születésének 200. évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia és Celldömölk Nagyközség Tanácsa együttesen emlékezett a tudós papra. A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Nyelvtudományi Társaság koszorúját *Bárczi Géza*, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke és *Szathmári István*, a Nyelvtudományi Társaság titkára helyezte el, méltatva a reformkori tudósnak a magyar nyelvtudományban elért kimagasló érdemeit.

Kemenesalján azonban a helytörténészek nem feledkeztek meg a hétköznapi aprómunkájáról sem. Kollektíven és egyénileg is arra törekednek és törekszenek ma is, hogy minél több anyagot mentsenek meg a mának, a jelennek. Ebben a Celldömölki (Alsósági) Általános Iskola ma már nyugdíjas igazgatója, Zongor Ferenc volt az, aki honismereti, néprajzi és nyelvjáráskutató szakkörének tagjaival azt kutatta, hogy Kresznerics által Ságon, Izsákfán és Kemeneskápolnán lejegyzett tájszavak, közmondások és szólások élnek-e még Kemenesalján. A több mint 150 éves egykori gyűjtések így váltak napjainkban élővé, s a táj és népszerűség részévé. Felbecsülhetetlen az az érték, amelyet Zongor Ferenc kartársam ezen a téren tanítványainak évtizedeken át adott.

Meggyőződésem, hogy Zongor Ferenc juttatta el a Néprajzi Múzeumba a Kresznericsnek tulajdonított, az ő keze írásával készült Sághegyi Törvénykönyvet, a szülőhely szokásainak, munkarendjének, jogviszonyainak ezt a nagyon becses néprajzi és nyelvi dokumentumát. Csak az ő hozzáértésének, felismerésének köszönhető, hogy végül is ez a páratlan értékű félig nyomtatott, félig kézzel írott könyv a rendeltetésének megfelelő helyre került.

Már a bevezetőben jeleztem, hogy a Kresznerics hagyaték egy része kézirat formájában a Magyar Tudományos Akadémia irattárában megtalálható. Nekem személy szerint azért is imponáló és kedves ez az anyag, mert benne ilyen bejegyzések találhatók: „Hallottam Izsákfán 1831. február 17-én:” „Hallottam Ságbon 1813. augusztus 3-án”. Csak néhány kemenesaljai tájszót sorolok fel, melyek ebben a 18x24 cm-es kéziratban 160 oldalon megtalálhatók:

Bölöm-bika: 'imitt-amott a vízben csúszó állatnak a neve.' [*állat* = madár (T. Gy.)]

Bárcza: 'jegy, mint millyent a Festők szoktak adni, millyent régen a birkanyírok adtak.'

Kele-kóla: 'egy paraszt Szombathelyen, mívelem a kele kóla »lekedet«'.

Kalinkó: 'kalács neme.' Rábaközben igen szokás.

Föcske: 'fecske.'
Gönc: 'ruhadarab.'
Aszudik: 'fárad, tikkad.' Hallottam Ságón 1831. június 6-án.
Pálázolni: 'Lucza napját járni.'
Tokmány: 'mibe a köszörűkövet teszi kaszás.'

Kresznerics paraszti névmagyarázatok és közmondásokat és szólásokat is feljegyzett. Íme néhány példa:

Ádám: a Biblia szerint az úr első teremtménye-nevét onnan kapta, hogy az Isten jóságos és igazságos, tehát ha valaki ínséget szenved valami-ben, akkor *Ádám* az Isten!

Szólások

A mely áron hagyja a föcske a gabonát elmentével, azon áron találja vissza jöt-tével: Hallottam Izsákfán 1817. február 17-én. Szolgák mondása: Kettős ünnep, hetes eső, szolga nyugodalom. A részegség kész betegség.

*Egyik részeg volt, a másik tántorgott.
Ahol a kémény nem füstölög, nehezen lesz ott ebéd.
Ki sokat ígér, keveset ad.
Féli a róka a farkát.*

Bőben bűdös, szűkben édes. Se füle, se farka. Árnyék után kapkod. Póru jár. Télen kenyered, nyáron a ruhádat ne felejtse! Eben gubát cserébe. A sok bába között a gyerek is elvész.

Találós kérdések:

Kinek van ezen a világon a legtöbb lova?	<i>Szent Mihálynak.</i>
Melyik a jobb vallás?	<i>A kár-vallás.</i>
Melyik a legnevezetesebb fa?	<i>A tréfa.</i>
Mi az? Paraszt veti, föld neveli? Király, koldus viseli.	<i>A len.</i>
Mit vesz az ember először a vásáron?	<i>Lélegzetet.</i>

Egy új évi jókívánság, rigmus (köszöntő):

Adjon isten minden jót!
Csendességet, egészséget, lelki jót,
hogy a Magyar süvegélje meg mind a Német, mind a Horvát, mind a Tót,
hogy teli legyen mind a hordó, mind az icze, mind a pincze, mind a bót,
hogy ne legyen a mi ruhánkon fót, hanem olyan legyen, mint, mikor reánk vettük vót.

Ma a magyar nyelv napján rá emlékezünk. Tesszük ezt kegyeletből, nyelvünk iránti tiszteletből és szeretetből.

*Szavak, csodálatos szavak.
Békítenek, lázítanak.*

*Eldöntenek egy életet.
Följárnak, mint kísértetek.*

*Szárnyalnak, mint a gondolat.
Görnyedve hordnak gondokat.*

*Világokat jelentenek.
Mehaltál, ha már nincsenek.*

*Dalolnak és dadognak ők.
Güggyögnek, mint a szeretők.*

*Ölnek és feltámasztanak.
Szavak, csodálatos szavak.*

(Juhász Gyula)

Szilasy János – Kresznerics egykori tanítványa – tanulmányában ezt írta 1832-ben: „Kresznerics neve fennmarad mindaddig, amíg magyar gyermekek magyart szót fognak kiejteni, magyar nyelven fognak tanulni.“

Ha pedig így van, akkor szeressük és ápoljuk ezt a nyelvet, mely kifejezi hazaszeretetünket, magyarságtudatunkat. A külföldön élő magyarokat – mikor már minden megszakad a hazai földdel – szülőikkel, rokonokkal, ez az egyetlen, mely őket az óhazához köti. Milyen boldogok vagyunk, ha külföldi turista vagy hivatalos utunkon magyart szót hallunk honfitársaink ajkáról.

Mondandómat egy Széchenyi idézettel fejezem be: „Nyelvében él a nemzet“ S megtoldom századunk egyik nagy zeneszerezőjének szövegével „dalában az ifjúság.“(Bárdos Lajos)

Ezt a Bárdos Lajos által megzenésített kórusművet gyakran hallottuk az utóbbi években a kemenesaljai gyermekkórusok találkozóján. Kívánom, hogy anyanyelvünk, ének- és zenekultúránk legyen továbbra is összetartó ereje régi-ónk lakóinak, tágabb értelemben nemzetünknek is!

Kemenesalja népi vallásossága

Az előadás elhangzott Veszprémben, az MTA Közép-Dunántúli Székházában, 1995. október 28-án a Népi vallásosság a Kárpát-medencében című néprajzi konferencián.

I. Bevezetés

Kemenesalja lankás táj a *Dunántúlon, Vas megyében*. A Rába és a Marcal közötti terület északi része a Kemeneshát (Cser), a déli Kemenesalja kissé mélyebben fekvő síkság, melyen számos vulkánkúp található. Közülük kiemelkedik a Ság (279 méter) és a Kis-Somlyó (230 méter). Jelenlegi területe 28 kisközséget és egy kisvárost foglal magában.

A tájegység gazdasági, kulturális és vallási központja *Celldömölk* mezőváros, városi rangot 1790-ben kapott, s ezt a rangot kisebb-nagyobb megszakításokkal azóta is viseli. A tájegység központja egyébként mintegy 750 éves múltra tekint vissza. Árpád-kori temploma – mely ma is áll – és a történelmi források szerint már a középkorban jelentős helynek számított a dömölki apátság, az írásbeliség szempontjából pedig hiteles helynek.

A *reformáció lutheri irányzata* Kemenesalján a XVI. és a XVII. században gyorsan terjedt. Szinte az *egész Kemenesalja felvette az új hitet*. Ennek megfelelően *Nemesdömölk artikuláris hely* lett, az evangélikus vallás egyik fontos dunántúli központja. A *XVIII. században* – az ellenreformáció hatására újból a *katolikus vallás* került túlsúlyba. Máriacell Koptik Odo apátsága idején fontos zarándokhely lett, s ezt a szerepét azóta is megőrizte. Mint *búcsújáró helynek* fontos szerepe volt a település várossá fejlődésében.

E folyamat a XX. század elején fejeződött be véglegesen (Pórdömölk-Nemesdömölk és Kis-Czell egyesítésével.). Fejlődésében fontos szerepe volt a két történelmi egyháznak, az *evangélikusnak* és a *katolikusnak*. Erről a nyugat-dunántúli *kisváros két reprezentatív temploma* ma is tanúskodik.

Kemenesalja lakossága felekezeti szempontból napjainkban 2/3 részben *katolikus*, 1/3 részben *evangélikus*. Természetesen azok száma, akik templomba járnak, a hitet gyakorolják, jóval kevesebb, de még így is eléggé meghaladja az országos átlagot, mely kb. 15%. Itt ez – becslésem szerint – 30-40%. Ez a vallásosság összefügg a kisközösségek meglétével, és Kemenesalja hagyományos népi vallásosságával. Kemenesalja lakossága ma is büszke arra, hogy *Dugovics Titusz* egyeneságú leszármazottai Kemenesalján, Nagysimonyiban élnek, továbbá arra, hogy itt a dömölki evangélikus templomban keresztelték meg *Berzsenyi Dánielt*, és ezen a tájon töltötte gyermekkorát a magyar irodalom századunkban alkotó reprezentánsa, az evangélikus vallásban nevelkedett és hitét mindvégig megtartó *Weöres Sándor*. Halálakor a budapesti sírjára a csöngői nép utolsó üdvözlését – egy darabot a szülőföldből – a falu akkori evangélikus lelkésze, Mesterházy Sándor hozta el.

Tekintettel arra, hogy témám Kemenesalja népi vallásossága, dolgozatomban nem a templomok rendszeresen ismétlődő istentiszteleteiről és szentmisékről

szólok, hanem a *templomokon kívül megjelenő népi vallásosságról*. Ennek színhelye elsősorban a *szülői ház*, de tágabb értelemben az a *természeti környezet*, mely kemenesaljai embert munkája és közlekedése közben körülveszi. Ebbe beleértjük a *települések bel- és külterületén található népi vallásosság tárgyait*, az utak mellett található *kereszteket, Mária szobrokat, haranglábakat*. Sőt a házak oromzatán a mélyedésekben elhelyezett szobrocskákat is.

Ide sorolhatjuk a katolikusokra oly jellemző *búcsújárásokat és körmeneteket*, mint a népi vallásosságnak egyik *legősibb és leggyakoribb* formáit. S mindenekelőtt ide kell sorolnunk a népi vallásosság legelterjedtebb megjelenését, mindennapi gyakorlatát, az *imádságot*. Imádkozni mindenhol lehet. Lehet a családi házban egyedül és lehet együtt, midőn jelen van a család valamennyi tagja. Lehet imádkozni felkeléskor és lefekvéskor, étkezés előtt és étkezés után. De hálát adhat a jó Istennek (katolikus és evangélikus ember is), ha öröm éri, s segítséget kérhet tőle, ha betegség és ínség fenyegeti. A katolikus ember keresztet vet minden imádság előtt, az Atya, Fiú és Szentlélek nevében, s ugyanezt teszi a *Miatyánk* vagy az *Üdvözlégy Mária* elimádkozása után is. Mind a *katolikus*, mind az *evangélikus* gazda *keresztet rajzol a kenyérre* késsel, annak megszegése előtt.

A népi vallásosság elkíséri az embert a bölcsőtől a koporsóig. Már kisgyermek korában együtt mondja az unoka és a nagyszülő az étkezés előtti és utáni imádságot.

Étkezés előtt:

*Édes Jézus, légy vendégünk!
Áldd meg, amit adtál nekünk, Ámen!*

Étkezés után:

*Aki ételt, italt adott,
Annak neve legyen áldott, Ámen!*

Reggeli ima:

*Szívem első gondolatja
Hozzád száll fel Istenem!
Te őriztél meg az éjjel
Maradj ma is énvelem.
Téged áldlak és imádlak,
Mint szerető gyermeked
Szívem csakis azt dalolja,
Ami kedves Teneked.*

*Édes Jézus adj kegyelmet,
őrizz engem szüntelen.
Hogy egész nap Neked éljek,
Tiszta szívvel büntelen.*

*Szűz Mária, Jézus anyja,
Te mindnyájunk anyja vagy.
Oltalmazz meg minden bajtól,
Kísértésben el ne hagyj!*

Ámen.

Esti ima:

*Oh, édes Istenem, hálát rebeg lelkem,
Hogy egész napon át úgy szerettél engem.
Bánom sok vétkeket, Szent Fiadnak vére
mossa meg kegyesen szívemet fehérre.
Virrasszon felettem gondviselő szemed,
Kérlek óvd ez éjjel testemet, lelkemet
Szűzanyám, őrangyal legyetek énvelem!
Ha Ti rám vigyáztok, nyugodt lesz éjjelem.*

Ámen.

A népi vallásosságnak a napi példáját a nagyszülők és szülők szolgáltatták. Ők szoktatták a gyermekeket imádkozásra, – hiszen ők vannak velük a legtöbbet – keresztvetésre, nemcsak a templomban, hanem szakrális tárgyak előtt is (pl. a temetői kereszt előtt). A gyermek és a vallásos nép között jeles eseménynek számít az *első áldozás*. A római katolikus gyerek harmadikos korában (kilenc éves kor) lehet első áldozó. Az áldozás szertartására, eseményére a gyermeket régen a katolikus tanító, ma a plébános készíti fel. Alkalma az áldozócsütörtök (pünkösdi ünnepkör). Az első áldozó leányok öltözete fehér ruha, fejükön fehér mirtusz vagy gyöngykoszorú és hosszú fátyol, fiúknak rendes ruha. Mindkét nemnél a gyermekek kezében gyertya, fehér szalag masnival.

Mind a katolikus, mind a protestáns vallásos családoknál fontos eseménynek számít a *bérmálás*, illetőleg a *konfirmáció*, mely mindkét felekezetben a fiatalnak a hitben való megerősítését jelenti. (A bérmálás azonban nem azonos a konfirmációval, mert a bérmálás szentség, a konfirmáció pedig fogadalomtétel, melyet az ifjak a templomi gyülekezet előtt tesznek.) A keresztszülőkhöz hasonlóan a bérmaszülő is felelősséget vállal az ifjú lelki fejlődéséért, ennél fogva a két család között rokoni kapcsolat alakul ki. Húsvét napján pedig ajándékkal lepi meg keresztfiát, illetőleg keresztlányát. Az ajándékok között ott van a csokoládéból készült *húsvéti bárány*, a piros tojás, valamint valamilyen déli gyümölcs (narancs, füge). Az ajándékozás a fiú megnősüléséig, a leány férjhez menéséig tart.

Miként már említettem, a kemenesaljai falvakban az állami esküvőt azonnal követi az egyházi, az élettársi kapcsolat még mindig csak elvétve fordul elő.

A *temetés* is minden esetben egyházi szertartás szerint történik. Adatközlőim szerint a szülőfalumban, Izsákfán, de a szomszédos községben pl. Köcskön sem temettek el senkit pap nélkül, még a diktatúra idején sem.

ÉN ÉS AZ ÉN HÁZAM
AZ
ÚRNAK SZOLGÁLUNK

JÓZSUÉ 24:15.

II. A népi vallásosság megjelenési formái

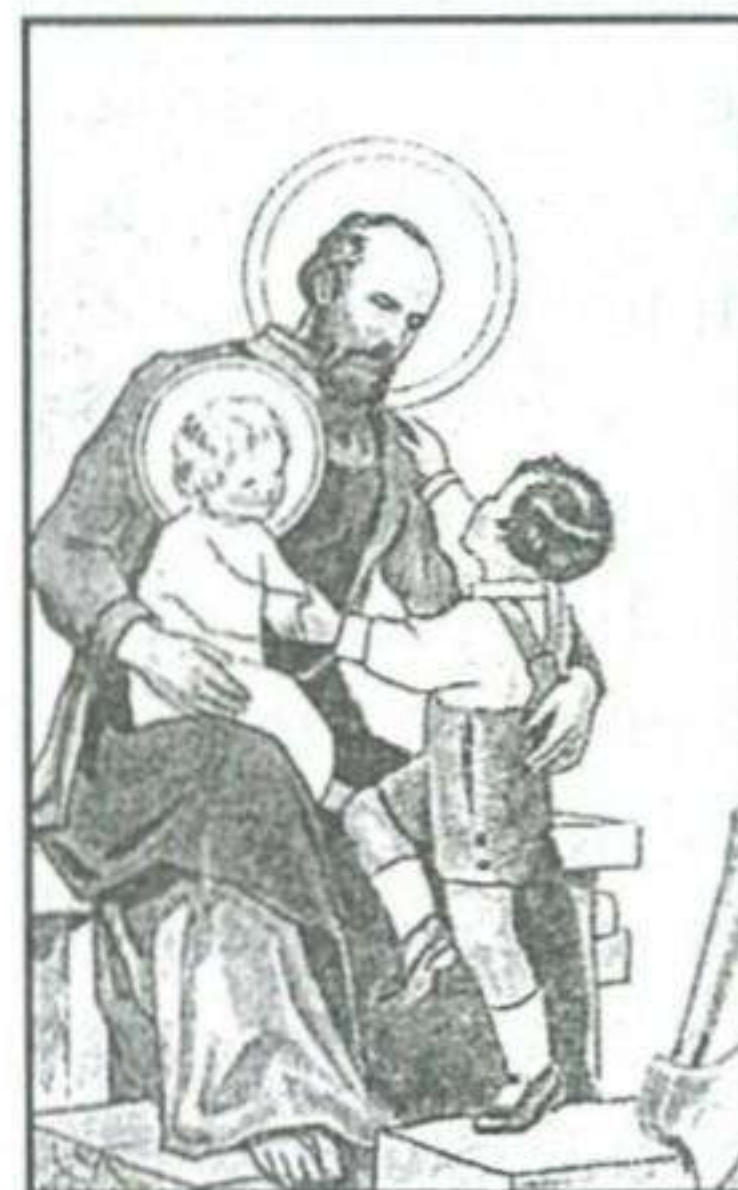
A) A népi vallásosság tárgyai

Mindkét felekezetenél megtalálhatók a népi vallásosság tárgyai. Ezek a *katolikus családok* otthonaiban a következők: a *feszület*, a *gyertyatartó* (gyertyával), a *szentolvasó*, a *szenteltvíztartó*, a különböző kiadású *ima- és énekeskönyvek*. (*Szent vagy Uram*. Imádság és énekeskönyv 1937. borítóján Szűz Mária képpel). Továbbá kisméretű *szobrok*, melyek a törrel átdöfött Jézus Krisztust, vagy pedig az Isten anyját, a Boldogságos Szűz Máriát ábrázolják. A hitvesi ágy felett ott van a nagyméretű *Az utolsó vacsorát*, vagy a *Szent családot* ábrázoló kép. Minden katolikus családnál számos *szentkép* található. Ezt kapja a gyermek a plébánostól (a lelkiatyától) első áldozási emlékként, bérnélalkor, de ezt kapja a gyermek – újabban más ajándékkal együtt – búcsúfiaként is.

A Szűzanya
(szentkép, 1995.)

Szent József
(szentkép, 1995.)

Az *evangélikus családok otthonaiban* szinte mindenütt megvan a Biblia, amelyből téli estéken régebben (az idősebbek még ma is) egy-egy szakaszt felolvasnak egymásnak. A legtöbb protestáns családban ott van a falon a *Házi áldás*, a kereszt, ott van Luther képe, a reformátorok képe. A leggyakoribb beke-retezett faliképek pedig *Jézus az olajfák hegyén*, *Az utolsó vacsora*, *Golgota* s a *Feltámadt Krisztus* képe.

Gyakori a falon felfüggesztett, fából készült *töviskoszorú*, egy-egy bibliai idé-zettel, s a *Luther-rózsa*.

Gyermekkoromban, ezelőtt 50-55 évvel, minden evangélikus diáktársam gomblyukában – a szíve fölött – ott volt az evangélikus vallásnak a jelképe a Luther-rózsa. Természetesen a *zsolnárkönyv* egyetlen protestáns család asztaláról sem hiányozhatott.

Régen a paraszti családokban a szekrényajtó belső felületére feljegyezték a

legfontosabb eseményeket, így például a keresztelés, a házasságkötés és a halálesetek napját. Így tudták mindenkinek az életkorát, így pontosan tudtak emlékezni az ősökre. Erre szükség volt az évenkénti *misemondatás*, *miseszolgáltatás* céljából is.

Vallásos szövegeket hímeztek téli estéken a lányok és az asszonyok a falvédőkre is.

Töviskoszorú

János 3:16 „*Krisztus a mi életünk*” (Kol. 3:4)
Celldömölk, 1989.
augusztus (76.)

Luther-rózsa

Rajzolta: Persaits László,
1995

Evangélikus házi áldás
Celldömölk, 1995

Egyszóval a keresztény élet szimbolikája jelen van a tárgyakban éppúgy, mint a szellemi élet számos területén.

Ide sorolhatók a népi egyházi énekek. Olyanok, amelyeket mindenki könnyűen tud. A protestáns családoknál a legismertebb a *Te benned bízunk eleitől fogva* (90. zsoltár) és *Erős vár a mi Istenünk!* (46. zsoltár). Miként a református és az evangélikus családok odahaza is szívesen énekelték a fenti énekeket, ugyanúgy a katolikus családoknál is gyakran hallhatóak voltak egy emberöltővel ezelőtt a *Mária énekek*. Népszerűségüket mondanivalójuk csak fokozta. Közülük legismertebb az *Óh, Nagyasszony nemzetünk reménye!*, valamint a *Boldog asszony anyánk* kezdetű mélyen vallásos, a magyar nép szenvedését, több évszázados megpróbáltatását kifejező egyházi ének. Evangélikusok, katolikusok egyformán ismerik és éneklék ma már ezt a népéneknek beillő két sort:

„*Magyarországról, édes hazánkról
Ne feledkezzél el, szegény magyarokról!*”

Az I. és II. világháború után széles körben elterjedt Kemenesalján a *hadifogoly-sírató ének*:

*Ha égből földre néz szemed,
Anyánk, ha bajt és bűt keres,
Ha nézed itt a Föld porát
Ki jár itt véres Golgotát?
A foglyokra nézz, sorsuk mily nehéz!
Hát szánd meg őket, és véd meg őket,
Viharban annyit szenvedőket!*

A népi vallásossághoz hozzátartozott a *búcsújárás*. Rum, mintegy 30 km-re van szülőfalumtól, Izsákfától. Ezt az utat (oda-vissza) a zarándokok gyalog tették meg. Egy 74 éves adatközlőm elmondta, hogy 12 éves korában ő maga is megtette ezt az utat, a felnőttekkel együtt. Útközben egyházi énekeket énekeltek, s imádkoztak. Minden zarándok vitt magával legalább háromnapos élelmet, s éjszakai pihenésük is a szabad ég alatt volt. A csoportot az előimádkozó férfi vagy nő vezette, aki már többször megtette ezt a nagy utat.

Szülőfalumból is minden év Mária neve napján (szeptember 12-ét követő vasárnap) nagy *processió* indult plébánosunk vezetésével az 5 km-re lévő kegyhelyre, *Kis Máriacellbe*. De nemcsak Izsákfáról, hanem a 28 település legtöbb községéből. Sőt jöttek búcsúsok a szomszédos Veszprém és Zala megyéből is. A Fejér megyeiek (isztimérik) kiscelli búcsújárása egy hétig tartott. Adatközlőim elmondták, hogy Fejér megyeiek többnapos élelmet és takarót lovas kocsikkal vitték – a kereszttel, templomi zászlókkal vonuló – zarándokok után.

Népének lett az alábbi versből, melyhez Uhlár Gyula kántortanító 1934-ben szerzett dallamot. Refrénje közismert:

*Ó kis-celli szűz Mária, édesanyánk, patronánk,
Oltárodról kegyes szemmel nézz le ránk.*

A KIS-CELLI SZŰZANYÁHOZ

Írta: Dr. Székely László

1.

*Ó kis-celli szent Szűz, ó szép Boldogasszony!
Engedd, hogy jószágod bennünk dalt fakasszon.
Téged dicsőítünk, téged áldva áldunk,
Téged királynékká újból kikiáltunk.*

*Ó kis-celli szűz Mária, édesanyánk, patronánk,
Oltárodról kegyes szemmel nézz le ránk.*

2.

*Kedves kegyhelyedre hoztuk el szívünket,
Jajjal-bajjal, küzdő, harcos életünket.
Tekintsd meg sorsunkat, lásd meg baját-buját,
Változtasd békére benső háboruját.*

Ó kis-celli szűz Mária...

3.

*Irgalmad hatalmát sokszor megmutattad
Az elmerülőknél szent kezed nyújtottad.
Minket mélység szédít, minket örvény rángat
Emeld ki a vészből, sülyedő* hazánkat!*

Ó kis-celli szűz Mária...

A KIS-CELLI SZŰZANYÁHOZ.

írta: DR. SZÉKELY LÁSZLÓ

1.
Ó kis-celli szent Szűz, ó szép Boldogasszony!
Engedd, hogy jószágod bennünk dalt fakasszon.
Téged dicsőítünk, téged áldva áldunk,
Téged királynékká újból kikiáltunk.
Ó kis-celli szűz Mária, édesanyánk,
Oltárodról kegyes szemmel nézz le ránk.

2.
Kedves kegyhelyedre hoztuk el szívünket,
Jajjal-bajjal, küzdő, harcos életünket.
Tekintsd meg sorsunkat, lásd meg baját-buját,
Változtasd békére benső háboruját.
Ó kis-celli szűz Mária...

3.
Irgalmad hatalmát sokszor megmutattad.
Az elmerülőknél szent kezed nyújtottad.
Minket mélység szédít, minket örvény rángat.
Emeld ki a vészből, sülyedő hazánkat!
Ó kis-celli szűz Mária...

* A sülyedő szót az imakönyv 1934-es kiadása szerint, betűhíven, közlöm.

Körmenet (1956)

Elsőáldozók a sági plébánián (1948. május 23.)

A népi vallásosság a község *belterületének* (templomkert) és *külterületének* nevezetes pontjain (temető) és az utak mentén is emelt vallásos jellegű építményeket. Ezek leggyakrabban *feszületek* (népnyelven útszéli kereszttek), továbbá *szobrok*, melyek egyházi szentet (Szent Flórián, Szent Antal) ábrázolnak.

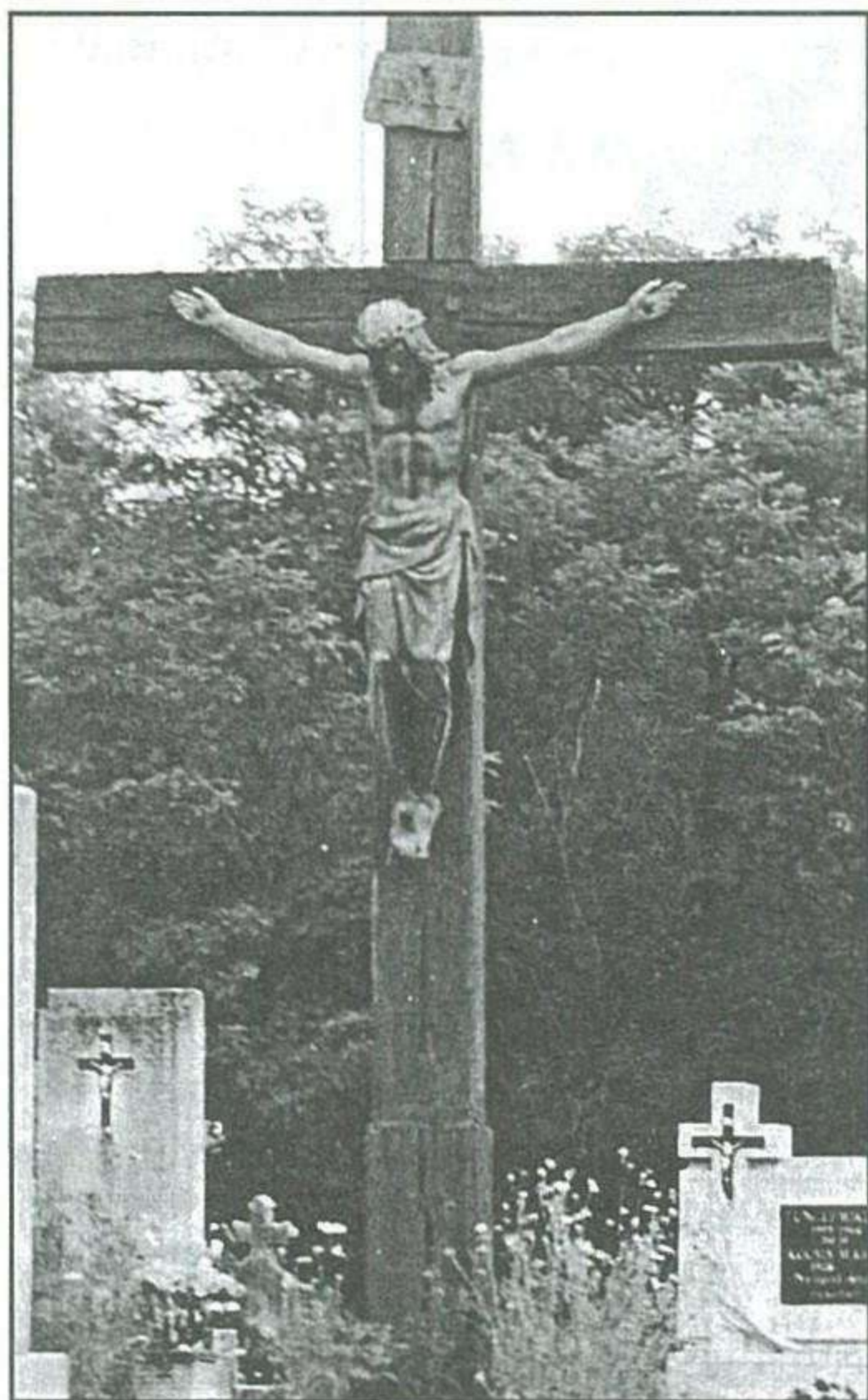
Ezek a szobrok, feszületek legnagyobbbrészt még mai is állnak, ugyanis az utóbbi években közülük számosat restauráltak, helyreállítottak. Ezeket a megszentelt szakrális tárgyakat zömében a XVIII. és a XIX. században állították. Van közöttük olyan is, mely az első világháború után hálából került a mai helyére. (Pl. szülők állították telkük végébe azért, mert gyermekük szerencsésen hazatért, megmenekült az első világháború s a hadifogság szörnyű poklából).

A népi emléktárgyak közül kiemelkednek a *temetők feszületei*. Ezek nagyméretűek (3 m). Halottak napján este közösen imádkoznak itt papjuk vezetésével a falu lakói a meghalt hívek lelki üdvéért.

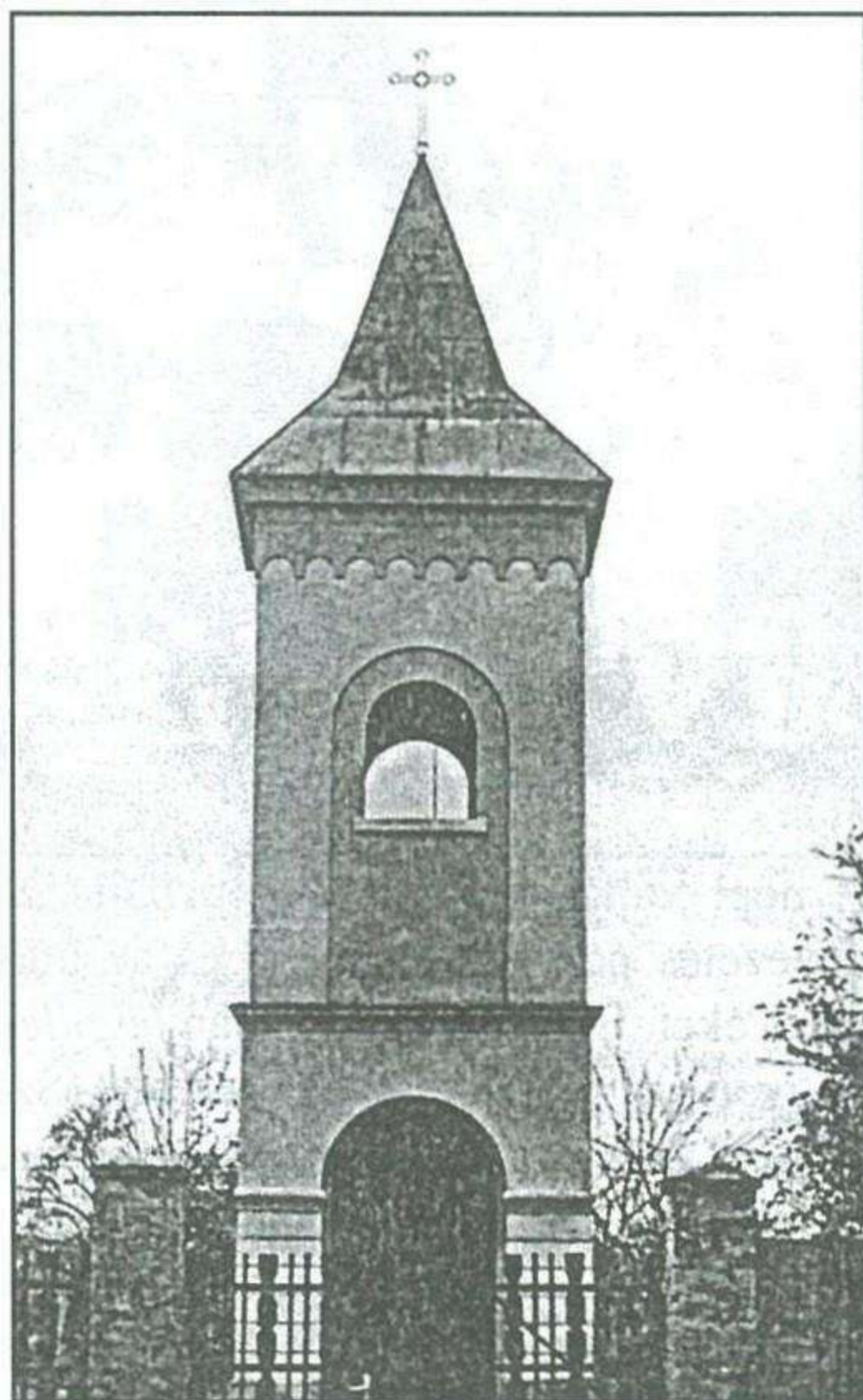
A vallásosságnak még jól ismert tereptárgyát említem meg, a fából készült *haranglábakat*.

Izsákfán előbb a kisebbségben lévő katolikusoknak, majd a XVIII. században kisebbségbe kerülő evangélikusoknak volt fából faragott *haranglábjuk*. Ezt népi fafaragók készítették. Az Izsákfához tartozó Bokod pusztán is volt egy kisharang, melyet 1993-ban behoztak a faluközpontba s ott szentelték fel. Ez a kisharang annak idején nemcsak az egykori bokodi cselédeknek ébresztette, hanem lélekharang is volt, szólt, amikor pusztai halottat temettek. Valamikor népi fafaragók készítették az istentisztelet számos tárgyát is, így például kereplőt, melyet nagycsütörtöktől nagyszombat estig, a feltámadási körmenetig használtak beharangozás céljából.

A népi fafaragók készítették a főpásztort köszöntő díszkaput és az úrnapi sátorvázát is. Továbbá a betlehemes játékok egyes figuráit is.

Fából készült feszület
az izsákfai temetőben

Evangélikus harangláb
(Izsákfa, 1994. fotó: Sebestyén Zoltán)

B) A népi vallásosság szellemi termékei (folklorisztikája)

A jeles napok népi vallásossága

Az élet fordulópontjaihoz fűződő szokások

A keresztelés

A megszületett gyermeket pólýába takarva a keresztszülő viszi el a templomba és tartja a szenteltvíz alá. Keresztszülőknek csak olyan személyt lehet hívni, aki törvényes házasságban él, s a hitéletet gyakorolja.

Párválasztás, házasságkötés

Valamikor katolikus a katolikussal, evangélikus az evangélikussal kötött házasságot. Napjainkban már ez a merev szabály a mindennapi gyakorlatban egyre kevésbé érvényesül.

A halál

Katolikus családoknál a nagy beteghez papot hívnak, aki meggyóntatja, s megáldoztatja a szenvedőt, s olajjal megkeni (homlokát, száját, mellét), egyszóval feladja az *utolsó kenetet*. Régen – amíg nem volt a falvak nagy részében a temetőben korszerű halottasház – a halottat az első szobában ravatalozták fel, s a hozzátartozók imádkozva virrasztottak a halott mellett. A *búcsúztatás* is a lakóház udvarán történt, s a Szent Mihály lován vitték ki a halottat a temetőbe. Ha fiatal legény vagy leány halt meg, akkor rózsaszínű koszorúslányok álltak körül a koporsót, jelezve, hogy az élet nagy fordulópontját a fiatal nem érte meg. Egyébként a halottas házban nemcsak a hozzátartozók gyászruha viselése jelezte a földi élet lezárását, hanem a használati tárgyak is. Így például a családban a halál beálltakor a faliórát megállították, a tükört fekete ruhával letakarták, „nehogy a halott meglássa önmaga komor, halvány és szomorú képét”.

A halottat kiharangozzák. Az ilyen harangozás szaggatással kezdődik. A temetés egyházi liturgia szerint történik. Halál után – általában egy évvel – a kereszt helyére sírkő kerül. Ezen – ha az illető katolikus volt, ott van a kereszt, ha evangélikus volt, ott van a szomorú fűz ág. A sírfeliratok közül említésre méltók:

A leggyakoribb katolikus felirat:

*Jézusomnak szívéen
Megnyugodni jó!*

A leggyakoribb evangélikus felirat:

*„Futásomat bevégeztem,
A hitemet megtartottam.”
(Pál apostol leveléből)*

Az év jeles napjaihoz kapcsolódó szokások

Újesztendő (január 1.)

Újév napján az emberek megfogadják, hogy következetesek, mértékletesek lesznek az evésben, ívásban. Gyermekkorban az iskolás gyermekek így kívántak boldog új esztendőt házról-házra járva:

*„Adjon Isten minden jót,
Tele kancsót, tele bort,
Sok örömet e házban,
Boldogságot hazánkban
Az új esztendőben!”*

(Adatközlő: Tarczi János, Izsákfa, 1960.)

*„Adjon Isten bort, búzát, békességet,
Ha meghalunk lelkiünknek örök üdvösséget
Az új esztendőben.”*

(Adatközlő: Tungli Károly, Izsákfa, 1958.)

Vízkereszt

Gyermekkorom emléke, hogy a Veszprém megyei Iszkáizról jöttek a három királyok: Gáspár, Menyhért és Boldizsár, hosszú fehér ruhába öltözve, keleties hangulatot árasztva. Kezükből aranyat, tömjént és mirhát hoztak. Fejükön korona. Ezt énekelték:

*Három királyok napját,
Országunk egy istápját,
Dicsérjük énekekkel,
Vigadozó versekkel!
Szép jel és szép csillag
Szép napunk támadt,
Szép napunk támadt.*

Farsang

A farsang *vízkeresztől hamvazószerdáig* tart. Ez a vidámság, a bálok és az eljegyzések időszaka. Táncmulatságokat ebben az időszakban rendeztek. Hamvazószerdától – a böjt idején – (hét hétig, tehát húsvétig) vidám, zenés rendezvények nem voltak.

Gyertyaszentelő Boldogasszony (február 2.)

A gyertyaszentelő Boldogasszony kifejezés első eleme az egyházi gyertyaszentelésre utal. Az egyház ezen a napon szenteli meg a gyertyákat, melyet odahaza nagybeteg virrasztásánál használnak a családtagok, valamint Úrnapkor, s feltámadási körmenet idején az ablakokba helyezve ezzel köszöntik az Oltáriszentséget.

Szent Balázs (február 3.)

Szent Balázs püspök, a betegek védőszentje, az embereket mindenféle torokbajtól megvédi. A katolikus templomban a pap *balázssáldást oszt*. Két egymásba fonott gyertyát tart a gyermekek és felnőttek álla alá, és közben azért imádkozik a védőszenthez, hogy védje meg a megáldottat mindenféle torokbajtól, s annak legsúlyosabb változatától, a torokgyíktól.

Húshagyókedd

Mint a neve is jelzi, ettől kezdve a hívő ember nem evett húsfélét, egészen húsvétig. Helyette gyümölcs, gomba, kukoricából és burgonyából készült ételeket fogyasztottak. Továbbá káposztafőzeléket, babfőzeléket és különféle tejtermékeket. Egyébként a farsang utolsó napja még a vidámságok közepette telt el, így búcsúztatták a farsangot.

Hamvazószerda

Ezen a napon a templomba menők hamvaszkodnak. Ez azt jelenti, hogy a szertartást végző pap az ezt kérő hívő homlokára keresztet rajzolva figyelmezteti és emlékezteti az élet múlandóságára. (A hamut az előző évben megszentelt virágvasárnap barka elégetéséből nyerik).

A nagyhét három nevezetes napja: nagycsütörtök, nagypéntek és nagyszombat. Nagycsütörtöktől nagyszombatig kereplővel harangoznak be a misére. Nagypéntek az evangélikus híveknél a *legnagyobb ünnepek* egyike. Náluk is szigorú a böjt. Ezen a napon az asszonyok és a lányok fekete ruhában jelentek meg a templomban (katolikusok és evangélikusok is).

Húsvétvasárnap

Reggel gyermekkoromban még az asszonyok korán hajnalban kimentek a Bokodi úti kereszthez és ott imádkoztak és dicsérték, énekükkel magasztalták a feltámadt Krisztust. Egyházi és világi szokás is kapcsolódik ehhez a naphoz. Egyházi szokás a hússzentelés. Húsvét reggelén Kemenesalja szinte minden

katolikus falujában (húst, kenyeret, tojást, sót, kalácsot) visznek a templomba, s azt a plébános megáldja. S ebből a húsvéti sonkából és tojásból reggelizik a család. (A tojás a termékenység jelképe.)

A paraszti világban a gazdasági év *Szent György napkor* kezdődött (április 24.) és *Szent Mihály napján* fejeződött be (szeptember 29.).

*Szent Márk (április 25.)
(A búzaszentelő körmenet napja)*

Ezen a napon a körmenet kiment a határba. A résztvevők azért fohászkodtak az Úrhoz, hogy az Isten áldja meg a lábon lévő életet, és óvja meg minden veszedelemtől és szerencsétlenségtől (jégverés, villámcsapás).

A búcsú napja

Az egyes falvakban más és más időpontban tartják. Ez a falu temploma védőszentjének az ünnepe. Így pl. Izsákfán Nepomuki Szent János napja (május 16.)

Szent János napjához (a gyónási titok cseh áldozata), Egyházashetyén Jézus Szíve napjához (június 12.), Alsóságon Mária neve napkor (szeptember 12.). Csak a búcsú nap délelőttje tulajdonképpen az egyházi ünnep (szentmisével), a délután már kifejezetten világi, táncmulatsággal, számos vidámsággal.

Pünkösöd

A húsvétot követő 50. nap a pünkösöd. Kétnapos ünnep. Ezen a napon a Szentlélek eljövételét ünnepli az egyház. A templomok oltárait ilyenkor a hívek *pünkösdi rózsával* díszítik.

*Úrnap (sátoros ünnep)
(Pünkösöd utáni második csütörtök)*

A körmeneten résztvevők nyilvánosan megvallják hitüket a település lakói előtt. A körmenet élén a kisgyermek haladnak, majd az Oltáriszentséget vivő pap, a baldachinos (hímzett ruhából és bőrből készült sátor) umbellát vivők és a ministránsok. Utána a férfiak és végül a nők. A négy égtájnak megfelelően erre a célra felépített oltárokra helyezi el a pap az Oltáriszentséget, mellyel áldást oszt. Valamikor tényleg sátor készült ágfából és gyertyán ágak gallyaiból. A kislányok és kislányok fehér ruhában szórták a virágszirmot (s szórják ma is) az Oltáriszentség előtt. Egyébként az úrnapi oltárok készítése az utóbbi években nagyon leegyszerűsödött. Mindössze egy fehér terítővel letakart asztal jelképezi

az úrnapi sátrat két gyertyával, két szál virággal, mögötte pedig egy álló (nagy-méretű) Mária kép.

Szent Péter és Szent Pál ünnepe (június 29.)

Hajdan – amikor a parasztság volt a társadalom meghatározó része – ezen a napon kezdték meg az aratást. Mivel ez parancsolt ünnep volt, ezt a nagy munkát (katolikus faluban) csak jelképesen kezdték meg egy-két kaszavágással, s másnap hétfőn aztán folytatták teljes erőből. Az aratást a parasztember mindig Isten nevében kezdte el és fejezte be.

Sarlós Boldogasszony (július 2.)

Ha a gabona Péter-Pál napján még nem volt kaszaérett, akkor ezen a napon kezdődött meg az aratás. A Sarlós Boldogasszony kifejezés első eleme a valamikori sarlóval történő aratásra utal. A Gyümölcsoltó, valamint a Sarlós, a Nagyboldogasszony (*augusztus 15.*), illetőleg Kisboldogasszony (*szeptember 8.*), és a Szeplőtelen fogantatás (*december 8.*) – nyelvünk szinonima-rendszerének gazdagságára, metaforáinak bőségére utal, arra, hogy a Megváltó édesanyja felmagasztalását milyen sokféle módon tudjuk kifejezni.

Halottak napjának előestéjén (november 1. – Mindenszentek) – jó idő esetén – kint van a falu élő lakossága a temetőben, s őseire, rokonaira emlékeznek. A temetői feszület előtt együtt imádkoznak mindazokért, akik már meghaltak, s azokért, akikért már nem imádkozik senki.

Az egyházi év *Szent András* napján (*november 30.*) fejeződik be. Ettől kezdődő és *december 25-ig* – karácsonyig – tartó időszakot *adventnek*, a várakozás idejének nevezi a hívő ember. A várakozáshoz hozzátartozott a *hajnali miséken* való részvétel, a karácsony vigiliáján (előnapján) történő böjt, a szentgyónás és a szentáldozás. A házaknál számos községben a mennyezetre felfüggesztett, élő gallyakból készült *advent koszorú* külsőségében is figyelmezteti a ház lakóit a Megváltó születése napjának közeledtére. Az advent négy hétig tart. Minden héten 1-1 gyertyával több került a koszorúra. A négy gyertyát, mely a négy apostolt (Máté, Márk, Lukács és János) is jelképezi, advent negyedik vasárnapján meggyújtották, s közben a *Harmatozzatok égi magasok!* egyházi éneket énekelte (közösén) a család.

December 6-án Szent Miklós püspökre, az ajándékozó szentre emlékeznek a hívő ember. Szent Miklós a jókat megjutalmazza nemcsak dióval, mogyoróval, hanem szentképpel is.

Karácsony előtt házról-házra jártak a betlehemes fiúk és lányok, s dramatizált

formában örökítették meg a betlehemi kisdéd születését. A maguk készítette Betlehemben ott volt a szent család, élén szent Józseffel és Szűz Máriával, és a gyermek Jézussal a jászolban. Külön állatfigurák ábrázolták a meleget lehelő barmokat. A betlehemet fehér ruhás lányok (angyalok) vitték egyik házból a másikba. Közben egyházi énekeket énekeltek (*Csordapásztorok...*, *Mennyből az angyal...*, *A kis Jézus megszületett, örvendjünk!*) A pásztorok egymással történő beszélgetését, a betlehemi csillag üzenetét drámai erővel jelenítették meg. Mind ők, mind a karácsonyt köszöntő gyermekek Dicsértessék a Jézus Krisztus köszöntéssel távoztak, s természetesen megköszönve a házigazda ajándékát, a süteményt, a diót és mogyorót.

Karácsony (december 25.)

A karácsonyfa állítás szokása csak 100–200 éves. Gyermekkoromban a karácsonyfát még nem tették tartóba, hanem felkötötték az ünnepi asztal fölé a stukatőr gerendára, jelezvén, hogy a gyermek Jézus a mennyből jött le a földre, emberi testet öltvén magára, hogy az emberiséget az örök kárhozattól megmentse.

Régi szép szokás volt, hogy a család együtt köszöntötte a karácsonyt szép karácsonyi énekekkel. Az éneklést a házigazda rigmusa fejezte be:

*„Hála Istennek, megérhettük
Krisztus Urunk születése napját!
Engedje a jó Isten,
Hogy többször is megérhessük,
De ne ilyen búval és bánattal,
Hanem több örvendetes napokkal!”*

(Elmondta: Tungli Károly, Izsákfa 1958.)

A falu lakossága éjjel 12 órakor éjféλι misére ment.

Szilveszter napja (december 31.)

Az év utolsó napja a számadásé. Este a falu népe részt vett az egyházközség év végi beszámolóján, melyet a plébános tartott meg a templomban, majd a hálaadási szertartáson. Utána a fiatalság bálba ment. Éjfélkor boldog új évet kívántak egymásnak.

III. A népi vallásosság továbbélése napjainkban

Mind a katolikus, mind a protestáns családoknál a népi vallásosság eléggé háttérbe szorult. Sem az elmúlt 40 év ateista nevelése, sem a szekularizált világ nem kedvez a népi vallásosságnak. Mégis van remény arra, hogy a népi vallásosság számos eleme új közösségi formákban újjáteremtődik. Itt a fiatalok egy részénél a vallásos nevelés iránti igényre gondolok.

Fiatalok tekintélyes csoportja igényli a vallásos témájú versek előadását, a modern egyházi zenével ötvözött áhítatokat és közösségi összejöveteleket. A bibliaórák az evangélikus fiatalok, a katolikus kisközösségek (Kolping Egyesület, Cserkész Szövetség) újjáéledése azt jelzi, hogy a népi vallásosság új formája kezd kialakulni. Ez biztató jel a jövőre nézve, hiszen enélkül ezeréves nemzeti és vallási kultúránk is szegényebb lenne.

Kemenesalja népi vallásosságáról készült dolgozatom csak vázlatos. A teljesebb kép megrajzolásához, a változások feltárásához alaposabb felmérésre volna szükség. Ehhez adnak módszertani segítséget a következő kötetek:

1. *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* I. Veszprém, 1991. Útmutatóját (230-242. p.) és kérdőívét jövőbeni kutatásaimhoz fel szeretném használni.
2. Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd*. Bp., 1989. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
3. Tungli Gyula: *Izsákfa évszázadai* Celldömölk, 1995. Kiadta a Celldömölki Polgármesteri Hivatal.
4. Porkoláb István: *Celldömölk. Kismáriacell története* Celldömölk, 1927.
5. Payr Sándor: *A dunántúli Evangélikus Egyházkerület története* I. kötet. Sopron, 1924.

Nagyköcski katolikus harangláb és evangélikus imaház
Szalay Sándor ceruzarajzai

„Kicsi helység nincs,
csak kis ember!”
(Vas Károly)

Négy esztendő a celldömölki gimnáziumban (1996)

1. „A fényes szelek nemzedéke“ megjelenése Celldömölkön

Gyermekkoromban a Vas megyei Egyházashetyén, szülőfalum szomszédságában sokszor megfordultam, mivel ott éltek rokonaim. Sokszor megtekintettem Berzsenyi Dániel szülőházát, az irodalmi emlékhely berendezéseit, a költő kéziratait. Olvastam verseit, s dolgozatom jellegéjének is egyik ismert verse egy sorát választottam.¹ Hatvannégy éves koromban elmondhatom, hogy nemcsak Berzsenyi Dániel költészete volt rám nagy hatással, hanem a róla elnevezett celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium fél évszázaddal ezelőtt történő indulása, közösségteremtő légköre is. Hatása alól nem tudom, de nem is akarom magamat kivonni. Iskolánk fennállásának ötvenedik évfordulóját ünnepeljük az 1996/97-es tanévben. Az egykori iskola emléke, a gimnázium első végzős osztályában szerzett tapasztalatok üzennek. Üzennek a mának, és a holnapnak.

Jó iskola volt a *Celldömölki Állami Gimnázium* már indulásakor is. Valószínű, hogy ezt többen kétségbe vonják. Az iskola egykori tanulójaként – s tanári pályám tapasztalataira is támaszkodva – bátorodom ezt állítani. A gimnáziumot társadalmi szükséglet hozta létre. 1945-ben megszűnt a polgári iskola, beolvadt az általános iskolába, s a járás közigazgatási és kulturális központjában nem volt középfokú oktatási intézmény, ahol Kemenesalja 29 községének és a Somlóvidék mintegy 20 településének gyermekei tovább tanulhattak volna. Ezért az 1946 őszén Nádasy Lajos református lelkész, a Nemzeti Parasztpárt Vas megyei titkára meghívta Celldömölkre *Keresztúry Dezső* kultuszminisztert a nagyközség vezetőivel való találkozásra. Itt a demokratikus pártok képviselői arra kérték őt, hogy tegye lehetővé a tájegység tehetséges gyermekeinek helyben való továbbtanulását. Jelezték azt is, hogy a nagyközség ehhez minden anyagi segítséget megad. Még ebben az évben a vallás és közoktatási miniszter megalapította a Celldömölki Állami Gimnáziumot.²

Hamarosan elkezdődött a gimnázium V. osztályának szervezése. Decemberben különbözeti vizsgára előkészítő tanfolyam indult a celldömölki bencés (*Szomor Felicián*) és a polgári iskolai tanárok (*Reicher István* és *Dinkgreve Nándor*) vezetésével olyan fiataloknak, akik a polgári iskola befejezése után Celldömölkön dolgoztak. Délutánonként és este ott ültek a Mezőgazdasági Szakiskolában, hogy történelemből, matematikából és művészettörténet tantár-

gyakból tanáraik felkészítsék őket. Jómagam ekkor a pápai tanítóképző intézet elsőéves diákja voltam. Mikor a téli szünetre hazatérve volt osztálytársaimtól megtudtam, hogy Celldömölkön gimnázium indul, és már megkezdődött a különbözőzeti vizsgára való felkészítés, én is jelentkeztem. Ezt tették Pápán, Szombathelyen továbbtanuló diáktársaim is.

Január végén több mint harmincan sikeresen letettük a különbözőzeti vizsgát. Létszámunkat növelte még az előbb említett városok iskoláiba bejáró gimnazisták száma is. Így az első évfolyam 46 fővel indult.

Vas Károly

Vegyes osztály volt, mintegy tíz leánytanulóval. A nagyközség képviselőtestülete a Sportpálya tribün-épületének földszintjén alakított ki osztálytermet és egy kis tanári szobát, ahol 1947. január 30-án megkezdtük a munkát. Jó iskola volt ez az intézmény azért is, mert mindannyian tanulni akartunk. Éreztük, hogy a háború utáni nehéz helyzetben szüleink anyagi gondjait csökkenti a helyi gimnázium, s mi ezt jó tanulmányi eredménnyel akartuk meghálálni. Emellett olyan tanári kar verbuválódott össze, amely ugyancsak elkötelezte

magát az értékes tevékenység, a jó színvonalú tanítás mellett. Az igazgató VAS KÁROLY, az érsekújvári Pázmány Péter Gimnáziumból 1946-ban menekülni kényszerülő három tanár kollégáját is meghívta Celldömölkre. Az igazgató és a kollégák a kisvárosba a csehszlovák polgári demokrácia közösségi szellemét és gyakorlatát is magával hozták. (*Berend Miklós* matematika–fizika, *Maróti Józsefné* magyar–német, *Maróti József* testnevelés szakos tanár volt.) Mindazt, amit az eddigi – érsekújvári – munkájukban eredményesen alkalmaztak nevelési szempontból, azt folytatták az új gimnáziumban is. Nemcsak tanári munkájuk, hanem magánéletük is példamutató volt. Időt, energiát nem kímélve tanítottak bennünket a tanórákon kívül is. Együtt sportoltak velünk, együtt énekeltünk. Maróti tanár úr a szombathelyi középiskolás NÉKOSZ népi táncversenyen velünk ropta a táncot. A zsűri azt hitte, hogy ő is diák, olyan fiatal volt.

Iskolánk tanári karát a dölmölki Bencés Apátság legjobbjai, (*Poroszlai Valérián* biológia–kémia, *dr. Becse Gaszton* hittan), valamint a volt polgári iskolai tanárok (*Reicher István* matematika–fizika és *Badacsonyi György* rajz–művészettörténet szakos nevelők) egészítették ki.³ Ők természetesen átvették a gimnázium szellemiségét, melynek lényege volt a tanulók öntevékenysége és a pedagógiai ráhatás.

Negyedszerre is ismétlem, *jó iskola volt* a celldömölki gimnázium azért is, mert a gimnázium mellé a Nemzeti Bizottság már 1947 őszén megszervezte a *Felsőbüki Nagy Pál Népi Kollégiumot*, mely nemcsak lakást biztosított a távolabb lakó bejáró tanulóknak, hanem számos területen többletet is adott az intézmény lakóinak. Az iskolában a német volt a kötelező idegen nyelv (lévén reál-

gimnázium), de mi itt angol nyelvet is tanultunk. Nevelőtanáraink a harmincas létszámú népi kollégiumban is a gimnázium tanárai voltak (Vas Károly és Berend Miklós). Esténként Vas Károly igazgatónkkal közösen olvastuk *Illyés Gyula: Csizma az asztalon* című kisregényét. Együtt beszéltek meg forrongó, füstölgő mondanivalóját. Vas Károlytól hallottunk először szociológiáról, szociográfiáról, a haza iránti hűségről, emberségről, európaiságról, demokráciáról, népben, nemzetben való gondolkodásról. Számos új népdalt tanultunk meg tőle (*Háros felől...*, *Este van már, este van...*, *Csütörtökön este...*, *Kispiricsi faluvégén folyik el a kanális* stb.). Együtt énekeltük és mutattuk be Celldömölk és környéke közönségének a *Görög Ilona* és *Kőműves Kelemen* című csodálatos szép népballadákat. Még emlékszem a kanásztánc pattogó ritmusára, a reggeli tornákra, a diák-önkormányzati gyűlésekre, a József Attila költészetével való első találkozásra, a NÉKOSZ és a Köztársasági induló tanulására, a falujárás izgalmaira, a népszokások és néphagyományok gyűjtésére, a röplabda és a mezítlásos futballbajnokságra.⁴

Az 1947. január 30-án induló gimnázium és az év második felében megnyíló népi kollégium ott és akkor ugyanazon nevelési elveket vallott, s úgy hatottak egymásra, mint a jó testvérek. A *cselekvés pedagógiája* volt ez, mely elsősorban a népi tehetségek felfedezésére, kiművelésére, a közösségi munka végzésére, a népi nemzeti hagyományaink ápolására és megmentésére irányult. Az 1948-as centenáriumi évben szeretett igazgatónk arra kért bennünket, hogy a téli vakációban gyűjtsük össze szülőfalunk, településünk 1848-as emlékeit. A helytörténeti kutatómunkát lényegében ekkor kezdtem el, mely azóta életemnek egyik meghatározó eleme lett.

2. Tanáraink helytállása 1948–1950

A nagypolitikából ismert „fordulat éve” a Celldömölki Állami Gimnáziumban is nagy változásokat hozott. Az eddigi meghitt családias légkör – mely az iskolát kezdettől fogva jellemezte – megszűnt. 1949-ben kiváló nevelőinket (Vas Károlyt és Berend Miklóst) Budapestre irányították. A népi kollégiumokat – köztük a celldömölki Felsőbüki Nagy Pál Népi Kollégiumot is – ismert okok miatt egy tollvonással megszüntették. Tanáraink közül többen Szombathelyről jártak át (pl. *Czapáry Endre* és *Török Anna*), mások büntetésből kerültek Celldömölkre. Az egykori tanáraink közül a folyamatosságot csak a *Maróti házaspár* képviselte.

Tény viszont, hogy a „büntetésből” Celldömölkre került tanárokkal a diákság és a város kifejezetten jól járt, mert nagy tudásuk és példás emberi tartásuk biztosította a mi folyamatos nevelésünket, azt, amit Vas Károlyék elkezdtek. Természetesen egyéniségükből adódóan másképp, de a nehéz időkben is tudták miként kell cselekedni, s hogyan lehet becsületes embernek megmaradni. Így iskolám 1950-ig, érettségi időpontjáig megmaradt a tudás és a szellem ritka szigetének.

A Rákosi-éra első szakaszában (1949–50) nagy változások történtek az iskolában. 1949-ben megszűnt a népi kollégium Celldömölkön is. Mi még 1950-ben német nyelvből érettségiztünk – a minket követő végzős tanulóknak már kötelezően orosz nyelvből kellett záróvizsgát tenni. A hittant mi még az 1949/50-as tanévben fakultatív tantárgyként tanulhattuk a Bencés Rendházban, az utánunk következő évfolyamnak már ez a lehetőség sem adatott meg, már ezt is megtiltották. 1950-től kezdve a DISZ-nek (Dolgozó Ifjúsági Szövetség) gyakorlatilag minden gimnazista tagja lett. A továbbtanulásnál azonban már megtizedeltek bennünket. Az első megrázó élmény 1950 nyarán ért, mikor az egyik jó képességű osztálytársam közölte velem, hogy ő nem tanulhat tovább. Iratait ugyanis már jelentkezése pillanatában visszadobták, mert apja 1950-ben kiskereskedő volt.

Tanárainkat szerettük. Természetesen nekünk is voltak olyan nevelőink, akik-től nem sokat tanultunk, ezt főként akkor érzem így, ha azokkal mérem össze, akiktől viszont sokat kaptunk, akiket a szívünkbe zártunk. Az utóbbiak közül többen pedagógusként is tudós pályát futottak be. Mások viszont a tanításban szereztek maguknak elévülhetetlen érdemeket (pl. a Maróti házaspár).

Az alábbiakban három tudós pályát mutatok be, kivételes embereket, kivételes képességekkel. Azt, hogy ők mindhárman politikai okból „büntetésből” kerültek a Celldömölki Állami Gimnáziumba, csak felnőtt fejjel, mintegy tíz évvel ezelőtt tudtam meg. Én úgy tapasztaltam, hogy a büntetésből áthelyezett ember kedvetlen, szomorú, s ebből következik, hogy munkáját elhanyagolja, rosszul végzi. Mi ezt a három új tanárunknál, *Szente Imrénél, Jónás Mártonnál* és dr. *Végh Józsefnél* egyáltalán nem észleltük. Mindhárman életvidámak, jókedvűek voltak, mintha előzőleg mi sem történt volna velük. Erre csak a *kivételes emberek képesek*, ők pedig ilyen emberek voltak.

Legelőbb **JÓNÁS MÁRTONRÓL**, az osztályfőnökömről szólok. Ő az Alföldről került hozzánk, a *Kiskunhalasi Református Gimnáziumból*. Mindössze egy évig tanított bennünket matematikára és fizikára. Csodálatos ember volt, a maga természetes humorával, hallatlanul nagy tudásával. Szuggesztív erővel tudott ma-

Jónás Márton

gyarázni. Képes volt még a gyengébb tanulóknak is a tantervi minimumot megtanítani. Példáit fizikából – akár csak Öveges professzor – a mindennapi életből vette, kísérleteihez is a kéznél lévő tárgyakat: fésűt, tükröt, gyertyát, kötelet használt fel. Rám nem annyira a természettudományok alapjait tanító pedagógus, hanem a polihisztor volt nagy hatással, a szép magyar beszédet bemutató ember. A magyar nyelvhelyességet éppoly fontosnak tartotta, mint a logaritmus fogalmának megértését. A pongyola beszédet senkinél sem tűrte el. A tiszta kiejtésre, a választékos

nyelvhasználatra, a szemléletes beszédre önmaga mutatott jó példát. Tudta, hogy a szép magyar beszédre való nevelés, nemcsak a magyartanár, hanem a tantestület minden tagjának kötelessége. Osztályunk érettségi találkozóin még most is emlegetjük szállóigévé vált mondását: „*A vonatot nem lehet lekésni, csak a vonatról!*”

Tanítás után jókedvűen barangolt a kemenesaljai erdőkben, néha napi 20-30 kilométert is megtett, s közben gombázott. Néha-néha betért Egyházashetyén a Berzsenyi házba, végiglátogatta vidéki tanítványai szüleit Somlóvásárhelytől Kemenesmihályfáig. Kora tavasztól késő őszig mindennap fürdött a celldömölki Téglagyári-tóban. Hamarosan társa is akadt **SZENTE IMRE** kollégája személyében. A két polihisztor irodalomról, művészetről éppúgy eszmét cserélt, mint matematikáról, vagy fizikáról. Ez utóbbi elsősorban nyelvész volt, de otthonosan mozgott a matematika területén is, hiszen néhány évet járt a Budapesti Műszaki Egyetemen is. Ma is kacarászásra támad kedvem, amikor előtűnik emlékeimben a tó vizén hanyattfekvő, újságot olvasó tanár, s a tó partján 1950 nyarán orosz szavakat biflázó kollégája.

Szente Imre

Szente tanár úr az 1948/49-es tanévben magyar nyelvet és irodalmat tanított nekünk. Hamar megszerettük őt, mert kitűnően tudta bemutatni a régi magyar irodalmat. A Halotti Beszédet, Pázmány Péter és Mikes Kelemen ízes magyar nyelvét, Balassi Bálint költészetének sokszínűségét, Csokonai Vitéz Mihály művészetének eredetiségét. Őt – mint a csepeli bencés gimnázium magyar–latin–angol szakos tanárát – ajándékként kapta iskolánk, osztályunk, miután az egyházi iskolákat 1948-ban államosították. Ekkor jött haza fiatal tanárunk szüleihez, a Celldömölkhöz tartozó Alsóságra, s onnan gyakran kerékpárral együtt mentünk a gimnáziumba.

Szente Imre jó tanár volt. Szerettük, mert sokat követelt, és sokat is adott. Mint középiskolában közel három évtizedig tanító tanár elmondhatom, hogy tanításom során elsősorban azt az ismeretanyagot tudtam jól felhasználni, amit középiskolás koromban régi magyar irodalomból tőle tanultam. Az 1949/50-es tanévben osztályt kapott, így főleg ott tanította szaktárgyait, az alsóbb évfolyamokban pedig a kötelező orosz nyelvet. Nekünk negyedikes korunkban (VIII. o.) tanárunk **dr. VÉGH JÓZSEF** lett, aki előzőleg a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának

dr. Végh József

magyar–német szakos tanára, majd tudományos kutató volt a Teleki Pál Intézetben. Ő is hamar megtalálta velünk a kellő hangot, és osztályunkat magyar nyelv és irodalomból jól felkészítette az érettségi vizsgára. Ez részéről is alapos előkészületet jelentett, hiszen a régi középiskolai magyar tankönyveket már nem lehetett használni, az újak pedig késve érkeztek meg, s túlzottan ideologizáltak voltak. Mi azt tanultuk meg, amit ő az egyes írókról, költőkről lediktált, mely tartalmában és formájában is megfelelt a kor követelményeinek, ugyanakkor mentes volt a korra oly jellemző szematizmustól. A tanítás szünetében gyakran ejtett néhány szót arról, hogy a hétvégén az Őrségben járt, néprajzi és nyelvjárási gyűjtést végzett. Csak egyetemista koromban tudtam meg tőle, hogy készülő kandidátusi értekezésének az anyagát ekkor gyűjtötte.

3. Kapcsolatom az „alma mater”-rel

Az érettségi után szétszóródtunk az ország minden tájára. 1956-ban pedig számosan elhagyták az országot, eljutottak a világ több pontjára, így többek között Kanadába (*Farkas Károly* és *Varga Imre*) s az Egyesült Államokba is (*Szita Jenő*). Tanáraink közül *Szente Imre* hagyta el az országot, aki előbb Finnországban, majd Svédországban telepedett le. Később, amikor már a határainkon túli magyar irodalomról is kiadványok jelentek meg, az 1980-as éveken róla is lehetett olvasni. Nemsokára pedig a *Kalevala* 5. és *Szolzenyicin: A Gulag-sziget* című dokumentumkötet magyar nyelvű fordításával szerzett magának jó hírnevet.⁵

**Szente Imre Kalevala-fordításának
borítólapja**
(München 1987.)

Osztálytársaim közül – lévén közöttünk számos szegény sorsú – elég sokan végeztek egyetemi és főiskolai tanulmányokat. A paletta változatos. Volt közöttünk nagykövet is (*Uranovicz Imre*), számos mérnök, pedagógus és még ki tudja ki került ki közülünk. Sajnos az 1950-ben Celldömölkön érettségiző 42 diákból 1995-ben már csak 34 élt. Az elmúlt évtizedekben az érettségi találkozókat rendre megtartottuk. Ezen Celldömölkön, – amíg éltek – mindig megjelentek iskolaalapító tanáraink, Vas Károly igazgató, Berend Miklós és a Maróti házaspár. Néha dr. Végh József is. Több alkalommal levélben köszöntötte az érettségi találkozó résztvevőit történelem tanárunk, Koltai Katalin is.

1949–1952 Maróti Józsefné, 1952–1957 Jónás Márton volt a gimnázium igazgatója.

Valószínű nem vezetési módszerük, hanem politikai okok miatt kellett rövid idő után másnak az igazgatói tisztséget átadni. Tiszteletükre legyen mondva, hogy mindkettőnek volt akaratereje e sértő megalázás elviseléséhez, és ottmaradtak, és helytálltak a gimnáziumban beosztott nevelőként. S innen mentek nyugdíjba. (Maróti József megyei testnevelő szakos felügyelő tanárként). Emlékező írás – tudtommal – volt tanáraim közül csak Vas Károlyról és Jónás Mártonról jelent meg Vas Károlyról születésének 75. évfordulóján a Köznevelésben⁶, Jónás Mártonról pedig a Matematikatanítás című módszertani folyóirat 1995. 1. számában.⁷ Vas Károly a Pécsi Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanára volt évtizedeken át, s tanárnemzedékek egész sorát nevelte. Mi celldömölki diákjai (no meg az újváriak is) gyakran meglátogattuk. A tanári munka mellett írt számos cikket, tanulmányt (mintegy 2000 oldalt). A történelemtanítás módszertana című tankönyve (Bp. 1968.) még ma is használható, különösen annak helytörténeti része. Amikor 1980-ban megalakítottuk a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium Baráti Körét (az intézet Berzsenyi Dániel nevét csak 1958-ban vehette fel), írásbeli tanácsokat adott a kör programjához. S a szóban forgó év október 18-án a rendezvényen – betegség miatt – nem tudott részt venni, de ott voltak egykori iskolaalapító tanáraink, Berend Miklós Budapestről és – természetesen – Celldömölkről a Maróti házaspár. (Zárójelben jegyzem meg, hogy Berend Miklós évtizedeken át számon tartotta diákjait, mint ahogy mi is számon tartottuk őt.)⁸

A Jónás Mártonról szóló megemlékezés még ma is ambivalens érzéseket kelt egykori tanítványaiban. Ez a kiváló ember hosszú ideig Celldömölkön albérletben lakott, tisztességes lakást csak 1984-ben kapott. Az 1995-ben kelt, róla szóló írásban olvashattuk: „1957. március 9-én sejtethető okból nyugdíjazták. 1966-ig szerződéses munkaviszonyban volt, majd még egy évig tanított. 72 éves koráig közel fél évszázadig állott a katedrán”.⁹

Az 1980. október 18-án tartott Öregdiák Baráti Kör alakuló ülése fontos esemény volt az egykori celldömölki gimnazisták életében. Erről a rendezvényről annak idején tudósított a Köznevelés és a Vas Népe című napilap is. Ez utóbbiból idézek:

„A celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium elsőként érettségizett diákjai elhatározták, hogy a gimnázium hagyományainak erősítésére rendszeressé teszik találkozósaikat, és Baráti Kört hoznak létre. A kör alakítása nem öncélú, nem pusztán emlékezésre jönnek össze az egykori diákok. Céljuk részt vállalni a mai kemenesaljai fiatalok közösségi neveléséből. Az Öregdiákok Baráti Körének ünnepélyes alakuló ülése programjában tudományos tanácskozás is szerepelt, ahol előadások hangzottak el a gimnázium történetéről, a középiskolai nevelés módszereiről.”¹⁰

Baráti Körünk – 1986-ban kissé tágította horizontját – azóta Kemenesaljai Baráti Kör néven működik tovább, folytatva elődje nemes hagyományait. Ezt bizonyítja

az a tény, hogy a vezetőség 2/3 része a celldömölki gimnázium volt tanulóiból kerül ki, s elnöke dr. Kósa András egyetemi tanszékvezető tanár (Gödöllő, Agrártudományi Egyetem Matematikai Tanszék) már alakulásától kezdve, 1980-tól folyamatosan tölti be a vezetői tiszteket. A kör őrzi jeles tanárainak emlékét, összegyűjtötte a gimnázium első igazgatójának számos tanulmányát, a gimnázium alapításának dokumentumait, és intézet könyvtárában helyezte el. A celldömölki temetőben lévő Maróti házaspár sírján sohasem hervad el a virág, miként a budapesti Farkasréti temetőben nyugvó Berend Miklós sírján sem.

Jónás Márton emléke elsősorban tanítványai tudományos munkájában él tovább. Egykori celldömölki növendékei közül számosan szereztek tudományos minősítést. Említésre méltó, hogy az országban működő 40 főiskolai és egyetemi matematikai tanszék 10%-nak Jónás Márton egykori tanítványa a vezetője. A hajdani tekintélyes tanár egészséges életet élt „mindvégig kapcsolatban volt a természettel, kertészkedett, értett a gyümölcsfákhoz és a szőlőműveléshez. 1987. január 22-én hunyt el. A nemzet napszámosa volt, és nem is akármilyen napszámosa. Életével, munkásságával kiérdemelte, hogy az utókor hálával, tisztelettel őrizze emlékét”.¹¹

Baráti Körünk 8 évvel ezelőtt pályadíjat alapított, melyet jeles tanárunkról, *Jónás Márton Tanulmányi Pályázat*nak neveztünk el.¹² Az évenként kiosztott pályadíjakat olyan tehetséges diákok kapják, akik eminens tanulók voltak középiskolai tanulmányaik során, és a közösségi munkában is élen jártak. S olyanok, akik a reál, illetőleg a humán tantárgyakból készített pályamunkájukkal ezt kiérdemelték. A pályázók között ma már olyanok is vannak, akik azóta már befejezték egyetemi tanulmányukat, és olyanok is, akik most járnak főiskolára. Egyik értékes pályamunkára, melyet 1993-ban jómagam bíráltam, szívesen emlékezem vissza. Az első magyar költőnő, Dukai Takách Judit verseit kitűnően elemző *Csirkovics Katalin* ma már a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola kiváló hallgatója, ígéretes magyartanár.

Jónás Márton egykori albérleti lakásának falán 1995. november 4-én Baráti Körünk a jeles pedagógus születésének 100. évfordulóján emléktáblát avatott. Az emléktábla szövege:

„E házban lakott 1949-től 1984-ig Jónás Márton, a kiváló matematikatanár, polihisztor, a hazai középiskolai matematikatanítás és tankönyvírás kimagasló egyénisége. Állította a Kemenesaljai Baráti Kör 1995.”

A múlt év november 4-én elhangzott Kósa András avatóbeszédéből csupán az alábbi részt kívánom idézni: „Sokat foglalkoztam Jónás Mártonnal, és biztos vagyok benne, hogy egészen más lett volna a tanárképzés, hogyha Jónás Márton nem Kiskunhalason és Celldömölkön, hanem valamelyik tanárképző intézetben van. A tanárképző intézetek nagyot veszítettek, mi meg csak nyertünk azzal, hogy itt folytatta munkásságát. Nemcsak a tanítványok, hanem az egész város megszerette őt furcsa megjelenésével, bogaraival. Jónás Márton fogalom volt, s

kívánom, hogy ez mindvégig megmaradjon a városban, és nemcsak a volt kollegái, tanítványai, hanem a város polgárai is tisztelettel adózzanak előtte”.¹³

A most 74 éves *Szente Imre* tanárunkról diákkorunkban nem tudtuk, hogy ő maga is ír, s nemcsak tanítja az irodalmat. Az 1980-as évektől egyre gyakrabban hazalátogató író, költő és műfordító az utóbbi években szerepet vállalt a Magyarok Világszövetsége és az Anyanyelvi Konferencia munkájában, néhány évvel ezelőtt Szombathelyre hozta egyetemi gyakorlatra svéd tanítványait.

A sors különös ajándékának tartom, hogy az 1995-ös magyarországi tartózkodása idején három alkalommal is találkoztam vele. Egyszer a Kemenesaljai Baráti Kör irodalmi rendezvényein, június 6-án, másodszor szülőfalumban, az *Izsákfa évszázadai* című könyvem ünnepélyes bemutatóján, s harmadszor a június 17-én, a celldömölki gimnázium első végzett osztályának 45 éves érettségi találkozóján.¹⁴

Az utóbbi két élményt időrendi sorrendben mutatom be.

1995. június 11-ére meghívtam könyvem bemutatójára Izsákfára. Eljött, és én kissé meghatódva beszéltem egykori izsákfai tanítóimról, celldömölki tanárainmról, akiknek közvetve része volt könyvem megjelenésében. Szóltam arról, hogy ők irányították rá a figyelmet Kemenesalja gazdag néprajzi és irodalmi hagyományaira. Ő a Kalevala magyar fordításával, én pedig monográfiámmal ajándékoztam meg a kiváló alkotót. Azóta is műveinek bűvöletében élek, különösen a Kalevala fordítása tetszik nekem, mert ritmusában ott érzem a kemenesaljai, a sági bájolók és sorolók ritmusát is.

A Münchenben 1987-ben kiadott Kalevala fordítás a szabályos vers, sorokra tagolás nélkül. Művét nekem az alábbi szöveggel dedikálta: „...-nak, egykori kedves tanítványomnak, Izsákfa jeles napján, 1995. június 11. Szente Imre.”

Egy héttel később Celldömölkön volt a 45 éves érettségi találkozó. Huszonhatan gyűltünk össze, tanáraink közül személyesen csak Szente Imre volt jelen. Természetesen őt megkülönböztetett tisztelettel és szeretettel fogadtunk. Felszólalásában elmondta, hogy az iskolák államosítását követően 1948. szeptember 1-jén érkezett hozzánk, a megszűnt csepeli bencés gimnáziumból. Nekünk a hetedik osztályban magyar irodalmat kezdett tanítani. S amikor a régi magyar irodalom tanításában Csokonaihoz ért, akkor érezte először, hogy neki itt ebben az osztályban *küldetése* van. S ez a küldetés *megismertetni, megszerettetni* az irodalmat. S hogy ez sikerült, azt itt, s ekkor érezte, érzékelte először. Itt tapasztalta, észlelte, hogy több mint negyven szempár figyelve felé fordul, s az egész osztály együtt dolgozik vele, s együtt lelkesedik a magyar irodalom egyik klaszikusa iránt. S majd 47 év távlatából újra felidézte azt az *Ady verset*, mellyel annak idején celli kamasz diákjait elbűvölte. Ez a vers *Vitéz Mihály ébresztése* volt. Mi mindnyájan elcsodálkoztunk a 73 éves tanárunk szellemi frissességén, kitűnő emlékezőtehetségén, ahogy hibátlanul előadta – az éppenséggel rövidnek nem mondható – verset. Versmondása pedig lenyűgözően szép volt, akár csak 47 évvel ezelőtt. A teljes élmény kedvéért ide kívánkozik a költemény utolsó három sora:

„*S elhagyhatták remények, Lillák,
E bús legény tréfált és szeretett.
S dalolt, mikor már sípolt a melle.*”

Egykori celldömölki gimnáziumi tanáraink közül *dr. Végh Józseffel* volt hosszabb időn át a legközvetlenebb kapcsolatom.¹⁵ Mint nyelvjáráskutató és helynévgyűjtő, az ő irányításával végeztem tudományos munkámat, melyet magam is eredményesnek ítélek. (Doktori disszertáció névtanból, a pápai járás földrajzi neveinek adattára, és névtani dolgozatok konzulensi munkája a győri főiskolán).

Az ő példája még 80 éves korában is követendő. Nemrégiben védte meg az akadémiai nagydoktori értekezését. Különböző nemzedékek jól ismerték őt, hiszen az 1970-es években az országosan is fontos mozgalom vezetője volt. Ő irányította a középiskolai tanárok néprajzi és nyelvjárási gyűjtőmunkáját. Végh József fáradhatatlan szervező munkája révén óriási anyag gyűlt össze a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában. Ismerte őt mindenki, akinek köze volt honismereti mozgalomhoz, Ördög Ferenc-től kezdve Kuczy Károlyig, a Kovács házaspártól Pelle Bélánéig.

4. Egész életre szóló emlék

Baráti Körünk elnöke 1980-ban a celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnázium Öregdiák Baráti Köre alakuló gyűlésén mondta: „Tanári pályám során sokat jártam külföldön, számos egyetemet és középiskolát megismertem. Némely egyetemmel kapcsolatban felébredt bennem a vágy: milyen jó volna ott járni egyetemre. A középiskolával kapcsolatban, soha nem támadt ilyen gondolatom, számomra a Celldömölki Gimnázium volt a középiskola.”¹⁶ Nekem is ilyenféle a tapasztalatom. Az, hogy a középiskolát Celldömölkön végeztem, meghatározta egész életemet, pályámat, munkaerkölcsömet. Alapvető jellemző tulajdonságaim – mint amilyen a jóság, a becsületesség, a szorgalom – melyeket a családi házból hoztam magammal – itt felerősödtek, állandósultak. De nemcsak Kósa András és én, hanem a gimnázium számos tanulója elmondhatja ezt magáról.

Mit tanultam meg én a celldömölki gimnáziumban?

Megtanultam szeretni a szülőföldet, az otthont. Kemenesalja szorgalmas népét, kultúráját, tárgyi és szellemi értékeinek megbecsülését és tovább hagyományozását. Ebbe a kultúrába természetesen belefér a hitéletéről és a vallásról szóló ismeretanyag is. Erre gondoltam a múlt év őszén, amikor Veszprémben az Akadémiai Bizottság Székházában egyik előadóként szerepeltem egy rangos nemzetközi néprajzi konferencián, *Kemenesalja népi vallásossága* című előadásommal.¹⁷

Tanári pályám során több, mint negyedszázadon át tanítottam középiskolában

Pápán, ebben a történelmi levegőjű kisvárosban. Diákjaim százaival szerettettem meg Pázmány Péter, Csokonai, Berzsenyi Dániel költészetét. Közel 10 évig tanítottam a győri tanítóképző főiskolán, s közben voltam lektor Csehszlovákiában is. Példáimat itt, és ott is leggyakrabban szülőföldem, illetőleg jelenlegi lakóhelyem költőinek nyelvéből vettem, nevezetesen Berzsenyitől és Weöres Sándortól, illetőleg Petőfitől, Jókaitól, Nagy Lászlótól, Rab Zsuzsától és Csoóri Sándortól.

Megtanultam, hogy csak becsületes emberként érdemes élni. Becsületes, cselekvő, közösségi emberként. Ez láttam egykori celldömölki középiskolai tanáraitól. Ezt láttam drága szüleimtől, és a Kemenesalján földet művelő paraszt- és munkásemberektől is.

Nyugdíjasként is egykori celldömölki tanárain példája vezérel. Eddig minden évben írtam – nyugdíjas korom óta – vagy szerkesztettem egy könyvet, TIT előadásokat tartok. Publikálok, próbálok szinten tartani német nyelvtudásomat, tudományos társaságot vezetek. A szellemi munka mellett a fizikai munkát sem vetem meg. Ezt a példát adom át unokáimnak is.

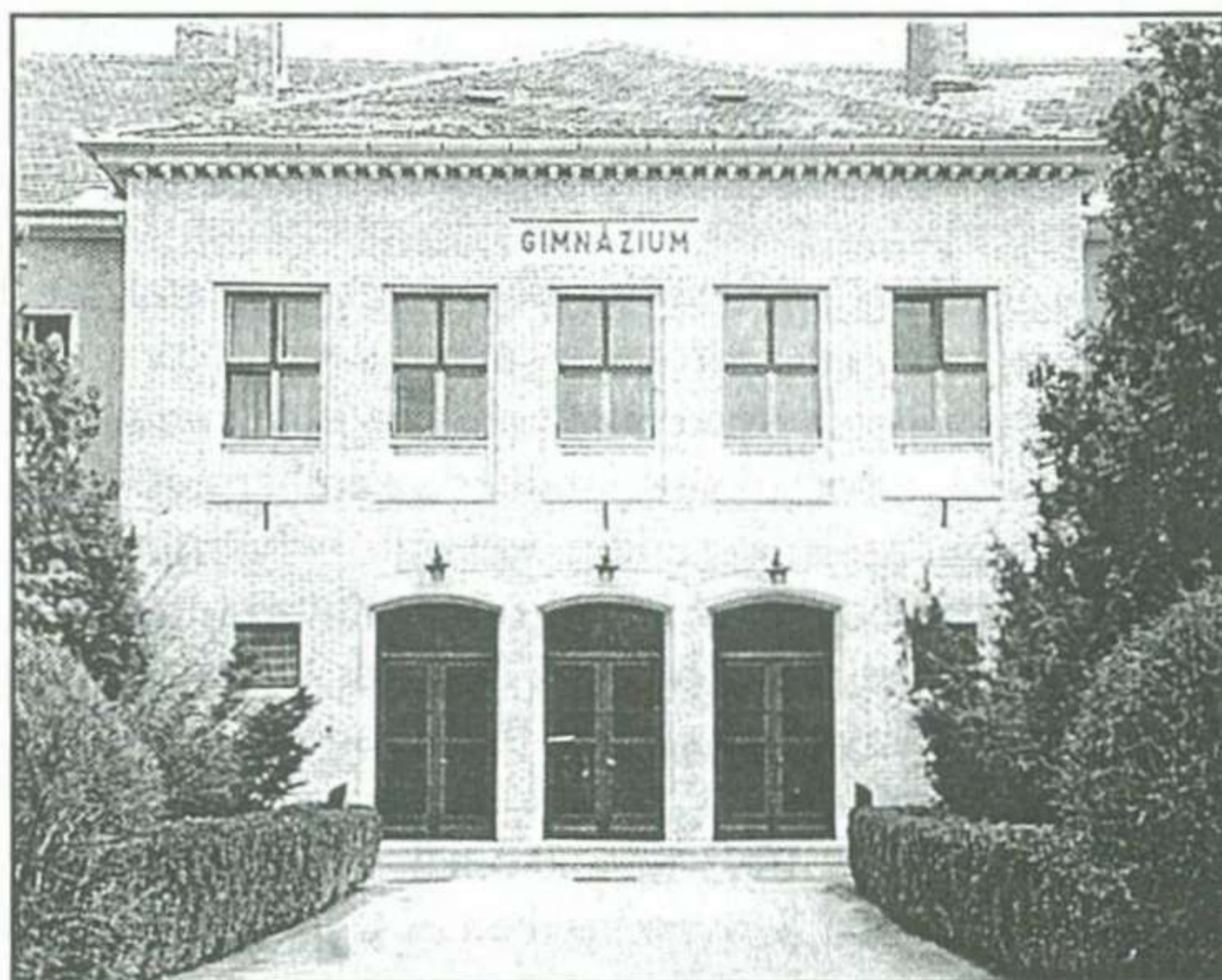
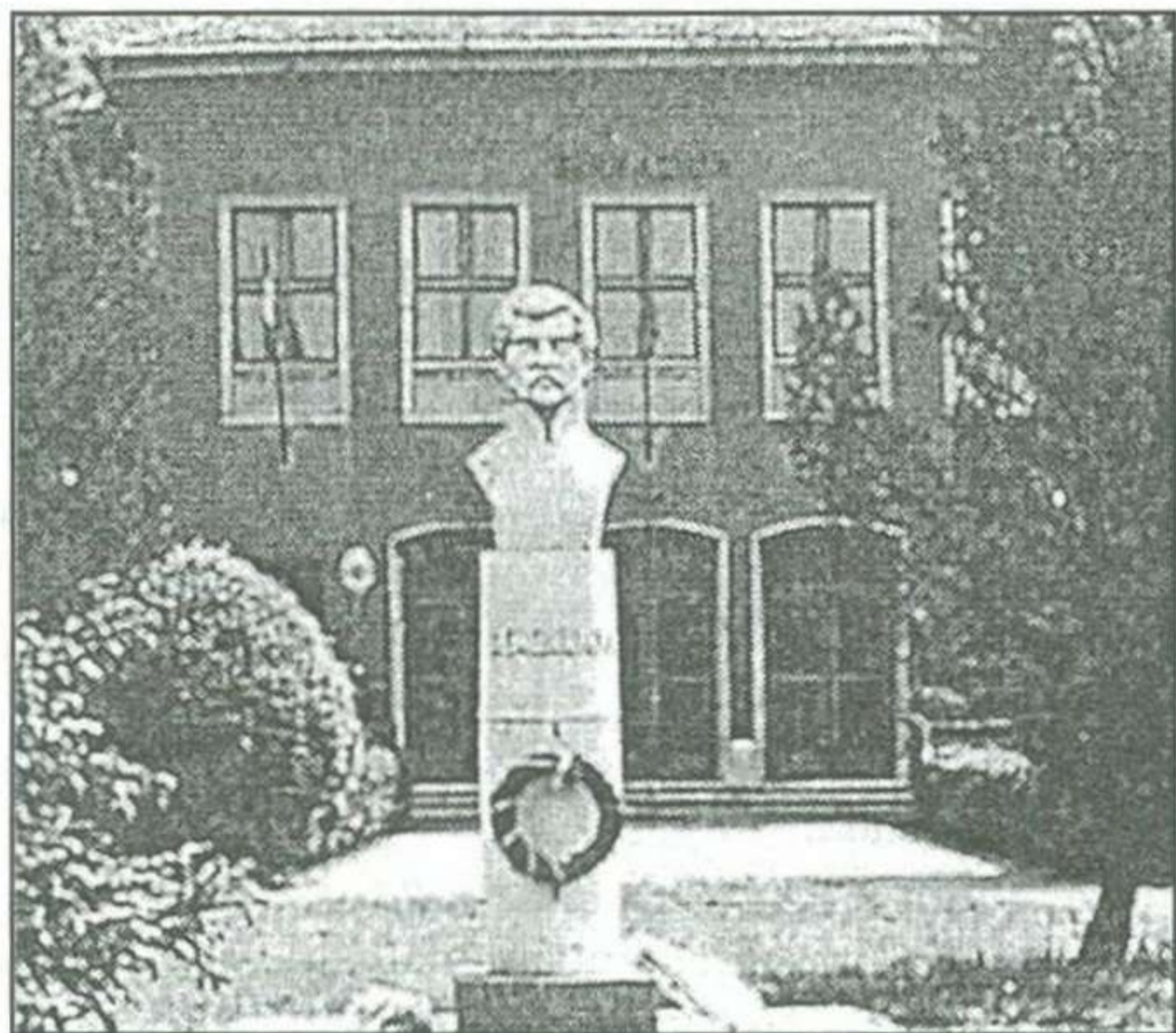
Celldömölkön a négy esztendő alatt megtanultam, megtapasztaltam, hogy csak közösségi emberként érdemes élni, és „hogya a másik ügyéhez is van közöm.”

Dolgozatomban celldömölki példákat soroltam fel. Munkámban olyan tanároknak állítottam emléket, akikre érdemes felnézni, akiknek emlékét nem homályosíthatja el az idő. A kultúra szürke eminenciásai voltak ők. Merem remélni, írásom is hozzájárul ahhoz, hogy kiemeljem őket a feledés homályából. Megérdemlik, hogy ne csak korosztályom emlegesse őket szeretettel és kellő tisztelettel, hanem majd az utókor is, hiszen neveléstörténetünk, egész nemzetünk műveltsége gyarapodott hasznos munkájuk által. Életművükkel, példás emberi tartásukkal pedig jelet hagynak maguk után, olyan korban, amikor az emberiség mély válságát élte át. Felejtésükkel nemzeti kultúránk is jóval szegényebb lenne.

Jegyzetek

1. Búcsúzás Kemenes-Aljától In: Berzsenyi Dániel összes művei. Bp., 1956 92-93. p.
2. A Celldömölki Állami Gimnázium alapító okirata (1946. november 26.) és pecsétje 1946-ból. Az intézet 1950–58 Gábor Áron Gimnázium. 1958-tól Berzsenyi Dániel Gimnázium. (Az iskola irattára.)
3. A Celldömölki Állami Gimnázium értesítője az 1946–47. iskolai évről (szerk. Vas Károly mb. igazgató), Celldömölk, 1947.
4. [T. Gy.]: Aki tanárnemzedékeket nevelt... Bemutatjuk Vas Károly nyugalmazott főiskolai tanárt. = Köznevelés, 1981. május 15. 5. p.
5. Kalevala. (fordította Sente Imre) München, 1987. A Nemzedékek és a Nemzetőr közös kiad. 377. p.
6. Köznevelés, 1981. május 15. 5. p.
7. Zsuffa Lajos: Jónás Márton (1895–1987) = Matematikatanítás, Bp., 1995. 1. sz. A szerző írásából részletet közöl a Kemenesaljai Baráti Kör Híradója (Celldömölk) [szerk. Kuthi Márta] 1995. június, 2. p.
8. Kósa András: Búcsúztató beszéd Budapesten, a Farkasréti temetőben 1994-ben Berend Miklós, a Vendéglátóipari Főiskola egykori tanszékvezetője sírjánál = A Kemenesaljai Baráti Kör Híradója, 1994. október, 1.p.
9. Zsuffa Lajos i. m. uo.

10. Vas Népe, 1980. október 20. 8. p.
11. Zsuffa Lajos: i. m. u.o.
12. Jónás Márton Tanulmányi Pályázat. A díjazottak névsorát 1987-től közli a Kemenesaljai Baráti Kör Híradója, 1993. május, 4-5. p.
13. Kósa András avatóbeszéde Celldömölkön 1995. november 4-én a Jónás Márton emléktábla leleplezése alkalmából. A beszéd rövidített kivonatát közölte az Új Kemenesalja (1995. dec. 7. 8. p.).
14. A 45 éves érettségi találkozó Kemenesaljai Baráti Kör Híradója, 1995. november, 3. p.
15. Végh József: Táj és népkutatás a középiskolában. Bp., 1942.; Órségi és hetési nyelv atlasz. Bp. 1958.; Magyar Néprajzi Lexikon. Bp. 1982. 5. kötet 516-517. p.
16. Köszöntjük a 80 éves Berend Miklóst! A Kemenesaljai Baráti Kör Híradója, 1993. május, 1. p.
17. Nemzetközi Néprajzi Konferencia Veszprémben a MTA Veszprémi Bizottsága és a Néprajzi Múzeum közös rendezésében. A konferencia témája: Népi vallásosság a Kárpát-medencében. Időpontja: 1995. október 26-28.

Egy falumonográfia születése

(A köszöntő elhangzott Izsákfán 1995. június 11-én az önkormányzati iroda udvarán a szerző *Izsákfa évszázadai* című könyve megjelenése alkalmából.)

Tisztelt Izsákfaiak, Kedves Vendégek!

Egy nagyon fontos, igen jelentős szakasza zárult le életemnek. Befejeztem Izsákfa monográfiáját, megírtam szülőfalum történetét, melynek anyagát a mai nappal közkinccsé teszem. Közkinccs lett azáltal, hogy munkám 500 példányban Celldömölk Önkormányzatának kiadásában nyomtatásban megjelent.

Könyvemben nemcsak Izsákfa évszázadait mutattam be, hiszen azok a megállapítások, amelyek községünkre jellemzőek voltak, legtöbb kemenesaljai falura, sőt dunántúli falura is vonatkoztathatók. Meg vagyok győződve arról, hogy nemcsak izsákfaiak, celldömölkiek forgatják, olvassák nagy kíváncsisággal – hiszen az ő és őseik élete van benne – hanem mások is, határainkon innen és túl. Az első példány Weinheimbe, Németországba került szinte a mesével határos módon.

Melyek azok a törvényszerűségek, amelyek nemcsak Izsákfára jellemzőek?

1. *Aprófalvas* település volt a Dunántúl tekintélyes része, legtöbbször egy földesúrral, számos kisenemessel és jobbágycsaláddal.

2. *Sokat szenvedett a történelem során a település lakossága.* Ez különösen jellemző volt a XVII. és a XX. századra. A falu határában található Árpád-kori virágzó településeket a török elpusztította, 1638-ban Kemenesalján 40 falut égetett fel. Végigélte településünk az I. és II. világháborút, melyben 33-an haltak meg, a kivándorlást, 1900–1956 között összesen 22 főnek jutott ez a sors osztályrészül.

3. *Funkcióját veszített falu,* mely napjainkban keresi újból a helyét Kemenesalja központja, *Celldömölk város peremkerületeként.* Ez a szerepváltás akkor lesz szerencsés, ha – elfogadva a város nyújtotta számos előnyt – őrzi sok száz éves hagyományait, tiszta erkölcsét, szülőföld szeretetét, példát mutatva másoknak is a jóságból, a becsületességből és az emberségből.

Ha végignézzük az eddig készült helytörténeti adattárakat, lexikonokat, *Izsákfát* (régebben *Izsákfalvát*) mindenütt az alábbiakat találjuk: „Már a rómaiak által lakott hely. Bokod nevű falu már 1351-től, Izsákfalva csak 1435-től adatolt okleveles anyagban. A XVIII. századtól a földesurai a Somogyi grófi család, mely 1922-ben kihalt, 1200 holdas nagybirtoka a Pannonhalmi Főapátság tulajdona volt 1945-ig. 1995-ben lakóinak száma 420, a lakosság a Sághegyalja Ipari és Mezőgazdasági Szövetkezetben és Celldömölk egyéb üzemeiben és szolgál-

tatásaiban dolgozik. Lakói magyar nemzetiségűek, a lakosság 4/5-e katolikus, 1/5-e evangélikus vallású”.

Mivel nem lehet célja egy falunak, hogy a könyv teljes anyagát ismeressem, csupán néhány megszívlelendő dologra hívom fel a szíves figyelmüket. Korosztályonként.

Először a kortársaimhoz, az *idősebb generációhoz* szólok. Azokhoz, akik még emlékeznek a harmincas évekre, a második világháborúra, a sziréna hangjára, a háborús karácsonyokra, a templomi harang leszerelésére, az 1945 nyarán a több tízezer hadifogoly erőltetett menetben történő hajtására, 1958-ban a falu vilamosítására. De emlékeznek a pezsgő kulturális életre, az egykori 731 lelket számláló falu tartalmas szórakozására és művelődésére, a Tűzoltóegyesület báljaira, a Leventeegyesület színpompás felvonulásaira, a falu műkedvelő színészeinek színvonalas produkcióira, a májusi litániák meghitt hangulatára, a sági evangélikus templomba minden vasárnap rendszeresen járókra. Emlékszünk az egykori pünkösddölésekre, a regölésekre, a háromkirályozásra, az iszkázi fiatalokra, akik között talán ott volt korunk későbbi nagy költője, *Nagy László* is.

Itt, ezen a történelmi levegőt árasztó helyen, a *Kulcsárkertben* álltak azok a 300-400 éves fák, melyek talán túléltek a török veszedelmet is, s látták a történelem két nagy hadseregének, a német és az orosz hadseregnek a vonulását 1944-ben és 1945-ben. De látták a feltámadási körmenetek szemet gyönyörködtető látványát, őseink Istenbe vetett hitét és bizakodását. Látták a dagasztóteknők mellett hajnali 5 órakor álló édesanyákat, a sorozásra induló legényeket, a zöldre festett katonaládákat, s látták a síró édesanyákat, s látták a háborúból és a hadifogságból néha több mint egy évtized után hazatérőket.

Ahol most állunk, ez a terület az egykori Kulcsárkert, ifjúságunk II. világháború utáni élményeinek a színhelye: a métázásoké, a futballcsatáké. És itt van ez a hosszú ház, a hajdani *Somogyi kúria*, mely még ma is falunk története utóbbi három évszázadának élő, eleven szimbóluma. Itt, ebben az osztályteremben jártunk többen az itt jelenlévők közül négy évet, s *Nagy Irén* tanítónőnk szigorú és következetes munkája nyomán tanultuk meg a betűvetést, az olvasást és a számolást. Itt formálta jellemünket, itt tett mindnyájunkat fogékonnyá történelmi értékeink iránt. Ebben segítségére volt a nemesi udvarházban található számos emlék, a boltíves falak, a csodálatosan szép ívű barokk cserépkályha, s a *Somogyi grófi család* történelmi címere. A kettéosztott pajzs egyik felében a kövecset tartó daruval, a másikban a kivont kardot tartó oroszlánal. Mindkettő jelkép, az előbbi a hazához való hűségé, az utóbbi az önfeláldozásé. Nem csoda, hogy ilyen környezetben felnőve mi is igazi lokálpatriótákká lettünk.

A kisiskola osztályterme és tanítólakásának minden szöglete a múlttól beszélt. Jelképesen *gróf Medgyesi Somogyi János*ról, az államférfiről, aki a szájhagyomány szerint négylovas hintóval szokott hazajönni Bécsből, Pozsonyból és Budáról, ahová éppen kötelessége szólította.

Most pedig a középkorú izsákfaiakhoz szólok: azokhoz, akik már 1945 után

születtek, s most viselik a családok minden terhét. Az aktív korosztályhoz. A derékhadhoz. Tudom, hogy az ő életük már más, de azt is tudom, hogy az ő életük sem könnyebb. Ők már az általános iskola felső tagozatát Celldömölkön (Alsóságon) végezték, sokan közülük továbbtanultak, s megbecsült szellemi vagy fizika munkásai országunknak, bárhova sodorta őket az élet. Magukkal vitték szüleik becsületes erkölcsi tartását, s helytállnak mindenütt. Az idehaza, az itthon maradottak ugyancsak. Az elmúlt évtizedekben megváltozott a világ, valamikor a csütörtöki celli piacra gyalog mentek az emberek, legfeljebb kerékpárral, ma ötven gépkocsi van a faluban. Kétlakivá vált a legtöbb fiatal, mert családjának tisztességes emberi létet akart biztosítani. Gyűjtésem során feltűnt, hogy sok az új *betelepültek* száma. Ezt a számomra ismeretlen nevek is mutatják. A magyar nemzet mindig befogadó nemzet volt. Vonatkozzék ez a falura is. Az új lakók szaktudásukkal érdemeljék ki, hogy a falu közössége *befogadja őket*. S törekedjenek a község hagyományos rendjébe való *beilleszkedésre*. Meggyőződésem, hogy az effajta magatartással mindkét fél csak nyerhet.

S végül az *ifjú nemzedékhez* is szeretnék szólni. A gyerekek különböző csoportjaihoz az óvodásokhoz, az általános iskolás tanulóifjúsághoz, a tinédzserekhez, az ifjú házasokhoz, tehát a legkisebbektől a meglelt felnőttekig. Ti már egy motorizált világba születtetek bele. Korunk új ismereteket kíván, s nektek ezt kell elsajátítanotok. Sose felejtsetek el, hogy szüleitek milyen nagy áldozatot hoznak naponta azért, hogy nektek otthont teremtsenek! S legyetek ti is családot szerető emberek, becsüljétek meg, s kövessétek szüleitek szép példáját! Ne a könnyelműség, az élvezetek hajszolása legyen vezérlő elvetek, hanem a komoly, felelősségteljes munka! Szeressétek szüleiteket, szeressétek a szülőföldet, a fölnevelő dajkát, legyetek hűségesek, érjete el szép eredményt a munka, a tudomány és a művészet területén! Ne feledjétek el: országunk ma fordulópont előtt áll, fontos, hogy az átmeneti időszak után megtaláljátok helyeteket ebben a szűkebb hazában. Röviden szólva tudjatok egyszerre európaiak és magyarok lenni.

Minden közösség keresi példaképeit.

Izsákfa népének van-e helyi példaképe? Igen, van. Ott vannak az ősök, akik már talán a temetőbe nyugszanak. Azok a névtelenek, akiknek nevét nem jegyezte fel a történelem, mert nem voltak sem törökverő hősök, sem kiváló költők. Izsákfáról nem került ki egy *Berzsenyi Dániel* vagy egy *Weöres Sándor*. De voltak itt szorgalmas földművelők, tette kész emberek, akik házat építettek, fűrtak, faragtak, a Ság hegyi bányában követ fejtettek, arattak és csépeltek, s ha tanítók voltak, közösséget formáltak.

Kevesen tudják, hogy volt a falunak egy olyan szülöttje, aki mint I. Ferenc magyar király tanácsosa és alkancellárja beírta nevét a magyar történelembe. *Gróf Medgyesi Somogyi János* volt, aki nemcsak a soproni jezsuita gimnáziumban

tűnt ki társai közül a német és latin nyelv tanulásában elért kiváló eredményével, hanem államférfiúi képességével is. Patonay József piarista tanár 1935-ben írt könyvében ezt írta róla:

„Valóban szerénység jellemezte őt egész életében és nem tette elbizakodóvá sem vagyona, sem előkelő állása. Közel engedte magához az embereket és különösen honfitársait támogatta szeretettel ügyes-bajos dolgaiban. Természetes, hogy Magyarországból elárasztották segélykérő levelekkel, amelyekből egy-néhány fennmaradt a lovászpatonai kastélyában. Az egyik ilyen levelet *Révai Miklós* írta hozzá, aki az európai nyelvtudomány nagynevű képviselője volt, *aki szintén pártfogoltjai közé tartozott.*” S mecénása és barátja *Ányos Pál* költőnek is, ezt *Ányos Pál* hozzá írt verse bizonyítja.

Úgy gondolom, hogy anyja, *gróf Festetics Viktória* génjei öröklődtek fiában, annak irodalom és művészetpártoló, hazafiúi magatartásában. Közismert, hogy a keszthelyi *Festetics*, a körmendi *Batthyány* és a nagycenki *Széchenyi* család áldozott a magyar főúri családok közül a nemzettudat erősítésére. Büszkeséggel tölt el bennünket ma is az a tudat, hogy *szülőfalunk nagy szülöttjét Medgyesi Somogyi Jánost egy főúri magyar asszony, Festetics Viktória nevelte magyarrá és humanistává.*

Kedves Vendégek!

Kemenesaljáról eddig három jelentős helytörténeti könyv jelent meg: *Porkoláb István Celldömölkéről* (1927), *dr. Lengyel Pál A Sághegyi őstelepről* (1964) és *Mesterházy Sándor Ostffyasszonyfáról és Csöngéről* (1981) írt helytörténeti monográfiája. Boldog vagyok, hogy ezt a sort *negyediként* szerény munkámmal én folytathattam.

Felemelő érzés az is, hogy e könyv megjelenése és a kiállító helyi művészek munkája révén találkozhatunk egymással, azokkal, akiket már régóta nem látunk, s olyanokkal is, akikről csak azt tudjuk, kinek a gyermekei. Hozza össze ez a találkozás, ez alkalom fiatal és időst, a faluban lakót és az innen elszármazottat, földművest, gazdaasszonyt és egyetemi tanárt, legyen ez a találkozás az egy nyelven vígadó hegedűk ünnepi játéka.

S az innen elszármazottak közül két, a nevelői pályán évtizedeket eltöltött – ma már nyugdíjas pedagógus – 1994-ben írt leveléből szeretnék idézni:

Az ajkai (tósokberéni) tanítónő, *Szedlák Gyuláné Skriba Jolán* ezt írta: „Izsákfára mindig szeretettel gondolok, ha Celldömölkre megyek, meghatódottsággal nézem szülőfalumat.”

Hasonló szeretettel írt a gyermekkoráról, a szülőföldről *Kocsis Lajos* tanár, *Takács Ottóné Farkas Gizella* tanár, *Hegyi Lászlóné Vági Mária* tanítónő és még sokan mások.

E szép vallomásokat hadd zárjam le *Koperniczky Piroskáéval*:

„Megdobban a szívem, könny szökik a szemembe, valahányszor haza gondolok. Szeretném gyermeki és ifjú szemmel ismét megnézni, de ez már lehetetlen. A fél évszázad elsöpörte a gyermekkor illatos akácait, hársait, füzeit, liliomait, ibolyáit. Talán még a hold is sápadtabban világítja meg az utcákat. Már nem hiszem, hogy vasárnap estéin hallani lehet a fiatalok hangos énekét Izsákfa Fő utcáján. Hiányoznak a régi arcok, távolodik minden, s nemsokára már fentről nézem az én drága falumat, szűkebb hazámat.“

S végül szólaljon meg a krónikás. Mind a maga, mind a közösség nevében. Drága tanítóink! Izsákfaiak és ságiak! Köszönjük Nektek, hogy nemzedékeket neveltetek emberségre, keresztény hitre és szeretetre. Tudományra és hűségre. Elkötelezettségre, hogy helyt tudjunk állni Isten és ember előtt.

Sokan kérdezhetik, mi adott erőt e könyv megírásához. A rengeteg levelezéshez, évtizedekig tartó anyaggyűjtéshez? A kutatói szenvedély, melyet volt celli gimnáziumi tanáraitól láttam. E helyen szeretettel gondolok Vas Károlyra, aki 1948-ban összegyűjtette velünk falunk 1848-as emlékeit. Szeretettel gondolok Szente Imrére, aki Berzsenyi Dánielt szerettette meg velem, akinek születése helyén, Egyházashetyén kisgyermekkorom óta gyakran megfordultam. Berzsenyi Dániel szép veseit, megszívlelendő intelmeit mint magyartanár több generáción keresztül igyekeztem diákjaimnak közvetíteni. Meggyőződése, hogy nem eredménytelenül. Tudatában voltam e feladat fontosságának: előttem állt mindig *Ipolyi Arnold* katolikus püspöknek, a híres néprajztudós időtálló intelme: „Őrizzük és tartsuk fenn emlékeinket, nehogy azok végleg elveszenek, ezáltal üresebb legyen a múlt, sivárabb a jelen és még sivárabb a jövő!”

Szeretném megköszönni a *Celldömölki Önkormányzatának*, hogy ebben a pénzsűke világban is vállalkozott e könyv megjelentetésére. Szeretném megköszönni mindazoknak, akik azon fáradoztak egyes részfeladatok vállalásával (borítólap, grafikon, rajzok, ábrák, térképek stb.), hogy ez a könyv feladatát jól be tudja tölteni. Köszönet adatközlőimnek, a lektoroknak, s mindazoknak, akik – közvetve vagy közvetlenül – segítették munkámat.

Mondanivalómat pedig szülőfalum népének szóló jókívánsággal szeretném befejezni. *Kérem a jó Istent, hogy annyi balsors és szenvedés után adja meg a kisebb és nagyobb közösségnek békét. Éljen ez a kis közösség hosszú századokon át boldogan és szabadon, jó erőben és egészségben! Kívánom, hogy így legyen!*

Születésnapi köszöntő *

(1996)

10 éves a *Kemenesaljai Baráti Kör*, Nem régi, nem egy nagy múltú egyesület, de nekem – mint egyik alapító tagnak – rendkívül kedves. Szeretem, mint anya a gyermekét. Erényeivel, hibáival együtt.

Szeretem, mert közösségében igazi barátokra találtam. Olyanokra, akiket kora ifjúságom óta ismerek, olyanokra, akiknek gyermekeit, unokáit itt, e baráti körben ismertem meg. Szeretem, mert célkitűzése egybeesik mindazzal, amit évtizedek óta jómagam is művelek: népi, nemzeti hagyományaink ápolásával, megőrzésével és tovább hagyományozásával. Szeretem, mert Baráti Körünk segíti munkámat, egyfajta szellemi háttérrel jelent számomra. Ugyanakkor én is – vezetőségi tagként – pályázatok bírálatával, programok szervezésével, cikkeimmel hozzájárulok tartalmas tevékenységéhez, főként irodalmi hagyományaink ébrentartásához, ápolásához.

Kellő szerénységgel szeretném olvasóimat néhány eseményre, tevékenységi formára emlékeztetni, melyben nekem az elmúlt 10 évben részem volt. Itt nemcsak az irodalmi jellegű pályatételek kiírására, hanem azok elbírálására is gondolok. Több kitűnő dolgozat készült a Jónás Márton Tanulmányi Pályázat keretében magyar nyelv és irodalomból, melyeket legtöbb esetben én értékeltem. Ezek között voltak kitűnő tanulmányok, melyek olvasása a bírálónak is élményt jelentett.

Örökké emlékezetes marad számomra a Csöngén és Ostffyasszonyfán tartott irodalmi est. 1988-ban, október 29-én *Weöres Sándorra* emlékeztünk. A magyar gyermekirodalom klasszikusának műveit olyan nagy átéléssel és hitelességgel szólaltatták meg a csöngői és az ostffyasszonyfai gyerekek, amire alig lehet dicsérő szavakat találni. A költő művészetét, világirodalmi rangját pedig olyan kiváló irodalomtörténészek és alkotóművészek idézték, mint a pécsi *Tüskés Tibor* és a pozsonyi *Koncsol László*. A kör tagjai érezték, hogy Csöngén, Weöres Sándor szülőfalujában a költő és barátja Kodály Zoltán emléke, Ostffyasszonyfán pedig Petőfi Sándor szelleme vette körül a jelenlevőket.

A kör tagjai személyesen is találkoztak az elmúlt években két jeles kemenesaljai származású költővel és íróval *Kemenes Géfin Lászlóval*, illetőleg *Szente Imrével*.

Tagjaink közül többen nemcsak a művészeti élmény befogadói, hanem létrehozói, alkotói is. Így például 1993-ban az Anyák napjára jelent meg körünk két tekintélyes tagjának egy-egy verse. Ebből idézek:

*„...Soha nem kért semmit, örökké csak adott,
Reszketeg kis hangján néha dúdolgatott,
S úgy ment el, hogy soha panasz-szava nem volt...
Ott rejti valahol a csillagos mennybolt.“*

(Kuthi Márta: Anyám)

*„...Mi nem tudjuk szóval kifejezni,
amit szívünk érez...
Az Úr áldja meg az Édesanyákat,
Ő adjon nekik sok jót, boldogságot.“*

(Baloghné Dobos Irén: Anyák napjára)

Élményben gazdag 10 év áll mögöttünk. Baráti körünk elkezdte a második év-tizedét, a gyermekkorból a felnőtt korba lép. Kívánom, hogy munkánknak legyenek méltó folytatói, akik velünk együtt egy közös célért dolgoznak, Kemenesalja kulturális öröksége ápolásáért, gyarapításáért, gazdagításáért!

Baráti körünk pedig maradjon meg továbbra is a szellem és a tudás szigetének, olyan korban, amikor az igazi értékek gyakorta devalválódnak. Nagy szükség van erre.

Végül a fennállása 10 évfordulóját ünneplő baráti kört áttételesen egy, a számomra nagyon szép gondolatokat tartalmazó versrészlettel szeretném köszönteni:

*„Ide teszem az akácról az illatot.
Ide teszem a Dunáról a fényt
leányról a mosolyt, a fiuról a dacot;
ebből csinállok költeményt,
hogy gazdagodjatok.*

(Illyés Gyula: A költő felel)

* A cikk megjelent a Kemenesaljai Baráti Kör Híradója (szerk. Kuthi Márta) 1996. májusi számában.

KRONOLÓGIA

- K. e. III. évezred* Ság hegyi őstelep, kb. 5000 éves.
- K. u. X–XI. század* Karakói várispánság.
- X–XI. század* a Pápóci prépostság kápolnája.
- XIII. század* A pördömölki (Celldömölk melletti) apátsági templom építése.
1638. A török elfoglalja Kemenesalját, és 40 falut égetett fel.
1681. Dömölk evangélikus artikuláris hely.
1747. Kismáriacellben (Kis-czell) megjelentek az első lakók.
1768. Kis-Czellben sóhivatal létesült.
1790. Dömölk mezővárosi rangot kapott II. Lipót császártól, magyar királytól.
1846. Kis-Czell engedélyt kapott minden héten csütörtökön a hetivásár tartására.
1848. Vidos József honvéd ezredes vezetésével Ságön gyülekeztek a nemzetőrök.
1849. *április 28.* Jánosházán Kemenesalja népe megkísérelte kiszabadítani Windischgratz tábornagy fogságából gróf Batthyány Lajost, az első felelős kormány miniszterelnökét.
1871. Megnyitották a Magyar Nyugati Mozdonyvasút kis-czelli csomópontját és a székesfehérvári–kis-czelli vonalat.
1872. Megnyílt Kis-Czellben az izraelita népiskola.
1891. Eötvös Lóránd fizikus Ság hegyi expedíciója.
1893. Megnyílt a kis-czelli járási kórház (Felsőbüki Nagy Sándor alapítványából).
1895. Ferenc József császár és magyar király Kis-czellben szállt meg.
1896. Megjelent az első Kis-Czellben kiadott újság.
1897. *január 10.* Megnyílik a Ság hegyi bazaltbánya, melyben még 1947-ben is 450 ember dolgozott. Volt időszak, amikor a létszám elérte a 700 főt.
1907. Kis-Czell és Dömölk Celldömölk néven egyesül. Más forrás szerint 1904-ben.
1908. Megkezdte működését Celldömölkön a mozi.
1913. Polgári fiúiskola létesült Celldömölkön. Új épületet kapott 1926-ban.
1915. Hadifogolytábor létesült Ostffyasszonyfán.
1917. A celldömölki római katolikus Polgári Leányiskola új épületének felszentelése.
- 1922–23. A celldömölki labdarúgók első alkalommal vesznek részt a területi labdarúgó bajnokságban.
1936. Németh László Egyházashetyére és Kemenessömjénbe látogat.
1938. Mécs László irodalmi estje Celldömölkön.
1940. Móricz Zsigmond és Cselényi József írók vendégszereplése Celldömölkön.
1943. Kodolányi János és Sinka István Celldömölkön.
1944. Reményik Sándor költői estet tart Celldömölkön.
1944. A zsidó lakosság deportálása Celldömölkön. Számuk 550 fő; a mártíroké 458 fő.
1945. *február 13.* Celldömölköt amerikai részről bombatámadás érte.
1945. *április* A 200 katasztrális holdnál nagyobb nagybirtokok szétesztása a járás területén.
1946. A Celldömölki Állami Gimnázium alapítása, (1949-től Gábor Áron, 1958-tól Berzsenyi Dániel Gimnázium).
1948. június. Államosították az egyházi iskolákat.
1948. szeptember 12. Mindszenty József bíboros felszentelte a bencés templom mozaik képét.
1951. Celldömölk és Alsóság Celldömölk nagyközség néven egyesül. Közös tanács alakul.
1953. Járási könyvtár avatása Celldömölkön.
1958. Befejeződött Kemenesalja falvainak villamosítása.
1959. A termelészövetkezetek megalakulása Kemenesalján. Később nagyobb egységek jöttek létre. Ezek: Kemenes-szentmártoni Mg. Termelészövetkezet (elnöke: Tőke János [Kossuth-díjas]); Ostffyasszonyfai Tsz; Sághegyalja Tsz Celldömölk; Jánosházi Tsz; Egyházashetyei Berzsenyi Dániel Tsz. A szövetkezetekből többen kiléptek a rendszer változás után (1989), de a tsz-ek megmaradtak. Számos magángazdaság is megkezdte működését.
1963. Kesztyűgyár létesítése Celldömölkön.
1970. Mesteriben és Borgátán melegvizet találtak. Mindkét helyen gyógyfürdő létesült.
1972. A Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár felavatása.
1975. Sághegyi Múzeum avatása.
1979. *január 6.* Szekér Gyula miniszterelnök-helyettes átadta a város vezetőjének Celldömölk várossá nyilvánításáról szóló elnöktanácsi határozatot és oklevelet. (Egyesült közigazgatásilag Celldömölk és Izsákfa.)
1990. Egyházi (római katolikus) általános iskola kezdi meg újból működését Jánosházán.
1994. Egyházi (római katolikus) általános iskola kezdi meg újból működését Celldömölkön.
1996. Megépült Ostffyasszonyfa határában a nemzetközi versenyekre is alkalmas autóring.
1996. A Ság hegy és a Kis-somlyó a somlói borvidék része lett.
1996. Intaháza-Bokodpuszta határában avarkori temetőt tártak fel.
1997. Hatalmas olajtartályokat helyeztek el Celldömölk határában. Itt tárolja a MOL a Dunántúl tartalék olaj készletét.
1997. Befejeződött a telefon- és gázhálózat kiépítése Kemenesalja településén.

Melléklet

A KIS-CELLI SZŰZANYÁHOZ

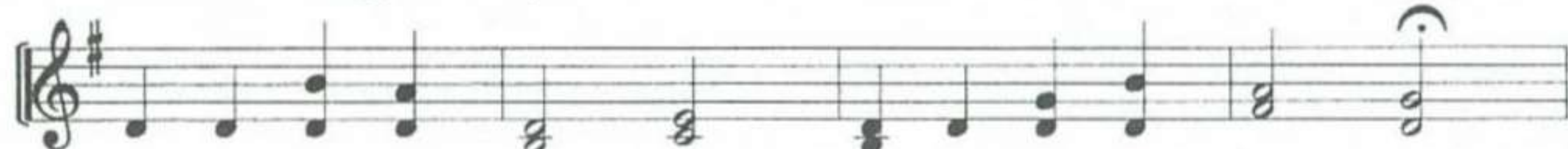
sopran–alt

Dr. Székely László

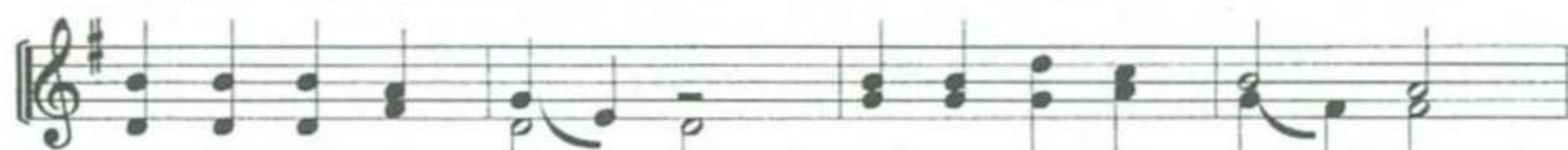
Zene: Uhlár Gyula, 1934.

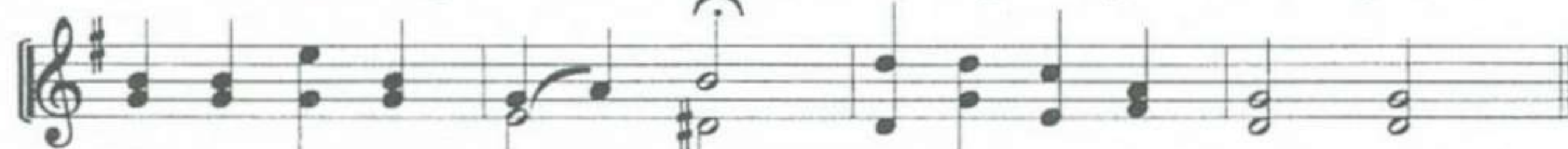
Ó kis- cel- li szent Szűz, ó szép Bol-dog- asz- szony!
Ked- ves kegy-he- lyed- re hoz- tuk el szí- vün- ket,

En-gedd, hogy jó- sá- god ben-nünk dalt fa- kasz- szon.
Jaj- jal- baj -jal, küz- dő, har- cos é- le tün- ket.

Té- ged di- cső- í- tünk, té- ged áld- va ál- dunk,
Te- kintsd meg sor- sunkat, lásd meg ba- ját- bu- ját,

Té- ged ki- rály- nénk- ká új- ból ki- ki- ál- tunk.
Vál- toz- tasd bé- ké- re ben- ső há- bo- ru- ját.

Ó kis- cel- li szűz Má-ri- a, é- des- a- nyánk, pat-ro-nánk,

Ol- tá- rod-ról ke-gyes szem-mel nézz le ránk.

A KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK

KISCELLI PATIKA Celldömök

PAUZ–WESTERMANN KÖNYVKIADÓ KFT. Celldömök

- *Alsósági Evangélikus Egyházközség*
- *Alsósági Római Katolikus Egyházközség*
- *Apáczai Kiadó* Celldömök
- *Bakó László* Celldömök
- *Celldömök Város Önkormányzata*
- *Fehér Tamás* Celldömök
- *Dr. Gosztonyi Jánosné* Budapest
- *Györe Géza* Celldömök
- *Izsákfai Római Katolikus Egyházközség*
- *Dr. Laky Ferenc* Szombathely
- *Limpár József* Celldömök
- *Dr. Mesterházy János* Magdolna Ostffyasszonyfa
- *MTA Veszprémi Területi Bizottsága*
- *Petőfi MGTSz* Ostffyasszonyfa
- *Vas Megye Önkormányzata*
- *Végh Andrásné* Budapest
- *Vinkovits János* Szombathely
- *Vravuska Gyula* Celldömök